

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) szakmai folyóirata **2026/1–2. szám.**

kapocs

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

**CSALÁDTÁMOGATÁSOK
TUDOMÁNYOS PERSPEKTÍVÁI**

TARTALOM

Előszó	2
Bella Katalin <i>A magyar családpolitika mint tudományterület megjelenése a tudományos folyóiratokban a rendszerváltozástól napjainkig</i>	5
Wágner Tamás – Horváth Miklós – Pári András <i>A magyar családi adókedvezmény elméleti háttere, története és társadalmi megítélése</i>	30
Horváth Miklós – Ludescher Melinda – Wágner Tamás Uhljár Péter – Dusa Ágnes – Pári András <i>A családi adókedvezmény igénybevételének jövedelmi és területi mintázatai Magyarországon</i>	43
Pári András – Kozák Kökény – Ludescher Melinda Dusa Ágnes Réka – Uhljár Péter <i>Nőknek negyven év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjellátás főbb adatai 2011 és 2025 között</i>	71
Antal István <i>Az otthon a jövő alapja: Lakhatási támogatások a Felzárkózó Települések programban</i>	87
Várfalvi Marianna – Rákóczi Ildikó <i>A hungarikum Védőnöi Szolgálat bemutatása</i>	105
Kisdi Barbara <i>A dűla családtámogató szerepe a perinatális időszakban</i>	120
V. Vida Réka <i>Vallási közösség mint társadalmi tőke – lehetőség vagy korlát?</i>	139
Fehér Csongor <i>A családtámogatási rendszer társadalmi célja a közjó szemszögéből</i>	147
Marosi György Csongor <i>Az önkormányzatok szerepe a kormány családpolitikai célkitűzéseinek megvalósításában – Két város példáján keresztül</i>	160
Teleki Bálint <i>Kormányzati és jegybanki intézkedések 2010–2025 között Magyarországon a devizahitelek kérdésében – kitekintéssel a V4 országcsoportra</i>	169
Csiszárík-Kocsir Ágnes <i>Társadalmi és gazdasági válságasszociációk eltérései iskolai végzettség szerint</i>	185
Szerzőink	203

Előszó

A *KAPOCS* jelen lapszáma betekintést nyújt a családtámogatásokhoz kapcsolódó tudományos megközelítések körébe. A *Családtámogatások tudományos perspektívái* címet viselő lapszám írásai eltérő tudományterületek – szociológia, demográfia, közgazdaságtan, jog- és politikatudomány, egészségtudomány, vallásszociológia, közigazgatás-tudomány – felől közelítenek a család és a közösségi kohézió kérdéseihez. A tanulmányok egyaránt reflektálnak a demográfiai kihívásokra, a jóléti állam átalakulására, a területi egyenlőtlenségekre, valamint azokra a kulturális és normatív keretekre, amelyek a családpolitika működését határozzák meg.

A lapszám első tanulmányának központi kérdése, hogy miként alakult át a magyar családpolitika a szakirodalomban a rendszerváltozást követően, különösen a 2010 utáni időszakban. Bella Katalin bibliometriai elemzése arra mutat rá, hogy a magyar családpolitika mára önálló, nemzetközi tudományos érdeklődésre is számot tartó kutatási területté vált, amelyben a demográfiai, jóléti és politikatudományi megközelítések egyaránt megjelennek. A tanulmány különösen fontos és egyedi megközelítésű abból a szempontból, hogy érzékelteti: a magyar családpolitikai modell körüli nemzetközi diskurzus egyre inkább túlmutat a szűken vett termékenységi kérdéseken és támogatási formák bemutatásán, és szélesebb társadalmi, gazdasági és normatív összefüggésekben értelmezi a magyar tapasztalatokat.

A családtámogatási rendszer konkrét intézkedéseinek hatásait elemzik a további tanulmányok. Wágner Tamás és szerzőtársai a családi adókedvezmény elméleti hátterét, történeti fejlődését és társadalmi megítélését vizsgálják. Az ehhez kapcsolódó empirikus elemzésben pedig Horváth Miklós és kutatótársai részletesen feltárják az adókedvezmény jövedelmi és területi mintázatait, rámutatva arra, hogy az intézkedés elsősorban az alsó és középső jövedelmi csoportokban jelenik meg nagyobb arányban, miközben relatív súlya az elmúlt évtizedben fokozatosan mérséklődött.

A szakpolitikai intézkedések társadalmi működését vizsgálja a Nők40 programról szóló elemzés is, amely a kedvezményes nyugdíjrendszer társadalmi és területi sajátosságait tárja fel. A tanulmány rámutat arra, hogy a konstrukció egyszerre értelmezhető családpolitikai, foglalkoztatáspolitikai és nyugdíjrendszeri intézkedésként, amely a női életutak és gondoskodási szerepek sajátos elismerésére épül. A MÁK adatokat elemző tanulmány szerint a konstrukció bevezetése óta a kedvezményes nyugdíj lehetőségével élő nők 90%-a volt gyermekes. Hasonlóan fontos társadalmpolitikai dimenziót képvisel Antal István otthoneremtési támogatásokat vizsgáló kutatása is, amely a Felzárkózó Települések programban részt vevő családok lakhatási lehetőségeit elemzi. A tanulmány külön értéke, hogy a lakhatási szegénységet nem pusztán infrastrukturális problémaként, hanem társadalmi integrációs és életminőségi kérdésként kezeli.

Hangsúlyos szerepet kapnak a családtámogatások egészségügyi és perinatális vonatkozásai is, hiszen két tanulmány is foglalkozik ezzel a témával. Egyrészt Várfalvi Marianna és Rákóczi Ildikó Védőnői Szolgálatot bemutató tanulmánya arra emlékeztet, hogy a magyar védőnői rendszer nemcsak történeti és kulturális örökség, hanem a prevencióra és személyes gondoskodásra épülő közegészségügyi modell is. A dülák szerepét elemző írásban Kisdi Barbara pedig a perinatális időszak holisztikus támogatásának jelentősége mellett érvel és rámutat arra, hogy a szülés körüli támogatás nem kizárólag egészségügyi, hanem családi és kapcsolati dimenzióval is rendelkezik. A tanulmányok közös üzenete, hogy a családpolitika hatékonysága nem mérhető kizárólag pénzbeli támogatásokkal: a személyes gondoskodásra és bizalmi kapcsolatokra épülő intézmények legalább ilyen fontos szerepet töltenek be.

A lapszámban helyet kapott a normatív és közösségi perspektívák családtudományi dimenziója is. Vida Réka vallási közösségeket társadalmi tőkeként értelmező tanulmánya arra hívja fel a figyelmet, hogy a közösségi kapcsolatok, a bizalom és a reciprocitás szerepe a modern társadalmakban ismét felértékelődik. Fehér Csongor írása pedig a családtámogatási rendszert a közjó és a szubszidiaritás fogalma felől értelmezi, hangsúlyozva a generációk közötti felelősség és szolidaritás jelentőségét.

Külön figyelmet érdemel az önkormányzatok szerepét ismertető tanulmány, amelyben Marosi György Csongor Debrecen és Hajdúszoboszló példáján keresztül elemzi a helyi családpolitikai gyakorlatokat. Az elemzés rámutat arra, hogy a központi támogatási rendszerek mellett a helyi szintű intézkedések és szolgáltatások is meghatározó szerepet játszanak. Teleki Bálint pedig a devizahitelezés kérdésén keresztül mutatja be, hogy a családok társadalmi biztonsága és reprodukciós döntései szorosan összefüggnek a pénzügyi stabilitással és a lakhatási kiszámíthatósággal.

A lapszámot záró, válságpercepciókat vizsgáló tanulmány szélesebb társadalmi kontextusba helyezi a család- és társadalompolitikai kérdéseket. A gazdasági és társadalmi bizonytalanság érzékelése ugyanis közvetlenül befolyásolja a családalapítási döntéseket, a gyermekvállalási terveket és a társadalmi bizalom alakulását is. Ugyanígy a válságok társadalmi percepciója erősen rétegzett jelenség. Az alacsonyabb iskolai végzettségű csoportok elsősorban a megélhetési bizonytalansággal, az inflációval és a mindennapi egzisztenciális nehézségekkel kapcsolják össze a válság fogalmát, míg a magasabb végzettségűek inkább intézményi, pénzügyi és makrogazdasági összefüggésekben értelmezik azt. A tanulmány külön hangsúlyozza, hogy a válságok pszichológiai és társadalmi következményekkel is járnak: fokozzák a stresszt, gyengítik a társadalmi rezilienciát és erősíthetik a társadalmi polarizációt.

A *KAPOCS* jelen száma nem csupán különálló tanulmányok gyűjteménye, hanem egy olyan interdiszciplináris szakpolitikai fókuszú tudományos párbeszéd lenyomata, amely a családot, a közösséget és a társadalmi fenntarthatóságot összekapcsolódó rendszerekként értelmezi. A kötet írásai egyaránt hozzájárulnak a magyar családtámogatási rendszer tudományos értelmezéséhez, a társadalmi folyamatok empirikus megértéséhez és a szakpolitikai gondolkodás további formálásához.

2026. április

Pári András
főszerkesztő, a KINCS elnökhelyettese

Fűrész Tünde
felelős kiadó, a KINCS elnöke

A magyar családpolitika mint tudományterület megjelenése a tudományos folyóiratokban a rendszerváltozástól napjainkig

¹ Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

² ELTE BTK, Könyvtár- és Információtudományi Intézet

Levelező szerző: Bella Katalin, bella.katalin@btk.elte.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.1>

Absztrakt

A tanulmány bibliometriai módszerek segítségével, a Scopus adatbázis alapján vizsgálja, hogyan jelenik meg a magyar családpolitika a nemzetközi tudományos irodalomban. A 1990 és 2025 közötti publikációk elemzése három fő témakört azonosít: a demográfiai és népesedéspolitikai megközelítéseket, a gazdasági és jóléti szempontokat, valamint a 2010 utáni időszakhoz kapcsolódó, a magyar családpolitika sajátosságait és értelmezését vizsgáló kutatásokat. A „termékenység” (*fertility*) ezek között összekötő szerepet játszik. Az eredmények azt mutatják, hogy a kutatások súlypontja továbbra is a demográfiai kérdések köré szerveződik, ugyanakkor az újabb, 2010 utáni témák egyre nagyobb figyelmet kapnak a nemzetközi szakirodalomban. Az idézettségi adatok alapján a 2000-es évek publikációi a legszélesebb körben hivatkozottak, míg a frissebb kutatások gyorsabban válnak láthatóvá és idézetté. A nemzetközi érdeklődés főként az összehasonlító vizsgálatokra és a tágabb társadalmi, illetve politikai kontextus elemzésére irányul.

Kulcsszavak: Magyarország, családpolitika, bibliometriai elemzés, kulcsszó-hálózat, demográfia, jóléti állam, szociálpolitika, termékenység, Közép-Európa, idézettségi mintázatok, összehasonlító elemzés

Abstract

This study examines how Hungarian family policy is represented in the international scientific literature using bibliometric methods based on the Scopus database. An analysis of publications between 1990 and 2025 identifies three main thematic areas: demographic and population policy approaches, economic and welfare perspectives, and research focusing on the post-2010 period that explores the specific features and interpretations of Hungarian family policy. The concept of *fertility* serves as a connecting element across these themes. The results indicate that the focus of the literature continues to be centered on demographic issues, while more recent, post-2010 topics are receiving increasing attention in international academic discourse. Citation data show that publications from the 2000s are the most widely cited, whereas more recent studies gain visibility and citations more rapidly. International interest is primarily directed toward comparative analyses and the examination of broader social and political contexts.

Keywords: Hungarian family policy, bibliometric analysis, keyword co-occurrence, fertility, demography, welfare state, comparative analysis, Central and Eastern Europe, citation patterns

Bevezetés

A családpolitika stratégiai szakpolitikai területként való értelmezése abból indul ki, hogy a család nem pusztán a magánszféra része, hanem a társadalmi reprodukció, a demográfiai folyamatok és a jóléti rendszerek működésének alapvető intézménye. A szakirodalom (Zimmerman 1995) szerint a családpolitika olyan önálló és azonosítható szakpolitikai terület, amelynek hiánya esetén a családok helyzetét más szakpolitikák – például gazdaságpolitikai vagy munkaerőpiaci intézkedések – nem szándékolt módon befolyásolhatják, ezért tudatos állami beavatkozást és koordinációt igényel. A családpolitikai beavatkozások egyúttal a családok jólétének és társadalmi szerepének alakítását is szolgálják, mivel a politikai rendszerek a családi státuszok, szerepek és az ezekhez kapcsolódó jogosultságok szabályozásán keresztül formálják a társadalmi viszonyokat (Zimmerman és Zimmerman 1992).

A családdal kapcsolatos politikák különböző tudományterületek – szociológia, közgazdaságtan, antropológia vagy politikatudomány – eltérő családelméleteire épülnek, ami azt eredményezi, hogy a családpolitika társadalompolitikai, gazdaságpolitikai és normatív dimenziókkal is rendelkező, interdiszciplináris kutatási területté válik (Jacobsen et al. 2004). A kortárs szakirodalom emellett rámutat arra is, hogy a családpolitika a jóléti állam és a gazdasági stratégia szempontjából is kulcsfontosságú

eszköz: a családtámogatási rendszerek például a női munkaerőpiaci részvétel ösztönzésén, a gondozási feladatok újraelosztásán vagy a humántőke-fejlesztésen keresztül hozzájárulhatnak a gazdasági versenyképesség erősítéséhez és az új társadalmi kockázatok kezeléséhez (Lohmann – Zagel 2016, Ferragina 2019).

A politikatudományi megközelítések ezen túl rámutatnak arra is, hogy a család nem csupán a politika tárgya, hanem a szakpolitikai döntéshozatalban stratégiai eszközként is megjelenik: a politikai szereplők a család fogalmát normatív hivatkozási pontként, jogosultsági kritériumként vagy erőforrás-elosztási mechanizmusként alkalmazzák különböző szakpolitikai területeken (Strach 2006, Strach 2007). E megközelítések alapján a családpolitika nem csupán egy jóléti szakpolitikai szegmens, hanem olyan stratégiai jelentőségű terület, amely a társadalom demográfiai, gazdasági és normatív struktúráinak alakításában is meghatározó szerepet játszik. Ebből a perspektívából válik értelmezhetővé annak vizsgálata is, hogy a rendszer-változást követően miként jelent meg és hogyan formálódott a magyar családpolitika mint kutatási téma nemzetközi térben, azaz a nemzetközi tudományos közösség számára elsősorban látható tudományos folyóiratokba hogyan kerül be a magyar családpolitikáról folyó tudományos diskurzus.

A szakirodalom bemutatása

Mivel tanulmányunk a nemzetközi láthatóságot elemzi, szakirodalmi áttekintésünkben is elsősorban azon publikációk alapján tekintjük át a családpolitika főbb vonalait, amelyek a legszélesebb hozzáférésű, legfontosabb adatbázisokban szerepelnek, így értelemszerűen az angol nyelvű tudományos irodalomra szorítkoztunk, tehát nem kerülhettek be a gazdag magyar nyelvű szakirodalom tételei. A szakirodalom alapján megállapítható, hogy a magyar családpolitika az elmúlt évtizedekben olyan sajátos intézményi és ideológiai jegyekkel rendelkezik, amelyek alapján egy – bár folyamatosan változó – magyar családpolitikai modellről beszélhetünk.

A társadalomtudományi elemzések rámutatnak, hogy a magyar társadalomban erős a családcentrikus értékrend, amely a családot kiemelt társadalmi

intézményként kezeli, és amelyet a közpolitika is támogat (Dupcsik – Tóth 2015). A jóléti rendszer keretében működő családtámogatási politika hagyományosan jelentős állami szerepvállalással és kiterjedt pénzbeli támogatásokkal jellemezhető, amelyek a gyermekneveléshez kapcsolódó juttatások és ellátások széles körét foglalják magukban (Závecz 2014). A nemzetközi összehasonlító kutatások a magyar rendszert gyakran a familizmus különböző formáival írják le: egyrészt olyan modellként, amely jelentős támogatást biztosít a családon belüli gondozási szerepekhez, különösen az anyák számára (Raţ – Szikra 2018), másrészt olyan „választásorientált” vagy „opcionális familizmus”-ként, amely különböző támogatási formák révén bizonyos fokú rugalmasságot biztosít

a családok számára a munka és a gondozás összehangolásában (Szelewa 2006, Szikra – Szelewa 2010).

A 2010 utáni időszak elemzése szerint a családpolitika a kormányzati stratégia egyik központi területévé vált, amely a családokat társadalmi erőforrásként értelmezi, a gyermekvállalást pedig közérdekű ügyként kezeli, miközben a támogatási rendszerben egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak az adókedvezmények és a gyermekvállalást ösztönző pénzügyi eszközök (Lentner – Fűrész 2024, Kozma 2021). Ugyanakkor több kutatás arra is rámutat, hogy a rendszerben egyfajta kettősség figyelhető meg: miközben a családpolitikai diskurzus gyakran a hagyományos családeshményt hangsúlyozza, a tényleges intézményi megoldások a kétkeresős családmodell működését is támogatják (Baydar 2024, Fodor et al. 2002). Mindezek alapján a magyar családpolitika olyan komplex modellként írható le, amely a családcentrikus értékekre épülő normatív keretet, a jelentős pénzügyi támogatásokon alapuló állami szerepvállalást és a demográfiai célokkal összekapcsolt szakpolitikai eszközrendszert egyaránt magában foglalja. Ez a sajátos intézményi és ideológiai kombináció magyarázza azt is, hogy a családpolitika a rendszerváltozást követő időszakban a magyar társadalomtudományi diskurzus egyik meghatározó kutatási területévé vált. A magyar családpolitikai modell értelmezését tovább árnyalja, hogy a legújabb kutatások a rendszer dinamikus átalakulására és belső differenciálódására hívják fel a figyelmet. A nemzetközi összehasonlító elemzések szerint a magyar családpolitika továbbra is kifejezetten familista jellegű, ugyanakkor az elmúlt évtizedekben egyre inkább megfigyelhető a jogosultságok dualizálódása, amelynek keretében a különböző társadalmi csoportok eltérő módon és mértékben részesülnek a támogatásokból; ezzel párhuzamosan a szakpolitikai rétegződés (*policy layering*) és az elcsúszás (*policy drift*) folyamatai is hozzájárulnak ahhoz, hogy a rendszer egyes elemei különösen a magasabb jövedelmű, kétkeresős családokat preferálják (Kovacs 2023).

A 2010 utáni időszakban a családpolitika tudatosan átfogó, stratégiai kormányzati programmá vált, amely a demográfiai kihívások kezelését,

a társadalombiztosítás fenntarthatóságát és a nemzeti közösség reprodukcióját egyaránt célként fogalmazza meg, miközben a családot a társadalom alapegységeként jogi és intézményi szinten is megerősíti (Fűrész és Molnár 2020, 2021, Fűrész és Mészáros 2024). E stratégiai szemlélet szorosan kapcsolódik a demográfiai célkitűzésekhez: a gyermekvállalás ösztönzése, a házasság és a családi értékek támogatása, valamint a „nemzeti” népességgpolitikai keret hangsúlyozása a családpolitikát a népesedéspolitika központi eszközévé teszi (Makay 2018; Pári et al. 2024).

A szakirodalom ugyanakkor arra is rámutat, hogy e politika erőteljes normatív és politikai tartalommal bír: a kormányzati diskurzus a hagyományos nemi szerepek megerősítésére és a gyermekvállalás ösztönzésére épül, miközben a családpolitika a politikai legitimitáció és a társadalmi mobilizáció eszközeként is funkcionál (Sata 2025, Pető és Juhász 2024). A konkrét szakpolitikai eszközök szintjén mindez differenciált hatásmechanizmusokban jelenik meg: a pénzbeli támogatások és a hosszabb idejű ellátások elsősorban az alacsonyabb státuszú csoportok gyermekvállalását ösztönzik, míg az adókedvezmények inkább a magasabb végzettségű, jobb jövedelmi helyzetű családok körében növelik a további gyermekek vállalásának valószínűségét (Spéder et al. 2017a, Spéder et al. 2017b, Spéder et al. 2020). Emellett a családpolitikai intézményrendszer a női foglalkoztatás és a gondozási szerepek viszonyát is strukturálja, hiszen a hosszú, jövedeleमारányos ellátások és azok intézményi feltételei jelentősen befolyásolják a kisgyermekes anyák munkaerőpiaci visszatérését (Makay 2017). A lakhatási támogatások, adókedvezmények és egyéb, kifejezetten gyermekvállalást ösztönző intézkedések pedig egy komplex, több eszközt integráló pronatalista szakpolitikai rendszert rajzolnak ki (Sági – Lentner 2018). E tényezők együttese arra utal, hogy a magyar családpolitika nemcsak érték-alapú és intézményileg beágyazott modellként értelmezhető, hanem olyan összetett, többszintű szakpolitikai konstrukcióként is, amely egyszerre szolgál demográfiai, gazdasági és politikai célokat, és amelynek belső differenciáltsága a tudományos vizsgálatok számára is kiemelt jelentőséggel bír.

Módszertan

Alapminta

A tanulmány a magyar családpolitika tudományos diskurzusának feltérképezésére a tudományos kutatásban bevett (Li – Zhang 2023, Gürsoy – Elnur 2025, Kostoff 1993) bibliometriai módszereket alkalmaz. Az elemzés célja annak vizsgálata, hogy a rendszerváltozást követően miként jelent meg és milyen tematikus szerkezetben fejlődött a magyar családpolitika a nemzetközi tudományos folyóiratokban.

Az adatgyűjtés a Scopus adatbázisból történt, amely a társadalomtudományi publikációk egyik legszélesebb körű nemzetközi indexe. A keresés a publikációk címében, absztraktjában és kulcsszavaiban szereplő kifejezésekre terjedt ki, és a rendszerváltozást követő, 1990–2024 közötti időszakot fedte le. Fontosnak tartottuk ezen tág intervallum meghatározását, kisebb részben a megfelelő nagyságú adatmennyiség rendelkezésre állása miatt, nagyobb részben pedig tartalmi okok következtében: így lehet ugyanis a leginkább látni, hogyan alakultak a hosszú távú trendek. A keresést folyóiratcikkekre korlátoztuk, mivel a tudományos diskurzus intézményesült formája elsősorban a szakfolyóiratokban jelenik meg.

A fő keresési lekérdezés olyan kulcsfogalmakra épült, amelyek a családpolitikai eszközökre és a demográfiai ösztönzőkre utalnak, különös tekintettel a pénzbeli támogatásokra, az adópolitikai eszközökre és a pronatalista beavatkozásokra. A keresés ezért tartalmazta többek között a *family policy*, *family benefits*, *family allowance*, *family taxation*, *tax credit*, *fiscal incentives*, *pronatalist policy* és *fertility policy* kifejezéseket, valamint az ezekhez kapcsolódó családtámogatási intézkedésekre utaló terminológiát.

A fő keresési lekérdezés eredményeinek áttekintését követően célzott kiegészítő kereséseket is végeztünk annak érdekében, hogy azonosíthatók legyenek azok a releváns publikációk, amelyek a családpolitikai diskurzust eltérő fogalmi keretekben tárgyalják. A kiegészítő keresések több irányba terjedtek ki.

Egyrészt demográfiai és népesedéspolitikai kulcsszavak (például *pronatalist*, *total fertility rate*, *population policy*, *demographic policy*, *population decline*) alapján végeztük a lekérdezéseket,

amelyek a családpolitika és a népesedéspolitikai közötti kapcsolatot vizsgáló tanulmányok feltárását célozták. Másrészt elméleti és jóléti állami megközelítésekhez kapcsolódó kifejezéseket (például *familialism*, *family-centered welfare*, *social investment*, *work-family reconciliation*) is bevontuk, amelyek a családpolitika ideológiai és intézményi kereteit elemző publikációk azonosítását tették lehetővé. Harmadrészt további családpolitikai intézkedésekhez kapcsolódó fogalmak (például *parental leave*, *childcare policy*, *family support*) segítségével is kerestünk.

A kiegészítő keresések találatait manuális szűrésnek vetettük alá. Azokat a publikációkat vettük fel a végső mintába, amelyekben Magyarország a családpolitikai elemzés érdemi tárgyát képezte. A fő minta összeállítását követően a kiegészítő keresések eredményeként további négy, tematikusan releváns publikáció került az adatbázisba. Az így azonosított publikációkat összevontuk a fő keresés eredményeivel, majd a duplikátumok eltávolítása után alakult ki a végleges adatbázis.

A több lépésben végrehajtott keresési és tisztítási folyamat eredményeként 114 publikációból álló adatbázis jött létre. Az adatállomány a szerzők, címek, absztraktok, kulcsszavak, publikációs év és intézményi affiliációk adatait tartalmazza. Az adatok exportálása a Scopus rendszeréből csv formátumban történt, amely lehetővé tette a további bibliometriai feldolgozást.

Bibliometriai elemzés

A bibliometriai elemzés a VOSviewer szoftver segítségével valósult meg, amely a tudományos publikációk hálózati és tematikus struktúráinak feltérképezésére szolgál. Az elemzés középpontjában a kulcsszavak együtt-előfordulásának vizsgálata állt. A módszer lehetővé teszi a kutatási témák közötti kapcsolatok azonosítását, valamint a tudományos diskurzus fő tematikus klasztereinek feltárását.

A hálózatelemzés során a kulcsszavak minimum három előfordulási küszöbértéke került alkalmazásra. Az így létrejött hálózatban 97 kulcsszó szerepelt, amelyek négy tematikus klaszterbe rendeződtek. A VOSviewer vizualizációs eszközei lehetővé

tették a klaszterek grafikus megjelenítését, valamint az egyes kutatási témák közötti kapcsolatok és a publikációs időbeli mintázatok feltárását.

A minta stabilitásának vizsgálata a bibliometriai elemzés egyik kulcsfontosságú módszertani eleme, mivel lehetővé teszi annak ellenőrzését, hogy a feltárt tematikus és időbeli struktúrák mennyiben tekinthetők robusztusnak, illetve mennyire érzékenyek a korpusz kisebb bővítésére. A kiegészítő keresések során feltárt rekordok integrálását követően tehát a teljes mintát ismételten betöltöttük a VOSviewer programba, és azonos paraméterek (minimum 3-as kulcsszó-előfordulási küszöb) mellett újrafuttattuk a kulcsszó-együttelőfordulási elemzést.

Az eredmények azt mutatták, hogy a 97, küszöbértéket elérő kulcsszó száma változatlan maradt, és a klaszterstruktúra sem módosult. A négy új publikáció tematikusan illeszkedett a már meglévő mintázatokhoz, nem hozott létre új tematikus csomópontot, és nem eredményezett klaszterátrendeződést. Módszertanilag ez a jelenség strukturális stabilitásként értelmezhető: a korpusz kis mértékű bővítése nem változtatta meg a hálózat alapvető szerkezetét, ami a minta telítettségére és a fő tematikus dimenziók konszolidáltságára utal. A kiegészítő rekordok integrálása tehát nem torzította a kulcsszóháló szerkezetét, ami a feltárt klaszterek stabilitását erősíti.

A stabilitás nemcsak tematikus, hanem időbeli dimenzióban is érvényesült. A klaszterek átlagos publikációs éve a bővítés után is lényegében változatlan időbeli karaktert mutattak.

A stabilitási vizsgálat igazolta, hogy a magyar családpolitikai diskurzus bibliometriai mintázata robusztus, tehát a feltárt tematikus klaszterek és az azokhoz kapcsolódó időbeli rétegződés nem az esetleges adatösszeállítás véletlenszerű eredményei, hanem strukturált, történetileg rekonstruálható fejlődési ívet tükröznek. Ez a módszertani eredmény megalapozza a további elemzések érvényességét, mivel igazolja, hogy a minta telített, és a főbb tematikus dimenziók stabilan kirajzolódnak a korpuszban.

Az alapmintán elvégeztük az idézetsegelemzést is. Az idézettségi mintázatok vizsgálatához a publikációk tudományos hatását a Scopus adatbázisból exportált bibliográfiai adatok alapján elemeztük. Az idézettségi elemzéshez a Scopus-exportban szereplő „Cited by” változót használtuk, amely az adott

publikációra érkezett hivatkozások számát mutatja. Az idézettségi teljesítmény értékelése során több mutatót is figyelembe vettünk. Az abszolút idézettségi értékek mellett kiszámítottuk a publikációk időben normalizált idézettségi mutatóját is, amely az idézettséget a publikáció megjelenése óta eltelt évek számához viszonyítja. Ez az évesített idézettségi mutató lehetővé teszi a különböző időszakokban megjelent publikációk összehasonlíthatóságát, mivel a régebbi cikkek természetes módon több idővel rendelkeznek idézetek gyűjtésére. Az elemzés során az idézettségi mutatókat időszakos bontásban is vizsgáltuk, valamint statisztikai leíró mutatókat – például átlagot, mediánt, maximumot és szórást – alkalmaztunk annak érdekében, hogy feltárjuk az idézettségi eloszlás szerkezetét és az esetleges kiugró értékek szerepét.

A Vosviewer lehetővé tette az ország- és intézményelemzést is. Az országok közötti együttműködési és hatásmintázatok feltárásához bibliometriai hálózat-elemzést alkalmaztunk, szintén a VOSviewer szoftver segítségével. Az elemzés a publikációk szerzői affiliációiban megjelenő országok alapján készült, vagyis minden publikáció esetében azokat az országokat vettük figyelembe, amelyekhez a szerzők intézményi kötődése kapcsolódik. Az együttműködési hálózat a társszerzőség logikáján alapul: két ország között kapcsolat jön létre, ha kutatóik közösen jegyeznek egy publikációt. A hálózat csomópontjai az országok, a kapcsolatok pedig az együttműködési relációkat jelölik. A kapcsolatok erősségét a *total link strength* mutató méri, amely az adott ország társszerzői kapcsolatainak összesített súlyát fejezi ki. Az elemzés során minimális dokumentumküszöböt alkalmaztunk annak érdekében, hogy a hálózatban csak a tematikus diskurzus szempontjából releváns országok jelenjenek meg. Az együttműködési szerkezet mellett az országok tudományos hatását az átlagos és normalizált idézettségi mutatók segítségével is vizsgáltuk. A hálózati kapcsolatok és az idézettségi indikátorok együttes elemzése lehetővé teszi annak megkülönböztetését, hogy egy ország a közös publikációkon alapuló együttműködések révén kapcsolódik-e a hálózathoz, vagy inkább tematikus jelenléttel, az adott kutatási terület iránti tudományos érdeklődésen keresztül jelenik meg.

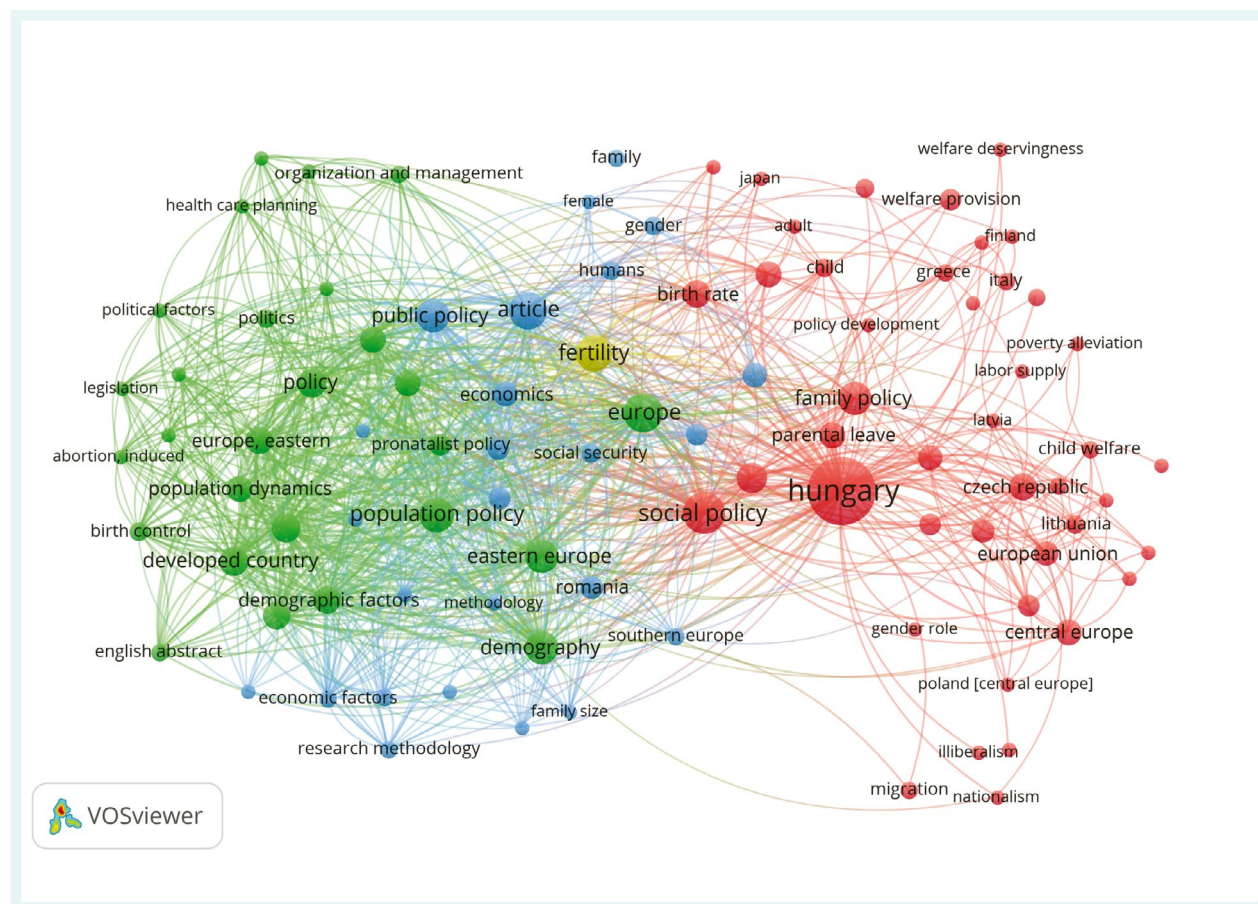
Az intézményi együttműködési mintázatok elemzéséhez szintén bibliometriai hálózatelemzést alkalmaztunk, amely a publikációk szerzői affiliációi alapján azonosítja az egyetemek és kutatóintézetek

közötti társszerzői kapcsolatokat. Az elemzés egy-
 sége az intézmény volt, vagyis minden szerző affi-
 liációját az adott szervezethez rendeltük. Az intéz-
 ményi adatok esetében előzetes adatfeldolgozást
 végeztünk, amelynek során az azonos intézmé-
 nyek eltérő névváltozatait egységesítettük, mivel
 az adatbázisokban gyakran többféle megnevezés
 is szerepel ugyanarra az intézményre. Ez a lépés
 biztosítja, hogy az intézményi jelenlét ne frag-
 mentált formában jelenjen meg a hálózatban. Az
 elemzés során minimális dokumentumkészöböt
 alkalmaztunk annak érdekében, hogy a hálózatban
 csak azok az intézmények jelenjenek meg, amelyek

több publikációval vesznek részt a vizsgált diskur-
 zusban. A hálózati struktúra értelmezéséhez a *total
 link strength* mutatót használtuk, amely az adott
 intézmény társszerzői kapcsolatainak összesített
 erősségét fejezi ki. Az intézmények tudományos
 hatását az idézettségi mutatók – különösen az átlag-
 os és normalizált idézettség – segítségével vizsgál-
 tuk. A hálózati és idézettségi indikátorok együttes
 értelmezése lehetővé teszi annak feltárását, hogy
 egy intézmény milyen mértékben integrálódik az
 együttműködési struktúrába, valamint hogy publi-
 kációi milyen tudományos visszhangot váltanak ki
 a nemzetközi szakirodalomban.

Tematikus szerkezet a kulcsszavak alapján

1. ábra. A kulcsszavak hálózata

Forrás: saját szerkesztés

A kulcsszó-együttelőfordulási háló (lásd az 1. ábrát)
 elemzése (label + cluster + occurrences változók
 alapján) azt mutatja, hogy a VOSviewer által jelzett
 négy klaszter valójában három jól elkülöníthető
 tematikus egységre és egy átívelő, peremjellegű

fogalomra bontható. A „fertility” (cluster 4; 16
 előfordulás) nem önálló, belső kohézióval rendel-
 kező klasztert alkot, hanem egy nagy súlyú, de
 izolált csomópontként jelenik meg. A szoftver
 ilyen esetekben külön számmal jelölheti azokat

a kulcsszavakat, amelyek több klaszterhez kapcsolódnak, de egyikhez sem dominánsan. Ennek megfelelően a hálózat szakmailag három fő klaszterként értelmezhető (Cluster 1–3), kiegészítve a „fertility” mint átívelő fogalom elemzésével.

Az első, domináns klaszter (Cluster 1) a közép-európai családpolitikai modellek és azok társadalmi-ideológiai beágyazottságának tematikáját jeleníti meg. A legnagyobb előfordulású kulcsszavak között szerepel a *Hungary* (59), a *social policy* (23) és a *family policy* (14), továbbá több régiós ország neve (Poland, Czech Republic, Slovenia, Lithuania, Slovakia), valamint olyan szakpolitikai elemek, mint a *birth rate*, a *childcare* és a *parental leave*. Ugyanebben a klaszterben jelennek meg az ideológiai-politikai keretezést jelző kifejezések is (*illiberalism*, *populism*, *nationalism*). A klaszter tehát Magyarországot empirikus fókusként kezeli, de kifejezetten komparatív, közép-európai perspektívában, és a családpolitikát nem pusztán intézményi eszköztárként, hanem társadalompolitikai modellként értelmezi. Ez a tematikus egység lényegében „a magyar családpolitika mint poszt-szocialista, illiberális családpolitikai modell” diskurzusát ragadja meg, és a hálózat legmarkánsabb, leginkább integrált klaszterének tekinthető.

A második klaszter (Cluster 2) a népesedéspolitikai és pronatalista szabályozási diskurzust foglalja magában. A vezető kulcsszavak között találjuk az *Europe* (20), a *population policy* (16), a *demography* (15), az *Eastern Europe* (14), továbbá a *family planning*, a *pronatalist policy*, valamint a reprodukció szabályozására utaló kifejezéseket (*abortion*, *fertility control*, *legislation*). Ez a klaszter a klasszikus demográfiai megközelítést tükrözi: a termékenységi folyamatokat népesedéspolitikai, jogi és egészségpolitikai keretben vizsgálja. Történetileg mélyebb rétegeket is érint, és részben a rendszerváltás előtti szakpolitikai hagyományokhoz kapcsolódó elemzési mintázatot visz tovább. Ebben a diskurzusban a családpolitika elsősorban a reprodukció szabályozásának és ösztönzésének eszközeként jelenik meg.

A harmadik klaszter (Cluster 3) a gazdaságpolitikai és munkaerőpiaci megközelítést reprezentálja. Itt olyan kulcsszavak dominálnak, mint a *public policy*, az *economics*, az *employment*, a *social security*, a *socioeconomic factors* és a *comparative study*. Ez a tematikus blokk a családpolitikát gazdaságpolitikai eszközként értelmezi, hangsúlyt helyezve a foglalkoztatásra, a jóléti redistribúcióra és az összehasonlító közgazdasági elemzésekre. Ebben a keretben jelennek meg a munkaerőpiaci hatások, az újraelosztási mechanizmusok, valamint – közvetve – az olyan eszközök, mint az adókedvezmények és egyéb fiskális ösztönzők. A klaszter a családpolitikát a jóléti állam és a gazdasági kormányzás összefüggésében vizsgálja.

A „fertility” (16 előfordulás) különálló csomópontként való megjelenése külön értelmezést igényel. Az izolált klaszterszámozás nem önálló tematikus mezőt jelez, hanem azt, hogy a termékenység fogalma több klaszterhez kapcsolódik, de egyikhez sem kizárólagosan. A demográfiai klaszterben mint közvetlen vizsgálati tárgy jelenik meg, a gazdaságpolitikai klaszterben mint kimeneti változó, míg a közép-európai modellre építő és ideológiai keretezésű diskurzusban mint stratégiai cél. Ennek alapján a termékenység nem elkülönült kutatási térről, hanem integrált célváltozóként értelmezhető, amely összekapcsolja a különböző szakpolitikai és társadalomtudományi megközelítéseket.

A kulcsszóháló három fő tematikus pólust rajzol ki tehát: (1) a közép-európai, különösen Magyarországra fókuszáló és ideológiaközpontú családpolitikai elemzést; (2) a klasszikus népesedéspolitikai és pronatalista szabályozási diskurzust; valamint (3) a gazdaságpolitikai és munkaerőpiaci megközelítést. A termékenység mint átívelő fogalom e három irány metszéspontjában helyezkedik el, és jelzi, hogy a magyar családpolitika tudományos vizsgálata nem egyetlen diszciplínához kötődik, hanem interdiszciplináris, több megközelítést integráló kutatási térben formálódik.

Időbeli fejlődés a kulcsszavak alapján

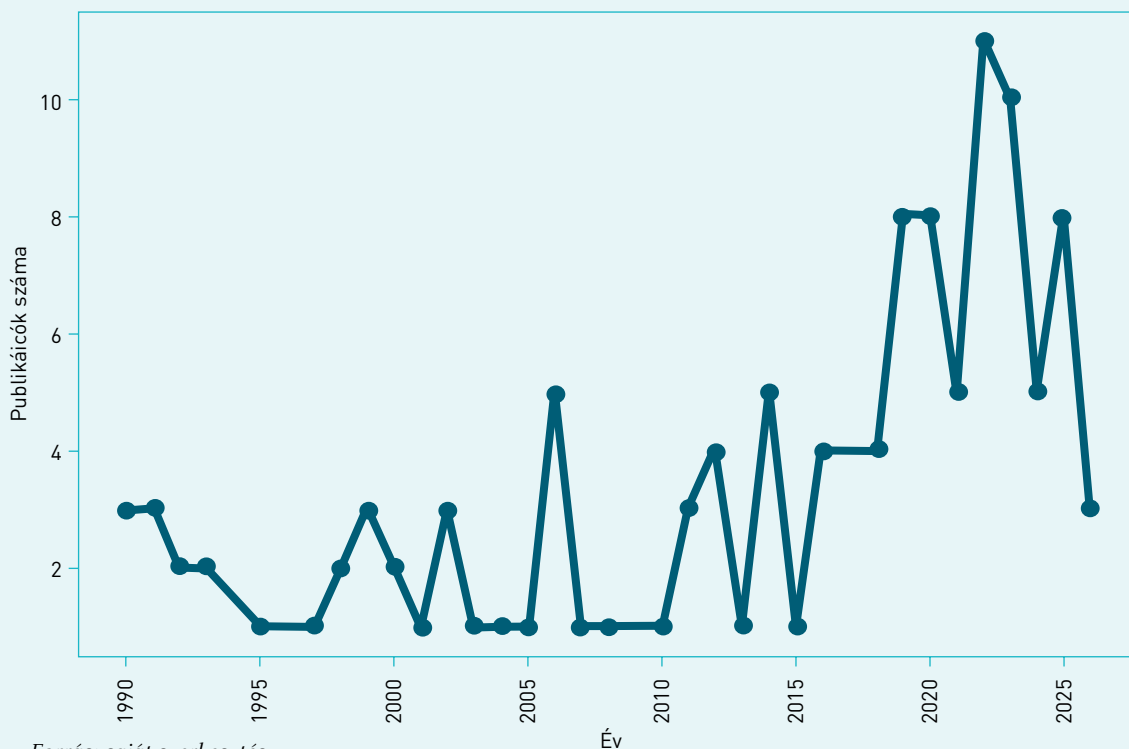
A publikációs szám változásai

Az éves publikációs szám alakulása (lásd a 2. ábrát) önállóan vizsgálva is jól kirajzolja a magyar családpolitika mint tudományos téma intézményesülésének dinamikáját. A teljes mintában szereplő

száztizennégy publikáció időbeli megoszlása nem lineáris növekedést, hanem több, egymástól jól elkülöníthető intenzitási szakaszt mutat.

2. ábra. A publikációk számának éves alakulása

A magyar családpolitikával foglalkozó publikációk éves száma (1990–2026)

Forrás: saját szerkesztés

Ahogy az ábráról is leolvasható, az 1990-es években a publikációs aktivitás alacsony, de folyamatos jelenlétet jelez: évente jellemzően egy-három tanulmány jelent meg (1990: három; 1991: három; 1992: kettő; 1993: kettő; 1998: kettő; 1999: három). Ez az időszak a téma tudományos megjelenésének kezdeti fázisaként értelmezhető, amelyben a magyar családpolitikával kapcsolatos kutatások már jelen vannak a nemzetközi térben, de még nem alkotnak nagy volumenű vagy intenzív diskurzust. A 2000-es években mérsékelt, de nem robbanásszerű növekedés figyelhető meg. Az éves publikációs szám többnyire egy-három között mozog, egyes években kisebb kiugrással (2006: öt). A periódus egészét tekintve nem beszélhetünk expanzív

növekedésről, inkább a téma fokozatos stabilizálásáról és intézményesüléséről. A családpolitika ebben az évtizedben tartósan jelen van a tudományos publikációk között, de még nem válik kiemelkedően magas volumenű kutatási fókuszponttá. A 2010-es évek első felében a publikációs szám lassú emelkedése figyelhető meg (2011: három; 2012: négy; 2014: öt; 2016: négy; 2018: négy), ami a téma növekvő nemzetközi láthatóságára utal. Ugyanakkor a valódi fordulópont 2019-től azonosítható. Ekkortól a publikációs szám tartósan magasabb szinten stabilizálódik: 2019-ben és 2020-ban egyaránt nyolc publikáció jelent meg, 2022-ben tizenegy, 2023-ban tíz. A 2024–2026 közötti adatok (2024: öt; 2025: nyolc; 2026: három – részév) már

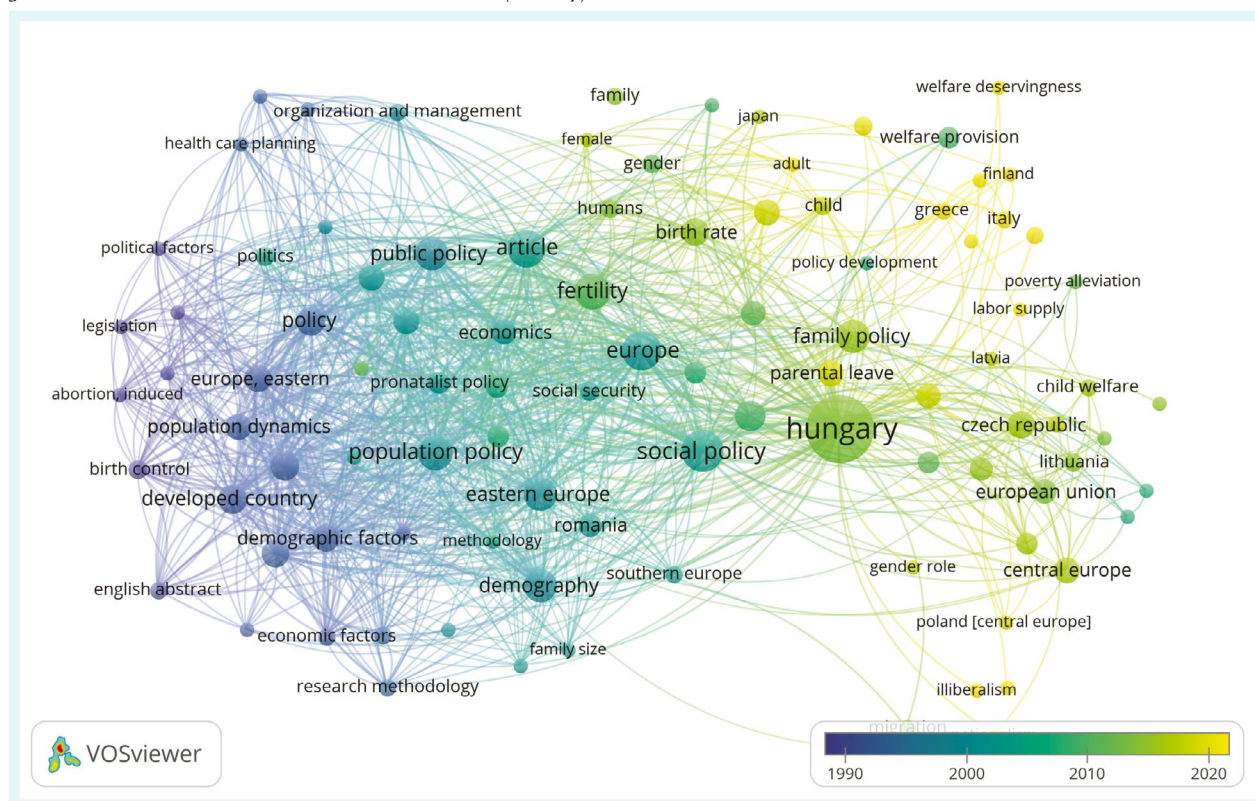
az aktuális publikációs ciklus dinamikáját tükrözik, de összességében a 2019 utáni időszak egyértelműen intenzívebb kutatási aktivitást jelez, mint a megelőző évtizedek.

A publikációs szám időbeli alakulása tehát három fő intenzitási szakaszra bontható: egy alacsony volumenű kezdeti periódusra (1990–2005), egy fokozatosan stabilizálódó, mérsékelt aktivitású szakaszra

(2006–2018), valamint egy 2019 után kibontakozó, kifejezetten magas publikációs intenzitású időszakra. Ez a mennyiségi dinamika arra utal, hogy a magyar családpolitika mint tudományos téma az elmúlt évtized végére vált igazán hangsúlyos és rendszeresen tematizált kutatási területté a nemzetközi szakirodalomban.

Időbeli rétegzettség (overlay)

3. ábra. A kulcsszavak hálózata az idődimenzióval (overlay)

Forrás: saját szerkesztés

Az átlagos publikációs évek (*average publication year*) klaszterenkénti vizsgálata egyértelműen azt mutatja (lásd a 3. ábrát), hogy a magyar családpolitikával foglalkozó tudományos diskurzus nem csupán tematikusan tagolódik, hanem időben is jól elkülöníthető rétegekre bomlik. A kulcsszóháló így nemcsak tematikus klasztereket, hanem egymásra épülő fejlődési szakaszokat is kirajzol.

A második klaszter (Cluster 2), amely a klasszikus népesedéspolitikai és demográfiai diskurzust reprezentálja, átlagosan a rendszerváltás körüli és közvetlenül azt követő időszakhoz (1990–2003) köthető. Ezt jól jelzik az olyan kulcsszavak, mint

a *demography* (1999), a *population policy* (2000), az *abortion* és a *fertility control* (1990–1993), valamint az *Eastern Europe* (2000). A tematikus fókusz ebben a periódusban a reprodukzív jogokra, az abortuszszabályozásra, a demográfiai átmenet kérdéseire és a poszt szocialista egészségpolitikai átalakulásra irányult. A családpolitika ekkor még elsősorban technikai, orvosi és jogi nyelven került tárgyalásra, és szorosan kapcsolódott a népesedési folyamatok szabályozásához. Ez tekinthető a diskurzus „rég iskolájának”, amely a demográfiai problémákat elsősorban szabályozási és egészségpolitikai keretben értelmezte.

A harmadik klaszter (Cluster 3) időbeli súlypontja a 2000-es évek és a 2010-es évek eleje (1998–2010). Az olyan kulcsszavak, mint a *public policy* (1998), az *economics* (2001), az *employment* (2010) és a *socioeconomic factors* (2006) egy technokrata, gazdaságpolitikai orientációjú diskurzust jeleznek. Ebben az időszakban a családpolitika egyre inkább beágyazódott az Európai Unióhoz való csatlakozásunk és integrációnk kontextusába, és a munkaerőpiaci részvétel, a jóléti redistribúció, valamint az összehasonlító szakpolitikai elemzések kerültek előtérbe. A családpolitika ekkor vált „mainstream policy” kérdéssé: nem csupán demográfiai szükségszerűségként, hanem a foglalkoztatáspolitikai és a jóléti állam átalakításának eszközeként jelent meg. A diskurzus nyelve ebben a szakaszban kifejezetten gazdasági és szakpolitikai jellegű, amely egyszerre kapcsolódik a szociálpolitikai és a családpolitikai keretekhez, különösen a foglalkoztatáspolitikai, a jóléti redistribúció és a munka–család összeegyeztetésének kérdésköréin keresztül.

Az első klaszter (Cluster 1) átlagos publikációs éve már egyértelműen a 2010 utáni periódushoz (2012–2023) köthetők. A *Hungary* (2012,8), a *family policy* (2014,7), a *family policies* (2019,2), a *tax system* (2020,7), valamint az *illiberalism* (2021,3), *populism* (2021,3) és *welfare deservingness* (2022,7) kulcsszavak egy új, paradigmaváltó diskurzust jeleznek. Ebben a szakaszban Magyarország mint önálló családpolitikai modell jelenik meg, amelyet egyrészt fiskális eszközök (különösen adórendszeri megoldások), másrészt erőteljes ideológiai keretezés jellemez. A „illiberal turn” nem csupán politikatudományi kategóriaként, hanem a családpolitika értelmezési horizontjaként is megjelenik. A családpolitika itt már nem pusztán szakpolitikai eszköztár, hanem normatív és modellépítő konstrukció,

amely regionális és nemzetközi viták tárgyává válik. Ez a periódus képezi a jelen tanulmány központi vizsgálati tárgyát.

Külön figyelmet érdemel a *fertility* kulcsszó, amelynek átlagos publikációs éve 2009. Ez időben éppen a második és a harmadik szakasz határán helyezkedik el, mintegy átmeneti hídként a gazdaságpolitikai integráció és a 2010 utáni modellépítő diskurzus között. A termékenység ebben az értelemben statisztikai célváltozóból fokozatosan szakpolitikai és ideológiai narratívává alakul: míg a korai időszakban demográfiai indikátorként szerepel, addig később a családpolitikai modell legitimitásának központi mércéjévé válik. Ez az időbeli pozíció megerősíti azt az értelmezést, hogy a termékenység nem önálló, elkülönült kutatási terület, hanem a különböző diszciplináris megközelítések közös referenciapontja.

A Vosviewer overlay vizualizációja és az átlagos publikációs évek elemzése alapján tehát a magyar családpolitikai diskurzus három egymásra épülő fejlődési szakaszban ragadható meg. Az 1990-es évek demográfiai-egészségpolitikai korszakát a reprodukív szabályozás és a népesedéspolitika technikai-jogi nyelve jellemezte. A 2000-es években a családpolitika gazdasági-jóléti integrációja került előtérbe, EU-kompatibilis szakpolitikai diskurzusban, erős foglalkoztatási és redistribúciós hangsúlyokkal. A 2010 utáni periódusban pedig markánsan megjelenik a magyar családpolitika mint önálló, normatív módon is tematizált modell, amelyet fiskális eszközök és ideológiai keretezés – különösen az illiberalizmus és a populizmus – határoz meg. A termékenység átívelő fogalomként köti össze e szakaszokat, jelezve a demográfiai célváltozó fokozatos átalakulását komplex szakpolitikai és politikai narratívává.

Hálózati struktúra a kulcsszavak alapján

A hálózati (*co-occurrence*) elemzés strukturális eredményeit mutatja meg az, ha a Total Link Strength (TLS) mutatót, a kulcsszavak TLS-rangsorát és a klaszterenkénti átlagos TLS-értékeket elemezzük alaposabban. A kulcsszóháló gráfként értelmezhető: a csomópontok a kulcsszavak, az élek az együtt-előfordulások, a TLS pedig azt méri, hogy egy adott kulcsszó hány másik csomóponttal kapcsolódik, és ezek a kapcsolatok milyen erősségűek. A TLS ezért a hálózati központosság indikátora:

minél magasabb az értéke, annál inkább strukturális csomópontként működik az adott fogalom a teljes tudáshálóban. Míg az előfordulási gyakoriság a tematikus jelenlét intenzitását jelzi, addig a TLS a beágyazottság és az integráló szerep mértékét mutatja.

A hálózat szerkezeti hierarchiája több szintre tagolódik teljes vizsgált időszakunkban. A strukturális centrumot kiemelkedően magas TLS-értékek jellemzik: a *Hungary* 483-as TLS-értéke

Magyarországot a hálózat központi csomópontjaként azonosítja. A centrumhoz kapcsolódó, széles beágyazottságú fogalmak közé tartozik az *article* (350), a *social policy* (325), az *Europe* (317), a *public policy* (292), az *Eastern Europe* (275), a *demography* (257) és a *population policy* (243). Fontos megjegyezni, hogy ezek a TLS-értékek a teljes vizsgált időszak (1990–2024) aggregált hálózati struktúráját tükrözik, így a *social policy* kulcsszó központi szerepe nem egyetlen időszakhoz, hanem a teljes korpuszra jellemző beágyazottsághoz kapcsolódik. Ez a szerkezet azt jelzi, hogy a magyar családpolitika tudományos diskurzusa nem elszigetelt nemzeti témaként jelenik meg, hanem regionális és európai kontextusba ágyazódik, és szorosan kapcsolódik a társadalompolitikai és demográfiai mezőhöz. A *Hungary* csomópont nem periférikus referenciapont, hanem a hálózat strukturális középpontja, amely több tematikus irányt kapcsol össze.

A demográfiai-népesedéspolitikai dimenzió strukturális súlyát a magas TLS-értékek külön is alátámasztják: a *fertility* (227), a *family planning policy* (207), a *population dynamics* (195), a *birth control* (135) és a *pronatalist policy* (124) a népesedéspolitikai és reprodukív szabályozási diskurzus kohézióját erősíti és a háló történeti kontinuitásának gerincét adja. A demográfiai fogalmak magas hálózati beágyazottsága arra utal, hogy ez a dimenzió nem pusztán tematikus elem, hanem a tudásháló szerkezeti összetartó ereje.

A gazdasági dimenzió strukturális jelenléte szintén mérhető, de eltérő integrációs fokkal. Az *economics* (158) és a *socioeconomic factors* (139) még jelentős beágyazottságot mutat, míg az *employment* (63) és különösen a *tax system* (25) alacsonyabb TLS-értéket ér el. A *tax system* viszonylag gyenge hálózati központisága azt jelzi, hogy az adóalapú családpolitikai megközelítés – jóllehet, tematikailag jelen van – nem integrálódott teljes mértékben a nemzetközi tudásháló strukturális centrumába; inkább regionális vagy tematikus almezőként jelenik meg, semmint a mező egészét szervező dimenzióként.

Az ideológiai fordulat fogalmai a hálózati rangsorban alacsony TLS-értékekkel szerepelnek: a *populism* (15), az *illiberalism* (7) és a *welfare deservingness* (7) hálózatilag periférikus pozíciót foglal el, miközben időben friss (többségük 2020 utáni publikációkhoz kötődik). Ez a mintázat arra utal, hogy a 2010 utáni ideológiai keretezés tematikailag erős és növekvő jelentőségű, de strukturálisan még nem vált a mező központi szervező

elvévé; formálódó interpretív almezőként írható le. Az „ideológiai fordulat” alatt ebben az összefüggésben azokat a szakirodalomban megjelenő értelmezési kereteket értjük, amelyek a 2010 utáni magyar politikai berendezkedést – gyakran illiberális, populista vagy szelektív jóléti logikákkal leírt módon – elemzik, és ezen keresztül a családpolitikai intézkedéseket új narratív kontextusba helyezik.

A klaszterenkénti átlagos TLS-értékek még élesebben kirajzolják a szerkezeti hierarchiát. A demográfiai-népesedéspolitikai klaszter rendelkezik a legmagasabb átlagos kapcsolati erővel (átlag TLS = 162,7), ami azt jelenti, hogy az ide tartozó fogalmak – például *demography*, *population policy*, *population*, *demographic factors* – nemcsak egymással alkotnak sűrű kapcsolatot, hanem a hálózat más klasztereinek kulcsszavaihoz is erősen kapcsolódnak. Hálózatelméleti értelemben ez a klaszter tekinthető a diskurzus strukturális magjának: ezek a fogalmak biztosítják a mező kohézióját és összekötő szerepet töltenek be a különböző tematikus dimenziók között. A magyar családpolitika tudományos feldolgozásának történeti gerincét így továbbra is a demográfiai és reprodukív szabályozási kérdések adják, akkor is, ha később új tematikus rétegek jelentek meg.

A gazdasági-jóléti megközelítést reprezentáló klaszter átlagos TLS-értéke (96,8) köztes pozíciót jelez. Ez arra utal, hogy a 2000-es években megerősödő közgazdasági és társadalompolitikai elemzések – *public policy*, *economics*, *employment*, *socioeconomic factors* – stabilan integrálódtak a mezőbe, és jelentős kapcsolati sűrűséget mutatnak, miközben összekötő funkciójuk elmarad a demográfiai mag kulcsszavai mögött. A gazdaságpolitikai diskurzus a tudományterület szerves része, de nem vált annak szervező elvévé; strukturális értelemben integrált, de nem domináns réteget alkot.

A 2010 utáni, Magyarország-központú és részben ideológiai keretezésű klaszter átlagos TLS-értéke a legalacsonyabb a valódi klaszterek között (61,6). Ebbe a csoportba olyan kulcsszavak tartoznak, mint a *family policy*, a *tax system*, az *illiberalism*, a *populism*, valamint a közép-európai országnevek (*Poland*, *Czech Republic*, *Slovenia*, *Slovakia* stb.). A viszonylag alacsony átlagos kapcsolati erő azt jelzi, hogy ezek a fogalmak elsősorban egymással alkotnak sűrűbb alhálózatot, miközben kevésbé kapcsolódnak a demográfiai és gazdasági klaszterek kulcsfogalmaihoz. A „regionális” jelző ebben az összefüggésben hálózati értelemben

értendő: a klaszter kulcsszókészlete a közép-európai összehasonlító kontextus dominanciájára utal, nem a globális demográfiai főáramhoz való teljes illeszkedésre. Ez utóbbi alatt azokat a nemzetközi demográfiai kutatási irányokat értjük, amelyek a fertilitás, halandóság, migráció, demográfiai átmenet és népességdinamika általános elméleti és empirikus modelljei köré szerveződnek, és amelyek a kulcsszóhálózatban magas központosságú, széles körben összekapcsolt csomópontokként jelennek meg. A 2010 utáni magyar modellről szóló diskurzus ezért tematikailag erőteljes és jól körülhatárolható, strukturálisan azonban még nem vált a teljes mezőt szervező központi dimenzióvá; regionálisan erős, interpretív jellegű almezőként írható le.

A *fertility* kulcsszó különálló csomópontként magas TLS-értéket (227) mutat, azonban önálló klasztert alkot, ezért nem értelmezhető klaszterátlagként. Ez a pozíció ugyanakkor rámutat arra,

hogy a termékenység célváltozó átveli a tematikus rétegeket: jelen van a demográfiai, a gazdasági és a kortárs szakpolitika-elemzésekben is. A termékenység így nem elkülönült tematikus almezőként, hanem integráló referenciapontként jelenik meg a hálózatban.

A TLS-rangsor és a klaszterátlagok alapján a diskurzus rétegzett szerkezetet mutat: a demográfiai-népesedéspolitikai fogalmak adják a strukturális magot; erre épül rá a gazdaságpolitikai integráció köztes rétege; a 2010 utáni modell- és ideológiaorientált diskurzus pedig új, tematikailag markáns, de hálózatilag lazábban integrált dimenzióként jelenik meg. Ez a háromszintű felépítés nemcsak időbeli egymásutániségot, hanem eltérő fokú hálózati beágyazottságot is jelez, és a magyar családpolitika mint tudományterület fejlődését többdimenziós szerkezetként teszi értelmezhetővé.

Idézettségi mintázatok

Az idézettségi elemzéshez a Scopus-exportban rendelkezésre álló „Cited by” változót használtuk, amely cikkszintű, nyers idézettségi darabszámot ad meg. Ez metodológiailag kifejezetten erős kiindulópont, mert nem kulcsszavakra aggregált érték, hanem közvetlenül a publikációk hatását méri. Fontos ugyanakkor, hogy az idézettségi adatok cikkszinten, míg a tematikus struktúra kulcsszószinten értelmezhető; ezért az idézettséget nem „klaszterenként”, hanem a teljes mintára, illetve időszakok szerint célszerű elemezni. Ez a megoldás illeszkedik a diskurzus fejlődési modelljéhez, és elkerüli a kulcsszó-cikk szintek összekeverését.

A 114 publikációt tartalmazó mintában a „Cited by” változó alapján az idézettség eloszlása erősen aszimmetrikus, ezért az átlag mellett a medián és a maximum megadása is szükséges. A teljes mintára számított alapmutatók a következők:

- átlagos idézettség: 21,67,
- mediánidézettség: 4,
- maximális idézettség: 261.

Az átlag ($\approx 21,66$) és a medián (4) közötti nagy különbség arra utal, hogy az idézettség nem egyenletesen oszlik meg, hanem néhány kiugróan nagy hatású publikáció jelentősen „felhúzza” az átlagot. Ennek megfelelően a medián a „tipikus” cikk hatását, a maximum pedig a mező csúcshatású publikációinak jelenlétét jelzi.

A nyers „Cited by” értékek értelmezését torzítja, hogy a régebbi publikációknak több idejük volt idézeteket gyűjteni. Ennek mérséklésére évesített idézettségi mutatót képeztünk:

$$\text{évesített idézettség} = \text{Cited by} / (2024 - \text{Year} + 1).$$

A nevezőben szereplő 2024 az utolsó „lezárt” évként került rögzítésre: a 2025-ös rekordok már részben online-first jellegűek, a 2026-os év pedig nem tekinthető teljes publikációs évnak, ezért ezek bevonása a normalizálás nevezőjébe módszertanilag kedvezőtlen lenne. A 2025-ös rekordoknál a nevező 0 lenne, így ott nem annualizáltunk; ezeknél az évesített oszlopban is a nyers „Cited by” értéket vettük figyelembe.

A teljes mintára számított évesített idézettségi alapmutatók:

- átlagos évesített idézettség: 2,51,
- medián évesített idézettség: 0,98,
- maximális évesített idézettség: 37,29.

A normalizált mutatók azt jelzik, hogy a mező „átlagos” idézettségi intenzitása évente kb. 2,51 idézet/cikk, miközben a medián 1 alatt marad ($\approx 0,98$), ami tovább erősíti az aszimmetrikus eloszlás képét. A maximum ($\approx 37,29$) nagyon gyors idézetfelhalmozódású, kiugró hatású publikációk jelenlétére utal.

Időszakos bontás

Az idézettségi dinamika időbeli elemzéséhez a minta időszakokra bontása szükséges. A töréspontok nem önkényes politikai dátumokként kerültek kijelölésre: a kulcsszóháló overlay eredményei alapján a klaszterek átlagos publikációs éveit eltérő időbeli súlypontot mutatnak (demográfiai diskurzus: 1990-es évek–korai 2000-es évek; gazdasági/jóléti diskurzus: 2000-es évek; modell/ideológiai diskurzus: 2012 után). Az idézettségelemzéshez a finomabb, empirikusan konzisztensebb bontás bizonyult a legkoherensebbnek:

1. 1990–1999 – demográfiai–reprodukciós dominancia (*abortion, population policy, demography, demographic transition*),
2. 2000–2009 – gazdaságpolitikai és jóléti integráció (*public policy, employment, socioeconomic factors, EU-kontextus*),
3. 2010–2019 – a magyar modell tematizálódása (*family policy, tax system, közép-kelet-európai összehasonlítás, korai ideológiai keretezés*),
4. 2020–2024 – ideológiai és interpretív felerősödés (*illiberalism, populism, welfare deservingness, a magyar családpolitikai modell nemzetközi megjelenéséhez és értelmezéséhez kapcsolódó diskurzus*),
5. 2025 – folyamatban lévő év (külön kezelve; nem annualizált).

A klaszterek és az időszakok közötti határok nem szükségképpen esnek egybe, mert a klaszter tematikus szerkezeti egység, az időszak pedig analitikai segédeszköz; egy demográfiai kulcsszó több évtizedben is megjelenhet.

Időszakos idézettségi eredmények

Az időszakos pivoteredmények két mutatóra épülnek: a nyers átlagos idézettségre és az évesített (normalizált) átlagos idézettségre.

A nyers átlagos idézettség („Cited by”) időszakokra bontva a következőképpen alakul:

- 1990–1999: 1,57,
- 2000–2009: 65,27,
- 2010–2019: 35,06,
- 2020–2024: 6,84,
- 2025: 1,18.

A nyers átlagok alapján a 2000-es évek kiugróan magasnak tűnnek, ami tipikusan arra utal, hogy az időszakon belül nagy hatású publikációk is vannak, amelyek felfelé húzzák az átlagot. A 2020 és 2024 közötti időszak alacsonyabb nyers átlagértéke

„életkori” hatás: a friss cikkeknek még rövidebb idejük volt idézetet gyűjteni.

Az átlagos évesített idézettség az alábbiak szerint alakul:

- 1990–1999: 0,04,
- 2000–2009: 3,12,
- 2010–2019: 4,06,
- 2020–2024: 2,49,
- 2025: 1,18.

Az évesített átlag a relevánsabb összehasonlítási alap, mert csökkenti a „régik cikk-több idő” torzítást. E mutató alapján a 2010–2019 időszak mutatja a legnagyobb idézettségi intenzitást ($\approx 4,06$ idézet/cikk/év), megelőzve a 2000–2009 időszakot ($\approx 3,12$). Ez azt jelenti, hogy a 2010 utáni magyar modellről szóló diskurzus gyorsabban generál idézetet, mint a 2000-es évek szakpolitika-integrációs irodalma, még akkor is, ha a hálózat strukturális magja nem itt található.

Mivel az átlag torzulhat, nagyon hasznos lehet az eloszlásvizsgálat is, az időszakos elemzésben a médián, a maximum és a szórás különösen informatív, lásd az alábbi listákat.

Mediánidézettség (Cited by):

- 1990–1999: 0,
- 2000–2009: 37,5,
- 2010–2019: 12,
- 2020–2024: 3.

Medián évesített idézettség:

- 1990–1999: 0,
- 2000–2009: 1,76,
- 2010–2019: 1,44,
- 2020–2024: 1,33.

Maximum idézettség (Cited by):

- 1990–1999: 6,
- 2000–2009: 201,
- 2010–2019: 261,
- 2020–2024: 41.

Maximum évesített idézettség:

- 1990–1999: 0,19,
- 2000–2009: 11,82,
- 2010–2019: 37,29,
- 2020–2024: 20,5.

Szórás (Cited by):

- 1990–1999: 2,28,
- 2000–2009: 62,04,
- 2010–2019: 58,77,
- 2020–2024: 8,83,
- 2025: 1,60.

Ezek az eredmények több lényegi mintázatra világítanak rá:

- 1990–1999: a medián 0, az átlag alacsony ($\approx 1,57$), a maximum 6, a szórás alacsony. Ez a korszak strukturális alap, de nem nemzetközi hatásközpont: a publikációk többsége nem generál érdemi hivatkozást.
- 2000–2009: a medián (37,5) már önmagában is magas, tehát nem pusztán néhány kiugró érték húzza fel az átlagot; ugyanakkor a szórás is nagyon magas (≈ 62), és a maximum 201. Ez a periódus tekinthető a legszélesebb körben hivatkozott, stabil nemzetközi beágyazódást mutató szakasznak.
- 2010–2019: a medián (12) alacsonyabb, mint a 2000-es években, miközben a maximum (261) és különösen az évesített maximum ($\approx 37,29$) rendkívül magas. Ez polarizált hatásmintázat: néhány publikáció extrém gyorsan generál nemzetközi figyelmet, de a mező egésze nem olyan egyenletesen hivatkozott, mint a 2000-es években.
- 2020–2024: a medián (3) és az átlag ($\approx 6,84$) alacsonyabb, ami fiatal korpusznál várható; az évesített medián ($\approx 1,33$) ugyanakkor nem omlik össze, tehát a diskurzus még mindig generál figyelmet, a maximum évesített érték (20,5) pedig azt jelzi, hogy már ebben a rövid időablakban is vannak gyorsan felkapott publikációk. Ez a gyors felhalmozása az idézettségnek szorosán összekapcsolható a legidézettebb publikációk tematikus mintázatával. A top 10 legidézettebb cikk között hangsúlyosan jelennek meg a politikai rezsím-transzformációhoz, az illiberalizmushoz, valamint a gender- és jólétrezsím-elemzésekhez kapcsolódó munkák, amelyek közül több a 2010 utáni időszakhoz köthető. Ez arra utal, hogy a kiemelkedő idézettség nem elszigetelt publikációkhoz kapcsolódik, hanem egy olyan tematikus irányhoz, amely tartós nemzetközi figyelmet generál, különösen akkor, ha a magyar esetet szélesebb, komparatív és elméletileg beágyazott kontextusban tárgyalják. Ennek következtében ezek a publikációk gyorsabban halmoznak fel idézeteket, mint a szűkebb, technikai vagy intézményi fókuszú elemzések. A 2020–2024 közötti időszakban mért magas évesített idézettségi maximum ennek a folyamatnak a folytatódását jelzi.
- 2025: külön kezelt, folyamatban lévő év; az évesített oszlopban a nyers idézettség szerepel

(átlag: $\approx 1,18$), a szórás alacsonyabb ($\approx 1,60$), ami konzisztens a rövid felhalmozási idővel.

Az idézettségi eredmények értelmezésénél érdemes szétválasztani a hálózati struktúrában elfoglalt hely (strukturális beágyazottság), és az idézettségi dinamika (hatásintenzitás) két dimenzióját. A korábbi hálózati eredmények szerint a demográfiai klaszter tekinthető a strukturális magnak, miközben a 2010 utáni, modell- és ideológiaorientált diskurzus hálózatiilag lazábban integrált. Ezzel együtt az évesített átlagok alapján a 2010–2019 közötti időszak produkálja a legnagyobb idézettségi intenzitást, vagyis a leggyorsabban növekvő nemzetközi figyelmet.

A két dimenzió együttes szemlélete alapján pedig láthatjuk, hogy a 2010 utáni magyar családpolitikai diskurzus hálózatiilag még nem vált a mező strukturális magjává, ugyanakkor idézettségi dinamikája alapján a legnagyobb nemzetközi figyelmet generáló periódusnak tekinthető.

A mediánok és a szórások bevonása ugyanakkor fontos finomítást tesz lehetővé: a 2000-es évek nemcsak átlagban, hanem mediánban is kiemelkedően magas idézettséget mutatnak, tehát ez a periódus szélesebb körben legitimált és egyenletesebben hivatkozott, míg a 2010-es évek hatása inkább koncentrált (kiugró csúcspublikációkkal). Ez a különbségtétel tudományosan erős, mert nem pusztán azt állítja, hogy a 2010 utáni diskurzus „dinamikus”, hanem azt is, hogy a hatás eloszlása eltér: a 2000-es évek beágyazottabb, a 2010-es évek polarizáltabb hatásszerkezetet mutat.

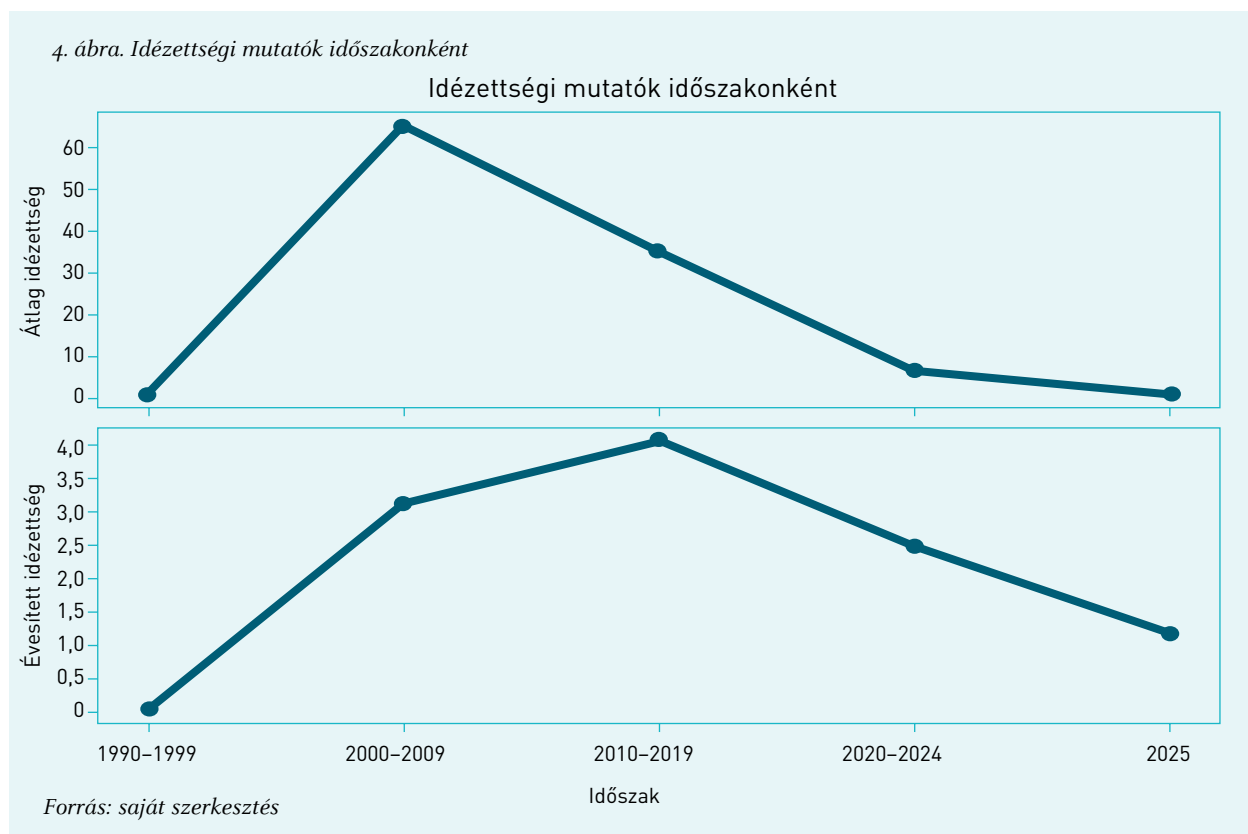
E fejezet eredményei így két, egymást kiegészítő képet rajzolnak ki: a mező tipikus idézettségi szintjét (mediánok), a csúcshatásokat (maximumok), a szóródást (szórások), valamint az időbeli torzítás mérséklését célzó évesített mutatók alapján az idézettségi intenzitás korszakos eltéréseit.

A 2010 utáni korszak összevont idézettségi elemzése (2010–2025)

A 2010–2019 és 2020–2025 időszakot a kulcsszavak finom különbségei alapján lehetett külön „korszakként” kezelni, azonban az együttes tárgyalásuknak is jelentősége lehet. Összevontásuk ugyanis nem pusztán technikai aggregálás, hanem koncepcionális döntés: 2010-től Magyarországon azonos politikai rendszer működik, ezért indokolt a periódust egységes, politikailag koherens korszaknak tekinteni. Az összevont vizsgálat lehetővé teszi annak elemzését, hogy a 2010 utáni rendszer tudományos recepciója egyszeri csúcshatásként vagy

tartós, strukturált figyelemként értelmezhető-e. Az összevontás több szempontból is indokolt, mivel csökkenti az életkori torzítást, hiszen a 2020 utáni publikációk rövidebb idő alatt gyűjtöttek idézeteket – ezzel kisimítja az éves ingadozásokat,

továbbá egységes politikai korszakot képez, amely így önálló elemzési egységként kezelhető. A számítások a publikációs számokkal súlyozott átlagokon alapulnak.

Ebben az összevont intervallumban tehát 2010 és 2019 között 31, 2020–2024 között 39, míg 2025-ben 8 publikáció jelent meg, vagyis 2010 és 2025 között összesen 78 cikk alkotja a mintát.

	Átlag / Cited by	Szórás / Cited by	Átlag / Időbeli normalizálás: Évesített idézettségi mutató
1990–1999	1,571428571	2,277457615	0,041568837
2000–2009	65,26666667	62,04199806	3,117055566
2010–2019	35,06451613	58,76957006	4,064309168
2020–2024	6,842105263	8,833371355	2,486324786
2025	1,181818182	1,60113596	1,181818182

Ahogy a 4. ábra mutatja, a 2010–2019 közötti időszak átlagos idézettsége 35,0645, a 2020–2024 közötti 6,8421, míg a 2025-ös rekordoké 1,1818 volt. A súlyozott számítás eredményeként a 2010–2025 közötti teljes periódusra vonatkozó összevont átlagos idézettség megközelítőleg 17,5-re adódik. Ez az érték jelentősen elmarad a 2000–2009 közötti 65,27-es átlagtól, ami megerősíti, hogy a 2000-es

évek nyers citációs szintje kiugróan magas volt, és azt nem csupán az időtáv magyarázza. Az időbeli torzítás mérséklésére alkalmazott évesített mutató azonban itt is relevánsabb összehasonlítási alapot kínál. Az annualizált átlag 2010–2019 között 4,0643, 2020–2024 között 2,4863, míg 2025-ben 1,1818 volt (utóbbi esetben a fiatal korpusz sajátosságai miatt a nyers érték szerepel). A publikációs számokkal súlyozott összevont annualizált

átlag 2010–2025 között megközelítőleg 2,98 idézet/cikk/év. Összehasonlításképpen: a 2000–2009 közötti időszak annualizált átlaga 3,12 volt. A két érték (3,12 vs. 2,98) nagyságrendileg közel azonos, ami azt jelzi, hogy a 2010 utáni korszak idézettségi intenzitása hosszabb távon megközelíti a 2000-es évek szakpolitika-integrációs periódusának szintjét.

Az összevont eredmények alapján a 2010 utáni korszak nem egyszeri idézettségi csúcsként értelmezhető, hanem közel másfél évtizeden át fennálló, stabil nemzetközi figyelmet generáló periódusként. Annualizált hatása a 2000-es évekhez mérhető, ugyanakkor a hatás szerkezete eltérő. Láttuk, a 2000-es évek medián idézettsége magas volt (37,5), ami szélesebb körű, egyenletesebb legitimációra utal, ezzel szemben a 2010 és 2019 közötti időszakban az annualizált maximum rendkívül magas (37,28), ami csúcshatású, gyorsan idézett publikációk jelenlétét mutatja, miközben a medián alacsonyabb. A 2020 utáni publikációkból álló korpusz még fiatal, de az annualizált medián nem esett vissza drasztikusan, ami a figyelem fennmaradását jelzi.

E mintázat alapján a 2000-es évek diskurzusa széles körben hivatkozott és stabilan beágyazott volt, míg a 2010 utáni korszak magas figyelemintenzitású, részben polarizált hatásszerkezetet mutat: néhány kiemelkedően nagy hatású publikáció mellett a teljes mező egyenlőtlenebb idézettségi eloszlást mutat.

A hálózati (TLS-alapú) eredmények fényében ez különösen fontos. A demográfiai klaszter strukturális magként jelenik meg, míg a 2010 utáni klaszter hálózatilag lazábban integrált. Az összevont idézettségi adatok viszont azt mutatják, hogy a strukturális központosság és az idézettségi dinamika nem esik egybe: a 2010 utáni diskurzus nem a hálózat gerince, tehát nem vált a tudományos mező strukturális

magjává, ugyanakkor hosszú távon a legnagyobb figyelemintenzitást produkáló periódusok közé tartozik.

Ez a különbségtétel – strukturális centrum és idézettségi centrum elválasztása – a mező működésének lényegi sajátosságára világít rá, és a magyar családpolitikai diskurzus fejlődésének árnyaltabb értelmezését teszi lehetővé.

Ha a 2010 utáni időszakot egységes politikai korszaknak tekintjük tehát, akkor a magyar családpolitika tudományos recepciója nem átmeneti hullámként, hanem tartós, nemzetközi figyelmet generáló diskurzusként írható le. Annualizált idézettségi intenzitása közel azonos a 2000-es évek integrációs periódusáéval, miközben hatása koncentráltabb és politikailag tematizáltabb.

A top 10 legidézettebb publikáció elemzése

A top 10 legidézettebb publikáció vizsgálata célzottan azt mutatja meg, hogy a mintán belül mely témák és értelmezési keretek váltak a legnagyobb nemzetközi hatású hivatkozási pontokká. Az elemzés a cikkek idézettségi rangsorára és a hozzájuk tartozó tematikus jellemzőkre épül.

A top 10 publikáció időbeli megoszlása erős koncentrációt mutat: 5 cikk a 2000–2009-es, és 5 cikk a 2010–2019-es időszakban jelent meg, miközben 1990–1999 és 2020–2024 között nem szerepel top 10-es tétel. A legidézettebb munkák tehát döntően a 2000-es és 2010-es években születtek. Ez megerősíti azt a mintázatot, hogy az 1990-es évek a diskurzus korai, alapozó szakaszát jelentették, idézettségi csúcspont nélkül, míg a nemzetközi láthatóság látványosan a 2000-es évektől kezd erősödni.

A top 10 cikkek tematikailag három nagy blokkba rendezhetők. Az első, domináns blokk a gender–familiarizmus–munka–család egyensúly köré szerveződik. Ide sorolhatók például a *Who cares? Changing patterns of childcare...*,¹ a *Gendering fertility...*,² a *Combination*

¹ Szelewa, D., Polakowski, M. P. (2008). *Who cares? Changing patterns of childcare in Central and Eastern Europe. Journal of European Social Policy* 18(2), 115–131.

² Oláh, L. S. (2003). *Gendering fertility: Second births in Sweden and Hungary. Population research and policy review* 22(2), 171–200.

pressure...³ az *Interference of paid work...*,⁴ a *From public to private maternalism...*,⁵ a *Family policies and gender...*⁶ és a *Measuring state de-familialism...*⁷ típusú publikációk. Ezek alapján a legidézettebb irodalom súlypontja nem a konkrét eszközök (például adópolitikai intézkedések) technikai elemzése, hanem a gender- és jólétrezsim-logikák, illetve a munka-család viszony komparatív értelmezése. A magyar családpolitika így nem elsősorban „adópolitikai modellként” vált nemzetközileg láthatóvá, hanem a posztszocialista és európai jóléti rezsimiek genderdimenziójú összehasonlításának részeként. Erre több, egymással összefüggő magyarázat is adható. Egyrészt a nemzetközi jóléti állam- és családpolitikai irodalom már a 1990-es évektől erősen a genderegyenlőség, a defamilializáció, valamint a munka és a család összeegyeztethetőségének kérdései köré szerveződött, így ezek a fogalmak magas nemzetközi láthatóságú, kanonikus elemzési keretet biztosítottak. Másrészt a posztszocialista országok – köztük Magyarország – átalakulása különösen alkalmas empirikus terepet kínált e modellek tesztelésére és összehasonlítására. Harmadrészt a komparatív, elméletileg erősen beágyazott megközelítések a nemzetközi folyóiratokban nagyobb publikációs és idézettségi potenciállal bírnak, mint a specifikus, intézményi vagy fiskális eszközökre koncentrált elemzések. Ennek következtében a magyar eset elsősorban ilyen, nemzetközileg rezonáns elméleti keretekben vált láthatóvá.

A második blokk a 2010 utáni illiberalizmus és politikai átalakulás témaköre. Ebben a körben különösen meghatározó a *The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and*

Poland című tanulmány⁸, amely a top 10-ben a legmagasabb idézettséget mutatja (261). Ugyancsak ide illeszkednek a *Democracy and welfare in hard times...*⁹ és a *Politicising embedded neoliberalism...*¹⁰ jellegű elemzések. A csúcscitációk megjelenése ezen a tematikán belül kulcsfontosságú jelzés: a 2010 utáni korszak hálózatilag nem feltétlenül strukturális mag, mégis képes extrém nagy hatású, gyorsan terjedő hivatkozási pontokat létrehozni. Ez konzisztens a korábban mért magas annualizált maximum értékkel ($\approx 37,28$), amely a gyors nemzetközi figyelemfelhalmozódás indikátora.

A harmadik blokk a közép-európai összehasonlító keret. A top 10 publikációk túlnyomó része regionális (Hungary + Poland + tágabb közép-kelet-európai kontextus), és összehasonlító perspektívában értelmez. Ez azt jelzi, hogy a nemzetközi láthatóság egyik legerősebb forrása a komparativitás: nem az izolált magyar eset önmagában generálta a legnagyobb hatást, hanem a magyar fejlemények regionális beágyazása és összevethetősége.

A top 10 elemzés az idézettségi csúcspontok oldaláról egészíti ki a hálózati struktúra eredményeit. A TLS-alapú szerkezeti kép szerint a strukturális mag a demográfiai diskurzushoz kötődik; ezzel szemben a top 10 alapján a legszélesebb idézettségi bázis a 2000-es évek gender- és jólétrezsim-irodalmához kapcsolódik, míg a legnagyobb egyedi hatás a 2010 utáni illiberalis fordulat elemzésében jelenik meg (261-es csúcscitáció)¹¹. Ez a háromszintű felépítés egy differenciált legitimációs szerkezetet rajzol ki: (1) demográfiai alapozás és szerkezeti integráció, (2) széles körben hivatkozott rezsim- és

³ Van der Lippe, T., Jager, A., Kops, Y. (2006). *Combination pressure: The paid work-family balance of men and women in European countries*. *Acta sociologica* 49(3), 303–319.

⁴ Strandh, M., Nordenmark, M. (2006). *The interference of paid work with household demands in different social policy contexts: Perceived work-household conflict in Sweden, the UK, the Netherlands, Hungary, and the Czech Republic*. *The British Journal of Sociology* 57(4), 597–617.

⁵ Glass, C., Fodor, E. (2007). *From public to private maternalism? Gender and welfare in Poland and Hungary after 1989*. *Social Politics* 14(3), 323–350.

⁶ Fodor, E., Glass, C., Kawachi, J., Popescu, L. (2002). *Family policies and gender in Hungary, Poland, and Romania*. *Communist and post-communist studies* 35(4), 475–490.

⁷ Javorník, J. (2014). *Measuring state de-familialism: Contesting post-socialist exceptionalism*. *Journal of European social policy* 24(3), 240–257.

⁸ Grzebalska, W., Petó, A. (2018). *The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland*. *Women's Studies International Forum* 68, 164–172.

⁹ Szikra, D. (2014). *Democracy and welfare in hard times: The social policy of the Orbán Government in Hungary between 2010 and 2014*. *Journal of European Social Policy* 24(5), 486–500.

¹⁰ Bohle, D., Greskovits, B. (2019). *Politicising embedded neoliberalism: Continuity and change in Hungary's development model*. *West European Politics* 42(5), 1069–1093.

¹¹ Lásd a 9. lábjegyzetet.

gender-összehasonlítás, (3) kiugró, csúcshatású politikai-ideológiai értelmezések.

A top 10-es lista alapján a magyar családpolitika nemzetközi tudományos láthatósága három forrásból táplálkozik: (1) posztoszocialista gender- és jólétrezsim-elemzés (különösen a 2000-es években), (2) illiberalizmus és politikai rezsimtranszformáció (2010 utáni hullám), (3) közép-európai komparatív keret.

Ezzel párhuzamosan feltűnő, hogy a tisztán fiskális, adóalapú családpolitikai irodalom nem jelenik meg a top 10-ben, ami azt jelzi, hogy a legnagyobb nemzetközi idézettségi hatást nem a technikai szakpolitikai eszközök részletező elemzése, hanem a tágabb elméleti és rezsimszintű értelmezés hozta létre.

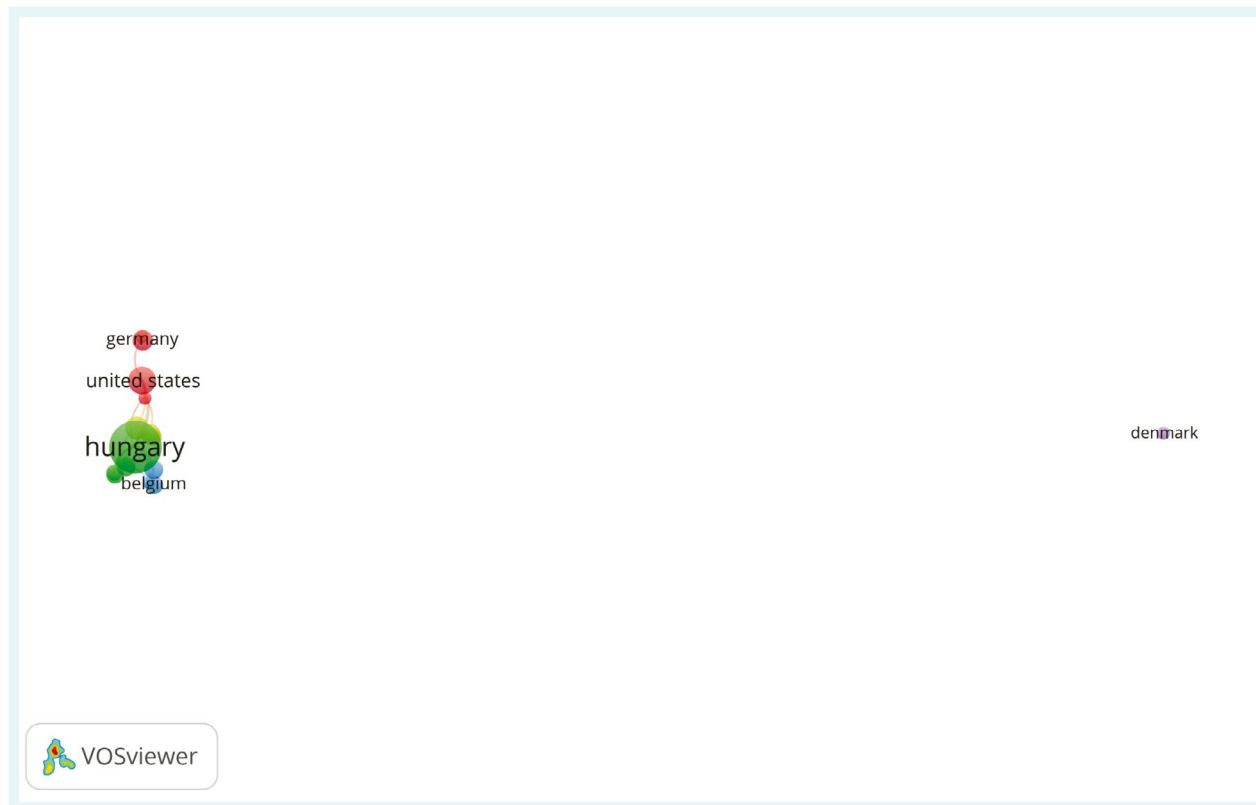
A top 10 tartalmi mintázata a diskurzus jellegének átalakulását is kijelöli. A 2000-es évek legidézettebb témái a *gender equality*, *childcare regimes*, *de-familialism*, *maternalism* és *work-family balance* köré rendeződnek, ami a klasszikus jólétrezsim-irodalom logikájához illeszkedik. A 2010-es években ezzel

szemben az *illiberal transformation*, *politicisation of welfare*, *embedded neoliberalism* és *regime change* kifejezések környezetében formálódik a csúcsidezettségi hatás, ami politikatudományi és ideológiai irányú eltolódást jelez.

A top 10-es idézettségi mintázat alapján arra következtethetünk, hogy a magyar családpolitika tudományos nemzetközi láthatósága nem elsősorban a konkrét családtámogatási eszközök elemzéséből fakad, hanem abból, hogy a téma a posztoszocialista genderrezsim és az illiberális politikai transzformációk tágabb kontextusába ágyazódott. A hiányzó témák tovább erősítik ezt a képet: a listában nem szerepelnek konkrét adókedvezmény-elemzések, Babaváró/CSOK típusú szakpolitika-részletek vagy intézményi reformok technikai elemzései. Ez arra utal, hogy a nemzetközi tudományos mező elsősorban az elméleti, rezsimszintű és összehasonlító értelmezéseket jutalmazza magas idézettséggel, nem pedig a technikai szakpolitikai részletezésre épülő elemzéseket.

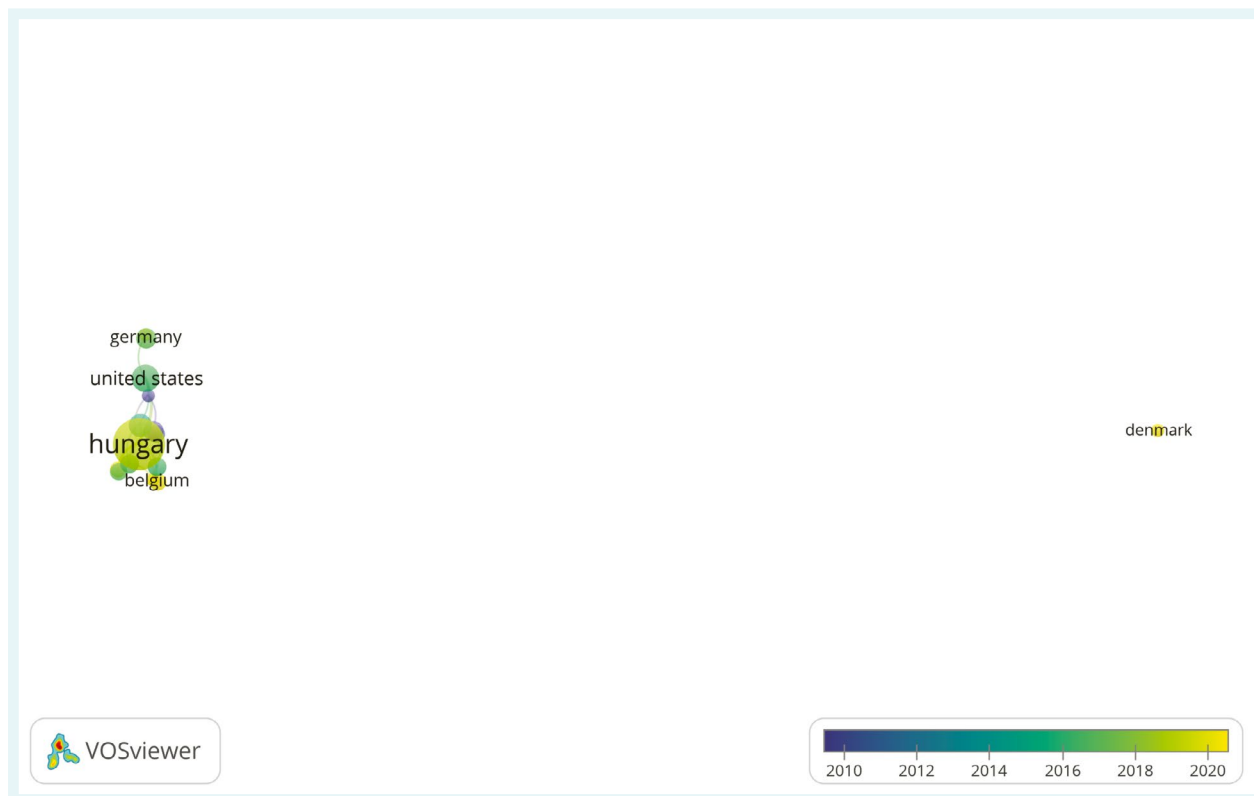
Országok közötti együttműködési és hatásmintázatok

5. ábra. Az országok hálózata

Forrás: saját szerkesztés

6. ábra. Az országok hálózata az idődimenzióval (overlay)

Forrás: saját szerkesztés

Az országok szerinti társszerzőségi elemzés (co-authorship, unit: countries, minimum 3 dokumentum) alapján a 29 azonosított országból 15 érte el a küszöbértéket (lásd az 5. ábrát). A 2 dokumentumos küszöb alkalmazása sem bővítette érdemben a kört (16 ország), ami arra utal, hogy a magyar családpolitika tudományos diskurzusa nem széles globális mezőben, hanem viszonylag koncentrált nemzetközi térben szerveződik. A hálózatban 14 ország kapcsolódik egymáshoz, míg egy ország (Dánia) izoláltan jelenik meg, társszerzőségi kapcsolatok nélkül.

A hálózat egyértelmű strukturális központja Magyarország (43 dokumentum, 929 idézet, Total Link Strength = 19). A legmagasabb dokumentumszám és az összesített idézettség alapján a diskurzus nem kizárólag külső tematizáció eredménye, hanem jelentős hazai tudományos hozzájárulással rendelkezik. A magyar publikációk átlagos idézettsége 21,6, az átlagos publikációs év 2018,95, ami a 2010 utáni periódus erősödő jelenlétére utal. A hálózati beágyazottság azonban mérsékelt: a 19-es Total Link Strength nem jelez extrém nemzetközi

integrációt, inkább regionális és tematikai kötődésekkel jellemezhető központi pozíciót mutat.

A klaszterstruktúra világosan kirajzol egy közép-európai blokkot: Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia közös klaszterben jelenik meg. Ez a konfiguráció alátámasztja a családpolitikai diskurzus regionális beágyazottságát.

Lengyelország különösen figyelemre méltó: 6 dokumentummal 341 idézetet generál, átlagos idézettsége 56,8, ami a régió belül kiemelkedő. Csehország és Szlovákia kisebb volumenben jelenik meg, de a hálózati kapcsolatok révén a közép-európai tudományos tér stabil részét képezi. A magyar családpolitika nemzetközi tudományos láthatóságának egyik fő kerete tehát a visegrádi és a tágabb közép-európai összehasonlítás.

A hálózat másik hangsúlyos dimenziója az észak- és nyugat-európai kapcsolódás. Svédország különösen erős pozíciót foglal el: öt dokumentum 478 idézetet eredményezett, az átlagos idézettség 95,6, ami a teljes mezőben a legmagasabb. Ez azt jelzi, hogy a magyar családpolitikai diskurzus egyik legfontosabb nemzetközi referenciaországa a skandináv jóléti modell.

Németország (7 dokumentum, 104 idézet, átlag 14,86), az Egyesült Királyság (7 dokumentum, 252 idézet, átlag 36), valamint Ausztria és Finnország szintén jelen vannak a hálózatban. A nyugat-európai országok átlagos publikációs éve jellemzően 2016–2022 közé esik (például Belgium 2021,4; Finnország 2021,33), ami arra utal, hogy a diskurzus nyugati integrációja az utóbbi évtizedben erősödött. Dánia három dokumentummal szerepel a mintában, de társszerzőségi kapcsolatok nélkül (links = 0, TLS = 0). Ez marginális, hálózati lag nem integrált jelenlétet jelez.

Az Egyesült Államok 12 dokumentummal és 222 idézettel szerepel, átlagos idézettsége 18,5. Jelenléte jelentős, de nem domináns; a mező alapvetően európai orientációjú marad.

Ha az időbeli mintázatokat is nézzük országonként (lásd 6. ábrát), azt találjuk, hogy az átlagos publikációs év (Avg. pub. year) alapján a korai nemzetközi

beágyazódás inkább az észak- és nyugat-európai kapcsolatokhoz köthető (például Svédország 2010,6; Egyesült Királyság 2009,57; bár itt megjelenik Románia is: 2004,66). A magyar publikációs aktivitás erőteljesebben a 2010 utáni időszakban koncentrálódik, illetve a nyugat-európai országok frissebb átlagos publikációs évei is a 2020 utáni tematizáció erősödésére utalnak (szintén Avg. pub. year oszlop: Magyarország: 2018,95; Belgium: 2021,4; Finnország: 2021,33; Dánia: 2022,66).

Az átlagos idézettségi mutatók alapján a legnagyobb hatású publikációk nem kizárólag magyar intézményi háttérhez kötődnek. Svédország (átlag 95,6), Olaszország (62,3), Lengyelország (56,8) és Románia (43,3) kiemelkedő átlagos idézettséget mutat. A magyar diskurzus nemzetközi láthatósága tehát jelentős mértékben komparatív és külső értelmezési keretekben erősödik meg, ahogy ezt már a top 10 cikk elemzése is megmutatta.

Intézményi együttműködési mintázatok

Az intézményi társszerzői háló elemzéséhez a két-dokumentumos küszöb alkalmazása mellett 25 intézmény került be a vizsgálatba. A küszöbérték azt jelenti, hogy csak azok az intézmények jelennek meg a térképen, amelyek legalább két, a mintába tartozó publikációban szerepelnek szerzői affiliációként. Ez a módszertani döntés kiszűri az esetleges, egyszeri megjelenéseket, és a strukturálisan releváns szereplőkre koncentrál.

A 25 intézmény közül 17 kapcsolódik egymáshoz együttműködési relációkon keresztül, míg 8 intézmény izolált marad (weight Links = 0). A „kapcsolat” ebben az értelemben azt jelenti, hogy az adott intézmények kutatói legalább egy publikációban közösen szerepeltek. Az izolált intézmények esetében ilyen közös szerzőség nem azonosítható a vizsgált mintán belül. Ez arra utal, hogy a publikációk egy része nem épül be a nemzetközi kooperációs struktúrába, vagy inkább intézményen belüli, esetleg egyéni kutatói munkák eredménye. A hálózat több, egymástól jól elkülönülő klasztert mutat, vagyis olyan intézménycsoportokat, amelyek között sűrűbb az együttműködés, mint a hálózat többi részével. Ezek a klaszterek nemcsak szervezeti, hanem tematikus közelséget is jelezhetnek.

A magyar intézmények alkotják a hálózat strukturális magját. A „strukturális mag” kifejezés arra utal, hogy ezek az intézmények nemcsak jelen vannak a publikációs térben, hanem a társszerzői

kapcsolatokon keresztül a hálózat belső, sűrűbben összekapcsolt részét képezik. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem 8 dokumentummal és 289 összes idézettséggel szerepel a mintában, az egy publikációra jutó átlagos idézettség 36,1. A total link strength (TLS) értéke 4. A TLS a társszerzői kapcsolatok „erősségét” méri: minél magasabb ez az érték, annál több és/vagy intenzívebb együttműködési köti az adott intézményt más szereplőkhöz. A 4-es érték mérsékelt, de stabil nemzetközi beágyazottságot jelez. Az átlagos normalizált idézettség 1,47, ami azt fejezi ki, hogy az ELTE publikációi a saját megjelenési évükben szokásos idézettségi szinthez képest mintegy 47%-kal jobban teljesítenek. A normalizálás azért fontos, mert a régebbi publikációk természetes módon több idézetet gyűjtenek, így az időbeli torzítást korrigálni kell.

A Corvinus University Budapest (Budapesti Corvinus Egyetem) 9 dokumentummal van jelen, ami a legmagasabb dokumentumszám az intézmények között. Az összes idézettség 84, az átlagos idézettség 9,33. A TLS értéke 5, ami az ELTE-hez képest erősebb hálózati integrációt jelez. Ez azt jelenti, hogy a Corvinus publikációi gyakrabban jöttek létre más intézményekkel közös szerzőségben. Az 1,64-es átlagos normalizált idézettség azt mutatja, hogy a publikációk relatív teljesítménye kifejezetten jó, különösen annak fényében, hogy az átlagos megjelenési év 2022,44 átlagolt időpont,

tehát a cikkek viszonylag frissek, és még nem volt hosszú idejük idézeteket gyűjteni.

A HUN-REN Centre for Social Sciences (HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont) 7 dokumentummal és 209 idézettel szerepel, az átlagos idézettség 29,86. A TLS értéke 6, ami a legerősebb hálózati integrációt jelenti a magyar intézmények között. Ez azt jelzi, hogy az intézmény nemcsak aktív publikációs szereplő, hanem együttműködési csomópont is, amely több más intézménnyel áll kapcsolatban. Ilyen értelemben „híd” funkciót tölthet be a hazai és a nemzetközi kutatási tér között.

A Hungarian Demographic Research Institute (KSH Kvantitatív Társadalom- és Gazdaságtudományi Kutatóintézet) 4 dokumentummal és 107 idézettel van jelen, 26,75-ös átlagos idézettséggel és 3-as TLS-értékkel. Ez a klasszikus demográfiai tudományos bázis, a tematikus profil – demográfia, termékenység, népesedéspolitikai – szorosan illeszkedik a vizsgált kutatási területhez. A hálózati integráció közepes szintű, ami arra utal, hogy az intézet szakmailag meghatározó, de nem feltétlenül a legintenzívebb társszerzői kapcsolatok mentén működik.

A Ludovika University of Public Service (Nemzeti Közszolgálati Egyetem) 4 dokumentummal és 18 idézettel szerepel, 4,5-ös átlagos idézettséggel, miközben a TLS-értéke 4. Ez azt jelzi, hogy az intézmény viszonylag erősen kapcsolódik más szereplőkhöz, ugyanakkor publikációinak idézettségi hatása mérsékeltebb. Ilyen esetben a hálózati jelenlét erősebb, mint a tudományos hatás.

A magyar intézményi mag mellett több nemzetközi intézmény kisebb dokumentumszámmal, de kiugró idézettséggel jelenik meg. Az Umeå Universitet mindössze 2 dokumentummal szerepel, ugyanakkor 244 idézettel és 122-es átlagos idézettséggel rendelkezik. Az átlagos normalizált idézettség 1,85, ami azt jelenti, hogy a publikációk az adott évek nemzetközi mezőnyéhez képest is jelentős figyelmet kaptak. Az 1-es TLS-értéke azt mutatja, hogy ez a magas hatás nem kiterjedt társszerzői hálózatból, hanem inkább néhány, nagy visszhangú publikációból ered.

Az European University Institute 2 dokumentum mellett 208 idézettel és 104-es átlagos idézettséggel bír. A TLS értéke itt is 1. A magas idézettségi hatás tehát nem jár együtt erős hálózati központi szereppel. Ez arra utal, hogy az intézmény kutatói nagy hatású, de nem feltétlenül széles körű

kooperációban létrejött munkákkal vannak jelen a diskurzusban.

A University of Leeds (83,5-ös átlagos idézettség), a Stockholms Universitet (78), valamint a Universitatea Babeş-Bolyai (61,5) szintén magas citációs értékekkel jelenik meg. A Babeş-Bolyai Egyetem 2,13-as átlagos normalizált idézettsége a teljes mintában a legmagasabb. Ez azt jelenti, hogy az intézmény publikációi több mint kétszeres idézettségi teljesítményt mutatnak az adott évek átlagához képest. A normalizált mutató segít annak megértésében, hogy nem pusztán régi, „beérő” cikkekről van szó, hanem valóban erős tudományos hatásról.

A Central European University 7 dokumentummal és 324 összes idézettel szerepel, az átlagos idézettség 46,29. A TLS-értéke 3, ami közepes hálózati integrációt jelez. A CEU tehát nem a legsűrűbb együttműködési háló csomópontja, ugyanakkor publikációi jelentős nemzetközi visszhangot váltanak ki. Az intézmény inkább konceptuális és normatív szempontból, elsősorban politikatudományi és genderelméleti keretben értelmezi a családpolitikai folyamatokat, ebből az irányból járul hozzá a diskurzushoz, semmint nagymintás empirikus adatfeldolgozásokkal, és publikációi szélesebb nemzetközi közönséget érnek el, még akkor is, ha a társszerzői kapcsolatok száma nem kiemelkedően magas.

A hálózatban több intézmény teljesen izolált marad (weight links = 0), így például az Aarhus Universitet, az European Commission, a Poznań University of Economics and Business, a University of Helsinki, a Vienna Institute of Demography és a Universiteit Antwerpen. Ezek az intézmények elsősorban egyedi vagy kétszerzős publikációkon keresztül jelennek meg, és nem épülnek be a társszerzői struktúra sűrűbb részébe.

A hálózat szerkezete három jól elkülöníthető réteget mutat. Az első réteg a hazai strukturális mag, amelyet az ELTE, a Corvinus, a HUN-REN és a KSH Kvantitatív Társadalom- és Gazdaságtudományi Kutatóintézet alkot. Ez biztosítja a magyar családpolitikai és demográfiai diskurzus intézményes alapját. A második réteg a regionális-közép-európai és észak-európai kapcsolódásokból áll, ide sorolható a CEU, a Babeş-Bolyai Egyetem, az Umeå Universitet és a University of Leeds, amelyek a komparatív és genderorientált diskurzus nemzetközi csatornáit jelentik. A harmadik rétegbe

a magas idézettségű, de lazán integrált nemzetközi pólusok tartoznak, például az European University Institute vagy a skandináv intézmények.

A hálózat nem mutat egyetlen domináns globális központot. A magyar intézmények strukturálisan integráltak és stabil intézményi háttérrel bírók, míg a legmagasabb nemzetközi idézettségi hatás több esetben külföldi vagy egyes intézményi együttműködésekhez kötődik. Ez a mintázat arra utal, hogy a vizsgált tudományterület hazai szinten intézményesen megalapozott, miközben a legerősebb nemzetközi tudományos visszhang elsősorban transznacionális tudáshálózatokhoz kapcsolódik.

Fontos azonban még egyszer hangsúlyozni, hogy a magas idézettségi mutatóval rendelkező külföldi intézmények jelentős része alacsony vagy nulla társszerzői kapcsolattal rendelkezik a magyar intézményi hálóban. Ez arra utal, hogy a nemzetközi tudományos hatás nem feltétlenül intézményi együttműködésen keresztül valósul meg. Számos esetben a publikációk Magyarországot mint empirikus vagy elméleti esettanulmányt vizsgálják, anélkül, hogy magyar intézményekkel közös szerzőségben készülnének. A nemzetközi beágyazottság ezért kettős természetű: kooperatív integráció csak bizonyos csomópontokon figyelhető meg, míg a szélesebb nemzetközi jelenlét inkább diskurzív és tematikus jellegű.

Az országszintű és az intézményi szintű hálózatelemzés összevetése

Az országszintű és az intézményi szintű hálózatelemzés összevetése fontos módszertani és tartalmi tanulságokat hordoz. A két vizsgálati szint eltérő aggregációs logika szerint működik: míg az országelemzés azt mutatja meg, hogy egy adott ország kutatói milyen gyakran vesznek részt közös publikációkban, addig az intézményi elemzés konkrét szervezetek – egyetemek, kutatóintézetek – közötti együttműködések tár fel. A két szint közötti különbség nem pusztán technikai jellegű, hanem a tudományos tér szerkezetéről is árnyaltabb képet ad. Az országszintű elemzés alapján Németország, az Egyesült Államok és Lengyelország erősen kapcsolódik a hálózathoz, vagyis ezek az országok gyakran jelennek meg magyar intézményekkel közös publikációkban. Ugyanakkor az intézményi hálóban nem rajzolódik ki egyetlen domináns német, amerikai vagy lengyel intézmény sem. Ez arra utal, hogy az együttműködés ezekben az országokban diffúz módon szerveződik: nem egy meghatározó egyetem vagy kutatóközpont köré koncentrálódik, hanem több intézmény között oszlik meg. Másként fogalmazva: az ország jelenléte erős, de az intézményi jelenlét fragmentált.

Ezzel szemben a magyar intézményi térkép koncentrált szerkezetet mutat. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Budapesti Corvinus Egyetem, a HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont és a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet nemcsak publikációs volumenük, hanem hálózati beágyazottságuk alapján is meghatározó szereplők. Itt az országszintű és az intézményi szintű centralitás

nagyobb mértékben egybeesik: Magyarország tematikus fókuszországként jelenik meg, és ezen belül néhány intézmény koncentrálja a tudományos aktivitást.

A különbség részben a tudományos rendszerek méretéből és szerkezetéből fakad. A nagy, sok egyetemmel és kutatóhellyel rendelkező országok – mint az Egyesült Államok vagy Németország – jellemzően policentrikus tudományos ökoszisztémával rendelkeznek. Az ilyen rendszerekben a nemzetközi együttműködés több intézmény között oszlik meg, így az ország egésze erős hálózati jelenlétet mutathat anélkül, hogy egyetlen intézmény kiemelkedő központtá válna. Ezzel szemben a kisebb tudományos rendszerek – mint a magyar – gyakran koncentráltabb intézményi struktúrával működnek, ahol a tematikus diskurzust néhány meghatározó szereplő dominálja.

Az intézményi és az országszint közötti eltérés arra is rámutat, hogy a tudományos diskurzus operatív egysége nem az ország, hanem az intézmény. A publikációk konkrét kutatócsoportokhoz, tanácskékekhez, projektkonzorciumokhoz kötődnek, és ezek az intézményi kapcsolatok adják a hálózat tényleges szerkezetét. Az országszint inkább keretet biztosít – finanszírozási, nyelvi, tudománypolitikai értelemben –, míg az együttműködések konkrétan intézményi szinten realizálódnak.

A két szint összevetése azt is megmutatja, hogy a nemzetközi tudományos hatás és a hálózati centralitás nem feltétlenül esik egybe. Előfordulhat, hogy egy ország erősen jelen van a társszerzői

hálóban, de az együttműködés intézményi szinten szétagolt. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy egyes intézmények – például a Central European University vagy bizonyos észak-európai egyetemek – viszonylag korlátozott számú intézményi kapcsolattal rendelkeznek, mégis kiemelkedő idézettségi hatást érnek el. Ez arra utal, hogy a tudományos befolyás nem pusztán a kapcsolatok számától, hanem a publikációk minőségétől, nemzetközi láthatóságától és elméleti beágyazottságától is függ. A két elemzési szint együttes alkalmazása tehát komplexebb képet ad a vizsgált tudományterület

szerkezetéről. Az országszintű háló széles nemzetközi beágyazottságot jelez, míg az intézményi szint feltárja, hogy ez a beágyazottság koncentrált vagy diffúz módon szerveződik-e. A vizsgált esetben a magyar kutatási tér intézményileg koncentrált és strukturálisan jól körülhatárolható, miközben a nemzetközi kapcsolatok egy része nagy, policentrikus tudományos rendszerekhez kötődik, ahol az együttműködés több intézmény között oszlik meg. Ez a kettősség a diskurzus egyszerre regionális fókuszú és transznacionálisan beágyazott jellegére utal.

Összegzés

A vizsgálat eredményei alapján a magyar családpolitika tudományos diskurzusa nem egységes, lineáris fejlődési pályát követ, hanem egy történetileg rétegzett, többdimenziós szerkezetként írható le. A kulcsszóhálózat *total link strength* mutatója alapján a mező strukturális magját továbbra is a demográfiai és népesedéspolitikai fogalmak alkotják, amelyek a legnagyobb kapcsolati erővel és a legszélesebb integrációval rendelkeznek. Erre épül rá a 2000-es években megerősödő, gazdaságpolitikai és jóléti megközelítéseket integráló réteg, amely a legszélesebb körben hivatkozott, stabil nemzetközi beágyazottságú diskurzust képviseli. A 2010 utáni időszak ezzel szemben egy új, tematikailag erőteljes, de hálózatilag lazábban integrált réteggént jelenik meg. A kulcsszóhálózat alacsonyabb strukturális központiséget mutat, ugyanakkor az idézettségi elemzés alapján magas figyelemintenzitással jellemezhető: különösen a 2010–2019 közötti periódusban megjelennek olyan publikációk, amelyek rendkívül gyors és jelentős nemzetközi visszhangot generálnak. A 2010 utáni korszak összevont vizsgálata azt mutatja, hogy ez nem egy egyszeri kiugrás, hanem tartós, közel másfél évtizeden át fennálló tudományos érdeklődés, amely annualizált idézettségi szinten megközelíti a 2000-es évek integrációs periódusának intenzitását. A top 10 legidézettebb publikáció tematikus elemzése tovább árnyalja ezt a képet: a nemzetközi

láthatóság elsődleges forrása nem a konkrét családpolitikai eszközök technikai elemzése, hanem a gender- és jólétrezsim-összehasonlítás, valamint a 2010 utáni politikai és ideológiai átalakulás értelmezése. A magyar eset így elsősorban komparatív és elméletileg erősen beágyazott keretekben vált a nemzetközi tudományos diskurzus részévé. Az eredmények alapján a mező működése két eltérő logika mentén ragadható meg. Egyrészt a strukturális beágyazottság a demográfiai alapfogalmakhoz kötődik, amelyek a hálózat gerincét adják. Másrészt az idézettségi dinamika nem feltétlenül ehhez a centrumhoz igazodik: bár a 2010 utáni diskurzus nem vált strukturális szervező elvvé, mégis kiemelkedő nemzetközi figyelmet generál. Ez a különbség rámutat arra, hogy a strukturális központiség és a tudományos hatás nem esik egybe, hanem a tudományos mező különböző dimenzióit tükrözi. A tanulmány fő hozzájárulása, hogy a magyar családpolitika nemzetközi tudományos jelenlétét nem egyetlen indikátor mentén, hanem hálózati, időbeli és idézettségi dimenziók integrált vizsgálatával értelmezi. Ez lehetővé teszi annak kimutatását, hogy a magyar családpolitika tudományos reprezentációja egy demográfiai gyökerű, jóléti politikákon keresztül integrálódó és újabban ideológiai keretézésekkel bővülő, többretegű diskurzus, amelyben a különböző rétegek eltérő módon járulnak hozzá a nemzetközi láthatósághoz.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a Makovecz Campus Alapítvány Collegium Professorum Hungarorum keretében készült.

Felhasznált irodalom

- Baydar, S. (2024). *Discourse, policy, and gender: comparative analysis of family welfare and labor market dynamics in Turkey and Hungary*. Doctoral dissertation. Central European University.
- Bohle, D., Greskovits, B. (2019). Politicising embedded neoliberalism: Continuity and change in Hungary's development model. *West European Politics* 42(5), 1069–1093. <https://doi.org/10.1080/01402382.2018.1511958>
- Dupcsik, C., Tóth, O. (2015). Family systems and family values in twenty-first-century Hungary. In: Rajkai, Zs. (Ed.). *Family and social change in socialist and post-socialist societies*. Leiden: Brill, 210–249. DOI: https://doi.org/10.1163/9789004276833_008
- Ferragina, E. (2019). The political economy of family policy expansion: Fostering neoliberal capitalism or promoting gender equality supporting social reproduction? *Review of International Political Economy* 26(6), 1238–1265. <https://doi.org/10.1080/09692290.2019.1627568>
- Fodor, E., Glass, C., Kawachi, J., Popescu, L. (2002). Family policies and gender in Hungary, Poland, and Romania. *Communist and post-communist studies* 35(4), 475–490. DOI:10.1016/S0967-067X(02)00030-2
- Fűrész, T., Mészáros, Á. J. (2024). Pronatalist Family Policy, the Response of the Second Hungarian Presidency of the Council of the European Union to European Demographic Challenges. In: Navracsics, T., Tárnok, B. (szerk.). *The 2024 Hungarian EU Presidency*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 165–190. https://doi.org/10.36250/01206_14
- Fűrész, T., Molnár, B. (2020). The first decade of building a family friendly Hungary. *Family Forum*, 10, 319–326.
- Fűrész, T., Molnár, B. (2021). The first decade of building a family-friendly Hungary. *Quaderns de Politiques Familiars: Journal of Family Policies* 7, 6–17.
- Glass, C., Fodor, E. (2007). From public to private maternalism? Gender and welfare in Poland and Hungary after 1989. *Social Politics* 14(3), 323–350. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1447691
- Grzebalska, W., Pető, A. (2018). The gendered modus operandi of the illiberal transformation in Hungary and Poland. *Women's Studies International Forum* 68, 164–172. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2017.12.001>
- Gürsoy, S., Elnur, A. (2025). Mapping the Knowledge Structure of Family-Oriented Social Policies: A Global Bibliometric Perspective. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26 (Özel Sayı), 2243–2264. <https://doi.org/10.17494/ogus-bd.1765653>
- Jacobsen, Veronica, et al. (2004). *Theories of the Family and Policy*. No. 04/02. New Zealand Treasury Working Paper, 2004. <https://www.treasury.govt.nz/sites/default/files/2007-09/twpo4-02.pdf>
- Javornik, J. (2014). Measuring state de-familialism: Contesting post-socialist exceptionalism. *Journal of European social policy* 24(3), 240–257. <https://doi.org/10.1177/0958928714525815>
- Kostoff, R. N. (1993). Co-word analysis. In: Bozeman, B., Melkers, J. (Eds.). *Evaluating R&D impacts: Methods and practice*. Boston, MA: Springer US, 63–78. https://doi.org/10.1007/978-1-4757-5182-6_4
- Kozma, B. (2021). Familisation, Ideology, and Populism: Investigating Reform-Making Patterns in Central-European Family Policy Trajectories [unpublished MA Thesis]. *Budapest: Central European University*.
- Kovacs, B. (2023). Different, yet the same: three decades of family policy change in Hungary, Lithuania and Romania. *Social Policy and Society* 22(4), 655–670. <https://doi.org/10.1017/S1474746421000828>
- Lentner, C., Fűrész, T. (2024). Strategic Elements of the Hungarian Family Support System after 2010: Achievements and Challenges. *Európai Tükör* 27(1), 195–219. <https://doi.org/10.32559/et.2024.1.10>
- Li, Z. D., Zhang, B. (2023). Family-friendly policy evolution: a bibliometric study. *Humanities and Social Sciences Communications* 10(1), 303. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-01784-x>
- Lohmann, H., Zagel, H. (2016). Family policy in comparative perspective: The concepts and measurement of familization and defamilization. *Journal of European Social Policy* 26(1), 48–65. <https://doi.org/10.1177/0958928715621712>
- Makay, Z. (2017). Parental leave and career interruption of mothers in France and Hungary. In: Regnier-Loilier, Arnaud (Ed.). *A Longitudinal Approach to Family Trajectories in France: The Generations and Gender Survey*. Dordrecht: Springer, 173–197. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56001-4_9
- Makay, Z. (2018). The family support system and female employment. *Demographic Portrait of Hungary*, 85–105.
- Oláh, L. S. (2003). Gendering fertility: Second births in Sweden and Hungary. *Population research and policy review* 22(2), 171–200. <https://doi.org/10.1023/A:1025089031871>
- Pári, A., Fűrész, T., Rövid, I. (2024). Population of Europe – From a Hungarian perspective. In *Demographic Challenges in*

- Central Europe. *Studies of the Central European Professors' Network* (10). Budapest: Central European Academic Publishing, 47–79. https://doi.org/10.54237/profnet.2024.tbdecce_2
- Pető, A., Juhász, B. (2024). Legacies and recipe of constructing successful righteous motherhood policies: The case of Hungary. *Women's Studies International Forum* 103, 102885. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2024.102885>
- Raț, C., Szikra, D. (2018). 17. Family policies and social inequalities in Central and Eastern Europe: a comparative analysis of Hungary, Poland and Romania between 2005 and 2015. *Handbook of family policy* 223. <https://doi.org/10.4337/9781784719340.00026>
- Sági, J., Lentner, C. (2018). Certain aspects of family policy incentives for childbearing—A Hungarian study with an international outlook. *Sustainability* 10(11), 3976. <https://doi.org/10.3390/su10113976>
- Sata, R. (2025). In the name of the family: The populist turn against Gender in Hungary. In: Mejstřík, M., Handl, V. (szerk.). *Current Populism in Europe: Gender-Backlash and Counter-strategies*. Prága: Heinrich-Böll-Stiftung, 37–52.
- Spéder, Z., Murinkó, L., Olah, L. (2017a). *Policy support and impact on third births in post-socialist Hungary*. (No. 2017:31) Stockholm: Stockholm Research Reports in Demography. <https://doi.org/10.17045/sthlmuni.5602657>
- Spéder, Z., Murinkó, L., Oláh, L. S. (2017b). *Sailing close to the wind? The effects of third birth policies in post-communist Hungary* (No. 27). Working Papers on Population, Family and Welfare. Budapest: Hungarian Demographic Research Institute. <https://doi.org/10.21543/WP.2017.27>
- Spéder, Z., Murinkó, L., Oláh, L. S. (2020). Cash support vs. tax incentives: The differential impact of policy interventions on third births in contemporary Hungary. *Population studies* 74(1), 39–54. <https://doi.org/10.1080/00324728.2019.1694165>
- Strach, P. (2006). The politics of family. *Polity* 38(2), 151–173. <http://doi.org/10.1057/palgrave.polity.2300033>
- Strach, P. (2007). *All in the family: The private roots of American public policy*. Stanford, US: Stanford University Press.
- Strandh, M., Nordenmark, M. (2006). The interference of paid work with household demands in different social policy contexts: Perceived work–household conflict in Sweden, the UK, the Netherlands, Hungary, and the Czech Republic. *The British Journal of Sociology* 57(4), 597–617. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2006.00127.x>
- Szelewa, D. (2006). Three faces of familialism: comparing family policies in the Czech Republic, Hungary and Poland. Conference paper. *RC 19 Annual Academic Conference: Social Policy in a Globalizing World: Developing a North-South Dialogue, Florence*. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.dsps.unifi.it/upload/sub/szelewapaper.pdf> [Letöltés dátuma: 2026. 03. 21.]
- Szelewa, D., Polakowski, M. P. (2008). Who cares? Changing patterns of childcare in Central and Eastern Europe. *Journal of European Social Policy* 18(2), 115–131. <https://doi.org/10.1177/0958928707087589>
- Szikra, D. (2014). Democracy and welfare in hard times: The social policy of the Orbán Government in Hungary between 2010 and 2014. *Journal of European Social Policy* 24(5), 486–500. <https://doi.org/10.1177/0958928714545>
- Szikra, D., Szelewa, D. (2010). Do Central and Eastern European countries fit the “Western” picture? The example of family policies in Hungary and Poland. In: Leiber, S., Klenner, Ch. (szerk.). *Welfare states and gender inequality in Central and Eastern Europe*. Brüsszel: ETUI, The European Trade Union Institute, 81–114.
- Van der Lippe, T., Jager, A. Kops, Y. (2006). Combination pressure: The paid work-family balance of men and women in European countries. *Acta sociologica* 49(3), 303–319. <https://doi.org/10.1177/0001699306067711>
- Závecz, Sz. (2014). *Analysis of the Hungarian Family Support System in Perspective of the Current Demographic Trends*. In: Karlovitz, J. (Ed.). *Economics Questions, Issues and Problems*. Komárom: International Research Institute, 1–11. <http://publicatio.uni-sopron.hu/246/>
- Zimmerman, S. (1995). *Understanding family policy: Theories and applications*. Thousand Oaks: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781452243658.n1>
- Zimmerman, S. L., Zimmerman, S. (1992). *Family policies and family well-being: The role of political culture*. Thousand Oaks, California: Sage.

A magyar családi adókedvezmény elméleti háttere, története és társadalmi megítélése

¹ Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS),

² Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

³ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar (PPKE-BTK)

Levelező szerző: Wágner Tamás, wagner.tamas@koppmariaintezet.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.2>

Absztrakt

A tanulmány a családi adókedvezmény elméleti alapjait, történeti fejlődését és társadalmi megítélését vizsgálja, különös tekintettel a magyar családpolitikai rendszerben betöltött szerepére. A tanulmány célja annak bemutatása, hogy milyen szociológiai és közgazdasági érvek támasztják alá a gyermekek után járó adókedvezmények alkalmazását, valamint, hogy ezek miként illeszkednek a modern jóléti államok családpolitikai eszköztárába. A tanulmány emellett áttekinti a demográfiai kihívások – különösen a teljes termékenységi arányszám csökkenése és a népesség elöregedése – kezelésére irányuló szakpolitikai megközelítéseket, és bemutatja az adórendszeren keresztül megvalósuló családtámogatások nemzetközi példáit. Ezt követően részletesen elemzi a családi adókedvezmény magyarországi fejlődését az 1988-as személyi jövedelemadó-reformtól napjainkig, kiemelve a 2010 utáni családpolitikai fordulatot és az adóalapú támogatások megerősödését. A tanulmány továbbá ismerteti a családi adókedvezmény ismertségével és társadalmi megítélésével kapcsolatos empirikus kutatások eredményeit. Az elemzés rámutat arra, hogy a családi adókedvezmény az elmúlt tizenöt évben a magyar családpolitika egyik meghatározó eszközévé vált, amely egyszerre szolgál demográfiai, gazdasági és társadalmpolitikai célokat, miközben széles körű társadalmi támogatottsággal rendelkezik.

Kulcsszavak: családi adókedvezmény, családpolitika, demográfia, családtámogatási rendszer, gyermekvállalás

Abstract

The study examines the theoretical foundations, historical development, and social perception of the family tax allowance, with particular emphasis on its role within the Hungarian family policy system. The aim of the study is to demonstrate the sociological and economic arguments supporting the use of child-related tax allowances and to analyse how these instruments fit into the family policy toolkit of modern welfare states. The paper also reviews policy responses to demographic challenges—particularly the declining total fertility rate and population ageing—and presents international examples of family support provided through the tax system. It then provides a detailed analysis of the development of the family tax allowance in Hungary from the personal income tax reform of 1988 to the present day, highlighting the shift in family policy after 2010 and the strengthening of tax-based support mechanisms. Furthermore, the study summarizes the findings of empirical research on the awareness and social perception of the family tax allowance. The analysis shows that over the past fifteen years the family tax allowance has become one of the key instruments of Hungarian family policy, serving demographic, economic, and social policy objectives while enjoying broad social support.

Keywords: family tax allowance, family policy, demography, family support system, childbearing

1. Bevezetés

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy a családi adókedvezmény milyen elméleti és szakpolitikai indokok alapján vált a magyar családpolitika egyik meghatározó eszközévé, valamint hogyan ítéli meg azt a magyar társadalom. Habár Magyarországon az 1988-ban megjelent, majd 1995-ben elfogadott szja-törvény említette először a családi adókedvezményt¹, azonban jelentőségét az első Orbán-kormány (1998–2002) alapozta meg, majd a második Orbán-kormány a 2011-es átalakítása után dolgozta ki a mai formájában. A magyar családi adókedvezmény ugyanis szorosan illeszkedik a magyar kormány 2010-ben elindult családtámogatási rendszeréhez és az azóta bevezetett, továbbá folyamatosan bővülő, családokat támogató intézkedéseihez. Ennek a modellnek a lényege, hogy a korábbi, inkább szociálpolitikai logikájú családtámogatási rendszert egy komplex, demográfiai és gazdaságpolitikai célokat is szolgáló, családközpontú modellt váltotta fel, így az univerzális (alanyi jogú) támogatások helyett a biztosítási jogviszonyhoz (munkaviszonyhoz) kötött támogatásokat (például családi adó- és járulékkedvezmény) helyezte a középpontba. A családi adózás meghatározóvá válásával lehetőség nyílt arra, hogy a családoknál maradó jövedelem segítségével a belső fogyasztás és ezáltal a magyar gazdaság is erősödjön, továbbá ösztönözzék a munkavállalást és javítsák a demográfiai mutatókat. Családi adózás azonban nemcsak Magyarországon van jelen, hanem más országokban is: különösen az angolszász országokban (az Amerikai Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Kanadában, Ausztráliában) és Franciaországban számít népszerű intézkedésnek (Baclet et al. 2005, Apps – Rees 2009, Verzillo et al. 2017, OECD 2023b). Az egyes országok intézkedéseiből levezethető, hogy a családi adókedvezmény bevezetésének hátterében a gyermekvállalás

adórendszeren keresztüli ösztönzése áll, mivel egyre több ország ismeri fel, hogy a demográfiai válság leküzdése érdekében olyan családpolitikai intézkedéseket kell hozniuk, amelyek garantálják a családok anyagi biztonságát.

Jelen tanulmányban elsőként a családi adókedvezmény filozófiáját vizsgáljuk meg szociológiai és közgazdasági szempontból. Megállapítható, hogy az adórendszer valójában nem lehet értéksemleges és a családok anyagi biztonságának védelme egy olyan érték, amely az adórendszeren keresztül is elősegíthető. A családi adókedvezmény alkalmazása mögött tehát világos és megalapozott koncepció áll. A filozófiai keretek áttekintése után a magyar családi adókedvezmény történetét tekintjük át a kezdetektől (1988) egészen a 2011-es átalakításig, majd az azt követő emelésekig (2016–2019, 2025–2026). Az elmúlt másfél évtized bizonyította, hogy 2010 után a családtámogatási rendszer a transzferalapú támogatási fókuszról az adóalapú ösztönzők irányába mozdult el és a korábban marginális jelentőségű családi adókedvezmény a családpolitika kulcselemévé vált. A kutatóintézetek (Nézőpont, Publicus, Závecz Research, KINCS 2024b, KINCS 2024c, KINCS 2025a, KINCS 2025b) felmérései alapján ez a támogatás kifejezetten népszerű kormányzati intézkedésnek számít és széles körben ismert (Publicus Intézet, 2024; Bíró-Nagy et al. 2025; Nézőpont Intézet, 2026). Fontos ugyanakkor megkülönböztetni az intézkedés társadalmi megítélését és elosztási hatásait, ezért az intézkedés megítélése és tényleges redisztributív hatása eltérő dimenziókban értelmezendő (Nyírády et al., 2025; Horváth et al., 2026).

A tanulmány elsősorban szakirodalmi áttekintésre, szakpolitikai dokumentumok elemzésére, valamint másodlagos empirikus adatok feldolgozására épül.

2. A családi adókedvezmény filozófiája

A családi adókedvezmény bevezetésének a hátterében alapvetően az a kérdés áll, hogy a gyermekvállalást lehet-e és érdemes-e az adórendszeren

keresztül ösztönözni. A kérdés annál is inkább indokolt, mivel a fejlett világban és benne az Európai Unióban az elmúlt évtizedekben jelentősen

¹ 1988. évi VIII. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról. A mai rendszer alapját már a 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról teremtette meg, amelyben idővel kialakult a gyermekek után járó családi adókedvezmény.

visszaesett a születések száma, beköszöntött a „demográfiai tél” (Gellérné Lukács et al. 2025). A szakirodalomban a családi adókedvezmény bevezetését szociológiai és közgazdasági szempontból egyaránt vizsgálják (Darvas – Mózer 2004, Whiteford et al. 2004, Mészáros 2005). Jelen fejezetben ezeket a szempontokat tekintjük át részletesen, amelynek segítségével a családi adókedvezmény filozófiai alapjait kívánjuk összefoglalni.

Elsőként célszerű a kérdést szociológiai nézőpontból vizsgálnunk. A gyermekvállalás napjainkra az egyik legszemélyesebb közüggé vált, amelynek már nem csupán népesedés- és társadalmpolitikai jelentősége van, hanem gazdasági, szociális, egészségügyi és egyéb vonatkozása is. Amennyiben a konkrét számokat nézzük, akkor az látszik, hogy az Európai Unió részesedése a világ népességéből folyamatosan csökken: a jelenlegi 6%-ról 2070-re 4%-ra eshet vissza (European Policy Centre 2020). A folyamatok hátterében elsősorban a tartósan alacsony termékenységi ráta áll, amely messze elmarad a reprodukcióhoz szükséges 2,1-es szinttől. Bár a halandóság csökkenése, valamint a bevándorlás részben mérsékli a népességfogyást, ezek a tényezők nem képesek ellensúlyozni a népességnövekedést és a globális arány visszaesését. A demográfiai változások pedig meghatározzák az Európai Unió versenyképességét, hiszen az előregedő népesség, a gyermekvállalás visszaesése munkaerőhiányhoz és ezáltal az állami költségvetésre nehezedő nyomás fokozódásához vezet.

A társadalmat és a gazdaságot érintő negatív hatások azonban nem állnak meg itt: a demográfiai mutatók kedvezőtlen alakulása kihat a jóléti rendszerek fenntarthatóságára, az egészségügyre, az oktatási rendszerre, az ingatlanpiacra, a fogyasztói szokásokra. Ezek a folyamatok a kormányokat előbb-utóbb arra kényszerítik, hogy átgondolják és módosítsák a családpolitikai rendszerüket, illetve felfogásukat (Demény 2016). A demográfiai válság kezelése azonban integrált megközelítést igényel, amelynek során össze kell hangolni a népesség előregedését (*ageing*), a fiatal generációk támogatását és a migrációs politikát. Ebben pedig komoly szerepe van a megfelelő családpolitikai intézkedések alkalmazásának is (Kolozsvári et al. 2024). Ki kell emelni, hogy az adózáson (egészen pontosan a személyi jövedelemadón) keresztül is lehet támogatni a családokat (úgynevezett családi adózás). Az 1980-as és 1990-es években egyre több kritika

jelent meg a hagyományos családtámogatásokkal szemben, amelyek a munkavégzés ellen hatottak és egyfajta függőségi helyzetet hoztak létre az egyén és az állam között. Ez különösen az alacsony jövedelműek és az egyedülálló anyák körében volt szembetűnő (Mead 1992, Gilbert 2002, Michelmore 2025). Állandó vita tárgyát képezi ugyanakkor az, hogy a családtámogatások célzottságát hogyan lehet javítani annak érdekében, hogy a korlátozott források elosztása hatékonyabb legyen. E tekintetben egyszerre jelenik meg a törekvés a hatékonyság (az ellátások szerepe a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkentésében) és a hatásosság (az ellátások eljuttatása a leginkább érintett csoportokhoz) javítására (Darvas – Mózer 2004: 64–67).

A családtámogatás adórendszeren keresztüli támogatására jó példát szolgáltatnak az angolszász országok, ahol a támogatás igénybevételét munkavégzéshez kötik: az Egyesült Királyságban 2003-ban vezették be az addigi különböző gyermekkedvezményeket egy rendszerbe összevonó úgynevezett Child Tax Creditet (gyermek utáni adókedvezmény), míg Kanadában (gyermek utáni adójóváírás) és Ausztráliában (családi adójóváírás) már több évtizede működik hasonló szabályozás. E rendszerek legfontosabb előnye, hogy az összes gyermeket támogatók és emellett egy egyszerű jövedelemteszt alkalmazásával a legnagyobb segítséget nyújtják az arra leginkább rászorulóknak (Whiteford et al. 2004).

Az angolszász országok mellett Franciaországban is népszerű és hagyományokkal bír a családi adózás (Dell – Wrohlich 2006). A magyar családi adókedvezmény inspirációjaként szolgáló francia szabályozás lényege, hogy a jövedelemadó megállapításakor figyelembe veszik a családok összetételét és a gyermekek számát. Ennek célja egyrészt, hogy két különböző összetételű, de adózás előtt hasonló jövedelmű családnak az életszínvonala ne különbözzön az adózás nyomán, vagyis a nagycsaládok kevesebbet adózzanak, mint az egy-két gyermeket tartalmazó családok vagy a gyermektelenek. Másrészt a szabályozás a családokat a harmadik gyermek vállalására ösztönzi, hiszen ezzel nagyobb kedvezmény jár, mint két gyermek esetén. Ráadásul a házaspároknak és az élettársaknak lehetőségük van közös adóbevallás benyújtására, amelynek értelmében a két személy együttes adóköteles jövedelmét először kettéosztják és csak ezután alkalmazzák rá az adókulcsokat (Pailhé et al. 2008, Stefán-Makay

2009). E rendszerek közös jellemzője tehát, hogy az igénybevételhez a családoknak munkavállaló, piaci jövedelemmel bíró szülővel kell rendelkezniük. Emellett jövedelemszerzésre ösztönöznek, illetve alkalmasak lehetnek a nagycsaládosok kiemelt támogatására is (Darvas – Mózer 2004). Vagyis figyelembe veszik a gyermeknevelésre fordított kiadásokat, így a fizetendő adó mértékét a vállalt gyermekek számától függően méltányosan csökkentik az egy- és kétgyermekes, illetve a három- és többgyermekes édesanyák esetében (Barzó 2023). Az ilyen típusú adórendszerek tehát társadalompolitikai célokat követve a kedvezőtlen demográfiai folyamatok megállítására és annak megfordítására törekszenek, amelynek fő eszköze a születésszám növelése. A gyermekvállalás anyagi terheihez való hozzájárulás pedig alkalmas lehet erre (Parragh – Palotai 2018).

A családi adózás ezzel arra az élethelyzetre kíván reflektálni, amely a modern társadalmakban napjainkban egyre inkább megfigyelhető: sokak számára ugyanis a gyermekvállalás a sikeres karrier és a komoly egzisztencia kiépítésének az akadályává vált. Ennek kapcsán cáfolni igyekszik azt a hamis látszatot, ami szerint a családalapítás és a gyermekvállalás csak a saját karrier és egzisztencia rovására valósulhat meg. Ezt jól mutatja a családi adózás azon jellegzetessége is, hogy az alacsonyabb jövedelmű családok számára is segítséget jelenthet (Barzó 2023).

A klasszikus demográfiai cél mellett az egyes családi adózási típusok irányulhatnak többek között a gyermekszegénység elleni küzdelemre, a munkavállalás pénzügyi ösztönzőinek javítására (Whiteford et al. 2004), emellett olyan eredményei is lehetnek az ilyen típusú intézkedéseknek, mint a csecsemők születési súlyának növekedése, a gyermekkori egészség és teljesítmény javítása vagy a tanulmányi eredmények javítása, sőt akár az is, hogy felnőttként magasabb legyen a fizetésük. Legalábbis erre engednek következtetni az angolszász országokban már évtizedek óta hatályban lévő adórendszeren keresztüli juttatások értékelésével kapcsolatos kutatások, amelyek rávilágítottak arra, hogy az ilyen jellegű támogatások jelentős szerepet játszanak a szociális biztonsági háló alakításában. Ugyanakkor a munkaerő-kínálatot tekintve elsősorban az egyedülálló anyákat segítették (Marr et al. 2015, Michelmore 2025). Ezek a kutatások azt jelzik, hogy a családi adózás bevezetése mögött egy

olyan jogalkotói szándék húzódhat, amely alapjában kívánja átformálni a hagyományos családtámogatásokban rejlő potenciált, valamint ténylegesen a teljes életszakaszban célozza a családok, a gyermekek támogatását és ezen keresztül törekszik elérni a demográfiai fordulatot.

Amennyiben a családi adókedvezmény bevezetését közgazdasági szempontból nézzük, akkor fontos kiemelni, hogy ennek alapgondolata, hogy azokat a családokat, amelyek gyermeket vállalnak, a gyermekeik miatti többletköltségekből fakadóan a társadalom, az állam kompenzálja. Itt tehát a cél – a gazdálkodás alapegységét követve – az, hogy az egyén helyett a háztartás jövedelemadóztatása kerüljön az adópolitika fókuszába. E tekintetben pedig a legyszerűbb megoldás, ha a gyermekek után adókedvezményt biztosítanak. Ennek számtalan módja van, az egyik leggyakoribb, a Németországban is alkalmazott, az úgynevezett *splitting*, amikor a két szülő jövedelmének összeadásával határozzák meg az adót, majd osztják azt el a két szülő között, biztosítva, hogy mindketten kettőjük átlagos jövedelme után adózzanak (Wrohlich et al. 2005). Emellett létezik a Franciaországban is alkalmazott szűkebb családi adózás, ahol az egy háztartásba tartozók jövedelmeit összeadják és elosztják a családba tartozók számával, adott esetben a keresőket, gyermekeket, egyedülállókat fogyasztásuknak megfelelő arányban, eltérő hányadossal figyelembe véve (Stefán-Makay 2009).

A családi adózáshoz szorosan kapcsolódik az a kérdés, hogy vajon mennyiben lehet egy jövedelemadó-rendszer egyidejűleg egyszerű és méltányos is. Ugyanis, ha az adórendszer méltányosságát szeretnénk erősíteni, akkor az szükségszerűen vezet egy összetettebb adórendszerhez, az adórendszer egyszerűsítése viszont ez ellen hathat. Ennek azonban nem mond ellent az, ha egy állam az adórendszeren keresztül kívánja a családokat és a gyermekvállalást támogatni: az előbb említett francia példa alapján az adórendszer méltányossága és a pronatalista családpolitika összhangba hozható. Ugyanakkor ennek kedvező hatásai csak évekkel később jelentkeznek, és nagyon fontos, hogy a családpolitikai rendszer időbeli stabilitást mutasson. Továbbá azt is érdemes kiemelni, hogy a francia szabályozás nagyvonalúságában az is szerepet játszik, hogy a magas jövedelmű, sokgyermekes családok esetében a magas progresszív jövedelemadókat ellensúlyozza (Stefán-Makay 2009, Szabóné Bonifert 2025).

Az adórendszer tehát a családpolitika fontos eszközének számít. Az adókedvezmények a társadalmi igazságosság megvalósítói is lehetnek, többek között, ha az eltartott gyermekek száma alapján járnak. E tekintetben lehetőség nyílik arra, hogy a rendszer ne pusztán lineáris legyen, hanem a második és harmadik gyermekek esetében többlettámogatást nyújtson. Például a francia rendszerben míg a második gyermek fél egységet ér, addig a harmadik gyermek már egy egészet. A családi adózás kritikusai szerint itt szociálpolitikai elemek adórendszerbe történő integrálásáról van szó, és a két rendszer összekeverése nem indokolható, továbbá a bevezetéséhez és a fenntartásához rengeteg költségvetési forrásra van szükség. Ezzel szemben Mészáros (2005) arra hivatkozik, hogy minden adórendszer tartalmaz ilyen elemeket, és egyébként is bizonytalan, hogy pontosan mit értünk szociálpolitikai elemeken. A méltánytalan állapotot pedig az anyagi források szűkössége alapján is fel kell számolni. Mindez arra utal, hogy teljes mértékben értéksemleges adórendszer nem létezik, mivel az adópolitikai döntések szükségszerűen normatív preferenciákat tükröznek. Ebben a keretben a családok támogatása olyan deklarált szakpolitikai célként jelenhet meg, amelyet az adórendszer eszközei is előmozdíthatnak. Ugyanis a kisgyermekes családok a szegénység kockázatával jobban érintettek, mint a társadalom többi csoportja. Ráadásul sokszor az adórendszer – fogyasztási szokásaikat is figyelembe véve – méltánytalanul sokat vesz el tőlük. Éppen ezért egy kevesebb jövedelem újraelosztásán alapuló adórendszer jobban támogatná a családokat, továbbá – időbeli stabilitás esetén – nem csak az adott pillanatban, hanem a későbbiek folyamán is

befolyásolja az emberek magatartását, gondolkodásmódját (Mészáros 2005).

Nem véletlen tehát, hogy a különböző, gyermekek után járó adókedvezmények alkalmasak lehetnek arra, hogy az alacsony jövedelmű gyermekes családokat segítsék és a szegénységet csökkentsék. E tekintetben sokatmondó, hogy a 2021-ben jelentősen kibővített amerikai Child Tax Credit (U.S. Department of the Treasury d. n.) későbbi megszüntetése különösen az alacsony jövedelmű családok számára okozott pénzügyi nehézségeket (visszafogták a költekezést, kevesebbet használták a hitelkártyájukat), ugyanakkor a magas jövedelmű családok esetében is megfigyelhetők voltak negatív hatások (pénzügyi puffert elvesztése), és a családok túlnyomó többsége a támogatás folytatását kívánta (Adams et al. 2024). Mindez igazolja, hogy az adórendszer tulajdonképpen nem lehet értéksemleges és nem tisztítható meg a hagyományos család koncepciójától. Ahogy egy értéksemleges szociál-, illetve családpolitika is fogalmilag ellentmondásos (Bogenschneider – Bogenschneider 2016: 315–316). A fentiek alapján jól látszik, hogy a családi adókedvezmény bevezetése mind szociológiai, mind közgazdasági szempontból nézve indokolható, vagyis az adórendszeren keresztül támogatható és támogatandó a gyermekvállalás, valamint az ahhoz szorosan kapcsolódó további célok is (például a gyermekszegénység csökkentése, az alacsony jövedelmű családok támogatása, az életszínvonal javítása stb.). Célszerű ugyanakkor, ha ez az intézkedés szervesen illeszkedik az adott állam adórendszerébe és családpolitikájába. Továbbá a szabályozás időbeli stabilitást is mutat, hiszen az eredmények nem azonnal, hanem csak több év elteltével realizálódnak.

3. A családi adókedvezmény története Magyarországon napjainkig

A modern jóléti államok egyik alapvető dilemmája, hogy milyen eszközökkel támogassák a gyermekvállalást és a családok anyagi biztonságát. A családpolitika korábban hagyományosan készpénzes ellátásokon és szociális transfereken keresztül valósult meg, azonban az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb szerepet kaptak az adórendszeren

keresztül nyújtott kedvezmények (OECD 2011, OECD 2023a).

Magyarország különösen érdekes esetnek tekinthető, mivel a 2010 utáni időszakban a családtámogatási rendszer súlypontja jelentős mértékben az adókedvezményekre helyeződött át. A fejezet a családi adókedvezmény történeti előzményeit és aktualitáit mutatja be.

1. táblázat. A családi adókedvezmény főbb mérföldkövei

Év	Esemény
1988	Személyi jövedelemadó (szja) és az első családi kedvezmények
1995	Bokros-csomag intézkedései
1999	Családi adókedvezmény újrabevetése
2002–2010	Családi adókedvezmény jogosultsági feltételeinek szigorítása
2011	Új alapokra helyezett családi adókedvezmény-rendszer bevezetése (családi típusú adózás)
2014	Járulékkezedvezmény bevezetése
2016–2019	Két gyermek után járó családi adókedvezmény megduplázása
2020	Négy- vagy többgyermekes anyák adómentessége
2023	30 éves koruk előtt szülő nők adómentessége
2025–2026	Családi adókedvezmény teljes körű megduplázása; a csed és a gyed adómentessége (2025. július); a háromgyermekes anyák adómentessége (2025. október); kétyermekes, negyven év alatti és a harminc év alatti anyák adómentessége (2026. január)

Forrás: saját szerkesztés

A magyar adórendszer 1988-as reformja során került bevezetésre a személyi jövedelemadó (szja), amely progresszív adókulcsokra épült (1988. évi VIII. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról). A reform részeként megjelentek az első, családokra szabott adókedvezmények is, köztük a gyermekek után járó családi adókedvezmény (Vida 2019). Ennek mértéke azonban jelentősen elmaradt a családi pótlék összegétől, amely 1980-ban az átlagkereset mintegy 25%-át tette ki, majd 1989-ben további jelentős emelésen ment keresztül, és 1990 áprilisától alanyi jogon járó ellátássá vált (Ambrus 2012, Vida 2019, Spéder – Murinkó 2022).

A rendszerváltást követően a családtámogatási rendszerben megerősödött az univerzális, alanyi jogon járó ellátások szerepe. A családok támogatását elsősorban a családi pótlék és az adójóváírások kombinációja biztosította, ugyanakkor az adókedvezmények igénybevetési köre viszonylag szűk maradt (Gábos 2005). Bár az ellátások alapstruktúrája stabil volt, az 1990 és 2010 közötti időszakot folyamatos szakpolitikai változások jellemezték. Az egymást követő kormányok eltérő ideológiai és politikai megközelítései következtében a családtámogatási rendszer működése több alkalommal is hektikussá vált (Vida 2019).

Az Antall- és Boross-kormányok (1990–1994) időszakában a család- és a szociálpolitika intézményileg

elkülönült egymástól; a szakpolitikai célok között kiemelt helyet foglalt el a népességfogyás mérséklése, valamint a magzat- és gyermekvédelem erősítése. A Horn-kormány (1994–1998) idején a családpolitika hangsúlya az univerzális megközelítésről fokozatosan a rászorultsági elven alapuló támogatások (*means tested benefit*) irányába tolódott el. A Bokros-csomag intézkedései (Gábos 2000) következtében több családtámogatási elem – így a családi pótlék és a gyermekgondozási segély – részben rászorultsági alapú juttatássá alakult át. Ebben az időszakban a családtámogatási rendszer dominánsan szociálpolitikai jellegűvé vált, amit az ellátások jogosultsági feltételeinek szigorítása is tükrözött. Az intézkedések ugyanakkor korlátozott hatékonyságúnak bizonyultak mind a rászorulókat támogatása, mind a népesedéspolitikai célok megvalósítása szempontjából, miközben a gyermekek után járó adókedvezmény gyakorlatilag megszűnt.

Az első Orbán-kormány (1998–2002) családpolitikája markáns szemléletváltást jelentett a korábbi időszakhoz képest. A kormány céljai között szerepelt a családi élet biztonságának erősítése, a gyermekvállalás feltételeinek javítása és a népességfogyás mérséklése. A kormányzat elkötelezettségét jelzi, hogy a rendszerváltás után elsőként alkotott átfogó törvényt a családok támogatásáról (1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról).

1999-ben – a korábban említett francia mintát követve – ismét bevezették a családi adózás rendszerét, amely fokozatos hangsúlyeltolódást eredményezett a családi pótlék dominanciájára épülő modellhez képest; ezt jól mutatja a családi pótlék összegének 1999-es és 2000-es befagyasztása is (Gábos 2000: 112). A 2000-ben meghirdetett „három szoba, három gyerek, négy kerék” program (Fűrész – Görög 2025) tovább bővítette a családi adókedvezményeket, így valamennyi kiskorú gyermeket nevelő család részesülhetett támogatásban; 2001-től három gyermek esetén az éves adóalapot csökkentő kedvezmény mértéke elérte az 1 350 000 forintot. Az intézkedés több mint egymillió család helyzetét javította (Vida 2019). A 2000-es évek elején azonban a családi adózás rendszere többszöri módosításon ment keresztül, ami 2002 után a támogatási struktúra átláthatóságának csökkenéséhez vezetett.

A szocialista kormányok időszakában (2002–2010) demográfiai szempontból kedvezőtlen folyamatok voltak megfigyelhetők: csökkent a születések száma, és visszaesett a házasodási kedv (Novák – Fűrész 2021). A családok anyagi helyzete fokozatosan romlott ebben az időszakban. A családi adókedvezményre jogosultak körét szűkítették: az igénybevétel lehetősége elsősorban a három- vagy többgyermekes, illetve alacsonyabb jövedelmű háztartásokra korlátozódott. A családtámogatási rendszer ugyanakkor továbbra is alapvetően alanyi jogú támogatásokra helyezte a hangsúlyt; 2010-ben az ellátások 76%-át vették igénybe alanyi jogon (Fűrész – Görög 2018). A szociális irányú támogatások erősödését jelzi, hogy 2006-ban megduplázták a családi pótlék összegét, amely 2008-ig tovább emelkedett (Spéder – Murinkó 2022), így összességében ebben az időszakban a családtámogatások egyértelműen a szociálpolitika alrendszerként működött.

A 2010-es évtized elején Magyarország jelentős gazdasági kihívásokkal szembesült: magas, 11,3%-os munkanélküliségi ráta és az EU-ban a legalacsonyabb, 60% alatti foglalkoztatottsági szint jellemezte a gazdaságot (Molnár et al. 2022), miközben a gyermekvállalási kedv történelmi mélypontra süllyedt, és a devizahitel-válság is súlyosan érintette a családokat. A korábbi megszorító

intézkedések kedvezőtlenül hatottak a gyermekvállalási döntésekre (KINCS 2024a). 2011-től a családi pótlék helyett (Székely – Agócs 2023) a családi típusú adózás vált a meghatározó elemmé, amit a gyermekes családok 95%-a igénybe is tud venni. Az 1995. évi CXVII. törvény módosításán alapuló családi adókedvezmény-rendszer az adóalap csökkentésére épült, szemben a korábbi adójóváírási modellel (Varga 2024). A reform célja a munkavállalás ösztönzése, a középosztály megerősítése és a demográfiai mutatók javítása volt, azon elv mentén, hogy a gyermeknevelést és munkavégzést egyidejűleg vállaló szülők magasabb jövedelemhez jussanak (2011. évi CXXI. törvény)², ezáltal a családoknál maradó jövedelem – a belső fogyasztás révén – a magyar gazdaságot erősítse (Fűrész – Görög 2018, Fűrész – Molnár 2021). A bevezetést követően közel 700 ezren vették igénybe, azaz minden ötödik munkavállaló már az első havi fizetésénél érvényesítette azt, és összességében 74 milliárd forint jövedelem után nem kellett adót fizetni, így az új kedvezmény átlagosan közel 16 ezer forinttal növelte a családok jövedelmét (Székely – Agócs 2023). 2014-ben kibővült a támogatási rendszer, és már nemcsak a személyi jövedelemadóból, hanem a járulékokból is érvényesíteni lehetett a családi adókedvezményt. Ez főként azoknak a kiskeresetű családoknak biztosított jelentős támogatást, akik korábban jövedelmi szintjük miatt nem élhettek a családi adókedvezmény lehetőségével. 2016 és 2019 között négy lépcsőben megduplázódott a kétgyermekeseknek járó összeg, ami családonként 40 ezer forintra emelkedett. Továbbá ezzel párhuzamosan az egykulcsos személyi jövedelemadó mértéke 16%-ról 2016-ra 15%-ra mérséklődött, így a legális, bejelentett munkavégzést ösztönző kormányzati szándék az adókedvezményeken keresztül fontos lépést ért el. A kedvezmények tehát csökkentik a munkából származó jövedelem adóterhét és pénzügyileg kedvezőbbé teszik a formális foglalkoztatást az informális munkavégzéssel szemben. Ily módon az adórendszeren keresztül nyújtott családtámogatások nemcsak a gyermeknevelés költségeinek enyhítéséhez járulnak hozzá, hanem közvetetten a munkaerőpiaci részvételt és a bejelentett foglalkoztatást is ösztönzik. Továbbá ez az

² 2011-ben a családi adókedvezmény az egygyermekes családok esetében nettó 10 ezer forint, a kétgyermekeseknél nettó 20 ezer forint, míg a 3 vagy több gyermekes családokban gyermekenként nettó 33 ezer forint megtakarítást jelentett havonta.

intézkedés abból a feltételezésből indult ki, hogy a gyermeknevelés költségei messze nagyobbak, mint az addig biztosított források, és azzal, hogy az új rendszernek köszönhetően a jövedelemnek immár egy nagyobb része maradt a munkavállalóknál, így az állampolgárok még inkább érdekeltté váltak a munkavállalásban (Székely – Agócs 2023). A 2019-es pandémiás időszak és a 2022-ben kirobbant orosz–ukrán fegyveres konfliktus, valamint a 2022-es év aszályos időszaka (OECD 2026) együttesen és közvetlenül negatívan hatott a gazdasági mutatókra, így például az inflációt olyan mértékben megemelte, hogy annak például közvetlen hatása volt a családi adókedvezmény értékének csökkenésére. Az adókedvezmény értékállóságának

megőrzése érdekében a kormány 2024 októberében fogadta el a huszonegy intézkedést tartalmazó gazdaságpolitikai akciótervet, amely többek között tartalmazta a gyermekek utáni személyi jövedelemadó-kedvezmény megduplázását is (kormany.hu 2024). A 2025. július 1-jén elindult új családi adócsökkentési program keretében két lépcsőben duplázódott meg (2025. július 1-jétől és 2026. január 1-től 50-50%-kal emelkedett) a családi adókedvezmény összege. Röviden összegezve tehát az elmúlt tizenöt évben a családtámogatási rendszer a transzferalapú támogatási fókuszról az adóalapú ösztönzők irányába mozdult el, amelynek központi eleme a családi adókedvezmény lett.

2. táblázat. A családi adókedvezmény fő jellemzői 2010 előtt és azt követően

Jellemző	2010 előtt	2010 után
Adózási forma	Adójóváírás, jövedelemhatáros kedvezmény (progresszív adózás)	Adóalap-csökkentő kedvezmény, 2015-ig 16% majd ezt követően egységesen 2016-tól 15%-os sja (egykulcsos adózás)
Cél	Szociális támogatás, gyermeknevelés kompenzálása	Munkaalapú társadalom, középosztály megerősítése, demográfiai célok
Érvényesítés módja	Közvetlen adójóváírás	Adóalap-kedvezmény + járulékkedvezmény
Támogatás mértéke	Változó, sávos kedvezmények	Fix összegű, gyermekszám szerint növekvő kedvezmények
Célcsoport	Gyermekek családok, de korlátozott hatással	Gyermekek háztartások széles köre

Forrás: saját szerkesztés

4. A családi adókedvezmény ismertsége és megítélése a számok tükrében

A családi adókedvezmény ismertségét és népszerűségét már hosszú évek óta vizsgálják, illetve mérik az egyes kutatók, kutatóintézetek és agytrösztek, mivel a 2010 és 2026 közötti családpolitikai kurzus egyik zászlóshajójáról van szó, ami a gyakorlatban az alanyi jogon igénybe vehető családi pótlék helyébe lépett. A szakirodalomban többen éles kritikával illetik az intézkedést, mivel azt állítják, hogy a családi adókedvezményt elsősorban a magasabb jövedelműek tudják igénybe venni (Kovács 2022, Krekó et al. 2022, Európai Bizottság 2025). Ezzel szemben mások arra világítanak rá, hogy az intézkedés redistribúciós hatása az alacsonyabb jövedelműek számára is kedvező (Nyírády et al. 2025, Varga 2024). Éppen ezért érdemes megnéznünk, hogy az ismertség, valamint a támogatottság tekintetében mit mutatnak a számok.

Amennyiben a családi adókedvezmény ismertségét vizsgáljuk, akkor elsőként a kutatóintézetek méréseit célszerű megnéznünk. E tekintetben fontos kiemelni a KINCS felméréseit, amelyek többször is vizsgálták a családi adókedvezmény 2025-ben tervezett megduplázását. 2024 szeptemberében egy ezer fős reprezentatív kutatásban a megkérdezettek mindössze 52%-a, 2024 novemberében 73%-a, míg 2025 márciusában és novemberében viszont már a megkérdezettek 85%-a, illetve 86%-a hallott a duplázással kapcsolatos kormányzati tervekről. Amennyiben az egyes csoportokat nézzük, azt mondhatjuk, hogy a családi adókedvezmény megduplázásának ismertsége a házások, a gyermekesek, a nők, a fővárosban élők vagy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében az átlagosnál magasabb (KINCS 2024b, KINCS 2024c,

KINCS 2025a, KINCS 2025b). Az adatok összességében véve jól mutatják, hogy az emberek széles körben hallottak már erről az intézkedésről, és fokozatosan egyre több emberhez jut el ennek a híre. A Századvég mérései is a családi adókedvezmény társadalmi ismertségét támasztják alá: tízből közel kilencen már a bejelentés utáni első méréskor hallottak róla (Gyorgyovich 2022).

A fentiekén túlmenően szintén figyelmet érdemelnek a kutatók által a témában lefolytatott individuális kutatások is. Egy fókuszcsoportos interjúkkal kiegészített, nagymintás kvantitatív kutatás, ahol kifejezetten kisgyermekes (hat évnél fiatalabb gyermeket nevelő) szülőket kérdeztek meg (Nyírády et al. 2023), ugyancsak kimutatta, hogy a családi adókedvezmény az egyik legismertebb családtámogatási intézkedés: a megkérdezettek 86%-a ismerte. Az intézkedést szignifikánsan többen ismerik a negyvenegy-ötvenöt évesek, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők és azok, akiknek tizenhét év alatti gyermekeik vannak.

A családi adókedvezmény ismertsége szempontjából fontos annak vizsgálata is, hogy a gyermekvállalási korban lévő vagy közvetlenül az előtt álló korosztályokban milyen megfigyelések tehetők. A nagymintás ifjúságkutatás eredményei azt mutatták, hogy a családi adókedvezményről a fiatalok 63%-a hallott, de csak 9%-uk tudta azt a jövedelméből érvényesíteni. Ugyanakkor 31% egyáltalán nem ismerte és 13% nem is tervezte igénybe venni. A gyermekes fiatalok körében magasabb volt az ismertsége: 45% élt a kedvezménnyel, bár közel 20% ebben a csoportban sem hallott róla (Engler – Pári 2021).

A családi adókedvezmény ismertségén túl azonban sokkal fontosabb kérdés, hogy ezt a kormányzati intézkedést önmagában és más családtámogatási intézkedésekhez képest hogyan ítélik meg (Bocz et al. 2021). Az elmúlt időszak felmérései alapján a családi adókedvezmény stabil támogatottságot mutat a felnőtt népesség körében, amelyet a többség egyértelműen hasznos intézkedésnek tart. Különösen a családi adókedvezmény megduplázása népszerű a válaszadók körében: 2024. novemberi felmérés szerint a válaszadók 73%-a tartotta ezt szükségesnek, míg 76%-a hasznosnak. Ugyanakkor a jövőbeli gyermekvállalásra nézve a megkérdezetteknek csak a fele vár pozitív hatást az intézkedéstől (KINCS 2024b). 2025 márciusában viszont a válaszadók már 80%-a értett egyet az intézkedéssel,

és 77%-uk vélte úgy, hogy a családjuk számára ez konkrét segítséget jelent. A megkérdezettek 77%-a úgy vélte, hogy ezzel az intézkedéssel az egyedülálló anyák is jól járnak (KINCS 2025a). 2025 novemberében a családi adókedvezmény megduplázásával 70% értett egyet, míg 71% szükségesnek is tartotta. Érdekes, hogy a válaszadók 79%-a szerint nagy segítséget jelent a nagycsaládoknak, 78% szerint a kétgyermekes családoknak és 76% szerint az egygyermekes családoknak is. Továbbá az emberek kétharmada (68%) szerint jót tesz a gazdaságnak, ha több pénz marad a családoknál. Amennyiben az egyes csoportokat nézzük, akkor jól látszik, hogy az intézkedések által leginkább érintettek körében a legmagasabb a családi adókedvezmény megduplázásának a támogatottsága (KINCS 2025b).

Egy 2024 novemberi felmérés (KINCS 2024c) szerint például a nagycsaládoknál 90% a támogatók aránya, amely jelentősen meghaladja az egygyermekeseknél mért számokat (76%). Ezek a számok egybecsengenek egy korábbi, 2024. szeptemberi felmérés adataival, ahol az átlagnál magasabb támogatottságot mértek a fiatalok, a tizenhét év alatti gyermeket nevelők és a nagycsaládok körében (KINCS 2024b). A legfrissebb, 2025. novemberi felmérés pedig szintén hasonló képet mutatott: a családi adókedvezmény megduplázásával egyetértők aránya az alapfokú végzettségűek (79%) és a három vagy több gyermeket nevelők között (77%) volt a legmagasabb (KINCS 2025b).

A Kopp Mária Intézet keretein belül ugyanakkor nemcsak önmagában vizsgálták a családi adókedvezmény megítélését, hanem más családtámogatási intézkedésekkel összefüggésben is (preferenciális kutatás). A 2021-es nagymintás kutatásban a megkérdezettek közül valamivel többen ítélték fontosnak a családi adókedvezményt a gyermekes családok havi költségvetésére nézve, mint a családi pótlékot (12,4% vs. 10,5%). Ugyanakkor viszont a legtöbben (72,6%) mindkét intézkedést egyformán fontosnak ítélték meg – ez különösen a gyermeket nevelőkre igaz. Érdekes továbbá, hogy a családi adókedvezmény leginkább a férfiak, a harminc-ötvenkilenc évesek, a magasabb iskolai végzettségűek, az átlagos vagy annál nagyobb jövedelmű háztartásokban élők, a házasok és az egygyermekesek körében volt a legnépszerűbb (Bocz et al. 2021).

A családi adókedvezmény társadalmi megítélése a Századvég felmérése szerint – politikai kötődéstől függetlenül – az intézkedés stabil társadalmi támogatottsággal rendelkezik. A kutatás alapján a megkérdezettek közel 60%-a úgy vélte, hogy a családi adókedvezménynek pozitív demográfiai hatása lehet a jövőben (Gyorgyovich 2022). A Nézőpont Intézet 2026 februári kutatása szerint a családi adókedvezmény megduplázása – a minimálbér 11%-os emelése, valamint a háromgyermekes anyák adómentességének kiterjesztése mellett – kedvező fogadtatásra talált a magyar társadalomban, hiszen kortól, nemtől, végzettségtől és lakóhelytől, sőt pártpreferenciától függetlenül minden társadalmi csoportban hátrózott többségben vannak azok, akik támogatták a kormányt ezen döntéseiben. A legnagyobb támogatottság pedig éppen a családi adókedvezmények megduplázását övezte (80%), amely a kormánypártiak körében 90%-os, míg a kormánykritikusok körében kétharmados támogatást élvezett. A Publicus Intézet szerint a válaszadók 51%-a elégedetlen a kormány családtámogatási rendszerével, és 56%-uk szerint a különböző adókedvezmények és kedvezményes hitelek nem alkalmasak a gyermekvállalás ösztönzésére, azonban 68%-uk még így is egyetértett a családi adókedvezmény megduplázásával (Publicus Intézet 2024). Említésre méltó, hogy a Policy Solutions 2025

márciusában a Závecz Research-csel közösen arra kereste a választ, hogy a magyarok mely közszolgáltatásokkal elégedettek. Ez a kutatás több ponton is érintette a családi adókedvezmény kérdését, és kiderült többek között, hogy a családi adókedvezmény növelését a családi pótlék emelése helyett egy közel kétharmados többség (64%) jó iránynak tartja (Bíró-Nagy et al. 2025).

Nyírády és munkatársai (2023) fókuszcsoportos interjúkkal erősítette meg *A családok helyzete a magyar társadalomban* című, 2021-es kvantitatív adatfelvétel eredményeit. A résztvevők azt jelezték, hogy bár az elmúlt években a családtámogatási rendszer hozzájárult a magyar családok helyzetének javulásához, kívánatos lenne, hogy a gyermekes családok egyenlőbb módon férjenek hozzá ezekhez a támogatásokhoz. A kutatásban a válaszadók 80%-a hasznosnak tartotta a családi adókedvezményt, mint intézkedést, és elsősorban a negyvenegy–ötvenöt évesek, a tizennyolc év alatti gyermeket nevelők, valamint főként a nagycsaládosok – tulajdonképpen az intézkedés célcsoportjai – tartották ezt a leghasznosabbnak.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a családi adókedvezmény a magyarok körében rendkívül ismert és népszerű családtámogatási intézkedés, amely különösen az érintettek körében népszerű.

5. Összegzés

A tanulmány a családi adókedvezmény elméleti hátterét, történeti fejlődését és társadalmi megítélését vizsgálta, különös tekintettel a magyarországi családpolitikai rendszerben betöltött szerepére. Az elemzés rámutatott arra, hogy a családi adókedvezmény bevezetése és alkalmazása mind szociológiai, mind közgazdasági szempontból indokolt. A modern társadalmakban tapasztalható demográfiai kihívások – elsősorban a teljes termékenységi arányszám csökkenése és a népesség elöregedése – egyre nagyobb figyelmet irányítanak azokra a szakpolitikai eszközökre, amelyek képesek az adórendszeren keresztül a gyermekvállalás ösztönzésére és a családok anyagi biztonságának erősítésére. Az adókedvezményen keresztül igénybe vehető támogatások ilyen eszközök, mivel egyszerre képesek mérsékelni a gyermekneveléssel járó többletköltségeket, ösztönözni a munkavállalást, valamint hozzájárulni a gyermekszegénység csökkentéséhez.

A nemzetközi példák – különösen az angolszász országok és Franciaország – azt mutatják, hogy a családi adózás különböző formái hatékonyan integrálhatók a jóléti rendszerekbe, és hozzájárulhatnak a családpolitikai célok megvalósításához. Ezekben a rendszerekben közös elem, hogy a gyermeknevelés költségeit az adóterhek csökkentésével kompenzálják, miközben a támogatásokat sok esetben a munkavállaláshoz kötik. Ez a megközelítés összhangban áll azzal a szakpolitikai törekvéssel, amely a hagyományos, passzív transzferekkel szemben inkább a munkavégzést ösztönző családtámogatási formákat részesíti előnyben.

A magyarországi fejlődési pálya jól szemlélteti a családtámogatási rendszer átalakulását. A rendszerváltást követően a családpolitika elsősorban univerzális pénzbeli ellátásokra épült, azonban a 2010 utáni időszakban a hangsúly fokozatosan az adórendszeren keresztül nyújtott támogatásokra helyeződött át. A 2011-ben kibővített családi típusú

adózás, valamint a kedvezmények még szélesebb körű kiterjesztése a családi adókedvezményt a magyar családpolitika egyik meghatározó eszközévé tette. A legutóbbi (2025-ben bevezetett) intézkedések, különösen a kedvezmény összegének megduplázása és a háromgyermekes anyák, illetve a kétgyermekes, negyven év alatti anyák adómentessége tovább növelték a családok anyagi biztonságát.

A tanulmány bemutatta továbbá a családi adókedvezmény társadalmi ismertségét és megítélését is. A különböző kutatóintézetek és empirikus vizsgálatok eredményei alapján megállapítható, hogy az intézkedés a magyar társadalomban széles körben

ismert és alapvetően pozitív megítélésnek örvend. A felmérések szerint a lakosság többsége hasznosnak tartja a családi adókedvezményt, és jelentős arányban támogatja annak bővítését is. Különösen magas támogatottság figyelhető meg a gyermekes háztartások körében, ami arra utal, hogy a célcsoport ténylegesen érzékeli az intézkedés kedvező hatásait.

Összességében megállapítható, hogy 2011 óta a családi adókedvezmény rendszere olyan változásokon ment keresztül, amelyek révén a magyar családpolitika egyik kulcsfontosságú eszközévé vált.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH) keretében készült.

Felhasznált irodalom

Adams, E., Krovi, A., Berquist, A., Mosher, P., Dugger, R., Brickhouse, T., Bean, M. (2024). Perceived Impacts of the Expanded Child Tax Credit Cessation Based on Family Income Level. *Research square*, rs.3.rs-4572262. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-4572262/v1>

Ambrus, R. A. (2012). *A személyi jövedelemadó rendszer áttekintése, különös tekintettel az adókedvezmények hatására*. (Doktori értekezés.) Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem.

Apps, P., Rees, R. (2009). *Public economics and the household*. Cambridge: Cambridge University Press.

Baclet, A., Ben Jelloul, M., Salanié, B. (2005). *Income taxation and household size: Would French Family Splitting Make German Families Better Off?* Discussion Paper Series. IZA Institute of Labor Economics. <https://docs.iza.org/dp1894.pdf>

Barzó, T. (2023). A demográfiai kihívásokra adott családpolitikai válasz hazánkban. *Miskolci Jogi Szemle* 18(2), 23–41. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.2.23>

Bíró-Nagy, A., Csontos, T., Molnár, K., Varga, A. (2025). *Mérlegen az állam 2025-ben*. Budapest: Policy Solutions. https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemez/373/policy_solutions_merlegen_az_allam_2025.pdf

Bocz, J., Dusa, Á., Nyirády, A., Székely, A. (2021). *Családtámogatási preferenciavizsgálat elemzés*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/csaladtamogatasi_preferenciak_kutatas.pdf

Bogenschneider, B., Bogenschneider, K. (2016). An Evidence Based Approach to Family in Tax Policy. *51 Gonzaga Law Review*, 283–326.

Darvas, Á., Mózer, P. (2004). Kit támogassunk? *Esély* 15(6), 64–99.

Dell, F., Wrohlich, K. (2006). *Income taxation and its family components in France*. CESifo DICE Report 4/2006. <https://hdl.handle.net/10419/166894>

Demény, P. (2016). *Népességpolitika a közjó szolgálatában*. Budapest: KSH Népességtudományi Kutatóintézet.

Engler, Á., Pári, A. (2021). *Párkapcsolat és Családalapítás*. In Székely, L. (szerk.): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején*. Budapest: Enigma, 87–112.

Európai Bizottság (2025). *A Tanács ajánlása Magyarország gazdaság-, szociális, foglalkoztatás-, strukturális és költségvetési politikájáról*. COM(2025) 217 final. https://commission.europa.eu/document/download/60e352ef-04a5-45ba-8793-717029584168_hu?filename=COM_2025_217_1_HU_ACT_part1_v2.pdf

European Policy Centre (2020). *Vice President for Democracy and Demography Demographic Change in the EU: A Threat to Democracy?* https://www.epc.eu/publication/Demographic-Change-in-the-EU-A-Threat-to-Democracy-356204/?utm_source

- Fűrész, T., Görög, N. (2018). A 2010-es évek családtámogatása. *Kapocs* 2018(3), 39–45. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2018.3.7>
- Fűrész, T., Görög, N. (2025). A családok lakhatási körülményeit javító intézkedések 2010 után. *Kapocs* 8(1–2), 29–44. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.3>
- Fűrész, T., Molnár, B. (2021). The first decade of building a family-friendly Hungary. *Quaderns de Politiques Familiars*, 2021(7), 1–12. <http://doi.org/10.34810/quadernsn7id397505>
- Gábos, A. (2000). *Családok helyzete és családtámogatások a kilencvenes években*. In: Kolosi T. –Tóth I. Gy.–Vukovich Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport 2000*. 99–124. Elektronikus verzió (2006): <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a845.pdf>
- Gábos, A. (2005). *A magyar családtámogatási rendszer termékenység hatásai*. (Doktori értekezés, Budapest Corvinus Egyetem) https://phd.lib.uni-corvinus.hu/79/1/gabos_andras.pdf
- Gellérné Lukács, É., Mészáros, Á., Pári, A. (2025). The effect of crisis on demography and employment in CEE countries. *Frontiers in Political Science*, 7:1548621. www.doi.org/10.3389/fpos.2025.1548621
- Gilbert, N. (2002). *Transformation of the welfare state: The silent surrender of public responsibility*. Oxford: University Press. <https://doi.org/10.1093/0195140745.001.0001>
- Gyorgyovich, M. (2022). A családpolitikák társadalmi megítélése. *Kapocs* 5(3–4), 41–48. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2022.3-4.5>
- Kormány.hu. (2024). *Megduplazzuk a családi adókedvezményt*. https://kormany.hu/hirek/megduplazzuk-a-csaladi-adokedvezmenyt?utm_source
- Horváth, M., Ludescher, M., Wágner, T., Uhljár, P., Dusa, Á., Pári, A. (2026). *A családi adókedvezmény igénybevételének jövedelmi és területi mintázatai 2024-ben Magyarországon*. *Kapocs* 9(1–2). <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2>
- KINCS (2024a). *A Bokros-csomag elhúzó hatása a születésszámokra*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/A_Bokros-csomag_elhuzodo_hatasa_a_szuleteszamokra.pdf
- KINCS (2024b). *A magyarok többsége szükségesnek tartja az új családpolitikai intézkedéseket*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/2025-os_uj_csaladpolitikai_intezkedesek.pdf
- KINCS (2024c). *Az új családtámogató intézkedések megítélése*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Omnibusz_uj_csaladtamogatások_megitelese_20241022.pdf
- KINCS (2025a). *Népszerűek a családi adócsökkentési intézkedések*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS_Adocsokkentesi_program_20250407.pdf
- KINCS (2025b). *A 2026-ban induló új családi adócsökkentési intézkedések fogadtatása*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/2026_uj_csaladi_adocsokkentések_megitelese_2025_12_16.pdf
- Kolozsvári, K., Gere, D., Pillók, P. (szerk.) (2024). *Demográfiai tél Európában – Családalapítással összefüggő tényezők Európában és Magyarországon*. In: Agócs, G., Fűrész, T., Kállay-Kisbán, K., Pári, A. (szerk.) *Európai uniós családpolitikai kitekintő*. https://www.koppmariaintezet.hu/books25/HU/2024/Europai_Unios_Csaladpolitikai_Kitekinto_2024.pdf
- Kovács, F. (2022). Szociálpolitikai modellváltás Magyarországon a 2010 utáni kormányzás tükrében. *Metszetek – Társadalomtudományi Folyóirat* 11(3), 28–42. <https://ojs.lib.unideb.hu/metszetek/article/view/12266>
- Krekó, J., Erős, H., Greskovics, B., Hajnal, Á., Lawson, A., Scharle, Á. (2022). *A magyar adórendszer újraelosztási hatásai*. Budapest: Szakpolitikai Elemző Intézet. https://www.budapestinstitute.eu/uploads/BI_adorendszer_ujraelo_hatas_2022.pdf
- Marr, C., Huang, C.-C., Sherman, A., DeBot, B. (2015). *EITC and Child Tax Credit Promote Work, Reduce Poverty, and Support Children's Development, Research Finds*. Washington: Center on Budget and Policy Priorities. <https://www.cbpp.org/sites/default/files/atoms/files/6-26-12tax.pdf>
- Mead, L. M. (1992). *The new politics of poverty: The nonworking poor in America*. New York: Basic Books.
- Mészáros, J. (2005). A családi típusú jövedelemadóztatás. *Valóság* 48(11), 87–94.
- Michelmores, K. (2025). Tax credits and child outcomes: lessons from the United States, the United Kingdom and Canada. *Fiscal Studies* 46, 65–90. <https://doi.org/10.1111/1475-5890.12396>
- Molnár, B., Szarvas, A., Gellérné Lukács, É. (2022). Az előző 12 év magyar családpolitikája európai fénytörésben. *Századvég* 2(3), 83–106.
- Nézőpont Intézet (2026). *Három kérdésben még a Tisza-tábor is biztosan kormánypárti*. <https://nezopont.hu/hu/tevekenysegek/kozvelemeny-kutatások/három-kerdesben-meg-a-tisza-tabor-is-biztosan-kormanyparti>
- Novák, K., Fűrész, T. (2021). *Családbarát évtized 2010–2020*. Budapest: Kopp Mária Intézet.

- Nyírády, A., Horváth, M., Ludescher, M., Pári, A., Uhljár, P., Dusa, Á. R. (2025). A családi adókedvezmény országos kihasználtsága KSH- és NAV- adatok alapján. *Kapocs* 8(1–2), 105–127. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.8>
- Nyírády, A., Nagy, K. A., Vas, É., Kozák, K., Székely, A. (2023). A családok támogatásának megítélése a magyarok körében. In: Pári A., Gyorgyovich M. (szerk.) *Család – Érték – Tér: Tanulmányok a családi értékekről*. Budapest: Századvég – KINCS, 91–109.
- OECD (2011). *Doing Better for Families*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264098732-en>
- OECD (2023a). *OECD Family Database – Public spending on family benefits*. https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf
- OECD (2023b). *Taxing wages 2023: Indexation of labour taxation and benefits in OECD countries*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8c99fa4d-en>
- OECD. (2026). *Water in Hungary: Overview and trends*. In *Water governance for climate resilience in Hungary*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/1d2657fc-en>
- Pailhé, A., Rossier, C., Toulemon, L. (2008). French family policy: Long tradition and diversified measures. *Vienna Yearbook of Population Research*, 149–164.
- Parragh, B., Palotai, D. (2018). Az ösztönző adórendszer felé – Az adórendszer és az adóigazgatás reformja Magyarországon. *Pénzügyi Szemle* 63(2), 201–220.
- Publicus Intézet (2024). *A többség szerint az anyagi bizonytalanság miatt születik egyre kevesebb gyerek Magyarországon*. <https://publicus.hu/blog/a-tobbseg-szerint-az-anyagi-bizonytalansag-miatt-szuletik-egyre-kevesebb-gyerek-magyarorszagon/>
- Spéder, Z., Murinkó, L. (2022). Szülővé válni és harmadik gyermeket vállalni. In Kolosi, T., Szelényi, I., Tóth, I. Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: Tárki, 95–118.
- Stefán-Makay, Zs. (2009). A franciaországi családpolitika és a magas termékenység összefüggése. *Demográfia* 52(4), 313–348.
- Szabóné Bonifert, É. (2025). A családi adózás adóterhelésének jellemzői és helyettesíthetősége. *Statistikai Szemle* 103(4), 345–374. <https://doi.org/10.20311/stat2025.04.hu0345>
- Székely, A., Agócs, G. (2023). Adókedvezmények rendszere a magyar családpolitikában. *Kapocs* 5(2–3), 23–35. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2023.2-3.3>
- U.S. Department of the Treasury (d. n.). *Child Tax Credit*. <https://home.treasury.gov/policy-issues/coronavirus/assistance-for-american-families-and-workers/child-tax-credit>
- Varga, E. T. (2024). A magyarországi családi adó- és járulékkedvezmény kihasználhatósága az egyes jövedelmi tizedekben. *Marketing & Menedzsment* 58(1), 65–77. <https://doi.org/10.15170/MM.2024.58.01.07>
- Vida, C. (2019). *A családtámogatások rendszere Magyarországon*. Budapest: Állami Számvevőszék. https://www.asz.hu/dokumentumok/20190618_csaladtamogatások_rendszere.pdf
- Verzillo, S., Santoro, A., Mezzanzanica, M. (2017). Family splitting versus joint taxation: A case study. *Economia Politica* 34(2), 337–354. <https://doi.org/10.1007/s40888-016-0039-x>
- Whiteford, P., Mendelson, M., Millar, J. (2004). Adókedvezmények és a jövedelemváltozásokra adható válaszok. *Esély* 15(4), 5–43.
- Wrohlich, K., Dell, F., Baclet, A. (2005). Income Taxation and Its Family Components in France and Germany: A Comparison of Distributional Effects. *Weekly Report* 1(31), 349–356. https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.43768.de/diw_wr_2005-31.pdf

Jogszabályi hivatkozások

1988. évi VIII. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról
1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról
2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről

Horváth Miklós^{1,2}, Ludescher Melinda¹, Wágner Tamás^{1,2}

Uhljár Péter^{1,3}, Dusa Ágnes¹, Pári András^{1,2,4}

A családi adókedvezmény igénybevételének jövedelmi és területi mintázatai Magyarországon

¹ Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

² Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

³ Budapesti Corvinus Egyetem (BCE), Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

⁴ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológiai Intézet

Levelező szerző: Horváth Miklós, horvath.miklos@koppmariaintezet.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.3>

Absztrakt

A tanulmány a családi adókedvezmény igénybevételének jövedelmi és területi mintázatait vizsgálja Magyarországon. Az elemzés a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2014–2024 közötti, illetve a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) 2019–2024 közötti időszakára vonatkozó adataira támaszkodva leíró statisztikai módszerekkel vizsgálja a családi adókedvezmény igénylését jövedelmi decilisek, jövedelemsávok, gyermekszám és vármegye szerinti megoszlásban. A vizsgált időszakban a bruttó átlagkereset országos szinten közel háromszorosára emelkedett, miközben az érvényesített családi adókedvezmény összege lényegesen kisebb mértékben nőtt. Ennek következtében a kedvezmény átlagos aránya az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelemhez viszonyítva 12,8%-ról 7,1%-ra csökkent. A jövedelmi decilisek szerinti vizsgálat alapján az igénybe vevők közel fele az alsó három jövedelmi tizedbe tartozott, míg a teljes összeg legnagyobb részét a középső jövedelmi csoportok érvényesítették. Jövedelemkategóriák alapján végzett összegzésünk eredménye pedig azt igazolja, hogy az adókedvezményben részesülő családok relatív többségének a jövedelme 2024-ben mediánkereset feletti volt, és a rendelkezésre álló keretszeg nagyjából 60%-át ők vették igénybe, illetve a nevelt gyermekek számával együtt nőtt a felhasznált összeg rájuk eső részaránya. A területi elemzés szerint a jövedelemhez viszonyított kedvezmény aránya a kevésbé fejlett vármegyékben magasabb, míg Budapesten és a magasabb jövedelmű régiókban alacsonyabb értéket mutat. A gyermekszám szerinti vizsgálat azt mutatja, hogy a teljes kedvezmény legnagyobb részét a kétgyermekes családok vették igénybe, miközben az igénylők körében az egy gyermeket nevelők vannak többségben. Az eredmények arra utalnak, hogy a családi adókedvezmény elsősorban az alsó és középső jövedelmi csoportokban jelenik meg nagyobb arányban, ugyanakkor relatív súlya a jövedelmek növekedéséhez képest 2014 és 2024 között eltelt évtizedben mérséklődött.

Kulcsszavak: családi adókedvezmény, személyi jövedelemadó, területi különbségek, jövedelmi egyenlőtlenségek, jövedelmi decilisek

Abstract

The study examines the income and regional patterns of the utilisation of the family tax allowance in Hungary. The analysis is based on data of the Hungarian Central Statistical Office (HCSO) covering the period 2014–2024 and the National Tax and Customs Administration (NTCA) for the period 2019–2024. The analysis applies descriptive statistical methods to investigate the distribution of family allowance by income deciles, income brackets, number of children, and county. During the analysed period, the national average gross wage nearly tripled, while the total amount of family tax allowance claimed increased at a substantially slower rate. As a result, the average proportion of the allowance relative to the personal income tax base per taxpayer decreased from 12.8% to 7.1%. The analysis by income deciles shows that

nearly half of the claimants belonged to the lowest three income deciles, while the largest share of the total amount was utilised by middle-income groups. We also conducted an analysis by income bands. The results indicate that, in 2024, a relative majority of families benefiting from the tax allowance had incomes above the median wage and they accounted for approximately 60% of the total amount of the available allowance claimed. Furthermore, the share of the utilized amount attributable to these families increased in line with the number of children raised. The regional analysis indicates that the proportion of the allowance relative to income is higher in less developed counties, while lower values are observed in Budapest and in higher-income regions. The analysis by number of children shows that the largest share of the total allowance was claimed by families with two children, whereas families with one child represent the largest group among claimants. Overall, the results suggest that the family tax allowance system is most prevalent among lower- and middle-income groups, while its relative importance compared to income has declined over the past decade as incomes have increased.

Keywords: family tax allowance, personal income tax, regional disparities, income distribution, income deciles

Bevezetés

A munkaalapú családpolitika, különösen a családi típusú adózás bevezetése mögött komoly demográfiai és gazdasági érvek állnak. A szakpolitika alapvető hozzáállása az, hogy az állam nem vonja el a családoktól a gyermekneveléshez és -gondozáshoz szükséges jövedelmet, hanem ott hagyja, ahol azt megkeresték. Így akik vállalják a gyermeknevelés többleterhét, azok anyagilag nem kerülnek hátrányos helyzetbe. Ez a megközelítés hozzájárult a családpolitika és a gazdaságpolitika összhangjához, amely nemcsak demográfiai, hanem gazdasági fejlődést is hozott az ország számára. A családi típusú adózás és az egykulcsos adó együtt arra ösztönzi az állampolgárokat, hogy aktív munkavállalás mellett bátran vállaljanak gyermeket, hiszen ez nem a kereset csökkentését, hanem növekedését jelenti (Székely – Agócs 2023). A 2011-ben az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság által megállapított, sikeresnek tekinthető családtámogatási politika kritériumait (European Economic and Social Committee 2011 – ilyen például a munka és a családi élet összeegyeztetését lehetővé tevő intézkedések bevezetése vagy a nagycsaládok különleges helyzetének figyelembevétele) a magyar családpolitikai intézkedések teljesítik.

A családi adókedvezmény adatainak értelmezése kapcsán fontos kiemelni a kiinduló helyzetet, azaz azt, hogy 2011-ben jelentős átalakuláson ment keresztül a hazai adókedvezmények rendszere, amikor a kormány jelentős mértékű általános családi adókedvezményt vezetett be, amely

aztán 2014-ben a járulékkedvezményekkel még tovább bővült. A 2011. január 1-jétől bevezetett családi adórendszer a munkán alapul, másfelől pedig a gyermeket nevelő családot egységként veszi figyelembe. Ekkortól a családi adókedvezmény jövedelemtől, gyermekszámtól függetlenül mindenkit megillet, tehát kiterjesztették azt az egy- és kétgyermekes családokra is, és az összeget megemelték a gyermekek számától függően (Varga 2024). 2014-től pedig a gyermekes családok már nemcsak a személyi jövedelemadóból, hanem a járulékokból, a nyugdíjjárukból és az egészségbiztosítási járulékból is érvényesíthetik a gyermekek után járó adókedvezményt. Ez az intézkedés kifejezetten az alacsonyabb jövedelmű, két-, három- vagy többgyermekes családoknak jelentett segítséget (Szabóné Bonifert 2023, Varga 2023). 2016 és 2019 között négy lépcsőben megduplázódott a kétgyermekeseknek járó összeg, ami családonként 40 ezer forintra emelkedett. A 2024 októberében elfogadott huszonegy intézkedést tartalmazó gazdaságpolitikai akcióterv nyomán 2025. július 1-jétől, illetve 2026. január 1-jétől 50-50%-kal emelkedett a családi adókedvezmény összege, amely havi szinten több tízezer forintos többletjövedelmet eredményez a családok számára (háromgyermekes család esetében például havi 158 ezer forintot) (Kopp Mária Intézet 2025). A családi adókedvezmény 2011-es átalakítása azonban az elmúlt tizenöt évben komoly vitákat váltott ki, többen is olyan kritikát fogalmaztak meg, hogy az intézkedés a magasabb

jövedelműek felé kompenzál, és az alacsonyabb jövedelmű csoportok vesztesei az átalakításnak. Nyírády és munkatársai (2025) szerint a családi adókedvezmény a magyarok körében rendkívül ismert és népszerű családtámogatási intézkedés, amely különösen a támogatással érintett célcsoportok esetében mutat kiugró értékeket. Ez a tény pedig már önmagában véve árnyalja azokat a kritikákat, amelyeket az intézkedés redisztribúciós hatásával kapcsolatban megfogalmaztak (Wágner et al. 2026). Jelen tanulmány célja, hogy empirikus adatok alapján hozzájáruljon a szakirodalomban hosszú ideje zajló vitához. Az elemzés leíró statisztikát alkalmaz, a 2010-es évtized első felétől datálható idősoros, valamint a legfrissebb, 2024-re már elérhető adatokra támaszkodó keresztmetszeti megközelítéssel. Utóbbit a szerzők kiegészítették vármegyei léptékű regionális összevetéssel is.

Kutatási kérdések

A tanulmány célja annak empirikus vizsgálata, hogy a családi adókedvezmény igénybevétele hogyan oszlik meg a különböző jövedelmi és területi csoportok között Magyarországon. Ennek érdekében az alábbi kutatási kérdésekre keressük a választ:

1. Hogyan oszlik meg a családi adókedvezményt igénybe vevők köre a jövedelmi decilisek között?

Szakirodalmi áttekintés

A magyar kormány 2011-ben nagyszabású bővítést vezetett be a családi adókedvezmények terén, amelynek mértéke a GDP 0,05%-áról a GDP 0,64%-ára emelkedett, ami az összes állami kiadás mintegy 17%-át tette ki (OECD 2021). Szabóné (2025) nemzetközi példákat vizsgálva foglalkozott a francia és német családi adókedvezményekkel és elméleti modelleket épített arra, hogy egyszerűbb adózási forma nem lenne-e kedvezőbb a családoknak. Azt a szakmai törekvést képviseli, miszerint jó lenne megtalálni a családok számára egy olyan ideális adózási formát, ahol nem kell választani a méltányosság, a hatékonyság és az egyszerűség között, és feleslegesen bonyolult adórendszereket

2. Milyen mértékben koncentrálódik a kedvezményösszege az egyes jövedelmi csoportokban?
 3. Milyen területi különbségek figyelhetők meg a családi adókedvezmény jövedelemhez viszonyított arányában?
 4. Hogyan változott a kedvezmény relatív súlya a jövedelmekhez képest az elmúlt évtizedben?
- A fenti kérdések együttesen arra irányulnak, hogy empirikusan értékeljék a családi adókedvezmény redisztribúciós jellegét.

Hipotézisek

A szakirodalmi eredmények alapján a következő hipotéziseket fogalmazzuk meg:

- H1: A családi adókedvezményt igénybe vevők jelentős része az alsó és középső jövedelmi decilisekbe tartozik.
- H2: A kedvezmény teljes összege a középső jövedelmi csoportokban koncentrálódik.
- H3: A családi adókedvezmény jövedelemhez viszonyított aránya magasabb az alacsonyabb jövedelmű régiókban, mint a magasabb jövedelmű térségekben.
- H4: A családi adókedvezmény relatív súlya a jövedelmekhez képest csökkent a 2014 és 2024 közötti évtizedben.

se kelljen fenntartani. A kérdés alapproblémája az, hogy mi a jobb: egy bonyolultabb, így egyedi helyzetekre jobban reagáló, de éppen ezért könnyebben kijátszható adórendszer vagy egy egyszerűbb, de így kevésbé igazságos adórendszer.

A magyar családtámogatási rendszer prioritásait Lentner és munkatársai (2017) vizsgálták. Tanulmányukban kiemelték, hogy a családi adókedvezmény 2011-es átalakítása alapvető újításként értelmezhető, hiszen az új szabályozás értelmében nem adóban meghatározott kedvezményről, hanem adóalap-csökkentés¹ érvényesítéséről van szó, amelynek összege az eltartottak számától függően alakul. Az intézkedés

¹ Az adóalap az az összeg, ami után az adót meg kell fizetni. Adóalap lehet a megszerzett bevétel egésze vagy a bevétel törvény által megengedett költségekkel csökkentett része.

következtében jelentősen mérséklődött a gyermekes családok személyi jövedelemadó-terhe (2010-hez képest akár átlagosan 10-20%-kal is több nettó fizetést kaphattak), és a többgyermekes családok többsége esetében a teljes mentesség is megvalósult. A családi adókedvezmény 2014-es járulékkedvezménnyel való kiegészítése pedig elsősorban a három vagy több gyermeket nevelő családokat, illetve a két gyermeket nevelő egydülállókat érintette kedvezően.

Kovács (2022) azonban kritizálta a 2011-ben átalakított családi adókedvezményt és hangsúlyozta, hogy hiába egészítették ki a rendszert 2014-ben a járulékkedvezménnyel a korábban megszüntetett adójóváírás kivezetéséből fakadó hátrányok ellensúlyozására, annak egyértelmű kedvezményezettjei a jól kereső, többgyermekes családok, tehát a felső társadalmi csoportok. Az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportok egyáltalán nem tudják vagy csak nagyon alacsony összeggel tudják érvényesíteni a családi adókedvezményt. Ennek hátterében szerinte az áll, hogy az adórendszer egyik kulcsos tétele miatt a redisztribúció csak a magas jövedelmű rétegeket kompenzálja, szemben a korábbi többkulcsos adórendszerrel, amely az alacsonyabb jövedelműek felé kompenzált. Ebből kifolyólag az újraelosztás gyenge, hiányoznak a szegénység csökkentésére tett kísérletek. Ezt a helyzetet pedig súlyosbítja, hogy 2010 után az univerzális családtámogatásokról a hangsúly a munkaviszonyhoz kötött támogatásra (elsősorban a családi adókedvezményre) helyeződött át. Krekó és munkatársai (2021) megállapították, hogy az adórendszer egyik sajátossága, hogy a fogyasztási adók – különösen az általános forgalmi adó – regresszív jellegűek: mivel az alacsonyabb jövedelmű háztartások jövedelmük nagyobb részét fordítják fogyasztásra, relatíve magasabb adóterhet viselnek és kisebb mértékben képesek megtakarítani. Értelmezésük szerint a regresszív fogyasztási adókat sem a személyi jövedelemadó rendszere, sem más adóelemek – így a családi adókedvezmények – nem ellensúlyozzák teljes mértékben. Ugyanakkor a szerzők azt is hangsúlyozzák, hogy a családi adókedvezmény jövedelemhez viszonyított aránya az alacsonyabb jövedelmű háztartások esetében magasabb, miközben az abszolút, forintban kifejezett támogatási összeg a magasabb jövedelmi decilisek irányába növekszik. Elemzésük arra is rámutat, hogy

a kedvezmény nagyságát jelentős mértékben meghatározza a gyermekek száma: európai összehasonlításban az egygyermekes családok viszonylag alacsonyabb támogatásban részesülnek, míg a három vagy több gyermeket nevelő családok támogatása kifejezetten magasnak tekinthető. Mindezek alapján arra a következtetésre jutnak, hogy a magyar családi adórendszer összességében inkább a magasabb jövedelmű, többgyermekes háztartások számára kedvező, miközben az alacsony jövedelmű, egygyermekes családok relatív hátrányba kerülhetnek az újraelosztás során.

Krekó és munkatársai 2021-es munkája nyomán Varga (2024) adatszimulációs módszerrel vizsgálta meg, hogy a különböző jövedelmi tizedbe tartozóknak a gyermekszámuk mentén a családi adó- és járulékkedvezmények kihasználhatósága és újraelosztási hatása hogyan alakul. Fontos újítása a tanulmánynak, hogy egyéni adatok helyett háztartásokra készítette el a számításait. Varga hangsúlyozza, hogy az eredményei alapján az alacsonyabb jövedelmi decilisekben az adóköteles jövedelem korlátozza az igénybevételt, mivel ezeken a decilisekben alacsonyabb az aktív keresők aránya. A legmagasabb decilisekben pedig a gyermekszám jelent korlátot, mivel a gyermekek aránya a decilisen belül a 8%-ot sem éri el. Eredményei szerint a legalacsonyabb jövedelmi decilisbe tartozó aktív keresők között több mint kétszeres volt az igénybe vett átlagos kedvezmény a legfelső jövedelmi decilishoz képest, amivel Varga cáfolta Krekó és munkatársai (2021) korábbi elemzéseit, amelyek szerint öt-hatszoros mértékű kedvezményt kapnának a magasabb jövedelműek. Sőt, Varga elemzése alapján az mondható el, hogy összességében a legalacsonyabb jövedelmi tizedeknek ötször annyi kedvezmény jutott, mint a legfelső tizedeknek, az egy háztartásra jutó átlagos kedvezmény pedig közel tízszeres a szegényebbek körében. Ez azt jelenti, hogy a családi adókedvezmény jövedelmi decilisek közötti újraelosztási hatása az alacsonyabb jövedelműeknek kedvezett, így nem csupán horizontálisan (jövedelmi decilisen belül) képes kompenzálni a gyermekvállalás költségeit, de vertikálisan is megjelenik a méltányosságra való törekvés. Varga is hangsúlyozza, hogy egyrészt a teljes méltányosság nehezen valósítható meg adókedvezményeken keresztül, másrészt elismeri, hogy mivel a munkaerőpiaci aktivitás szükséges a kedvezmény

igénybevételéhez, így a deprivációval vagy munkanélküliséggel küzdő háztartásokon nem tud segíteni, ott másféle szakpolitikai beavatkozásokra van szükség.

Varga egy korábbi vizsgálatában (2023) is foglalkozott a különböző jövedelmű családok és a családtámogatási rendszerek kapcsolatával, és a családi adókedvezmény mellett a családi pótlékot is bevonta a számításaiba. Ekkor azt állapította meg, hogy a minimálbért kereső csoporton belül a gyermektelen kétkeresősköz képest a családi kedvezmény a három- és négygyermekes kétkeresős háztartásokban tudott túlkompenzálni (azaz a gyermekvállalás költségeit megtéríteni), magasabb fizetési kategóriákban nem. Viszont ez azt is jelenti a szerző értelmezése szerint, hogy a rendszeres, jövedelemszerű családtámogatások ott segítenek, ahol a leginkább szükség van rájuk: a legalacsonyabb jövedelmi kategóriában. Ez azért is fontos, mert a gyermekvállalás így nem válik szegénységi kockázattá.

Varga (2023) érveléséhez csatlakozik Székely – Agócs (2023), akik az adózási adatok elemzése során azt mutatták ki, hogy az alacsonyabb jövedelmi decilisekben is nagyarányú jövedelmi többletet jelentettek a családokat segítő adópolitikai intézkedések. Ennek kapcsán külön kiemelik, hogy a rendszer járulékkedvezménnyel való kiegészítése főleg azoknak a kiskeresetű családoknak jelent segítséget, amelyek a személyi jövedelemadó csökkentése után korábban nem tudták igénybe venni a családi kedvezmény teljes mértékét, mivel a keresetük nem volt elég magas ehhez. Ez a gyakorlatban azt eredményezte, hogy a kevesebbet kereső családoknál a bruttó jövedelem lényegében egyenlővé vált a nettóval. György László és munkatársai (2024) pedig azt állapították meg, hogy a családpolitikai kedvezmények és az adópolitikai intézkedések (köztük a családi adókedvezmény) elsősorban a gyermeket vállaló háztartásokat segítik (a GDP arányában átlagosan 0,6%-nyi jövedelmet csoportosít át számukra), de összességében a középosztály bővülését is támogatták.

Figyelmet érdemel az Európai Bizottság (2025) országspecifikus ajánlása is, amely Magyarország

gazdaság-, szociális, foglalkoztatás-, strukturális és költségvetési politikáját vette górcső alá és amelyben átfogó kritikát fogalmazott meg a magyar családpolitikával kapcsolatban. Az EB álláspontja szerint a családi adókedvezmények – és az anyák személyi jövedelemadó-mentessége – a leginkább rászoruló háztartások célzott támogatása helyett a magasabb jövedelmű háztartások jövedelmi pozícióját javítja, amely hozzájárul a szegénység és az egyenlőtlenségek növekedéséhez. Az ajánlás összességében véve a magyar családpolitikai megközelítéssel – amelyet egyúttal költségvetési kockázatként azonosít – teljesen szemben állva elveti a családok általános támogatását és ehelyett a közvetlen szociális transfereket részesíti előnyben. Ezzel viszont nem veszi figyelembe azokat a tényeket, amelyek igazolják e megközelítés eredményességét. E tekintetben érdemes kiemelni, hogy nemzetközi összehasonlításban a magyar családi adókedvezmény az OECD-országok között az egyik legbőkezűbb (OECD 2021) és a közhiedelmekkel ellentétben az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportok számára kedvező: Nyírády és munkatársai (2025) tanulmánya szerint – amely a KSH és a NAV adatai alapján folytatta le az elemzést – ugyanis 2023-ban a családi adókedvezményt érvényesítők 60%-ának az éves jövedelme az átlagkereset alatt volt, 15%-uknak pedig még a minimálbért sem érte el az éves keresete.

Összességében véve tehát a családi adókedvezmény 2011-es átalakítása után a szakirodalomban eltérő kutatási eredmények kerültek bemutatásra annak kapcsán, hogy ez a lépés a magasabb vagy az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportok számára jelent-e kedvező változást. A szociálpolitikai megközelítést alkalmazó szerzők jellemzően bírálták a családi adókedvezmény átalakítását és a családtámogatási rendszeren belül a munkaviszonyhoz kötött támogatások felé történő hangsúlyeltolódását, ezzel szemben a családpolitikai megközelítésű szerzők arra mutattak rá, hogy az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportok nem lettek vesztesei a családi adókedvezmény átalakításainak, sőt inkább jól jártak.

A családi adókedvezmények helye a jóléti államok családpolitikai eszköztárában

A családtámogatási rendszerek a fejlett jóléti államokban különböző formákban jelennek meg, amelyek közül az egyik legfontosabb eszközcsoporthoz a gyermeknevelés költségeit csökkentő adópolitikai intézkedések tartoznak. A nemzetközi szakirodalom a családpolitikai eszközöket jellemzően három nagy kategóriába sorolja: a közvetlen pénzügyi transzferek, az adókedvezmények és a szolgáltatási jellegű támogatások (Gauthier 2002, Thévenon 2011). Az adókedvezmények – így a családi adóalap-csökkentések vagy adójóváírások – elsősorban a munkajövedelemmel rendelkező háztartások számára biztosítanak kompenzációt a gyermekneveléssel összefüggő többletkiadásokért.

A jóléti államok tipológiájával foglalkozó kutatások rámutatnak arra, hogy az adópolitikai eszközök különösen a konzervatív vagy családközpontú jóléti rezsimekben kapnak nagyobb szerepet, ahol a család mint gazdasági egység kiemelt jelentőséggel bír

(Esping-Andersen 1999). Az ilyen rendszerekben a családpolitika egyik célja a gyermeknevelés költségeinek horizontális újraelosztása, vagyis annak biztosítása, hogy a gyermekes háztartások ne kerüljenek hátrányos helyzetbe a gyermektelenekhez képest (Thévenon 2011).

A családi adókedvezmények hatásairól szóló empirikus kutatások ugyanakkor eltérő eredményekre jutottak. Egyes tanulmányok szerint a jövedelemhez kötött adókedvezmények elsősorban a középosztály számára jelentenek érdemi támogatást, míg az alacsony jövedelmű háztartások esetében az alacsony adóalap korlátozza a kedvezmény teljes kihasználását (Immervoll – Barber 2005). Más kutatások arra mutatnak rá, hogy a megfelelően kialakított adókedvezmények – különösen járulékkedvezményekkel kiegészítve – képesek mérsékelni ezt a korlátot és szélesebb társadalmi rétegek számára is elérhetővé válhatnak (OECD 2019).

Adatforrások és módszertan

Az elemzés egyik meghatározó jellemzője, hogy adminisztratív adatforrásokra épül, amelyek a teljes adózó népességet lefedik, így mintavételi torzításoktól mentes, elsősorban leíró jellegű képet adnak a gazdasági folyamatokról (OECD 2019). A NAV személyi jövedelemadóadatai ezért megfelelőek a családi adókedvezmény igénybevételének vizsgálatára.

Az elemzés két fő adatforrásra támaszkodik: a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) területi statisztikai adataira, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) személyi jövedelemadóhoz kapcsolódó adminisztratív adataira. A KSH adatai elsősorban a vármegyei szintű jövedelmi mutatók vizsgálatát tették lehetővé, amelyek segítségével a 2014 és 2024 közötti adatokat hasonlítottuk össze. A NAV egyedi adatkérésre bocsátott adatai pedig a családi adókedvezmény tényleges igénybevételének részletes vizsgálatát tették lehetővé jövedelmi és gyermekszám szerinti bontásban a 2019–2024-es időintervallumra, a 2024-es év részletesebb áttekintésével. Az elemzések leíró statisztikai módszereket (arányszámokat, megoszlásokat és idősoros összehasonlításokat) alkalmaznak annak feltárására, hogy a családi adókedvezmény

igénybevétele hogyan alakul a különböző jövedelmi és területi csoportokban. A jövedelmi helyzet szerinti elemzés két megközelítést alkalmaz: egyrészt jövedelmi decilisek szerinti bontást, ahol az első decilis a legalacsonyabb, a tizedik decilis pedig a legmagasabb jövedelmi csoportot jelöli, másrészt jövedelemsávok szerinti kategorizálást, amely a 2024. évi minimálbér és mediánkereset értékeihez igazodik. A mediánbér – az átlagbérral szemben – valósabb képet ad a keresetről, mivel a magas fizetések torzító hatása nem jelentkezik. Így alkalmasabb a jövedelmi egyenlőtlenségek és az életszínvonal mérésére (OECD 2019).

A területi elemzés egy olyan indikátort vizsgál, amely az egy adózóra jutó családi adókedvezmény és az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem hányadosán alapul. Ez a mutató lehetővé teszi annak vizsgálatát, hogy a családi adókedvezmény milyen arányban járul hozzá a jövedelemhez. A KSH-adatakon alapuló területi elemzésben viszont a mediánkereset helyett a bruttó átlagkeresethez kerültek viszonyításra az adatok, mivel a 2014-es magyarországi mediánbérre nem áll rendelkezésre közvetlen, havi rendszerességű, a KSH által kötelezően publikált

adat. A 2014-es évre vonatkozóan a KSH főként az átlagbéreket tette közzé, amelyeket az öt főnél többet foglalkoztató vállalkozások, valamint a költségvetési intézmények adatszolgáltatása alapján számoltak ki (Központi Statisztikai Hivatal 2014). A NAV adatai alapján az elemzés kitér a családi adókedvezményt igénybe vevők számának

alakulására, az igénybe vett kedvezmény összegének megoszlására, valamint ezek jövedelmi decilisek, jövedelemsávok és gyermekszám szerinti különbségeire. Az adatok annak vizsgálatát is lehetővé teszik, hogy a családi adókedvezmény felhasználása milyen mértékben koncentrálódik az egyes jövedelmi csoportokban.

A 2014-es és 2024-es KSH adatok összehasonlító elemzése vármegyei bontásban

A családi adókedvezmény az elmúlt tizenöt évben beépült a családok gazdasági terveibe és jelentős szerepet játszik a gyermekes háztartások pénzügyi támogatásában (Varga 2024, Székely – Agócs 2023, György et al. 2024). A kedvezmény hatásának vizsgálata során e fejezetben egy olyan – a módszertani részben már említett – indikátort alkalmazunk, amely az egy adózóra jutó családi adókedvezmény és a személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem hányadosaként definiálható. Ez az arány azt fejezi ki, hogy a kedvezmény a jövedelem mekkora részének megfelelő adóalap-csökkentést jelent. Amennyiben ez az arány időben csökken, az arra utal, hogy a jövedelmek gyorsabban növekednek, mint a családi adókedvezmény összege. Ebben az esetben a kedvezmény relatív súlya mérséklődik, vagyis a családok jövedelméhez képest kisebb könnyítést biztosít, tehát a jövedelmek emelkedése és az infláció következtében a támogatás relatív és reálértéke csökkenhet.

Egy tartósan csökkenő arány azt jelezheti, hogy a családi adókedvezmény egyre kisebb mértékben járul hozzá a családok jövedelmi helyzetének javításához. Ez alapján felmerülhet a kedvezmény összegének emelése annak érdekében, hogy a támogatás jövedelemhez viszonyított súlya hosszabb távon fennmaradjon.

Összességében az említett indikátor fontos információt ad arról, hogy a családi adókedvezmény mennyire jelent érdemi segítséget a családok számára, és hogyan változik annak relatív jelentősége az idő múlásával.

Az adatokat vármegyei bontásban ismertető elemzéshez a KSH által évenként publikált *Területi statisztikai évkönyvek* rendelkezésre álló adatait használtuk fel 2014-re és 2024-re vonatkozóan (lásd az 1. táblázatot). 2014-ben az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem országos átlaga 2,044 millió forint volt, Budapest (2,766 millió forint),

Pest vármegye (2,304 millió forint), illetve Komárom-Esztergom vármegye (2,171 millió forint) kiemelkedett, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében (1,593 millió forint), Békés vármegyében (1,644 millió forint) és Somogy vármegyében (1,667 millió forint) volt a legkevesebb. Ennek megfelelően az egy adózóra jutó családi kedvezmény összege egyértelműen Pest vármegyében (333 ezer forint) volt a legmagasabb, és Zala (226 ezer forint), Nógrád (227 ezer forint), illetve Somogy (228 ezer forint) vármegyében volt a legalacsonyabb. Ehhez képest 2024-ben az egy adózóra jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem országos átlaga már 5,826 millió forint volt. Ez az összeg Budapest (7,486 millió forint), Pest (6,532 millió forint) és Komárom-Esztergom vármegyékben (6,209 millió Ft) volt a legmagasabb, míg Szabolcs-Szatmár-Bereg (4,608 millió forint), Békés (4,682 millió forint) és Somogy (4,795 millió forint) vármegyékben a legalacsonyabb.

A korábbi évekhez hasonlóan a családi adókedvezmény összegszerű igénybevétele a jövedelmi helyzet-től részben eltérő területi mintázatot mutatott 2024-ben is. Ekkor a legnagyobb összegeket Pest, Fejér és Győr-Moson-Sopron vármegyékben vették igénybe: évi több mint 400 ezer forintot (Pest vármegye esetén több mint 500 ezer forintot). Budapest, illetve Zala, Békés és Somogy vármegyékben ez az összeg nem érte el a 370 ezer forintot. A rendelkezésre álló adatok alapján megfigyelhető, hogy 2014 és 2024 között a jövedelmek dinamikus növekedését nem követte arányos mértékben a családi adókedvezmény összegének emelkedése. Emellett a Nyírády és munkatársai (2025) elemzése által vizsgált 2022-es évhez képest 2024-re valamennyi vármegyében további jelentős jövedelemnövekedés volt megfigyelhető, míg az igénybe vett családi adókedvezmény esetén sokkal kisebb volt az emelkedés mértéke.

1. táblázat. A 2014-es és 2024-es helyzetkép legfontosabb adatai vármegyei bontásban

Vármegye	Egy adózóra jutó személyi jövedelem-adó-alapot képező jövedelem (éves, átlagos, bruttó összeg – millió forint)		Egy adózóra jutó családi kedvezmény (éves, átlagos, bruttó összeg – ezer forint)	
	2014	2024	2014	2024
Bács-Kiskun	1,718	5,091	250	431
Baranya	1,783	5,182	250	405
Békés	1,644	4,682	229	366
Borsod-Abaúj-Zemplén	1,769	5,002	240	405
Budapest	2,766	7,486	263	362
Csongrád-Csanád	1,833	5,346	260	414
Fejér	2,150	6,132	275	453
Győr-Moson-Sopron	2,070	6,066	259	446
Hajdú-Bihar	1,759	5,267	252	429
Heves	1,911	5,376	243	397
Jász-Nagykun-Szolnok	1,761	4,966	238	390
Komárom-Esztergom	2,171	6,209	275	438
Nógrád	1,691	4,973	227	377
Pest	2,304	6,532	333	514
Somogy	1,667	4,795	228	368
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1,593	4,608	247	411
Tolna	1,907	5,344	247	412
Vas	1,979	5,525	243	400
Veszprém	1,907	5,533	256	422
Zala	1,820	5,029	226	367
ORSZÁG ÖSSZESEN	2,044	5,826	261	412

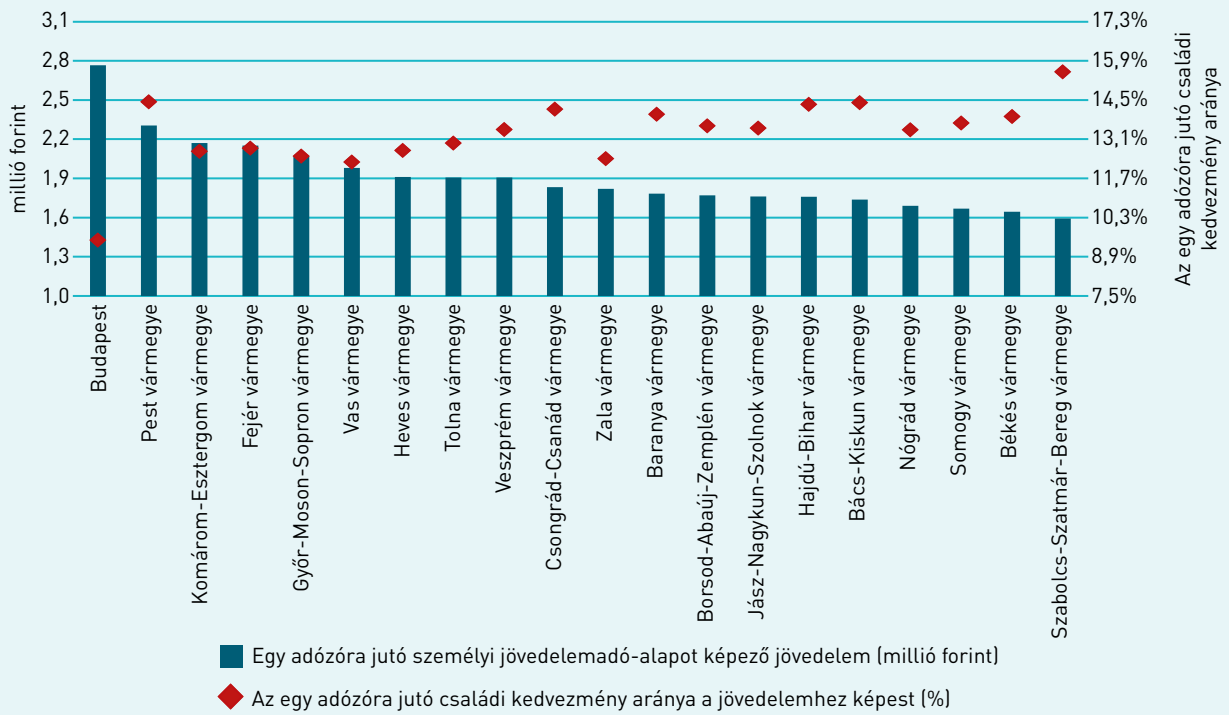
Forrás: KSH. A színskála oszloponként a legkisebb összegtől/értéktől (legvilágosabb szín) a legmagasabb összegig/értékig (legsötétebb szín) terjed.

Pontosabb képet kapunk ugyanakkor, ha a fejezet elején említett indikátort vizsgáljuk, amely azt mutatja meg, hogy a személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelemnek mekkora hányadát tarthaták meg a családok adókedvezményként. Az egy adózóra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelemhez képest a családi kedvezményt 2014-ben Szabolcs-Szatmár-Bereg (15,5%), Pest (14,4%), Bács-Kiskun (14,4%) és Hajdú-Bihar vármegyékben (14,3%) érvényesítették a legnagyobb arányban, a kedvezmény relatív súlya ezekben a vármegyékben volt a legnagyobb. Ezzel szemben a legkisebb mértékben a Budapesten (9,5%), Vas (12,3%), Zala (12,4%), illetve Győr-Moson-Sopron vármegyékben (12,5%) élő családok érvényesítették (lásd az

1. ábrát és az 1. térképet), tehát a jövedelemhez viszonyítva ezekben a vármegyékben jelentette a legkisebb segítséget.

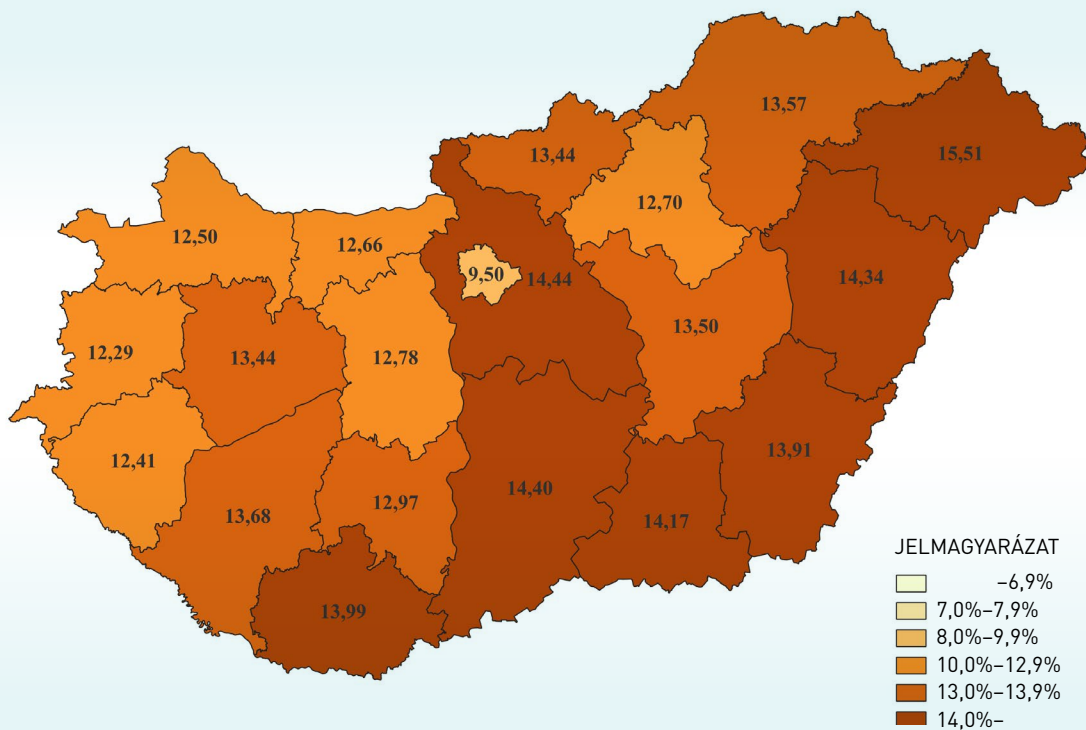
Ehhez képest 2024-ben a családi adókedvezmény a jövedelemhez viszonyítva a legnagyobb segítséget Szabolcs-Szatmár-Bereg (8,9%), Bács-Kiskun (8,5%), Hajdú-Bihar (8,1%) és Borsod-Abaúj-Zemplén (8,1%) vármegyékben jelentette, míg a legkevesebbet a fővárosban (4,8%), illetve a Komárom-Esztergom (7,1%) és Vas (7,2%) vármegyékben élő családok számára jelentette (lásd a 2. ábrát és a 2. térképet).

1. ábra. Az egy adózóra jutó családi kedvezmény aránya a személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelemhez képest vármegyei bontásban 2014-ben

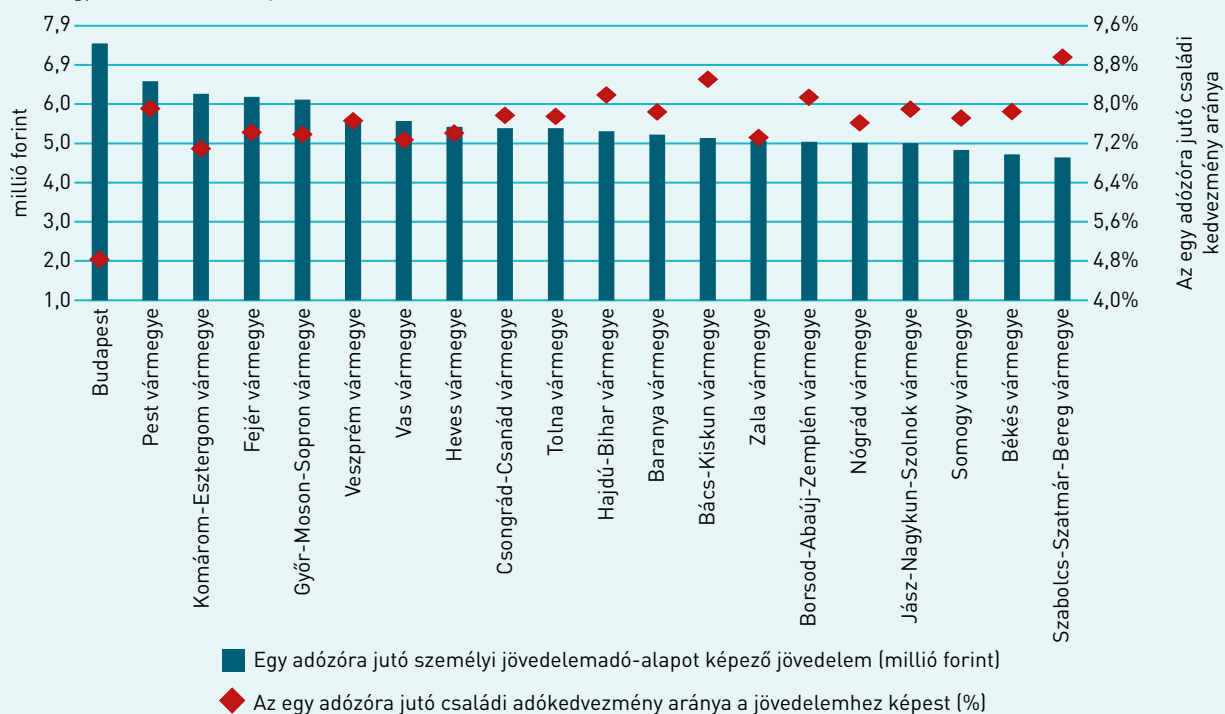
Forrás: KSH, a szerzők saját számítása és szerkesztése

1. térkép. Az egy adózóra jutó családi adókedvezmény aránya a személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelemhez képest vármegyei bontásban 2014-ben

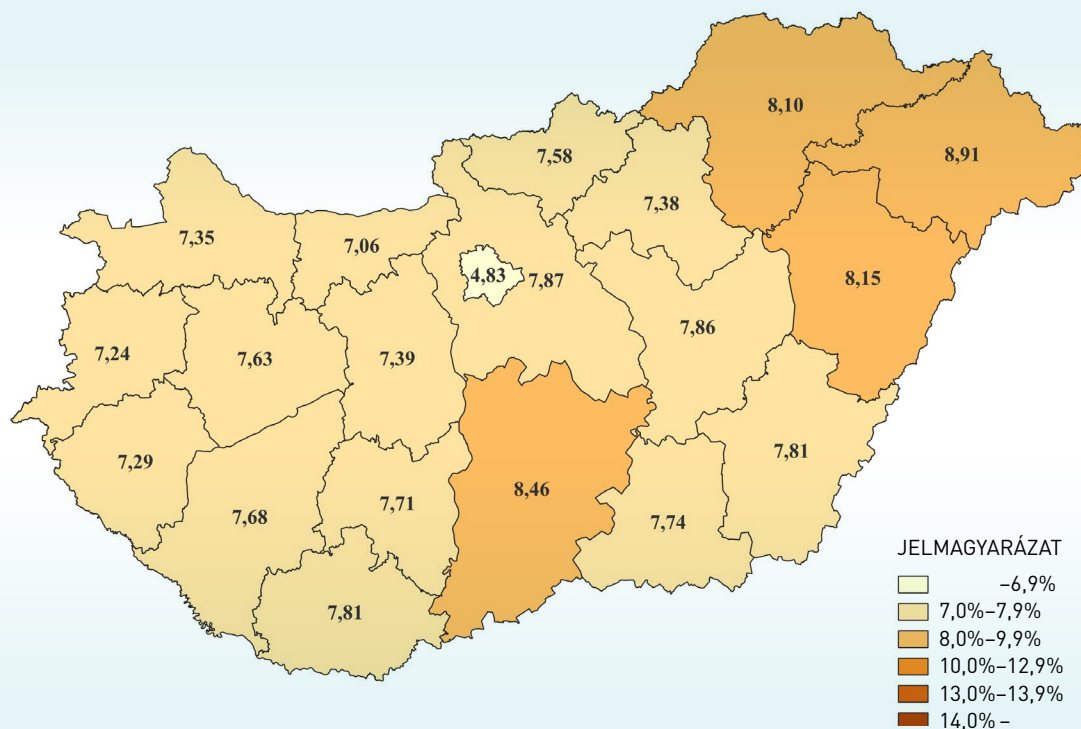
Forrás: KSH, a szerzők saját számítása és szerkesztése

2. ábra. Az egy adózóra jutó családi adókedvezmény aránya a személyijövedelemadó-alapot képező jövedelemhez képest vármegyei bontásban 2024-ben

Forrás: KSH, a szerzők saját számítása és szerkesztése

2. térkép. Az egy adózóra jutó családi adókedvezmény aránya a személyijövedelemadó-alapot képező jövedelemhez képest vármegyei bontásban 2024-ben

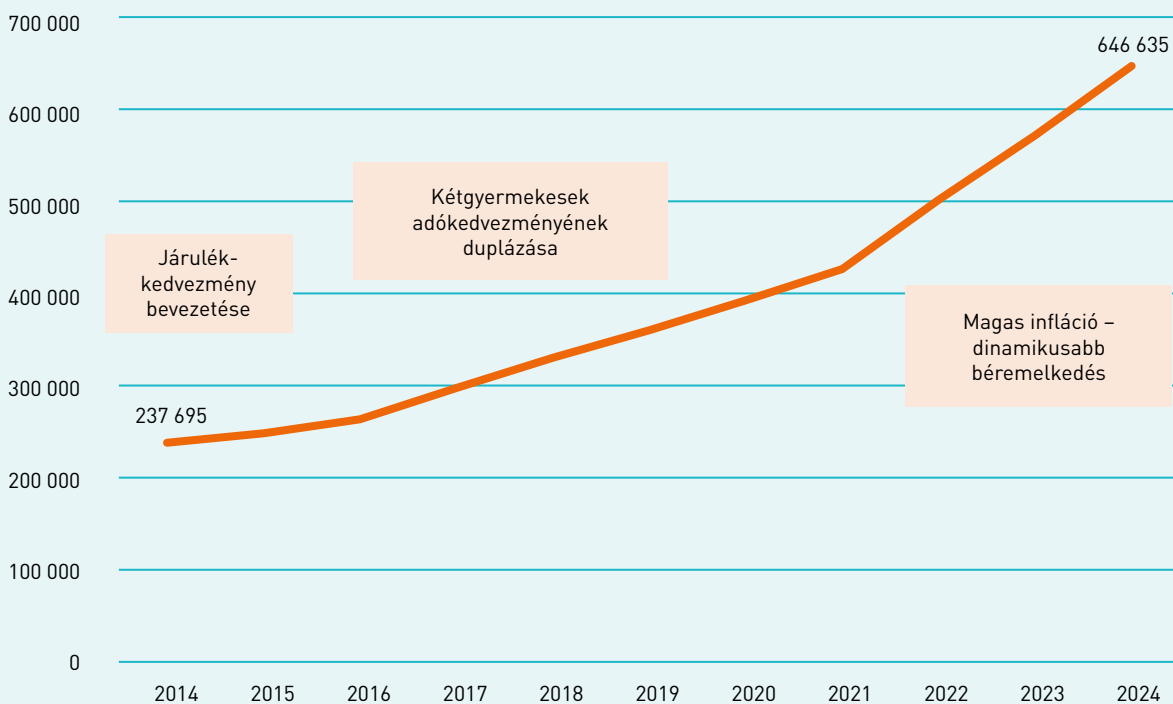

Forrás: KSH, a szerzők saját számítása és szerkesztése

A 2014-es és a 2024-es adatok összevetése alapján megállapítható, hogy az egy adózóra jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem összege – az infláció és munkabérek emelkedésének hatására – országos szinten tíz év alatt közel háromszorosára emelkedett. A családi adókedvezmény összege ez idő alatt a kétgyermekesek esetében 2016 és 2019 között megduplázódott, azonban a többi

családtípusnál nem változott. Ennek következtében 2024-ben a családi adókedvezmény a családok jövedelmének már kisebb hányadát tette ki, mint korábban, hiszen míg 2014-ben a teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete (Központi Statisztikai Hivatal n. d. b) 237 695 forint volt, addig 2024-re ez az összeg meghaladta a 600 ezer forintot (646 635 forint) (lásd a 3. ábrát).

3. ábra. A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresetének alakulása, 2014–2024

Forrás: KSH, a szerzők saját számítása és szerkesztése

Fontos kiemelni, hogy ha a fenti adatokat (2014, 2024) összevetjük a megyék gazdasági fejlettségével (Központi Statisztikai Hivatal n. d. a), akkor az látszik, hogy a családi adókedvezmény a legfejlettebb megyében (Szabolcs-Szatmár-Bereg) járul hozzá a legnagyobb arányban a családi jövedelmekhez, míg Budapesten a legkevésbé. Hasonló a helyzet, ha a megyék vásárlóerő-paritás szerinti sorrendjét vagy a bruttó átlagkeresetek alakulását vizsgáljuk vármegyei bontásban (NIQ 2024, Központi Statisztikai Hivatal. n. d. c). Ezek az adatok összecsengenek és megerősítik Varga (2024), valamint Székely – Agócs (2023) tanulmányainak megállapításait, vagyis azt, hogy az alacsonyabb jövedelmű társadalmi csoportokba tartozók számára a szabályozás kedvezőbb.

Általánosságban megállapítható, hogy 2014 és 2024 között a családi adókedvezmény átlagos aránya az egy adózóra jutó, személyijövedelemadó-alapot képező jövedelemhez viszonyítva valamennyi vármegyében csökkent (országos szinten 12,8%-ról 7,1%-ra). A Nyírády és munkatársai (2025) által vizsgált 2022-es évhez képest 2024-re a vizsgált indikátor értéke további mérséklődést mutat, ami arra utal, hogy az elmúlt években egyértelmű, tartós jövedelemnövekedés mellett csökkenő tendencia érvényesült. A havi bruttó átlagkereset összege országos szinten közel háromszorosára emelkedett 2014 és 2024 között, miközben az érvényesített családi adókedvezmény összege valamivel több mint másfélszeresére nőtt. Mindez arra utal, hogy a családi adókedvezmény jövedelemhez viszonyított relatív súlya az elmúlt

évtizedben mérséklődött, ezért a támogatás realértékének megőrzése érdekében indokoltá vált a rendszer felülvizsgálata és az adókedvezmény összegeinek emelése. A kormány döntése alapján (kormány.hu 2024) 2025. július 1-jén elindult az új családi adócsökkentési program, amelynek keretében két lépésben megduplázódott a családi adókedvezmény

összege: 2025. július 1-jétől 50%-kal emelkedett, majd 2026. januárjától a korábbi szint kétszeresére nőtt. Az elemzés további irányaként célszerű lehet a jövőben megvizsgálni, hogy a családi adókedvezmény teljes körű megduplázása a személyijövedelemadó-alapot képező jövedelemhez viszonyítva milyen mértékben növeli a támogatás relatív nagyságát.

A családi adókedvezmény alakulása 2019 és 2024 között a NAV adatai alapján

Az elemzés másik adatforrása a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) személyi jövedelemadóhoz kapcsolódó adminisztratív adatsora, amelynek segítségével a családi adókedvezmény tényleges igénybevételét vizsgáljuk jövedelmi helyzet és gyermekszám

szerinti bontásban. A kedvezményt igénylők jövedelmi helyzetét két megközelítés mentén vizsgáltuk, egyrészt jövedelmi decilisek, illetve jövedelemsávok szerinti kategorizálással, ahol a 2024. évi minimálbér és mediánkeresethez viszonyítottunk.

Jövedelemkategóriák szerinti elemzés

A családi adókedvezmény jövedelmi csoportok szerinti vizsgálata fontos információt nyújt arról, hogy ez a támogatási forma milyen mértékben éri el a különböző jövedelmi helyzetben élő családokat, és hogyan oszlik meg az igénybevétel a társadalmi rétegek között. Az ilyen jellegű elemzés hozzájárul annak megértéséhez, hogy a családtámogatási rendszer mennyiben támogatja az alacsonyabb, illetve magasabb jövedelmű családokat.

A jövedelemkategóriák szerinti elemzéshez a KINCS egyedi adatkérését követően a NAV adatait használtunk, amelyekben az érvényesített családi adókedvezmények összegét vizsgáltuk jövedelmi decilisek, illetve jövedelemsávok mentén. A vizsgálat a 2019 és 2024 közötti időszakot öleli fel. Az elemzés célja a COVID19-világjárvány előtti, viszonylag stabil társadalmi-gazdasági periódus összehasonlítása a későbbi évekkkel, amelyek már jelentős nemzetközi, gazdasági és társadalmi kihívásokkal terhelt környezetben zajlottak.

2019-ben összesen 1830 milliárd forintnyi családi adókedvezményt érvényesítettek, 2024-ben pedig már 14,9%-kal (2 103 milliárd Ft) volt magasabb az e célra fordított összeg, az érvényesítők számának folyamatos csökkenése mellett. A vizsgált öt év alatt 10%-kal (1,06 millió főről 959 ezer főre) csökkent a családi adókedvezményt igénybe vevők köre, amely csökkenés a születésszámok változásával függ össze.

A családi adókedvezmény jövedelmi decilisek szerinti vizsgálata lehetővé teszi annak feltárását, hogy az igénybe vett összeg és az igénylők száma hogyan változott a különböző jövedelmi decilisekben, ahol az egyes a legalsó, a tízes a legfelső jövedelmi decilist jelenti. 2019-ben az igénybe vevők többsége az alacsonyabb jövedelmű háztartások közül került ki. Az alsó (első–harmadik decilis) jövedelmi rétegekbe tartozók adták az igénylők több mint felét, miközben ők érvényesítették a teljes összegnek valamivel több mint harmadát. Ennek egyik fontos magyarázata az, hogy a gyermekes háztartások jelentős része a középosztályba és az alsó középosztályba tartozik, így természetes módon ezek a csoportok jelennek meg nagyobb arányban a kedvezmény igénybe vevői között. Ez összhangban van Varga (2024) eredményeivel.

A jelenség másik magyarázata a családi adókedvezmény működési mechanizmusa. Mivel a támogatás az adóalap csökkentésén keresztül érvényesíthető, a kedvezmény igénybevételéhez aktív munkajövedelem és adófizetési kötelezettség szükséges. Az alsó jövedelmi decilisekbe tartozók közül sokan ugyan rendelkeznek adóköteles jövedelemmel, de annak nagysága korlátozza a teljes kedvezmény kihasználását (Kovács 2022). Tehát megállapítható, hogy bár az igénylők több mint a fele ebből a csoportból kerül ki, a teljes keretösszegből való részesedésük aránya ennél mégis alacsonyabb (lásd a 4. és 5. ábrát).

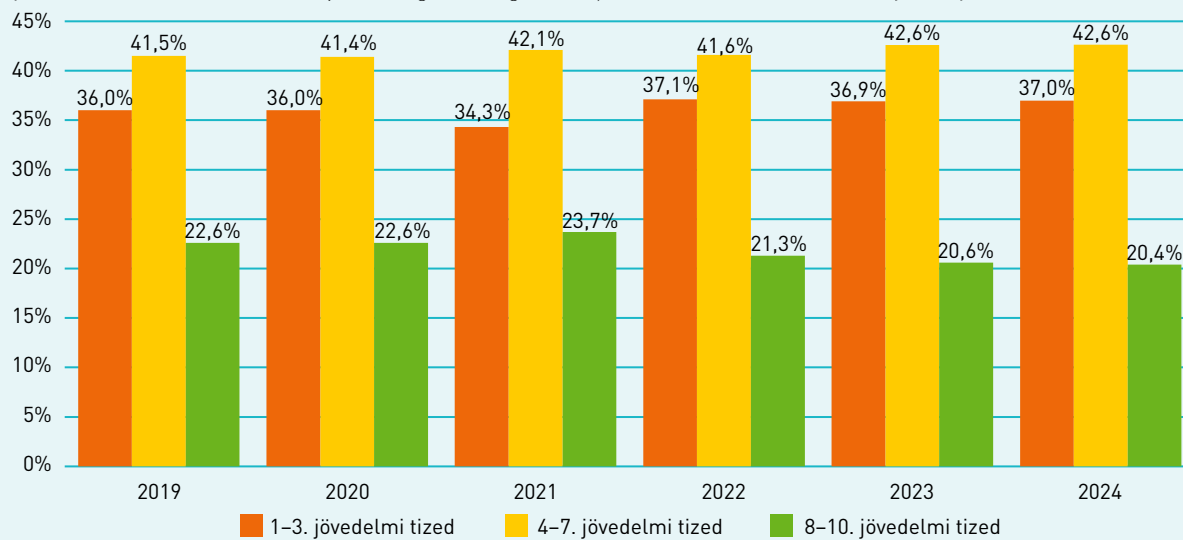
2019-ben a kedvezményt érvényesítők valamivel több mint harmada (34,9%) a középső (négyes–hetes) jövedelmi tizedekbe tartozott, miközben az általuk igénybe vett kedvezmény aránya meghaladta ezt a szintet (41,5%). Ez arra utal, hogy ezek a háztartások stabilabb munkaerőpiaci helyzettel és magasabb jövedelemmel rendelkeztek, így nagyobb mértékben tudták kihasználni az adókedvezményben rejlő lehetőségeket. Az adatok igazolják, hogy 2019-ben a családi adókedvezményt érvényesítők túlnyomó többsége az alsó és középső jövedelmi csoportokból került ki, és az adókedvezmény teljes összegének döntő részét is e csoportok használták fel.

A jelenség összefügg a 2010 utáni magyar családpolitika egyik alapvető sajátosságával is, amely a munkajövedelemhez kötött családtámogatási formákat részesíti előnyben (Barzó 2023). Az ilyen típusú támogatások célja egyrészt a gyermekvállalás ösztönzése, másrészt a munkavállalás és a gyermeknevelés összehangolásának támogatása. Ennek következtében a családi adókedvezmény leginkább azokhoz a háztartásokhoz jut el, amelyek aktív szereplői a munkaerőpiacnak, és jövedelmük lehetővé teszi a kedvezmény érdemi kihasználását (Fűrész – Molnár 2022). 2024-ben 2019-hez hasonló tendencia figyelhető meg egyes jövedelmi tizedek esetében, azaz az igénylők

döntő többsége továbbra is az alacsonyabb, illetve a középső jövedelmi kategóriákba tartozik, és az adókedvezmény legnagyobb része is e csoportoknál koncentrálódik. Az első három jövedelmi tizedben 2019-ről 2024-re 18,2%-kal nőtt az érvényesített adókedvezmény összege, miközben az igénylők száma 16,8%-kal csökkent. A középső jövedelmi kategóriában (negyedik–hetedik tized) az adókedvezmények összege hasonló mértékben nőtt, miközben az igénylők száma kisebb mértékben csökkent (2,3%). A legfelső jövedelmi kategóriába esők (nyolcadik–tizedik tized) által érvényesített adókedvezmény összegének enyhe növekedése (3,6%) mellett az igénylők száma mindössze 1,7%-kal csökkent. Az érvényesített összeg egyedül a legmagasabb jövedelműek csoportjában (tizedik decilis) nem növekedett 2019-ről 2024-re, a többi jövedelmi tizedben növekedés tapasztalható az összeg tekintetében, miközben az érvényesítők száma minden decilisben csökkent.

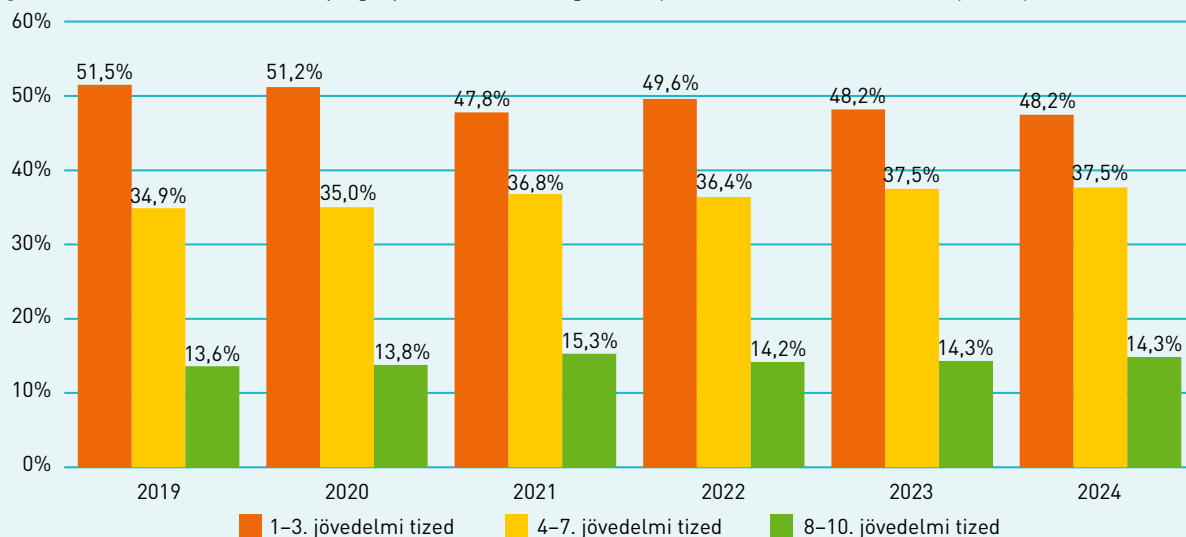
Összességében megállapítható, hogy a családi adókedvezmény rendszere továbbra is elsősorban az alsó és középső jövedelmi rétegek számára jelent fontos támogatási formát, miközben az egy igénylőre jutó támogatás mértéke a vizsgált időszakban növekedett, és a növekedés mértéke az alacsonyabb jövedelmi csoportokban a magasabb.

4. ábra. A családi adókedvezmények összegének megoszlása jövedelmi decilisek szerint 2019–2024

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

5. ábra. A családi adókedvezményt igénylők számának megoszlása jövedelmi decilisek szerint 2019–2024

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

Családi adókedvezményt érvényesítők jövedelmi decilisek szerint 2024-ben

2024-ben a családi adókedvezményt közel egymillió adózó (959 144 fő) vette igénybe, akik együttesen több mint 2000 milliárd forint (2103 milliárd forint) értékben érvényesítették a kedvezményt.

A jövedelmi deciliseket tekintve jól látható az adatokból, hogy a családi adókedvezményt érvényesítők közel fele (47,5%, 455 388 fő) alacsonyabb jövedelmű csoportokba tartozik. A negyedik–hetedik decilisekbe az adókedvezményt érvényesítők valamivel több mint harmada tartozik (37,7%, 361 549 fő). A legmagasabb jövedelmű csoportok részesedése ennél lényegesen alacsonyabb (14,8%, 142 207 fő) (lásd a 6. ábrát).

Az adókedvezményt érvényesítők száma a jövedelem emelkedésével fokozatosan csökken, vagyis a legalsó jövedelmi csoportokban koncentrálódik a legtöbb érvényesítő, míg a legmagasabb jövedelmi kategóriákban már jóval kisebb az arányuk. A családi adókedvezményt érvényesítők közül az első tizedbe összesen 197 406 fő (20,6%) tartozik, ők képezve a relatív többséget, az utolsóba pedig mindösszesen 24 318 fő (2,5%).

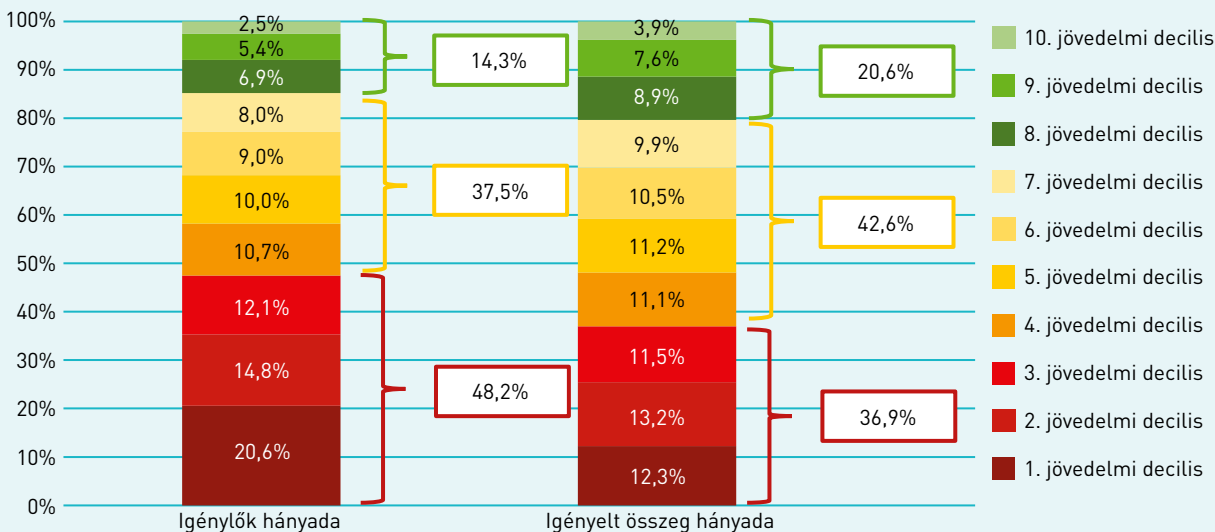
A felhasznált adókedvezmény összege szintén elsősorban az alacsonyabb és középső jövedelmi csoportokhoz köthető. Az első három jövedelmi tizedbe tartozók összesen 778 milliárd forintnyi adókedvezményt érvényesítettek, ami a teljes összeg 37%-át jelenti. A negyedik–hetedik jövedelmi

tizedekbe tartozók 897 milliárd forintot érvényesítettek, ami a teljes összeg 42,6%-a. A legfelső jövedelmi kategóriába esők (nyolcadik–tizedik tized) 429 milliárd forint családi adókedvezményt érvényesítettek, ez a teljes összeg 20,4%-a (lásd a 6. ábrát).

Abban az esetben, ha a családi adókedvezmény összegét jövedelmi tizedenként vizsgáljuk, az látható, hogy azt legnagyobb százalékban (13,2%) a második tizedbe tartozók érvényesítették, miközben az igénylők legnagyobb hányada (20,6%) az első tizedből jön. Az alacsonyabb jövedelmi decilisekben (különösen az alsó, első–harmadik tizedben) az igénylők aránya szisztematikusan meghaladja az általuk realizált támogatási összeg arányát, ami a korlátozott adóalapból fakadó kihasználási korlátokra vezethető vissza. A jövedelem növekedésével a két mutató közötti különbség fokozatosan csökken, majd a középső jövedelmi tartományban közel kiegyenlítődik. Ez az a pont, ahol a jogosultság és a tényleges igénybevétel közötti eltérés minimalizálódik, vagyis a háztartások átlagosan már képesek a rendelkezésre álló kedvezményt teljes mértékben érvényesíteni.

Összességében jól látható, hogy a családi típusú adózásra fordított kiadásoknak csak a kisebb része jut el a felső decilisbe tartozó családokhoz, a középső és az alsóbb decilisbe tartozók az igényelt összeg nagyobb hányadát tudják érvényesíteni.

6. ábra. A családi adókedvezmény összege és az igénylők megoszlása jövedelmi decilisek szerint 2024-ben

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

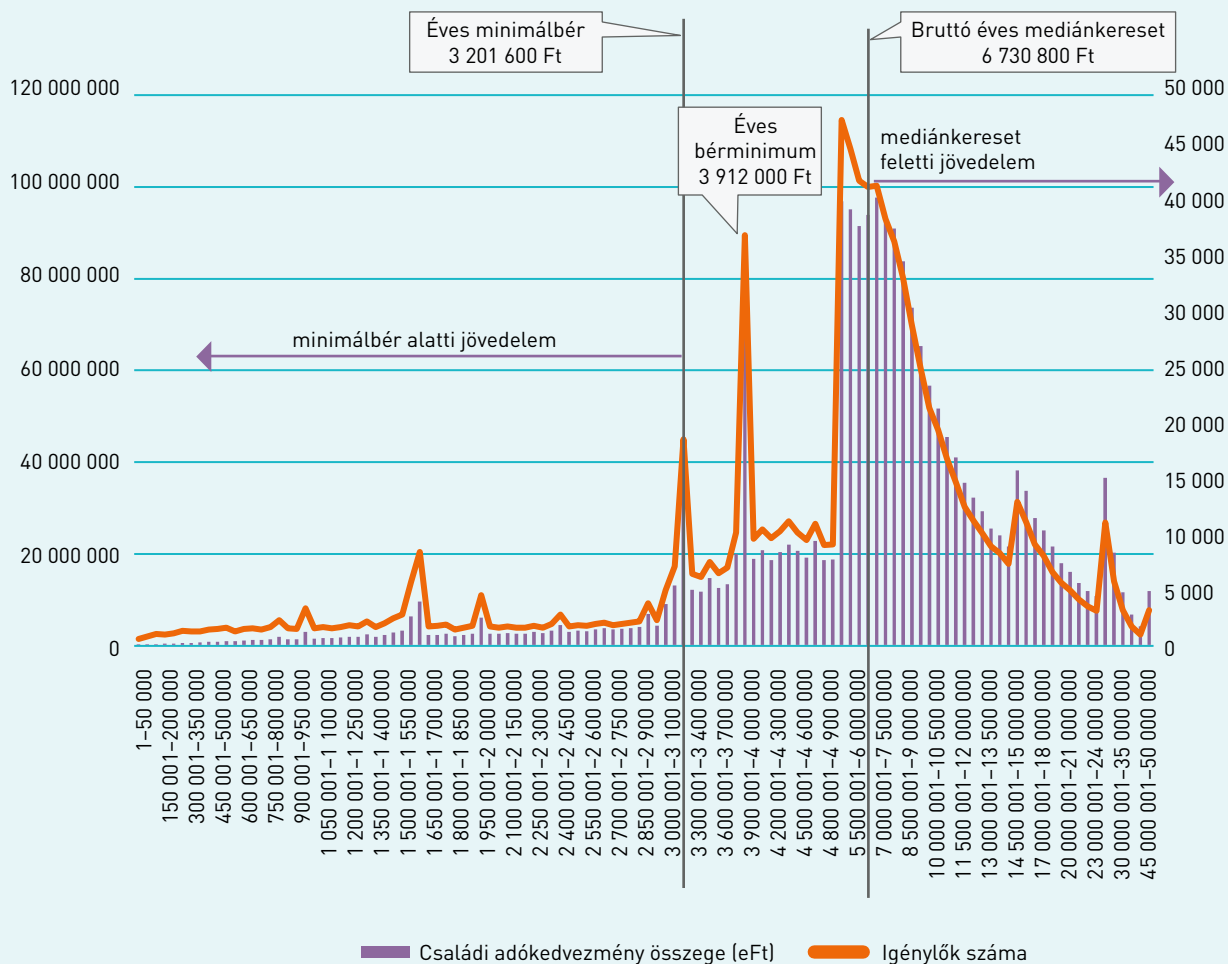
A családi adókedvezményt érvényesítők adatai jövedelemsávok szerint 2024-ben

A jövedelemsávok szerinti elemzés kiegészíti a jövedelmi decilisek alapján végzett vizsgálatot, mivel az adózók jövedelmi helyzetét előre meghatározott jövedelmi kategóriák mentén mutatja be, amely segítségével megtudhatjuk, hogy az eltérő jövedelmű adózói csoportok milyen arányban részesülnek a kedvezményből.

A NAV 2024-es éves szja-adatai alapján a családi adókedvezményt igénybe vevőket jövedelmük szerint három kategóriába soroltuk. A kategóriákat a 2024. évi minimálbérhez (266 800 Ft), illetve a bruttó mediánkeresethez (560 900 Ft) igazítottuk. Ennek megfelelően az első csoportba kerültek azok, akiknek az éves jövedelme nem érte el a 3 201 600 forintot, így őket tekintjük a minimálbér alatti jövedelemmel rendelkezőknek (a rendelkezésre álló adatok alapján a kategóriaképzéshez a 3 200 000 forintos szintet határoztuk meg). A második csoportba soroltuk azokat, akiknek az éves bruttó keresete a minimálbér és a mediánkereset közötti (amit bruttó 3 200 001 forint és 6 500 000 forint közötti jövedelemként határoztunk meg). A harmadik csoportba pedig azok kerültek, akiknek az éves bruttó mediánkeresete meghaladja a 6 730 800 forintot, amihez a NAV adataiból a 6 500 000 forint feletti összeghatárt tudtuk illeszteni, és így őket tekintjük mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkezőknek.

Ennek megfelelően megállapítható, hogy 2024-ben a családi adókedvezményt érvényesítők felének (50,2%) az éves jövedelme a mediánkereset alatt volt, 15%-uknak pedig még a minimálbér sem érte el az éves keresete (lásd a 7. ábrát). Ha viszont azt is megvizsgáljuk, hogy a teljes összeg mekkora hányada jutott az egyes jövedelmi kategóriákra, azt láthatjuk, hogy a legszegényebb minimálbér alatti jövedelmű 15% mindösszesen a keretösszeg 7,5%-át tudta érvényesíteni, ami igazolja azt a felvetést, hogy az ő keresetüknek az adóalapja sok esetben nem elegendő a kedvezmény igénybevételehez. A minimálbér és a mediánbér között keresők esetében már sokkal jobban kiegyenlítődnek az arányok: a 35,2% igénylő a teljes összeg 32,1%-át tudta hasznosítani. A 2024-es családi adókedvezmény összegének a 60%-át a mediánkereset feletti jövedelműek vették igénybe. Ez nem mond ellent a decilisek szerinti elemzésből levont következtetéseknek – amely szerint a családi adókedvezményhez kapcsolódó költségvetési ráfordítások nagyobb része az alacsonyabb és a középső jövedelmi csoportokhoz jut el –, ugyanis a mediánkereset feletti jövedelműek nem azonosíthatók a felső decilisekbe tartozókkal. Ez a megközelítés egy másik szempontból mutatja be azt, hogy a vizsgált támogatási forma milyen mértékben éri el a különböző jövedelmi helyzetben lévő családokat.

7. ábra. Családi adókedvezmények összege és az igénylők száma jövedelemsávok szerint 2024-ben

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

A családi adókedvezményt érvényesítők adatai gyermekszám szerint 2024-ben

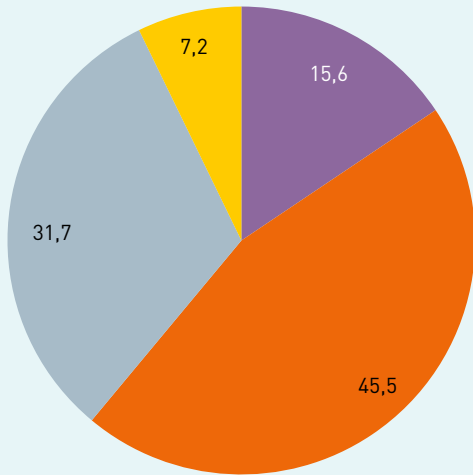
A jövedelmi helyzet szerinti elemzést követően a következő lépésként érdemes a családi adókedvezményt érvényesítők adatait gyermekszám szerint is vizsgálni, mivel a kedvezmény mértéke és igénybevétele szorosan összefügg a háztartás gyermeklétszámával.

A rendelkezésre álló adatok alapján elmondhatjuk, hogy 2024-ben a családi adókedvezmény teljes összegének közel felét, azaz 45,5%-ot (956,088 milliárd forintot) a kétgyermekes családok érvényesítették. A háromgyermekesek az említett összeg 31,7%-át (667,763 milliárd forintot), az

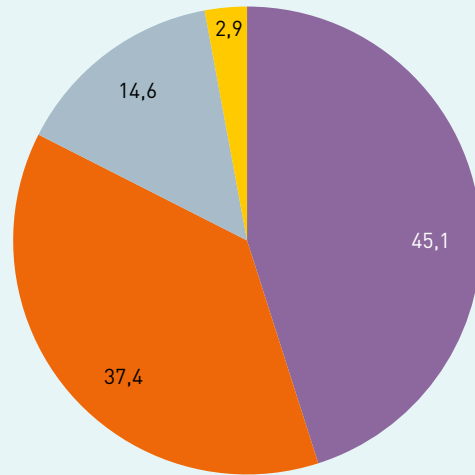
egygyermekesek 15,6%-át (328,002 milliárd forintot), a négy vagy több gyermeket nevelők pedig mindösszesen 7,2%-át (151,620 milliárd forintot) vették igénybe a teljes összegnek. Ha viszont az adókedvezményt érvényesítők számát vizsgáljuk szintén a nevelt gyermekek száma szerint, megállapítható, hogy az igénylők körében az egy gyermeket nevelők vannak a legtöbben (45,1%), és ahogy növekszik a nevelt gyermekek száma, úgy csökken az igénylők részaránya. Az adatok alapján megállapítható, hogy a kétgyermekes családok használták fel a rendelkezésre álló összeg legnagyobb részét, viszont az igénylők körében az egy gyermeket nevelők vannak a legtöbben (lásd a 8. ábrát).

8. ábra. A családi adókedvezmény összege és az igénybe vevők gyermekszáma szerint 2024-ben

A családi adókedvezmény összegének megoszlása gyermekszám szerint (%) 2024

A családi adókedvezményt érvényesítők megoszlása gyermekszám szerint (%) 2024

- Családi kedvezmény egy gyermek esetén
- Családi kedvezmény három gyermek esetén
- Családi kedvezmény két gyermek esetén
- Családi kedvezmény 4+ gyermek esetén

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

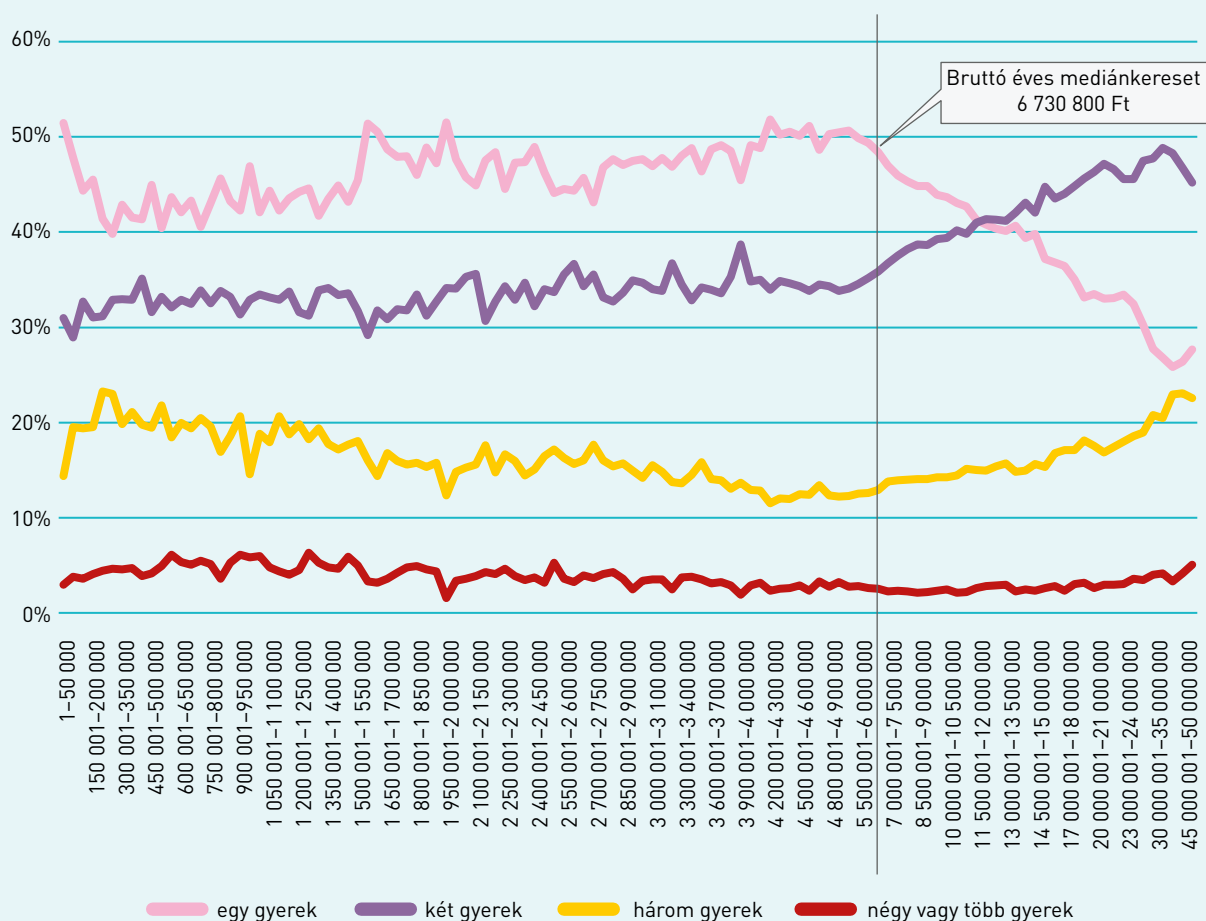
A családi adókedvezményt érvényesítők megoszlása jövedelem és gyermekszám szerint 2024-ben

2024-ben 959 144 fő vette igénybe a családi adókedvezményt. Jövedelemsávok szerint vizsgálva azt találjuk, hogy a mediánkereset alatti jövedelemmel rendelkezők körében az egy gyermeket nevelők vannak a legtöbben, és ahogy nő a gyermekek száma, úgy csökken az igénylők részaránya. Ennek hátterében az állhat, hogy az alacsonyabb jövedelmű háztartások esetében a gyermekvállalás gazdasági korlátai erőteljesebben érvényesülnek, így a nagyobb gyermeklétszám ritkább (Fuchs 2003). Emellett az alacsonyabb jövedelmi helyzet gyakran instabilabb munkaerőpiaci pozícióval jár együtt, ami szintén korlátozhatja a több gyermek vállalását (Király – Paksi 2012). Ezzel szemben a mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkezők körében fokozatos átrendeződés figyelhető meg az

igénylők összetételében: az egygyermekesek aránya csökken, miközben a két- és háromgyermekes családok részaránya növekszik. Ez arra utal, hogy a kedvezőbb anyagi helyzetű háztartások körében gyakoribb az egynél több gyermek vállalása. A magasabb jövedelmi szint nagyobb pénzügyi biztonságot nyújt, amely megkönnyíti a több gyermekkel járó költségek viselését, valamint stabilabb munkaerőpiaci helyzetet feltételez, ami szintén hozzájárulhat a nagyobb családméret kialakulásához (Fuchs 2003) (lásd a 9. ábrát).

A jelenség részben a magyar családpolitikai rendszer ösztönző jellegével is összefügg, hiszen a több gyermek után magasabb összegű családi adókedvezmény jár, azonban annak teljes kihasználása elsősorban a magasabb jövedelműek számára lehetséges. Ezt láthattuk a korábban megállapítottakban is, miszerint a 2024-es családi adókedvezmény 60%-át a mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkezők vették igénybe.

9. ábra. A családi adókedvezményt igénybe vevők megoszlása jövedelem és gyermekszám szerint 2024-ben

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

Az igénybe vett családi adókedvezmény összegének alakulása jövedelem és gyermekszám szerint 2024-ben

A 2024-ben 2103 milliárd forint után érvényesítették a családi adókedvezményt, ami a költségvetésben 372 milliárd forint kiadást jelentett. Az adatok alapján megállapítható, hogy az egygyermekesek által igénybe vett adókedvezmény összege a jövedelemsávok emelkedésével folyamatosan csökkent. Ennek egyik magyarázata, hogy az egygyermekes családok jelentős része az alacsonyabb és a közepes jövedelmi kategóriákban koncentrálódik. Magyarországon az egygyermekes családmodell gyakran a fiatalabb, pályakezdő vagy alacsonyabb jövedelmű háztartások körében jelenik meg, akik a gyermekvállalás kezdeti szakaszában még nem rendelkeznek magas keresettel (OECD 2023, Varga 2024), valamint az egy gyermek után járó családi adókedvezmény összege a magasabb jövedelmű

háztartások esetében kisebb jelentőséggel bír az összjövedelemhez viszonyítva. Emiatt a magasabb jövedelmi sávokban kisebb arányban jelenik meg a teljes keretösszegből való részesedésük.

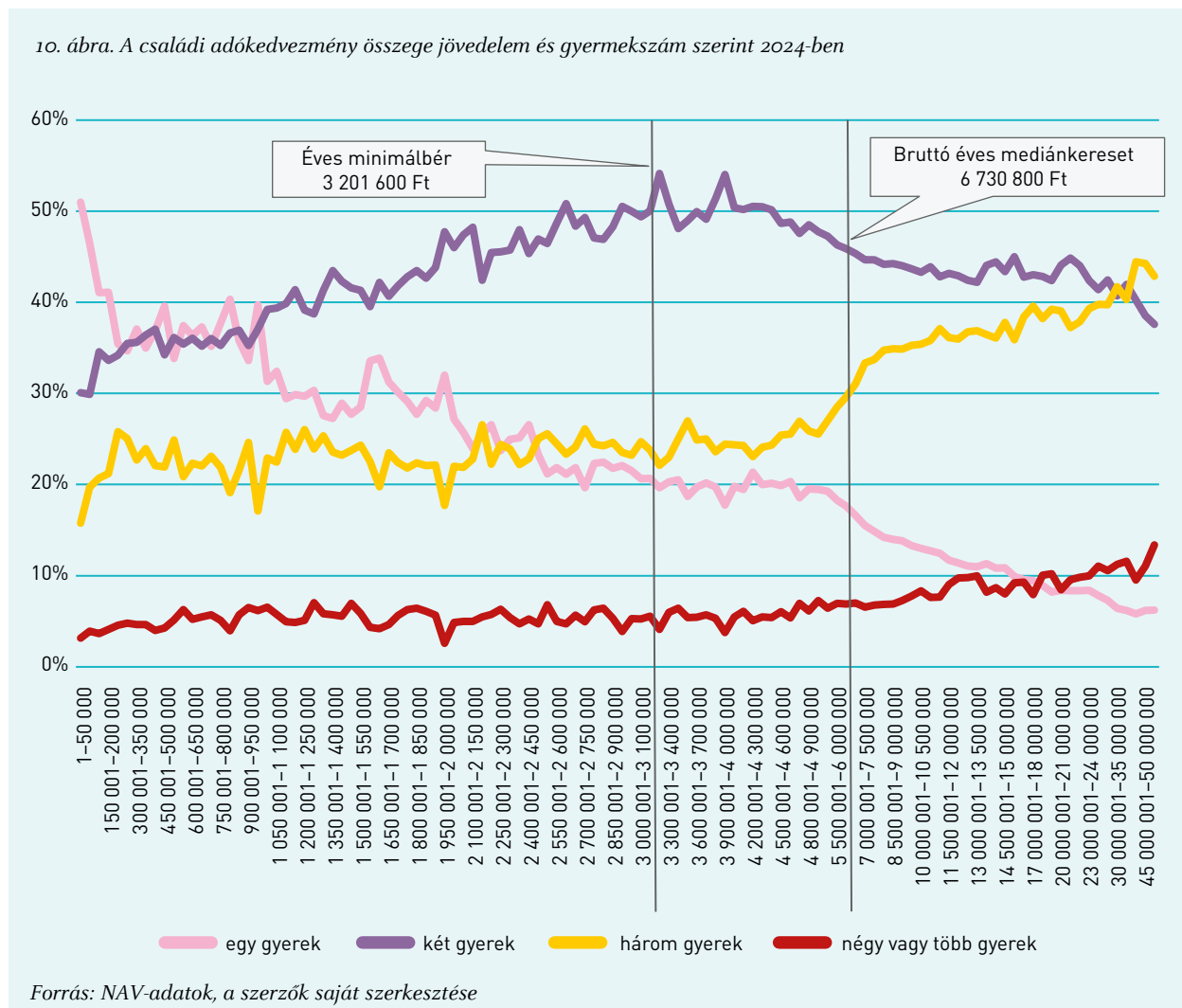
A két gyermeket nevelők által igényelt adókedvezmény összege növekvő tendenciát mutat a minimálbér alatti jövedelemsávokban, amelyet a magasabb jövedelmi kategóriákban stagnálás, majd csökkenés követ. Ismeretes, hogy a kétgyermekes családok számára biztosított adókedvezmény összege jelentősen magasabb, mint az egygyermekesek esetében. Az alacsonyabb jövedelmű háztartások számára a kedvezmény érzékelhető mértékben növeli a rendelkezésre álló jövedelmet, viszont a magasabb jövedelműek esetében a kedvezmény relatív súlya kisebb (Varga 2024).

A három gyermeket nevelőknél az igényelt összeg tekintetében egyértelmű növekedés mutatható ki a jövedelem függvényében és mediánkereset feletti

jövedelem esetében. A négy vagy több gyermeket nevelőkre is ez jellemző, de enyhébb mértékben (lásd a 10. ábrát). Ennek egyik legfontosabb oka a magyar családtámogatási rendszer erősen pronatalista, többgyermekes családokat támogató struktúrája. A három vagy több gyermek után járó családi adókedvezmény jelentős összegű, amely teljes mértékben csak olyan háztartásokban használható ki, ahol a szülők adóköteles jövedelme kellően magas. Az alacsonyabb jövedelmű családok esetében

gyakran nem áll rendelkezésre elegendő adóalap a teljes kedvezmény érvényesítéséhez. Emiatt a magasabb jövedelmű többgyermekes családok aránya nagyobb a felhasznált kedvezmény tekintetében. Ugyanakkor a nagycsaládosok körében erősebb a jövedelmi heterogenitás, hiszen egyaránt megtalálhatók közöttük a magas jövedelmű, stabil munkaerőpiaci helyzetben lévők és az alacsonyabb jövedelmű családok is.

10. ábra. A családi adókedvezmény összege jövedelem és gyermekszám szerint 2024-ben

A családi adókedvezményt érvényesítők arányának és az igényelt összegnek az alakulása gyermekszám és jövedelmi kategóriák szerint

2024-ben a családi adókedvezményt érvényesítők legnagyobb hányada (45%) egygyermekes volt, akik a teljes keretösszeg 16%-át használták fel. Esetükben elmondható, hogy a különböző

jövedelmi csoportok között az igénybe vevők aránya és az általuk érvényesített kedvezmény összege viszonylag kiegyenlítetten oszlik meg. Az adatok alapján az egygyermekes családok közel fele mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkezik, valamivel több mint harmaduk pedig a középső jövedelemkategóriába tartozik. Legkevesebben vannak a minimálbér alatti jövedelemmel rendelkező

egygyermekes családok, ami arra utal, hogy a kedvezmény igénybevételéhez szükséges adóalap megléte kedvezőbb feltételeket teremt a magasabb jövedelmű háztartások számára (lásd a 11. ábrát). 2024-ben a kedvezményben részesülők több mint egyharmada (37%) két gyermek után igényelte a támogatást, felhasználva a keretösszeg legnagyobb részét (45%). A vizsgált jövedelemkategóriákon belül az adókedvezményt érvényesítők részaránya és a rájuk eső kedvezmény összege a kétgyermekeseknél is egyenletesen oszlik meg. Többségben (53,5%) vannak a mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkezők, felhasználva a kétgyermekesekre jutó kedvezmény valamivel több mint felét (57,9%). Harmaduk (33,1%) jövedelme a minimálbér és a mediánbér közé esik, ők a keretösszeg 34,6%-át érvényesítették, a minimálbér alatti jövedelemkategóriába tartozók aránya pedig 13,3%, akik a büdzsé 7,5%-át vették igénybe. A kétgyermekes családok esetében is látszódik, hogy az adókedvezmény érvényesítése a személyijövedelemadó-alap nagyságától függ, így a legalacsonyabb keresettel rendelkező háztartások esetében nehezebb a kedvezmény teljes kihasználása (lásd a 12. ábrát).

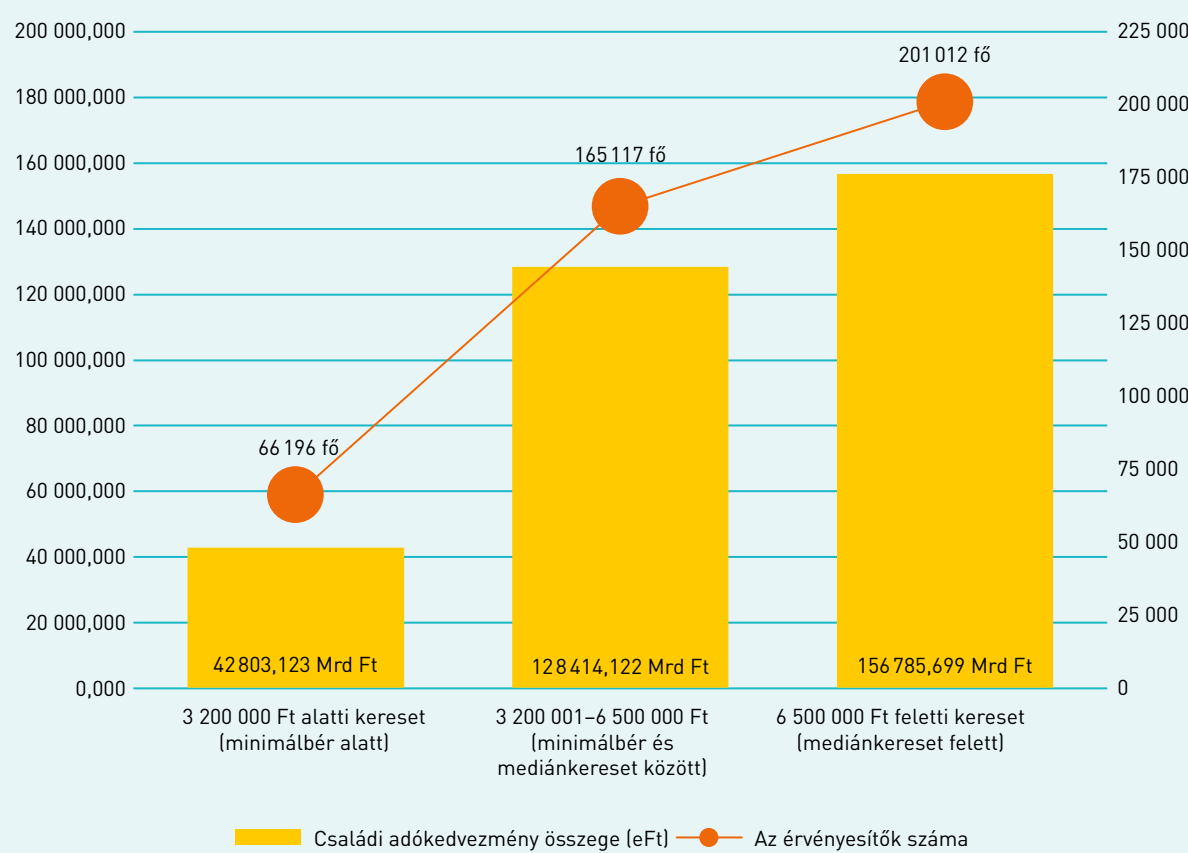
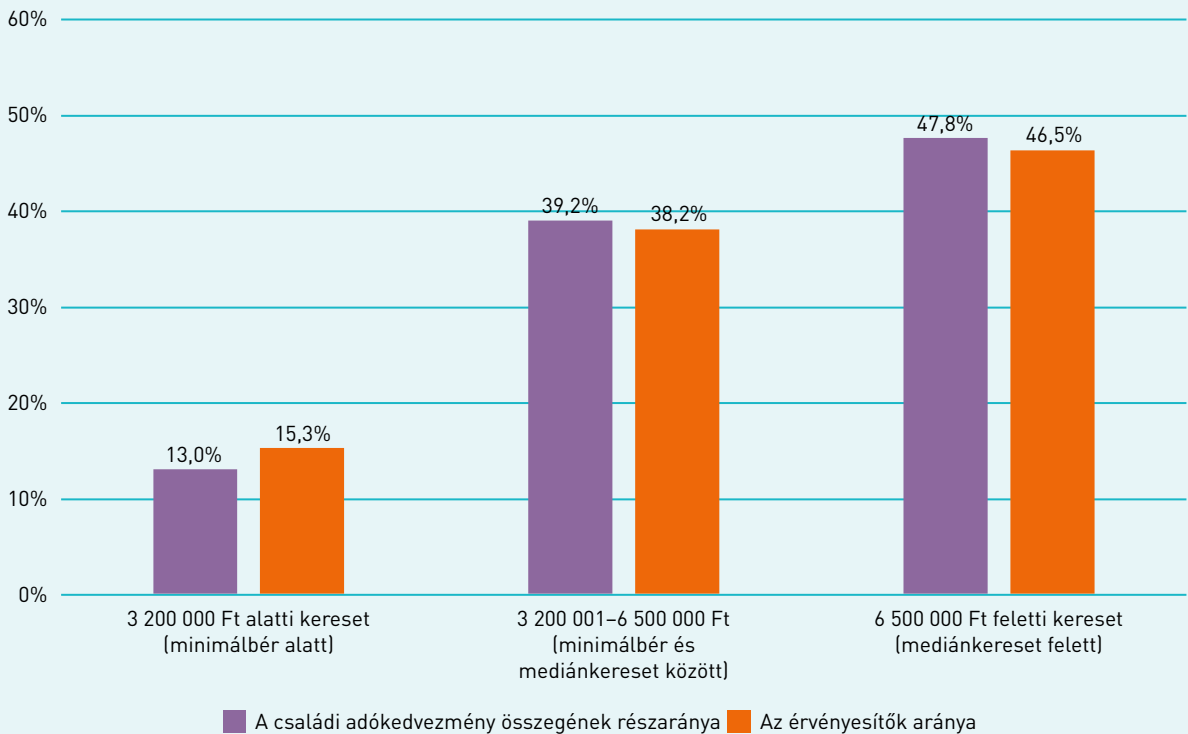
2024-ben a kedvezményt igénylők 15%-a háromgyermekes család volt, akik a rendelkezésre álló éves büdzsé harmadát igényelték. A háromgyermekesek körében a mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkező családok aránya meghaladja a kétharmadot (68%), és ők érvényesítették a rájuk eső kedvezmény jelentős részét (51,3%). A középső jövedelemkategóriába tartozó közel egyharmad (31,5%) a keretösszeg negyedét (26,6%) tudta hasznosítani. A három gyermeket nevelők 17,2%-a minimálbér alatti jövedelem mellett a keretösszeg mindössze 5,5%-át tudta érvényesíteni.

Az adatok azt igazolják, hogy a háromgyermekes családok esetében a kedvezmény összege jelentősen magasabb, amelynek teljes kihasználásához egy viszonylag magasabb jövedelmi szint szükséges, de az is látszódik, hogy a gyermekszám emelkedésével egyre magasabb a minimálbér alatti jövedelemmel rendelkező kedvezményben részesülő családok hányada, miközben a keretösszeg rájuk eső része egyre kevesebb (lásd a 13. ábrát).

2024-ben a családi kedvezményt igénylők körében a négy vagy több gyermeket nevelők aránya alacsony (3%), azonban a rendelkezésre álló keretösszegeből arányuknál nagyobb részt érvényesítettek (7%). Jövedelemkategóriák szerinti eloszlásuk hasonló mintázatot mutat a háromgyermekesekhez, viszont a legalacsonyabb jövedelemmel rendelkező 20,6% az igénybe vehető adókedvezmény mindössze 5,5%-át tudta érvényesíteni (lásd a 14. ábrát). Az eredmények összességében összhangban állnak a magyarországi társadalmi és gazdasági folyamatokkal. Az elmúlt években a családpolitikai intézkedések – például a családi adókedvezmény bővítése – a gyermekvállalás ösztönzését célozták, ugyanakkor az adókedvezmény jellegéből adódóan annak tényleges kihasználása erősen függ az adózók foglalkoztatottságtól. A magasabb jövedelmű háztartások, ahol a szülők dolgoznak, nagyobb adóalappal rendelkeznek, így a kedvezményt teljes mértékben képesek érvényesíteni, míg az alacsonyabb jövedelmű családok esetében a kedvezmény kihasználtsága gyakran korlátozottabb. Bár a három- vagy többgyermekes nők foglalkoztatása 2010 és 2023 között jelentősen javult (Lentner – Fűrész 2025), még így is nehezebb a többgyermekes nők munkaerőpiaci visszatérése (Leitheiser – Veroszta 2021, Fedor – Toldi 2017), ami negatívan befolyásolhatja az igényelhető kedvezmények mértékét. A minimálbér alatti jövedelemmel rendelkező, több gyermeket nevelő háztartások esetében az igénylők aránya meghaladja a rájuk jutó családi adókedvezmény részarányát. A gyermekek számának növekedésével ez a különbség tovább erősödik, vagyis az igénylők aránya és az általuk ténylegesen érvényesített kedvezmény nagysága közötti eltérés fokozatosan növekszik.

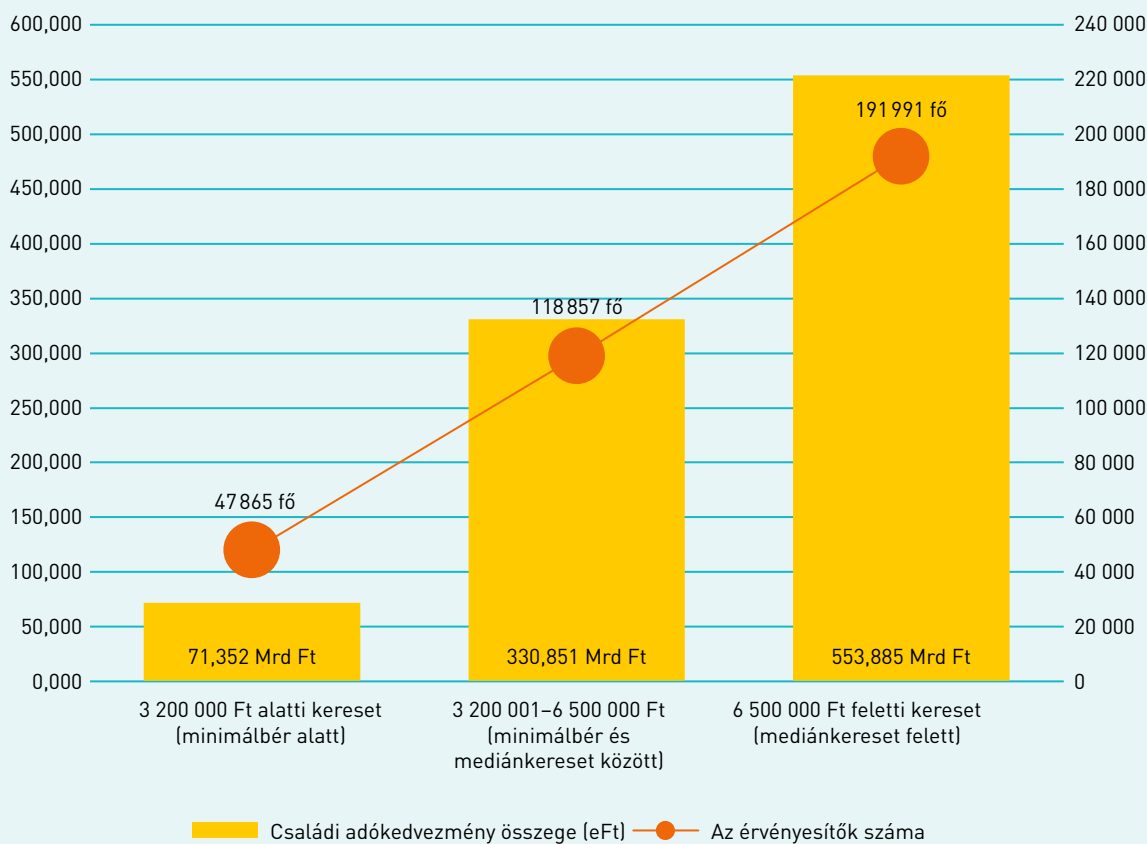
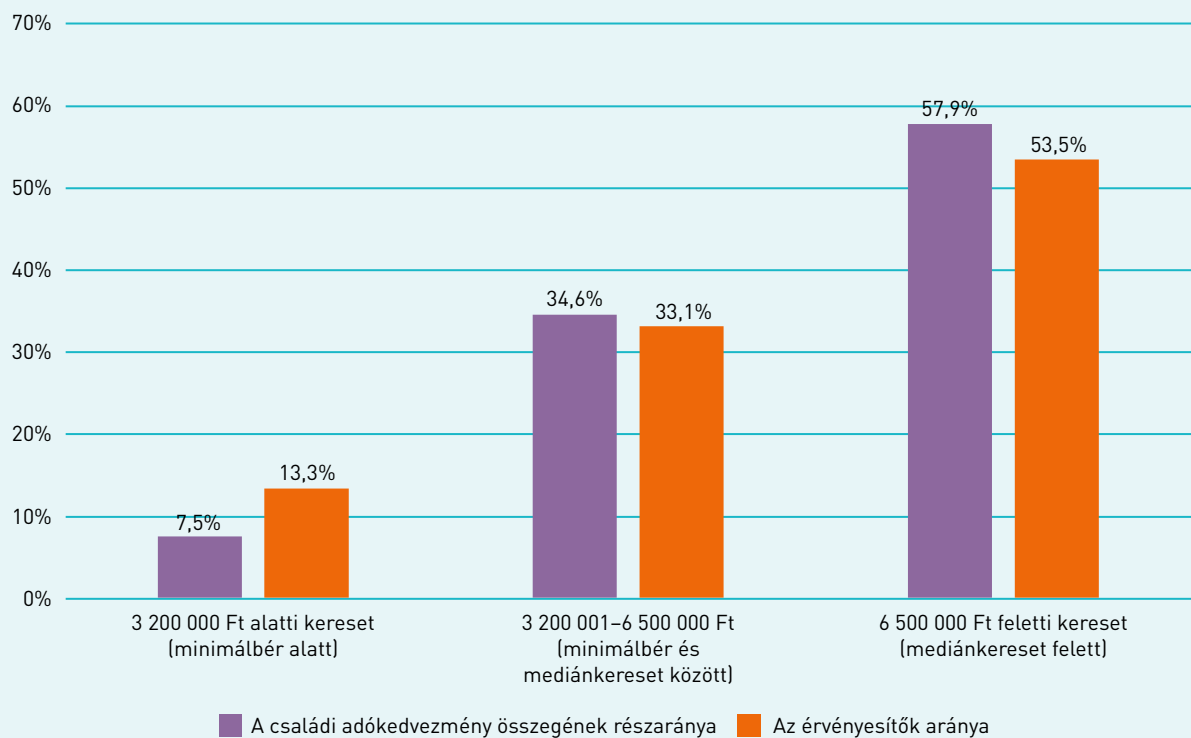
Összességében elmondható, hogy az adókedvezményben részesülő gyermeket nevelő családok relatív többségének a jövedelme 2024-ben mediánkereset feletti volt, és a családi adókedvezmény rendelkezésre álló keretösszegének nagyjából 60%-át ők vették igénybe, illetve a nevelt gyermekek számával együtt nőtt a felhasznált összeg rájuk eső részaránya.

11. ábra. Az egy gyermeket nevelők családi adókedvezménye jövedelemkategóriák szerint

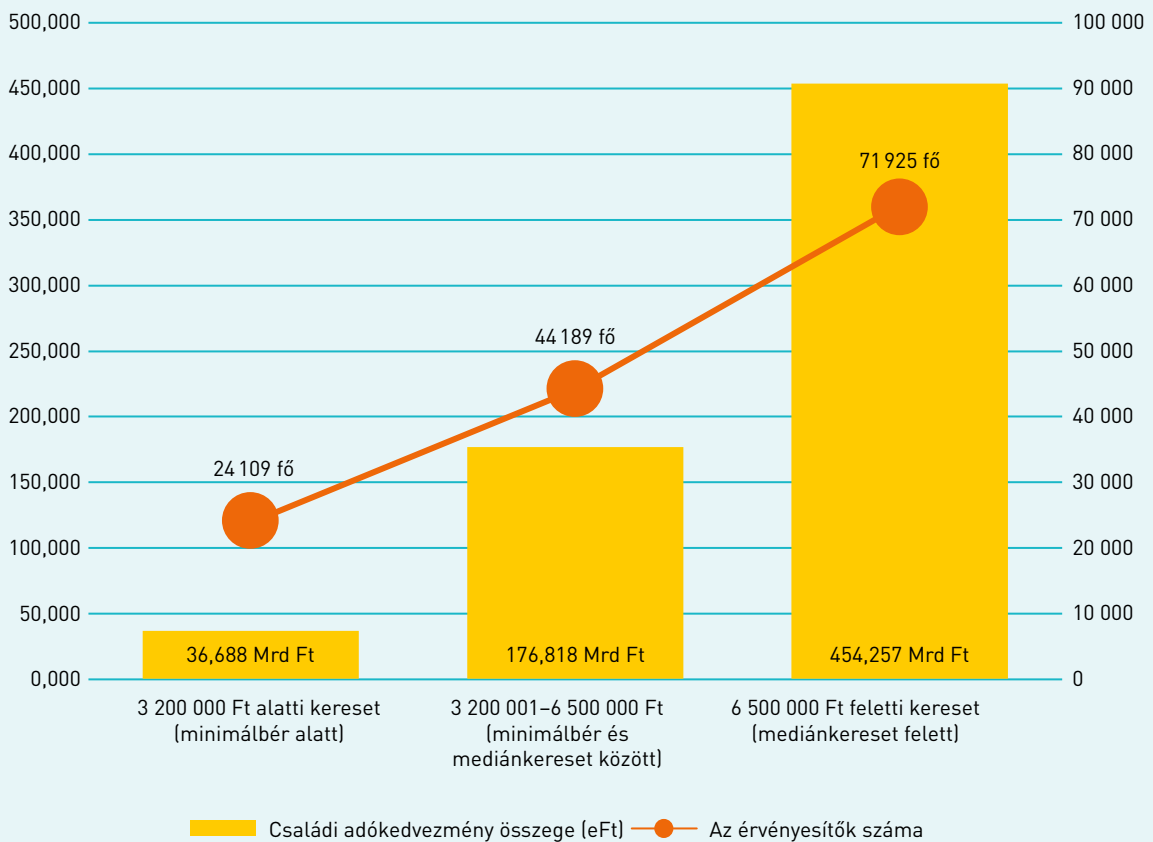
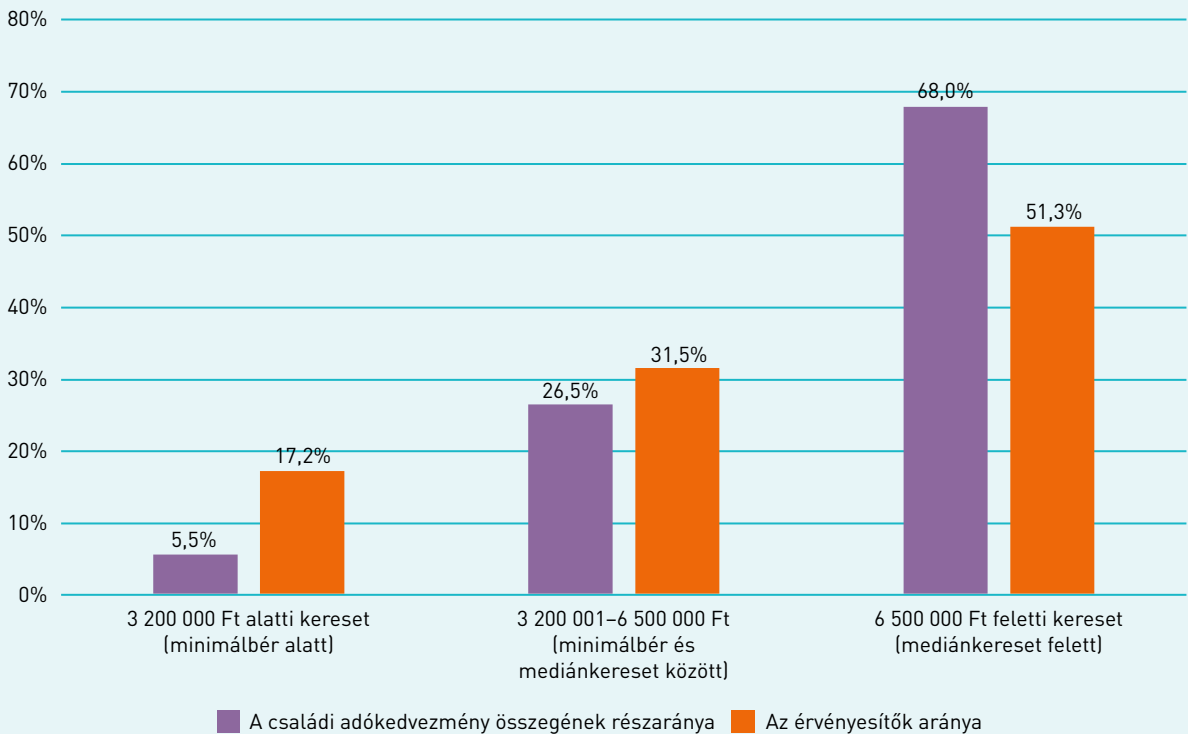
Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

12. ábra. A két gyermeket nevelők családi adókedvezménye jövedelmekategóriák szerint

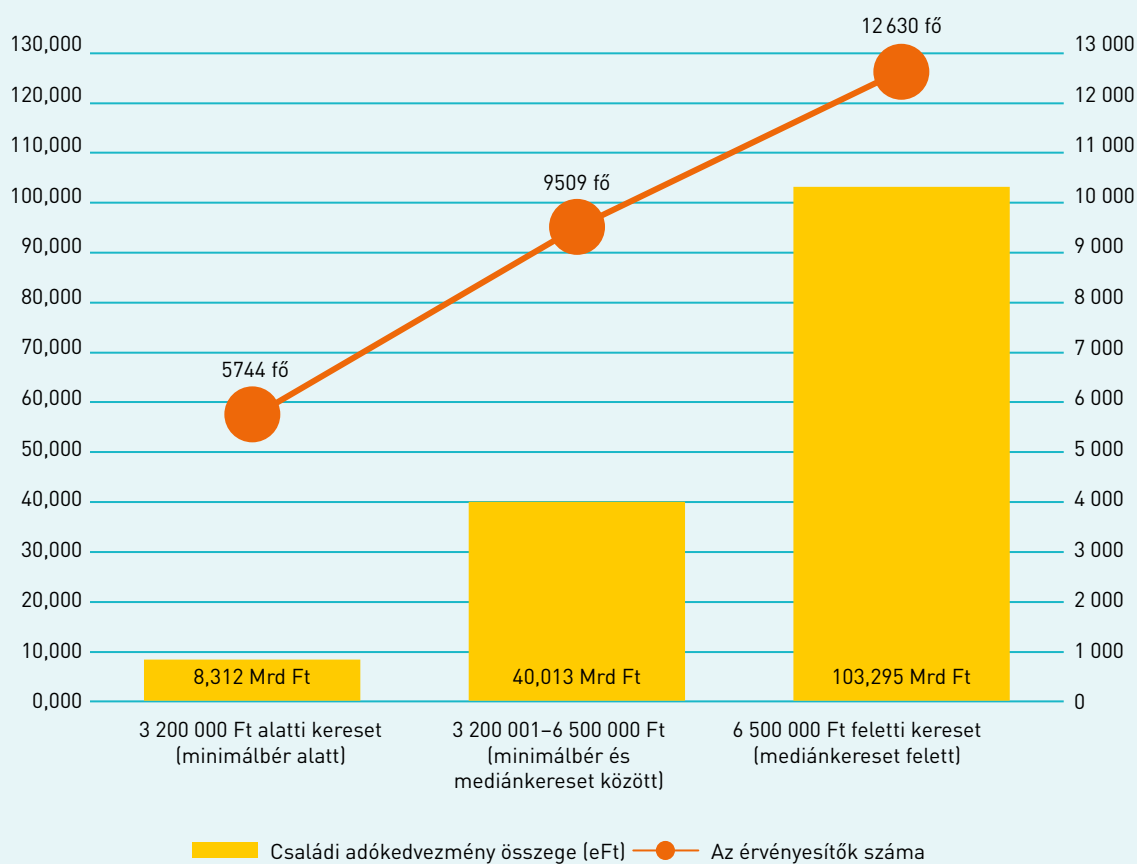
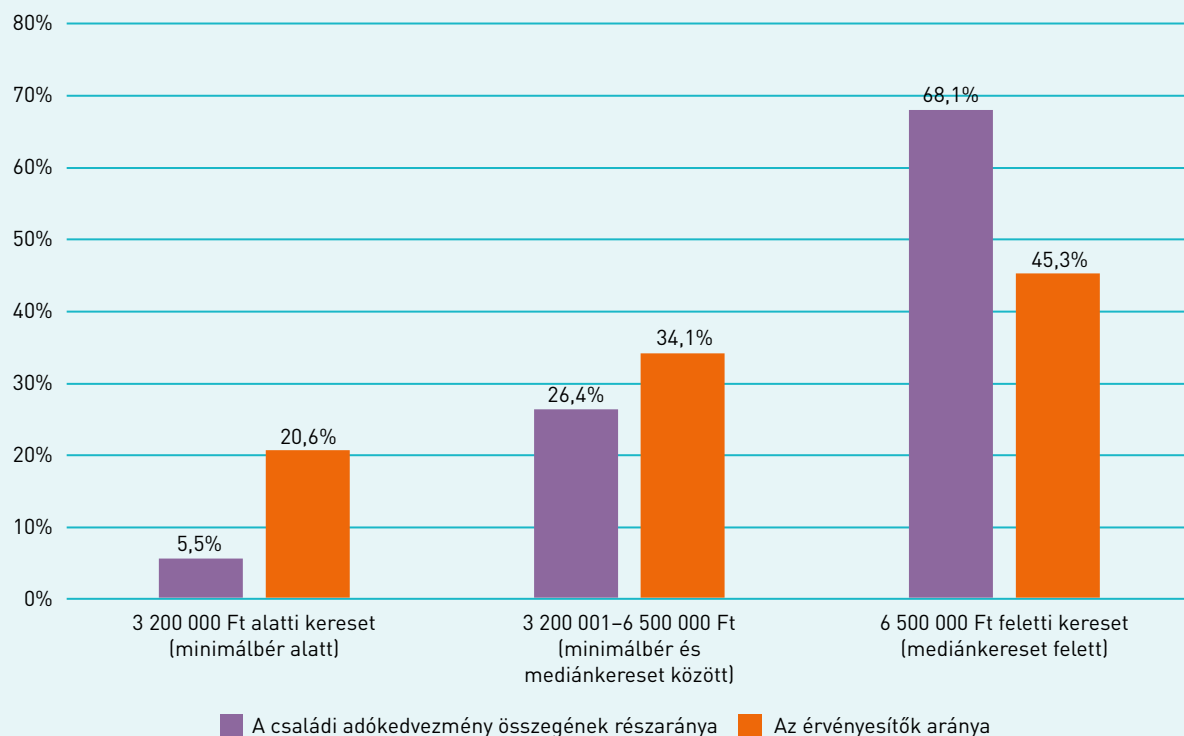
Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

13. ábra. A három gyermeket nevelők családi adókedvezménye jövedelemkategóriák szerint

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

14. ábra. A négy vagy több gyermeket nevelők családi adókedvezménye jövedelemkategóriák szerint

Forrás: NAV-adatok, a szerzők saját szerkesztése

A hipotézisek értékelése

Megállapítható, hogy a vizsgálat eredményei mind a négy hipotézist alátámasztják. A családi adókedvezmény igénybevételének szerkezete azt mutatja, hogy az intézkedés széles társadalmi rétegeket érint, ugyanakkor a kedvezmény teljes összegének koncentrációja elsősorban a középső

jövedelmi csoportokban figyelhető meg. A területi különbségek arra utalnak, hogy a támogatás relatív súlya a kevésbé fejlett régiókban nagyobb, miközben a 2014 és 2024 közötti évtizedben a kedvezmény jövedelmekhez viszonyított jelentősége mérséklődött.

2. táblázat. A hipotézisek értékelésének összefoglalása

Hipotézis	Empirikus megállapítás	Értékelés
H1: A családi adókedvezményt igénybe vevők jelentős része az alsó és középső jövedelmi decilisekbe tartozik	A jövedelmi decilisek szerinti elemzés szerint az igénybe vevők közel fele az alsó három jövedelmi tizedbe tartozik, ami azt jelzi, hogy a kedvezmény az alacsonyabb jövedelmű háztartások körében is széles körben jelen van	Megerősítve
H2: A középső jövedelmi csoportoknál realizálódik a legnagyobb abszolút összegű családi adókedvezmény	Bár az igénybe vevők jelentős része az alacsonyabb jövedelmi csoportokból kerül ki, a kedvezmény teljes összegének legnagyobb részét a középső jövedelmi csoportok érvényesítik, mivel ezek a háztartások jellemzően elegendő adóalappal rendelkeznek a kedvezmény kihasználásához	Megerősítve
H3: A családi adókedvezmény jövedelemhez viszonyított aránya magasabb az alacsonyabb jövedelmű régiókban	A területi elemzés szerint a kedvezmény jövedelemhez viszonyított aránya a kevésbé fejlett vármegyékben magasabb, míg a magasabb jövedelmű régiókban – különösen Budapesten – alacsonyabb	Megerősítve
H4: A családi adókedvezmény relatív súlya a jövedelmekhez képest csökkent az elmúlt évtizedben	A jövedelmek növekedési üteme meghaladta a kedvezmény nominális növekedését, így a kedvezmény aránya az egy adózóra jutó jövedelemhez viszonyítva 12,8%-ról 7,1%-ra csökkent	Megerősítve

Forrás: KSH és NAV adatok alapján, saját szerkesztés

Az elemzés korlátai

Az elemzés elsősorban leíró statisztikai módszerekre épül, ezért az eredmények elsősorban a családi adókedvezmény igénybevételének mintázatait mutatják be, és nem teszik lehetővé oksági összefüggések egyértelmű azonosítását. A jövedelmi és területi különbségek mögött számos olyan tényező állhat – például a munkaerőpiaci struktúra, a háztartások demográfiai összetétele vagy a regionális gazdasági fejlettség –, amelyek külön elemzést igényelnének. További korlátot jelent, hogy a rendelkezésre álló adatok az adókedvezmény tényleges igénybevételét

mutatják, de nem teszik lehetővé annak vizsgálatát, hogy az egyes háztartások mekkora kedvezményre lennének jogosultak elméletileg. Emiatt a kedvezmény kihasználtságának pontos mértéke csak korlátozottan becsülhető meg.

A jövőbeni kutatások számára ezért fontos irány lehet a mikroszintű adatokon alapuló ökonometriai elemzés, amely képes lehet feltárni a családi adókedvezmény és a gyermekvállalási döntések közötti oksági kapcsolatokat.

Összegzés

A családi típusú adózás és azon belül az új alapokra helyezett családi adókedvezmény 2011-es bevezetése, majd 2014-ben járulékkedvezménnyel történő kiegészítése markáns változást jelentett a magyar családpolitikában. Az intézkedések nyomán a munkavállaláshoz kötött családtámogatási eszközök bővülése került a kormányzati cselekvés fókuszába.

A NAV adatai alapján 2024-ben összesen 959 144 fő összesen 2103 milliárd forint után családi adókedvezményt érvényesített. A kedvezményként érvényesített összeg mintegy négyötöde az alsó és a középső jövedelmi csoportokban (első–hetedik jövedelmi decilisek) jelent meg. A jövedelmi decilisek alapján a családi adókedvezményt érvényesítők közel fele (47,5%) az első–harmadik decilisbe tartozott. A jövedelemsávok szerinti vizsgálat alapján az igénylők felének az éves jövedelme a mediánkereset alatt volt, 15%-uknak pedig még a minimálbért sem érte el az éves keresete, miközben a rendelkezésre álló keretösszeg 60%-át a mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkezők vették igénybe.

A gyermekek száma szerinti bontás alapján a kétgyermekes családok használták fel a családi adókedvezmény teljes összegének legnagyobb részét, miközben az igénylők körében az egy gyermeket nevelők voltak a legtöbben. A mediánkereset feletti jövedelemmel rendelkezőknél gyakoribb, hogy több gyermek után veszik igénybe az adókedvezményt, míg az ennél alacsonyabb jövedelmű csoportokban az egygyermekes családok vannak relatív többségben. Az eredmények összességében arra utalnak, hogy a családi adókedvezmény – a kritikák ellenére – az alacsonyabb jövedelmű csoportok számára is jelentős támogatást jelenthet, amennyiben az adóalapjuk elegendő a kedvezmény érvényesítéséhez, ami összhangban áll több korábbi kutatás megállapításaival (Lentner et al. 2017, Varga 2024, Székely – Agócs 2023).

A tanulmány eredményei ugyanakkor arra utalnak, hogy a családi adókedvezmény reálértéke az elmúlt évtizedben mérséklődött, ezért az intézkedés hatásának fenntartása érdekében indokolttá vált annak

időszakos felülvizsgálata. 2024-ben a családok jövedelmének már kisebb hányadát tette ki a családi adókedvezmény, mivel a havi bruttó átlagkereset összege közel a háromszorosára emelkedett 2014 és 2024 között (237 695 forintról 646 635 forintra), miközben az érvényesített családi adókedvezmény összege csak kisebb mértékben, megközelítőleg másfélszeresére nőtt.

A KSH adatai szerint 2014-ben az egy adózóra jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem országos átlaga 2,044 millió forint volt, amely 2024-re 5,826 millió forintra emelkedett. Területi bontásban a családi kedvezmény aránya az egy adózóra jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelemhez képest Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében volt a legmagasabb (15,5%), míg Budapesten a legalacsonyabb (9,5%). 2024-ben szintén Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében (8,9%) jelentette a legnagyobb arányú támogatást, míg a fővárosban (4,8%) a legkisebbet. Összességében megállapítható, hogy 2014 és 2024 között országos szinten a családi adókedvezmény átlagos aránya az egy adózóra jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelemhez viszonyítva 12,8%-ról 7,1%-ra csökkent. Emellett a Nyírády és munkatársai (2025) által vizsgált 2022-es évhez képest 2024-re további mérséklődés figyelhető meg.

A rendelkezésre álló adatok alapján tehát megállapítható, hogy az elmúlt években a jövedelmek és a megélhetési költségek dinamikus emelkedésével párhuzamosan a családi kedvezmény összege változatlan maradt, relatív súlya ezért csökkent. Ezt felismerve a kormány 2026. január 1-jétől megduplázta a gyermekek után járó adókedvezmény összegét a 2025. július 1-je előtti állapothoz képest. A tanulmány további kutatási irányaként indokolt lehet annak vizsgálata, hogy a családi adókedvezmény teljes körű megduplázása a személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelemhez viszonyítva milyen mértékben növeli a támogatás relatív súlyát.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH) keretében készült.

Felhasznált irodalom

- Barzó, T. (2023). A demográfiai kihívásokra adott családpolitikai válasz hazánkban. *Miskolci Jogi Szemle* 18(2), 23–41. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.2.23>
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0198742002.001.0001>
- Európai Bizottság (2025). *A Tanács ajánlása Magyarország gazdaság-, szociális, foglalkoztatás-, strukturális és költségvetési politikájáról*. COM (2025) 217 final. https://commission.europa.eu/document/download/60e352ef-04a5-45ba-8793-717029584168_hu?filename=COM_2025_217_1_HU_ACT_part1_v2.pdf
- European Economic and Social Committee. (2011). Opinion of the European Economic and Social Committee on the role of family policy in demographic change (own-initiative opinion). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011AEo8>
- Fedor, A. R., Toldi, A. (2017). Labour market opportunities of women with young children after childbirth. *Kontakt* 19(3), e220–e226. <https://doi.org/10.1016/j.kontakt.2017.07.003>
- Fuchs, V. R. (2003). *A nemek közötti gazdasági egyenlőtlenségekről*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Fűrész, T., Molnár, B. (2022). Ösztönző állam – ösztönző családpolitika. In Parragh, B., Báger, G. (Eds.). *Az ösztönző állam válságkezelése II*. Budapest: Ludovika, 219–240.
- Gauthier, A. H. (2002). Family policies in industrialized countries: Is there convergence? *Population (English Edition)* 57(3), 447–474. <https://doi.org/10.3917/popu.203.0457>.
- György, L., Horváth, G., Molnár, D. (2024). Meritocratic economic policies in the service of the middle class. *Public Finance Quarterly* 70(1), 9–28. https://doi.org/10.35551/PFQ_2024_1_1
- Immervoll, H., Barber, D. (2005). Can parents afford to work? Childcare costs, tax-benefit policies and work incentives. *OECD Economic Studies* 2005(1), 43–83. <https://dx.doi.org/10.1787/312744260654>
- Király, G., Paksi, V. (2012). Bizonytalanság a munka és a magánélet egyes területein. In: Messing, V., Ságvári, B. (szerk.) *Közösségi viszonyulásaink – A családdal, az állammal és a gazdasággal kapcsolatos társadalmi attitűdök, értékek európai összehasonlításban*. *Studies in Sociology – Szociológiai tanulmányok* 2012/1., 54–75. https://szociologia.tk.hu/uploads/files/archive/st_soc_2_1.pdf
- Kopp Mária Intézet (2025). *Elindult az új családi adócsökkentési program*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Elindult_az_uj_csaladi_adocsokkentesi_program_elemzes%2020250701_vegl.pdf
- Kormany.hu. (2024). *Megduplázzuk a családi adókedvezményt*. <https://kormany.hu/hirek/megduplazzuk-a-csaladi-adokedvezmenyt>
- Kovács, F. (2022). Szociálpolitikai modellváltás Magyarországon a 2010 utáni kormányzás tükrében. *Metszetek* 11(3), 28–42. <https://doi.org/10.18392/metsz/2022/3/2>
- Központi Statisztikai Hivatal. (n. d. a) *STADAT 21.1.2.2. Egy főre jutó bruttó hazai termék vármegye és régió szerint*. https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdpoo78.html
- Központi Statisztikai Hivatal. (n. d. b) *STADAT 20.1.1.47. A teljes munkaidőben alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete nemzetgazdasági áganként*. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/muno183.html
- Központi Statisztikai Hivatal. (n. d. c) *STADAT 20.9.2.4. A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a munkáltató székhelyének elhelyezkedése alapján, vármegye és régió szerint, negyedévente kumulált*. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/muno236.html
- Központi Statisztikai Hivatal. (2014). *Magyar Statisztikai Évkönyv 2014*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2014.pdf
- Központi Statisztikai Hivatal. (2014). *Területi statisztikai évkönyv 2014*. <https://www.ksh.hu/evkonyvek/2014/teruleti-statisztikai-evkonyv-2014/html/tablak.html>
- Központi Statisztikai Hivatal. (2024). *Területi Statisztikai Évkönyv 2024*. <https://www.ksh.hu/evkonyvek/2024/teruleti-statisztikai-evkonyv-2024/html/indexhun.html>
- Krekó, J., Erős, H., Greskovics, B., Hajnal, Á., Lawson, A., Scharle, Á. (2021). *A magyar adórendszer újraelosztási hatásai*. Budapest: Szakpolitikai Elemző Intézet.
- Leitheiser, F., Veroszta, Zs. (2021). A várandósok szülés utáni munkavállalási terveit meghatározó tényezők. *Demográfia* 63(2–3), 199–228. <https://doi.org/10.21543/Dem.63.2-3.2>

- Lentner, Cs., Fűrész, T. (2025). A kisgyermekes szülők munkaerőpiaci részvételének elősegítése Magyarországon. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények* 12(4), 5–26. <https://doi.org/10.32566/ah.2024.4.1>
- Lentner, Cs., Sági, J., Tatay, T. (2017). A magyar családtámogatási rendszer prioritásai. *Acta Humana* (3), 37–46.
- NIQ. (2024). *Purchasing power of Europeans increases to 18,768 euros in 2024*. <https://nielseniq.com/global/en/news-center/2024/purchasing-power-of-europeans-increases-to-18768-euros-in-2024/>
- Nyírády, A., Horváth, M., Ludescher, M., Pári, A., Uhljár, P., Dusa, Á. (2025). A családi adókedvezmény országos kihasználtsága KSH- és NAV-adatok alapján. *KAPOCS* 8(1–2), 105–127. <http://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.8>
- Nyírády, A., Pári, A., Székely, A., & Trieb, M. (2022). A különböző családtámogatási formák fontosságának megítélése. In Engler, Á., Purebl, Gy., Susánszky, É., & Székely, A. (Eds.), *Magyar lelkiállapot 2021: Család – egészség – közösség*. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért, 169–189
- OECD. (2019). *Taxing Wages 2019*. Paris: OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/tax_wages-2019-en
- OECD. (2021). PF1.1 Public spending on family benefits. *Family Database*. https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf
- OECD. (2023). *Family database*. OECD Publishing. https://webfs.oecd.org/Els-com/Family_Database/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf
- Szabóné Bonifert, É. (2025). A családi adózás adóterhelésének jellemzői és helyettesíthetősége. *Statistikai Szemle* 103(4), 345–374. <https://doi.org/10.20311/stat2025.04.hu0345>
- Székely, A., Agócs, G. (2023). Adókedvezmények rendszere a magyar családpolitikában. *Kapocs* 6(2–3), 23–35. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2023.2-3.3>
- Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and Development Review* 37(1), 57–87. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00390.x>
- Varga, E. T. (2023). *The impact of the tax relief to families on household income in Hungary*. Digital Library of the European Council for Modelling and Simulation, 100–106. <https://doi.org/10.7148/2023-0100>
- Varga, E. T. (2024). A magyarországi családi adó- és járulékkedvezmény kihasználhatósága az egyes jövedelmi tizedekben – Egy kísérlet a hazai családi kedvezmény újraelosztó hatásának megállapítására adatok szimulációjával. *Marketing & Menedzsment* 58(1), 65–77. <https://doi.org/10.15170/MM.2024.58.01.07>
- Wágner, T., Horváth, M., Pári, A. (2026). A magyar családi adókedvezmény elméleti háttere, története és társadalmi megítélése. *Kapocs* 9(1–2). <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2>

Pári András^{1,2,4}, Kozák Kökény¹, Ludescher Melinda¹,
Dusa Ágnes Réka¹, Uhljár Péter^{1,3}

A nőknek negyven év jogosultsági idő alapján járó nyugdíjellátás főbb adatai 2011 és 2025 között

¹ Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

² Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

³ Budapesti Corvinus Egyetem (BCE), Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

⁴ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Szociológiai Intézet

Levelező szerző: Pári András, pari.andras@koppmariaintezet.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.4>

Absztrakt

A tanulmány a nők számára igénybe vehető nyugdíjkonstrukció (Nők40) működését és társadalmi-gazdasági jellemzőit vizsgálja a 2011 és 2025 közötti időszakban. A program lehetővé teszi, hogy azok a nők, akik legalább negyven év jogosultsági idővel rendelkeznek – amelyből minimum harminckét év a ténylegesen ledolgozott idő –, az általános öregségi nyugdíjkorhatár elérése előtt csökkentés nélküli teljes nyugdíjban részesüljenek. A konstrukció bevezetése a magyar nyugdíjrendszer egyik jelentős intézményi változásának tekinthető, mivel a korhatár előtti nyugdíjazás egyéb formáinak megszüntetésével párhuzamosan egy speciális, nemi alapon differenciált kilépési lehetőséget teremtett. A leíró elemzésünk célja a Nők40 ellátás igénybevételének időbeli alakulásának, demográfiai sajátosságainak és területi mintázatainak feltárása. Vizsgálatunk a Magyar Államkincstár adatai alapján a 2011–2025 közötti időszakra épül és bemutatja a megállapítások számának alakulását, az ellátások átlagos induló összegének változását, valamint az ellátást igénybe vevők életkori, területi és családi jellemzőit.

Az eredmények szerint a bevezetés évében jelentős „feltorlódás” volt megfigyelhető az újonnan jogosultak körében, amelyet követően az éves megállapítások száma később stabilizálódott. Az ellátások átlagos összege az elmúlt másfél évtizedben több mint a háromszorosára emelkedett, ami részben a bérdinamika, részben a nyugdíjemelések hatásával magyarázható.

Elemzésünk igyekszik rámutatni arra is, hogy a konstrukció igénybevételének legjellemzőbb életkora ötvennyolc–ötvenkilenc év, ugyanakkor az utóbbi években fokozatos kitolódás figyelhető meg a nők belépési életkorában. Területi szempontból az ellátás összege és az igénybevétel aránya szorosan összefügg az ország gazdasági fejlettségének térszerkezetével, vagyis a legmagasabb ellátások a fővárosi és nyugat-magyarországi térségekben jelennek meg, míg az alacsonyabb nyugdíjösszegek elsősorban a periférikus régiókban jellemzők. Leíró elemzésünk továbbá azt is igazolja, hogy a konstrukció elsősorban a gyermekes édesanyákat érint, mivel az ellátásban részesülők túlnyomó többsége nevelt gyermeket.

Az eredmények hozzájárulnak a Nők40 intézményének társadalompolitikai és nyugdíjrendszeri értelmezéséhez, valamint a magyar nyugdíjrendszer működésének empirikus megismeréséhez és megértéséhez.

Abstract

This study examines the functioning and socio-economic characteristics of the *Women40* preferential pension scheme in Hungary during the period 2011–2025. The programme allows women with at least forty years of eligibility—of which a minimum of thirty-two years must be actual employment—to receive a full pension without reduction before reaching the statutory retirement age. The introduction of this scheme represents a significant institutional change in the Hungarian pension system, as it created a specific gender-based exit channel in parallel with the abolition of most other forms of early retirement.

The aim of our descriptive analysis is to explore the temporal dynamics, demographic characteristics, and territorial patterns of the take-up of the *Women40* benefit. The analysis is based on administrative data provided by the Hungarian State Treasury covering the period between 2011 and 2025. The study presents the evolution of the number of newly granted benefits, changes in the average initial pension amounts, and the age, territorial, and family characteristics of the beneficiaries.

The results show that in the first year following the introduction of the programme a considerable “accumulation” of eligible beneficiaries emerged, resulting in an exceptionally high number of new claims. In subsequent years the annual number of newly granted pensions stabilized. The average amount of the benefit has more than tripled over the past decade and a half, which can partly be explained by wage dynamics and partly by pension indexation.

The analysis also demonstrates that the most typical age of entry into the programme is fifty-eight–fifty-nine years, although in recent years a gradual postponement of the entry age can be observed. From a territorial perspective, the level of benefits and the rate of take-up are closely associated with the spatial structure of Hungary’s economic development: the highest pension amounts appear in the capital region and in the more developed western parts of the country, while lower pension levels are more characteristic of peripheral regions.

Finally, the descriptive analysis confirms that the scheme primarily affects mothers with children, as the overwhelming majority of beneficiaries have raised children. The findings contribute to the social policy and pension-system interpretation of the *Women40* scheme and provide empirical insights into the functioning of the Hungarian pension system.

A Nők40 szakirodalmi értelmezése

A magyar nyugdíjrendszer egyik legjelentősebb intézményi újítása a nők által igénybe vehető, 2011-ben bevezetett kedvezményes nyugdíjazása (2010. évi CLXX. törvény), amely lehetővé teszi, hogy a legalább negyven év jogosultsági idővel rendelkező nők az általános öregségi nyugdíjkorhatár elérése előtt csökkentés nélküli teljes öregségi nyugdíjban részesüljenek. A szabályozás a korábbi korai nyugdíjformák többségének megszüntetésével párhuzamosan került bevezetésre, így a magyar nyugdíjrendszerben egy sajátos, nemi alapon differenciált kilépési csatornát hozott létre. A konstrukció mögött egyszerre állnak társadalmpolitikai, munkaerőpiaci és életpálya-szemléleti megfontolások: egyrészt a hosszú szolgálati idő elismerése, másrészt a gyermekneveléssel megszakított női életpályák kompenzációja, valamint a nemzedékek közötti együttműködés erősítésének szándéka.

Ugyanakkor a szakirodalomban széles körben megjelennek a szabály gazdasági ösztönzőivel és fenntarthatósági következményeivel kapcsolatos kritikai megközelítések is.

A 2011 januárjában bevezetett Nők40 jogosultsághoz negyven év szolgálati jogviszony (munkaviszony) szükséges, amiből minimum harminckét évnek ténylegesen ledolgozott évnek kell lennie (1997. évi LXXXI. törvény, 2010. évi CLXX. törvény, 2011. évi CLXVII. törvény). A további évekhez a gyermekneveléshez kapcsolódó ellátások – például a csecsemőgondozási díj, a gyermekgondozási díj, a gyermekgondozást segítő ellátás vagy a gyermeknevelési támogatás – folyósításának ideje vehető figyelembe, főszabály szerint maximum nyolc év időtartamban. Ebben az esetben is vannak azonban kivételek¹.

¹ Az említett kivételek a következők:

1. Azoknál a nőknél, akik gyermekek otthongondozási díjában vagy súlyosan fogyatékos gyermek után ápolási díjban részesültek – illetve az ezekkel egy tekintet alá eső, 1998 előtti időszakban szerzett jogosultságok esetén –, a beszámítható gyermeknevelési idő a tíz évet is elérheti.
2. Emellett az öt vagy annál több gyermeket nevelő édesanyák esetében csökkenhet a munkával megszerzendő harminckét év: öt gyermeknél egy évvel, minden további gyermeknél újabb egy-egy évvel, legfeljebb összesen hét évvel. Itt megjegyeznénk, ahogy az adatokból is következtethetünk, öt vagy több gyermek felnevelése mellett igen kevesen érik el a ledolgozott harmincévnyi munkaviszonyt.

A magyarországi nyugdíjpolitikai viták egyik viszázatérő kritikája, hogy miközben a nyugdíjkorhatár mindkét nem esetében fokozatosan emelkedett (*de jure*), a Nők40 a gyakorlatban (*de facto*) alacsonyabb nyugdíjba vonulási életkort biztosít a nők számára. Emellett 2012-től a korhatár előtti nyugdíjazás legtöbb formáját megszüntették vagy korlátozták, miközben a Nők40 kivételként fennmaradt (Szikra 2018, Balogh – Drinóczi 2025, Mihályi – Vincze 2016).

Ugyanakkor több szakértő is kiáll amellett, hogy a nyugdíjak számítása során figyelembe kellene venni a gyermekvállalást, hogy a társadalom számára fontos utánpótlás felnevelése ne hozza anyagilag hátrányos helyzetbe a gyermekvállalókat (Botos 2015, Botos 2018). A Nők40 koncepciója deklaráltnan kiáll a korábban gyermeket/gyermeket felnevelő – és ezért a jövedelemszerzésből átmenetileg kieső – női népesség elismerése, kedvezményezése mellett. Továbbá a nők korkedvezményes nyugdíjazási lehetőségével a még fiatal nagymamák választhatják az unokáik melletti segítő szerepet, ami pozitív hatással lehet a gyermekvállalásra és elősegítheti a szülők számára a munka és a család eredményesebb összehangolását. Ezt alátámasztva több hazai kutatás is megerősíti, hogy az utóbbi időszakban növekszik a nagyszülői szerepvállalás. Fűrész és Agócs (2018) a KSH Népeségtudományi Kutatóintézete *Életünk fordulópontjai* című kutatására támaszkodva azt írták, hogy míg 2008-ban a magyarországi ötvenöt év feletti nagymamák 42,6%-a vett részt az unokáik ellátásában, felügyeletében, 2016-ban már az ötvenöt év feletti nők több mint kétharmadáról (70%) mondható el ugyanez. A szerzők szerint a 2010-es évektől megerősödött a nagyszülők szerepe az unokák nevelésében. Ez kapcsolatba hozható egyrészt az emelkedő foglalkoztatási adatokkal azáltal, hogy a munkába járó szülők akár a Nők40 nagymamanyugdíj révén fokozottabb nagyszülői segítségre számíthatnak, másrészt összefügg a generációk közötti együttműködés megerősödésével.

A Kopp Mária Intézet felmérései szintén alátámasztják az intergenerációs segítségnyújtást: egy 2018-as felmérés szerint a kisgyermekes édesanyák fele a nagymamától és negyedük a nagypapától is kap rendszeres segítséget (Kopp Mária Intézet 2018). A megkérdezett kisgyermekes családok és várandós édesanyák 8%-a nyilatkozott úgy, hogy a gyermekek nevelésében – különösen nehézség

esetén – leginkább a saját édesanyjára számíthat (Kopp Mária Intézet 2019). Ugyanezen értékek kicsit alacsonyabbak, amikor a megkérdezettek párjainak szüleiéről volt szó: az anyósokra 50,3%-ban lehet számítani a gyermekek nevelése és gondozása terén (Kopp Mária Intézet 2019). Egy 2022-es felmérés szintén azt erősítette meg, hogy a magyar felnőtt népesség 91%-a szerint gyermeknevelésben fontos szerepük van a nagyszülőknek. Ez a kutatás azt is hangsúlyozza, hogy Magyarországon a családon belül a fiatalok és az idősek kölcsönösen támaszkodhatnak egymásra, hiszen a válaszadók kétharmada nyilatkozott úgy, hogy az idősek támogatják a fiatalabb családtagokat, és közel ugyanannyian állították, hogy a fiatalokra is számíthatnak az idősebbek a családjukban (Kopp Mária Intézet 2022). Egy 2023-as KINCS-kutatás szerint pedig a nagyszülői segítség a lelki támogatáson át a főzésbe vagy háztartási munkákba való besegítésen át a gyermekekre való vigyázásig is terjedhet. Utóbbi számokban kifejezve azt jelenti, hogy minden második családban a nagyszülők aktív szerepet vállalnak a gyermeknevelésben (Kopp Mária Intézet 2023). Ezek az ismeretek is támogatják azt az elképzelést, hogy a nők idejekorán mentesüljenek a munkahelyi munkavégzés terhe alól, hogy még fiatal nagymamaként állhassanak unokáik mellé. A KINCS legfrissebb, 2026. januári kutatása szerint a megkérdezetteknek egyöntetűen pozitív a véleménye arról, hogy a családpolitikának minden generációt támogatnia kell. Tízből kilencen (88%) azzal is egyetértettek, hogy a kormánynak kiemelten kell támogatnia a nyugdíjasok anyagi biztonságát. A válaszadók 68%-a elutasította azt a felvetést, hogy „nem igazságos, hogy a nők már 40 év után elmehetnek nyugdíjba” (Kopp Mária Intézet 2026). A Nők40 intézményének jogi, gazdasági és társadalompolitikai hatásait a szakirodalom több, egymással részben eltérő nézőpontból vizsgálja. Egyes elemzések elsősorban az intézkedés elosztási következményeire és ösztönző hatásaira hívják fel a figyelmet, míg más megközelítések inkább a társadalompolitikai indokoltságot vagy a nyugdíjrendszer fenntarthatóságával kapcsolatos kérdéseket hangsúlyozzák (Czeglédi et al., 2016; Hajdú, 2016; Simonovits 2019; Simonovits – Tir 2019; Simonovits 2024). Az elosztási hatások tekintetében Czeglédi és munkatársai (2016) arra mutatnak rá, hogy a negyvenéves jogosultsági küszöb éles diszkontinuitást hoz létre a nyugdíjrendszerben.

Azok a nők, akik elérik a szükséges jogosultsági időt, levonás nélküli teljes nyugdíjra jogosultak, míg azok, akik akár minimálisan elmaradnak ettől – például harminckilenc év szolgálati idővel rendelkeznek –, nem léphetnek ki korábban, még csökkentett nyugdíj mellett sem. A szerzők szerint ez „nyertes–vesztes” struktúrát eredményez, amely horizontális egyenlőtlenségeket generál a rendszerben, és eltér a rugalmas, aktuáriálisan semleges nyugdíjrendszer elvétől. Ezzel szemben a nyugdíjrendszer társadalompolitikai értelmezései arra hívják fel a figyelmet, hogy a hosszú szolgálati idő elismerése, valamint a gyermeknevelési idő beszámítása a női életpályák sajátosságainak figyelembevételét szolgálja, így a konstrukció egyfajta kompenzációs mechanizmusként is értelmezhető.

Az egyéni döntések és ösztönzők szintjén a szakirodalom szintén árnyalt képet mutat. Simonovits (2019) dinamikus modellje alapján a Nők40 a bevezetést követő években – a mérsékelt reálbérnövekedés és a korábbi korai nyugdíjlehetőségek megszüntetése mellett – racionális választásnak tűnhetett a jogosult nők számára. Ugyanakkor a 2016 után felgyorsuló bérdinamika jelentősen módosította az ösztönzőrendszert: a munkában maradás relatív hozama nőtt, így a korai nyugdíjba vonulás hosszabb távon akár csökkentheti az egyén élettartam-jövedelmét. A szerző ezt „bumérághatásként” írja le, utalva arra, hogy a rövid távon kedvező döntés hosszabb távon kedvezőtlenebb pénzügyi kimenetet eredményezhet. Ez a megközelítés részben árnyalja azt a feltételezést, hogy a konstrukció egyértelműen kedvező az érintettek számára.

A munkaerőpiaci és költségvetési hatások értelmezése szintén megosztja a szakirodalmat. Simonovits – Tir (2019) szerint a Nők40 jelentős számú nőt ösztönzött a korai nyugdíjba vonulásra, ami rövidíti a járulékfizetési időszakot és növeli a nyugdíjban

töltött évek számát. Ez különösen problematikus lehet egy olyan demográfiai környezetben, ahol a munkaképes korú népesség arányának csökkenése már eleve növeli a felosztó-kirovó rendszer finanszírozási terheit. Más értelmezések ugyanakkor rámutatnak arra, hogy a konstrukció társadalmi funkciója túlmutathat a pusztán fiskális szemponton, például az intergenerációs családi segítségnyújtás vagy a nagyszülői szerep erősödése révén. Makroszinten a kérdés elsősorban a nyugdíjrendszer hosszú távú fenntarthatóságával kapcsolódik össze. Simonovits (2024) szerint a nem aktuáriálisan semleges korai nyugdíjazási szabályok torzítják a járulék- és járadékáramlások egyensúlyát, és hozzájárulhatnak az újraelosztási szerkezet aszimmetriáihoz. A demográfiai öregedés – vagyis a munkaképes korú népesség arányának csökkenése és a nyugdíjban töltött évek számának növekedése – ilyen körülmények között növeli a rendszer finanszírozási kockázatait. Hasonló megállapításokra jut az OECD (2024) is, amely szerint a korai nyugdíjazási csatornák csökkenthetik az idősebb korosztály foglalkoztatási rátáját és rövidíthetik a járulékfizetési időszakot. Ugyanakkor a jelentés azt is elismeri, hogy a hosszú szolgálati idő és a gyermeknevelési idő beszámítása a női életpályák sajátosságainak részleges elismeréseként értelmezhető.

A Nők40 szabályozás jogi dimenziója szintén vitatott. Hajdú (2016) alkotmányjogi elemzése rámutat arra, hogy a konstrukció nemi alapú differenciálást valósít meg, mivel kizárólag nőkre vonatkozik. Az egyenlő bánásmód alkotmányos és európai uniós elvei alapján az eltérő bánásmód csak legitim cél és arányos eszköz esetén igazolható. Bár a szabály mögött társadalompolitikai megfontolások állnak, a szerző szerint a nemi alapú különbségtétel alkotmányosságát megítélése nem egyértelmű.

Kutatási kérdések és módszertan

A Nők40 konstrukció a magyar nyugdíjrendszer egyik sajátos intézményi eleme, amely egyszerűen értelmezhető korai nyugdíjazási lehetőségként és a női életpályához kapcsolódó társadalompolitikai kompenzációs mechanizmusként. A tanulmány célja, hogy adminisztratív adatok alapján feltárja a Nők40 konstrukció igénybevételének időbeli alakulását, demográfiai sajátosságait és területi

mintázatait a bevezetést követő másfél évtizedben. A kutatás a következő kérdésekre keresi a választ:

1. Hogyan alakult a Nők40 igénybevételének időbeli trendje a bevezetés óta?
2. Milyen életkori mintázat jellemzi a konstrukció igénybevételét?

3. Milyen területi különbségek figyelhetők meg az ellátás összegében és az igénybevétel arányában?
4. Milyen kapcsolat figyelhető meg a gyermekvállalás és a Nők40 igénybevételének gyakorisága között?

A tanulmány empirikus elemzése a Magyar Államkincstár által biztosított adminisztratív adatokra épül, amelyek a Nők40 konstrukcióban részesülő személyekre vonatkozó információkat tartalmazzák a 2011–2025 közötti időszakban. Az adatbázis lehetővé teszi az ellátás megállapításai számának, az induló nyugdíj összegének, valamint az ellátást igénybe vevők egyes demográfiai jellemzőinek vizsgálatát, időbeli és térbeli meghatározó összetevőik alapján is. (A rendelkezésre álló 2025. évi adatok egyelőre nem teljes körűek, a pótlólagos adatbeérkezéssel – a korábbi évek adatai alapján – 13-18%-os növekedés várható a megállapítások számában.)

Eredmények

A Nők40 szabály alapján kedvezményes nyugdíjba vonulásra vonatkozó megállapítások száma és az ellátás átlagos összege

A rendelkezésre álló adatok alapján a bevezetéstől számítva 440 638 nő élt a Nők40 kedvezményes nyugdíj lehetőségével. A Nők40 igénybevételi dinamikájának értelmezéséhez érdemes a létszámukat a teljes nyugdíjigénylők számával is összevetni. A vizsgált időszak során az összes új nyugdíjmegállapítás 11-19%-át tették ki a Nők40-et választók². 2011-ben az ellátáshoz való hozzáférés kezdetén – a jogosultak számának „feltorlódását” láthatjuk, így kiugróan magas (54 ezer) az újonnan belépők száma. Ez a helyzet 2012-re kiegyenlítődik és azóta

Az elemzésünkben alapvetően leíró statisztikai módszereket alkalmazunk, amelyek célja a konstrukció igénybevételének időbeli és térbeli mintáinak feltárása. Az időbeli trendeket éves idősorok segítségével elemezzük, míg a területi különbségeket járási szintű aggregált adatok alapján vizsgáljuk. A regionális mintázatok értelmezéséhez a megállapítások számát a releváns korcsoport – az ötvenöt-hatvanéves nők – létszámával súlyozva is elemezzük, ami lehetővé teszi az igénybevétel intenzitásának összehasonlítható mérését. A területi változások vizsgálatakor Spearman-féle rangkorrelációt alkalmaztunk annak feltárására, hogy a kiinduló nyugdíjszint és a növekedési dinamika között kimutatható-e kapcsolat.

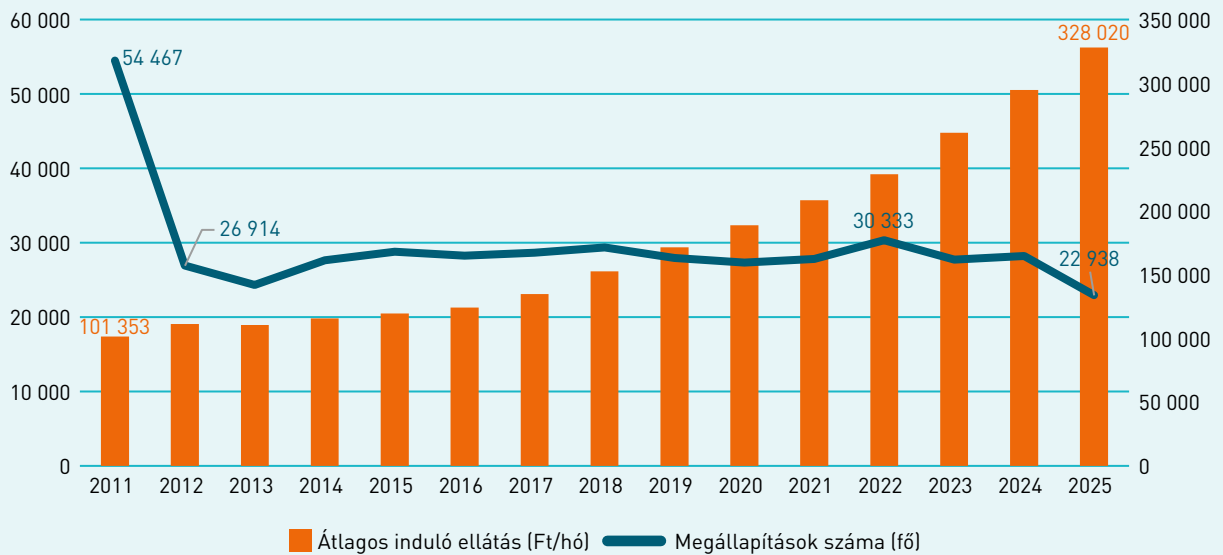
Módszertani korlátot jelent, hogy az adminisztratív adatbázis nem tartalmaz minden olyan egyéni szintű változót – például foglalkozást, kereseti életpályát vagy egészségi állapotot –, amelyek befolyásolhatják a nyugdíjba vonulási döntéseket. Ennek következtében a tanulmány elsősorban feltáró kutatási igényű, leíró jelleggel.

is tartja a 23-30 ezer közötti évenkénti megállapítások számát, 2022-ben érve el a csúcst (30 ezer fővel). 2022-től viszont csökkenés tapasztalható, aminek hátterében lehet az öregségi nyugdíjkorhatár megemelése (egységesen hatvanöt évre), valamint a reálbér-növekedés munkaerőpiacon maradásra ösztönző hatása.

Az ellátás átlagos összege a vizsgált közel másfél évtized alatt több mint háromszorosára nőtt (101 353 forintról 328 020 forintra). A 2011-es év magas belépőszámai torzítanak, ezért az esetszámokra vonatkozó összehasonlítást 2012-től végezzük, míg az ellátás átlagos összegének tekintetében már az első év is releváns lehet (lásd az 1. ábrát).

² Forrás: KSH, STADAT. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0037.html (Letöltés: 2026. 03. 18.)

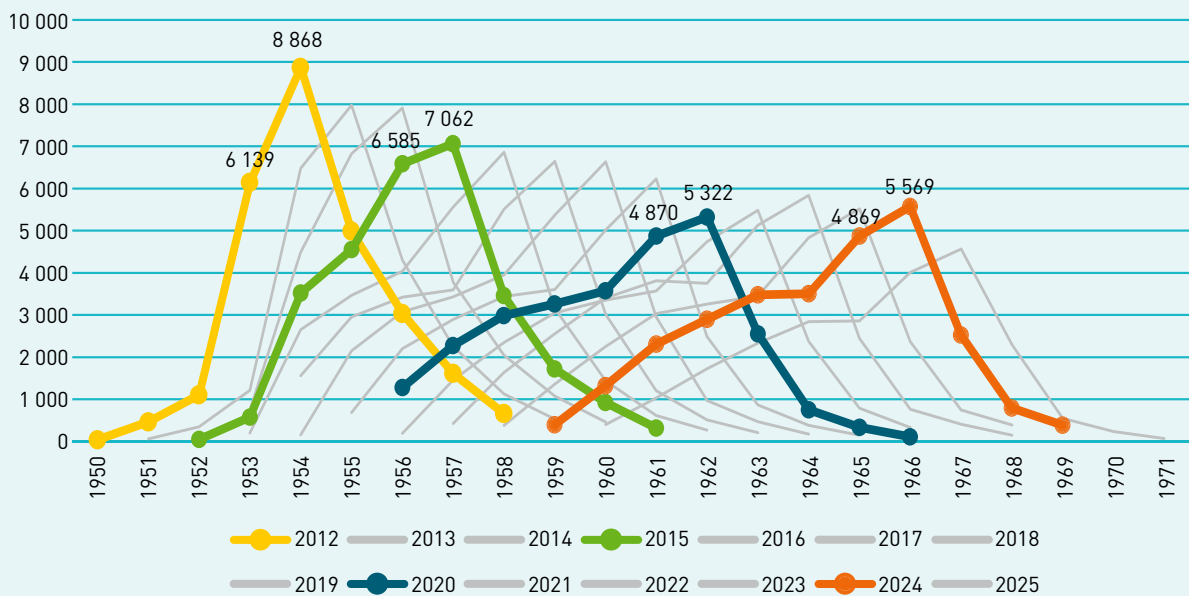
1. ábra. Megállapítások számának és az ellátás átlagos összegének alakulása, 2011–2025 (Ft, fő)

Forrás: MÁK. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek

A vizsgált időszakban az ötvennyolc–ötvenkilenc éveseket jelöli), viszont az adatok egy-egy fajta kitolódást mutatnak. legnagyobb hányadát (a 2. ábra csúcspontjai az

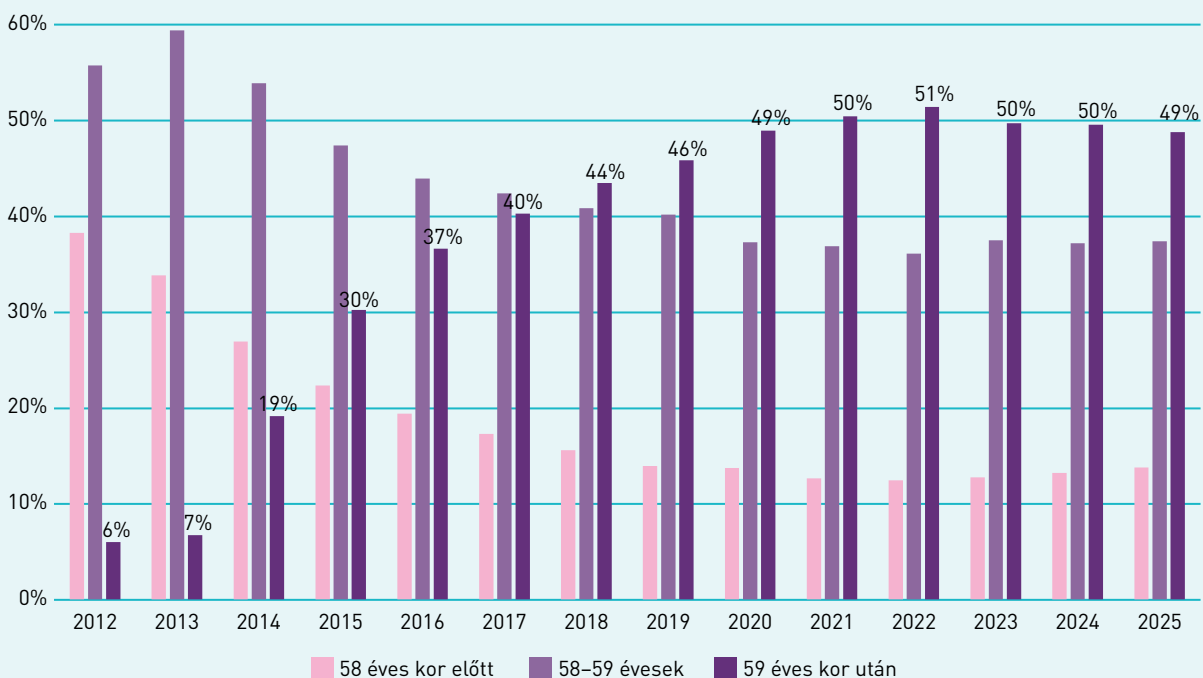
2. ábra. A megállapítások számának alakulása az életkor függvényében, kiemelve az ötvennyolc–ötvenkilenc éveseket, 2012–2025 (fő)

Forrás: MÁK. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek

Míg a bevezetést követően 2012-ben az igénylők 56%-a ötvennyolc–ötvenkilenc éves volt, 38%-a ötvennyolc évesnél fiatalabb, és csupán 6% volt ötvenkilenc évesnél idősebb, 2015-re a belépők 30%-a ez utóbbi korcsoportba tartozott, 2021 után pedig már 50% körüli volt a részarányuk (lásd a 3. ábrát).

3. ábra. Az ellátást igénybe vevők életkor szerinti megoszlása, különös tekintettel az ötvennyolc–ötvenkilenc évesekre, 2012–2025

Forrás: MÁK. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek

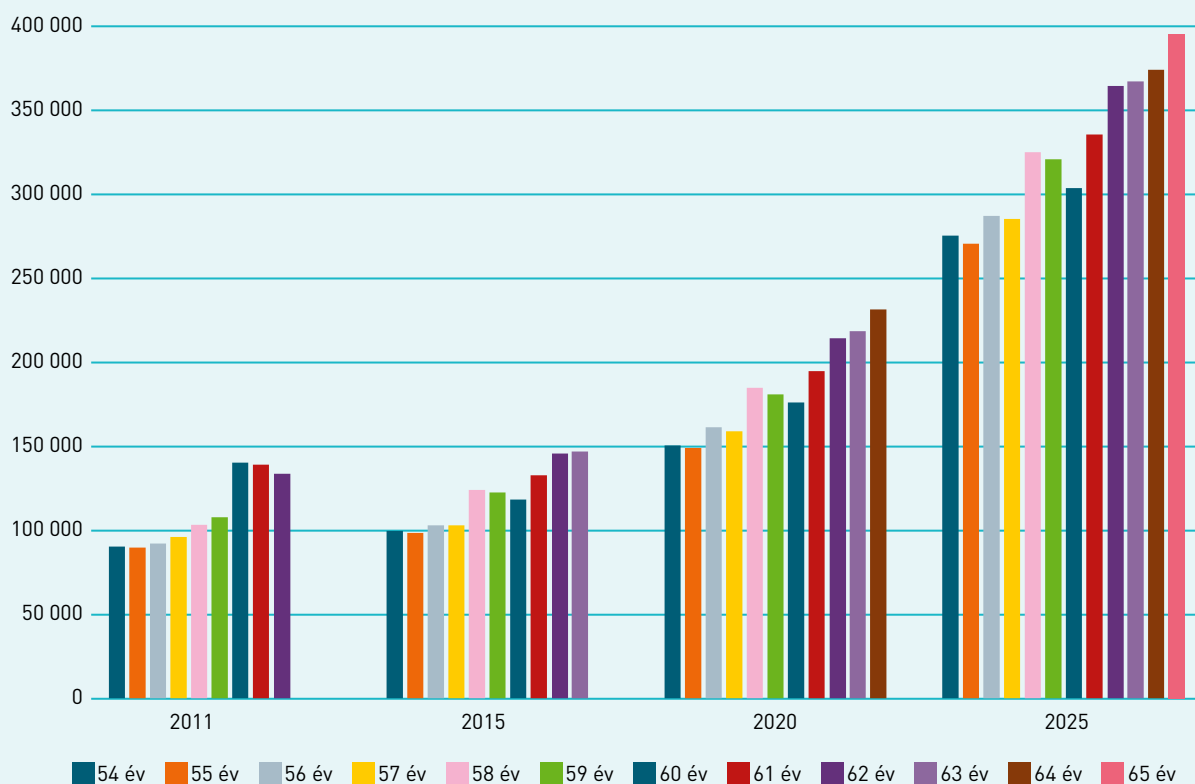
Érthető, hogy legtöbben az érettségi megszerzését követően, tizennyolc-tizenkilenc éves korukban kezdtek el dolgozni. Innen számítva negyven év elteltével szerezték meg legkorábban a negyvenévi munkaviszonyt, aminek eredményeképpen ötvennyolc-ötvenkilenc éves korban nyílt meg számukra a lehetőségük a Nők40-nel nyugdíjba vonulni. Az adatok azt is mutatják, hogy fokozatosan kitolódott a belépők életkora, amit a nyugdíjkorhatár változása is befolyásol (2011-ben még hatvankét év volt, majd fokozatosan emelték és 2022-től egységesen hatvanöt év), és feltehetően a munkabérek jelentős növekedése is. Míg 2011-ben hatvankét évesen már jellemzően az öregségi nyugdíj mellett tették le a voksot, addig 2022-ben – élethelyzettől függően – még hatvannégy évesen is érdemes lehetett a korábbi, de biztosabb, stabil járandóságot választani. Ezzel szemben, míg a korábbi években akár ötvennyolc évesen is érdemes volt az inaktív megoldást választani, az utóbbi években nőtt a pénzügyi szakadék a tovább dolgozók jövedelme – ezáltal majdani nyugdíja – és a Nők40-t idejekorán választók között. Az egyre későbbi nyugdíjba vonulás további oka,

hogy az egyre későbbi életkorban vállalt gyermekekkel egyre későbbre tolódik a nagyszülővé válás. Míg 2011-ben a nők átlagosan 28,3 évesen vállalták első gyermeküket, addig 2024-re ez az érték több mint egy évvel későbbre tolódott. Szüleik ezáltal egy-két évvel később kerülnek nagyszülői szerepkörbe, ami a nyugdíjra vonatkozó tervek is erősen befolyásolhatja.

A rendelkezésre álló adatok lehetővé tették az ellátás összegének vizsgálatát is. Az ötnél kevesebb esetszámhoz tartozó átlagösszegeket nem vettük figyelembe, mert ezek torzítóan magas értékek voltak.

Összességében elmondható, hogy minél idősebb az ellátást igénybe vevő, annál magasabb az ellátás átlagos induló összege. Ennek az eredménynek két eredője lehet, egyrészt a hosszabb munkaviszony magasabb juttatást eredményez, másrészt a munkájukat a felsőfokú tanulmányaik miatt később kezdő nők, később szerezték jogosultságot, de magasabb jövedelemhez jutottak, mint alacsonyabb végzettségű társaik. Az is jól látszik, hogy az ellátás összege is jelentősen megnőtt a bevezetés óta (lásd a 4. ábrát).

4. ábra. Az ellátás átlagösszegének változása megállapítási életkor szerint (2011, 2015, 2020, 2025)

Forrás: MÁK. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek.

Amennyiben az összehasonlítást 2011-re és 2025-re végezzük el (lásd az 1. táblázatot), megállapítható, hogy a nyugdíjak átlagösszege minden egyes megállapítási életkor esetében jelentősen növekedett, ugyanakkor a növekedés mértéke korévenként mind abszolút, mind relatív értelemben számottevő eltérést mutatott. Az összehasonlítást csak azokra a korévekre végeztük, amelyek mindkét vizsgált évben érvényesíthetőek voltak Nők40 kapcsán (ötvennégy-hatvankét korév). 2011-hez képest közel tizenöt év elteltével az ellátás átlagösszegének abszolút változását (forintban) vizsgálva megállapítható, hogy a legnagyobb nominális növekedés a hatvankét éves korban megállapított nyugdíjknál jelentkezett (+231 ezer forint), ezt az ötvennyolc éves (+222 ezer forint) és az ötvenkilenc éves korcsoport (+213 ezer forint) követte, a legkisebb abszolút emelkedés pedig a hatvanéves korban megállapított nyugdíjknál volt megfigyelhető (+164 ezer forint). A relatív változást bemutató index (2011 = 100) alapján a nyugdíjak 2011-es szintjük több mint kétháromszorosára emelkedtek, ugyanakkor a dinamika

itt is korévenként eltérően alakult. A legnagyobb relatív növekedés az ötvennyolc éves korban megállapított nyugdíjknál volt tapasztalható (314,5%), hasonlóan magas növekedési ütem jellemezte az ötvenhat éves (311,6%) és az ötvennégy-ötvenöt éves korcsoportokat (302-305%), de ezzel szemben a hatvanéves korban megállapított nyugdíjak indexe mindössze 216,4%, ami a vizsgált korévek között a legalacsonyabb érték (lásd az 1. táblázatot). Ez arra utal, hogy a korábban megállapított, alacsonyabb induló összegű nyugdíjak esetében a növekedés relatív értelemben jóval erőteljesebb volt.

A két mutató együttes alkalmazása alapján megállapítható, hogy abszolút értékben a magasabb megállapítási életkorhoz kötődően nőtt leginkább a nyugdíjak összege, relatív értelemben ugyanakkor a fiatalabb korban megállapított nyugdíjak mutatták a legdinamikusabb növekedést. A 2011–2025 közötti a Nők40 ellátást is érintő nyugdíjemelések így részben kiegyenlítő hatásúak, mivel a korábban alacsonyabb szintről induló nyugdíjak gyorsabban növekedtek.

1. táblázat. A Nők40 ellátás átlagösszegének változása megállapítási életkor szerint (2011–2025)

Életkor	Átlagos induló ellátás összege (Ft) 2011	Átlagos induló ellátás összege (Ft) 2025	Abszolút változás (Ft) 2011–2025	Index (%) (2011 = 100)
54 év	90 365	275 536	185 171	304,9%
55 év	89 764	270 927	181 162	301,8%
56 év	92 257	287 456	195 199	311,6%
57 év	96 171	285 531	189 361	296,9%
58 év	103 450	325 382	221 932	314,5%
59 év	107 864	321 076	213 212	297,7%
60 év	140 492	304 009	163 517	216,4%
61 év	139 098	336 074	196 976	241,6%
62 év	133 622	364 819	231 197	273,0%
Átlagos	101 353	328 020	226 667	323,6%

Forrás: MÁK. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek.

Nők40 az öregségi nyugdíj viszonylatában

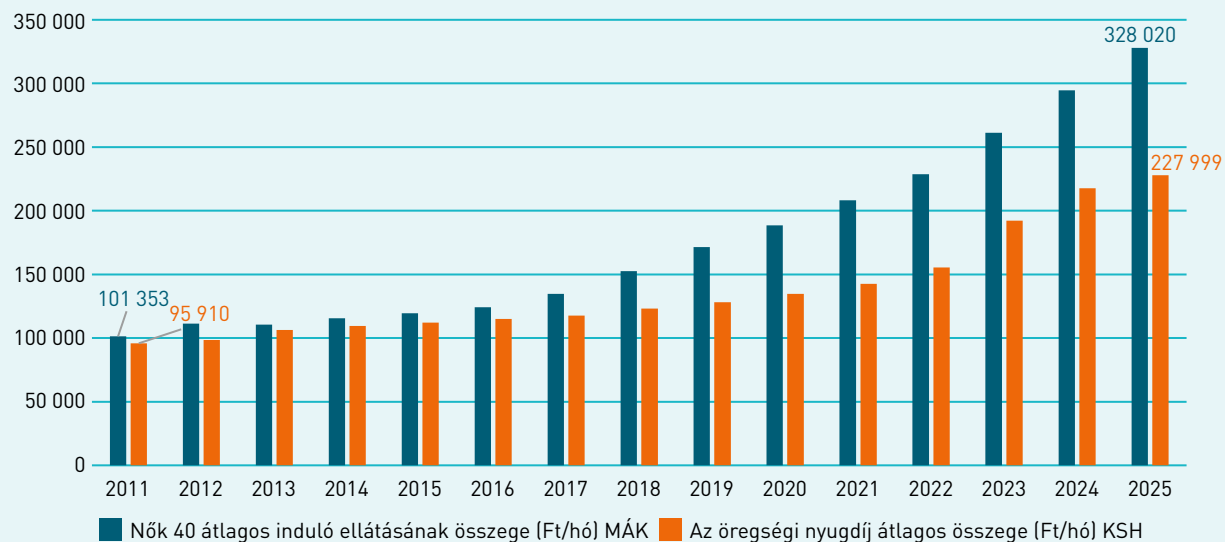
A 2014 és 2022 közötti időszakban az öregségi nyugdíj jogszabályban rögzített korhatára fokozatosan emelkedett, ami késleltette a nyugdíjba lépést azon nők esetében, akik kizárólag korhatár alapján váltak volna jogosulttá (a 2009. évi XL. törvény alapján). Ezzel párhuzamosan a Nők40 kedvezményes nyugdíj intézményes alternatívát biztosított a korhatár előtti kilépésre a megfelelő szolgálati idővel rendelkező nők számára.

Elemzésünkben a Nők40 és az öregségi nyugdíj összegének viszonyát is megvizsgáltuk. Az adatok alapján megállapítható, hogy a Nők40 átlagos összege magasabb, mint az öregségi nyugdíj átlagos összege. Ezt egyrészt azzal magyarázhatjuk, hogy az öregségi nyugdíjhoz elegendő tizenöt–hús év munkaviszony, addig a Nők40-hez negyven év jogosultsági idő (minimum harminckét ledolgozott

év) kell, ami azt jelenti, hogy stabil, bejelentett munkaviszony, fizetett járulékok jellemzik, amelyek magasabb keresetet eredményeznek. Másrészt pedig az öregségi nyugdíjasok körében sokan vannak résznyugdíjjal, alacsony összegű nyugdíjjal, megszakított vagy minimálbéres munkapályákkal, amelyek az átlagos ellátási összeget csökkentik. Ezt igazolja a KSH 2025 januárjában közzétett statisztikája, amely szerint az öregségi nyugdíjban részesülő nők közel felének (47,8%) a havi járandósága nem éri el a 200 000 forintot (KSH 2025: 65).

2011–2025 között az ellátások összegét vizsgálva 2016–2017-től látványosan „nyílik az olló” a Nők40 és az öregségi nyugdíj átlagos összege között, ami a jövedelmek növekedésével magyarázható, amelyek erőteljesebb hatással vannak a Nők40 átlagos összegére, mint az öregségi nyugdíj összegére.

5. ábra. Nők40 ellátás és az öregségi nyugdíj átlagos összegének változása, 2011–2025 (Ft/hó)

Forrás: MÁK, KSH³. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek.

Területi sajátosságok

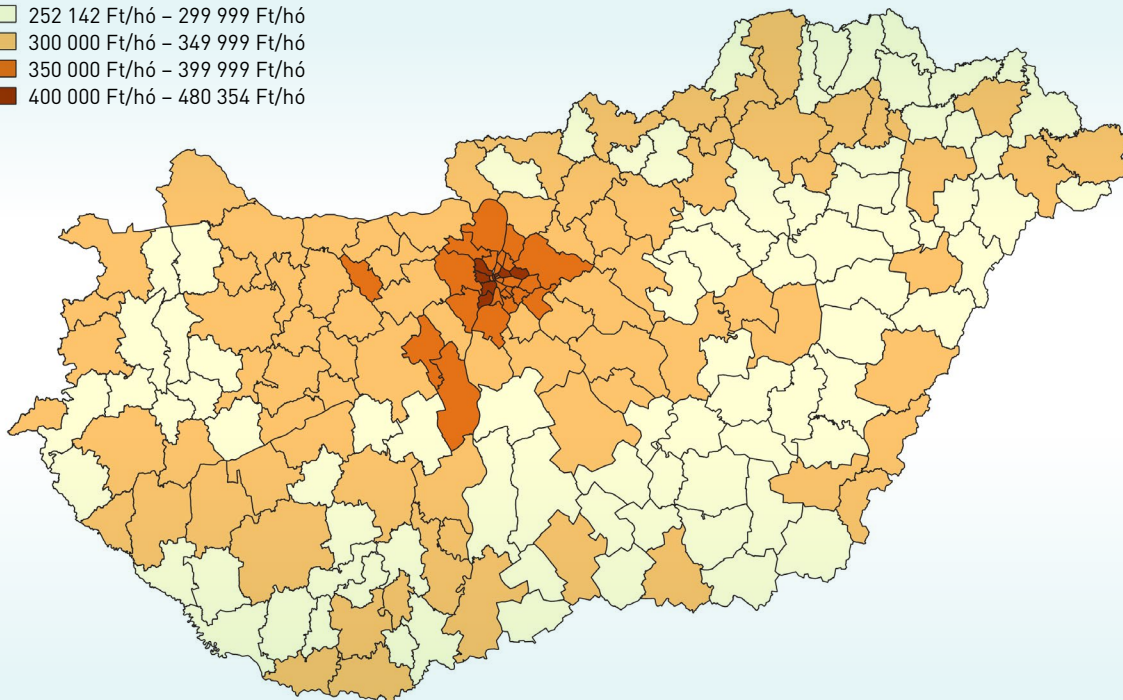
A rendelkezésünkre bocsátott adatok lehetővé tették, hogy az országon belüli területi különbségeket

is megvizsgáljuk, azaz azt, hogy járási szinten kirajzolódnak-e eltérések az átlagos induló havi ellátást vagy a megállapítások számát tekintve.

1. térkép. Átlagos induló ellátás, 2025 (forint/hó)

JELMAGYARÁZAT

- 252 142 Ft/hó – 299 999 Ft/hó
- 300 000 Ft/hó – 349 999 Ft/hó
- 350 000 Ft/hó – 399 999 Ft/hó
- 400 000 Ft/hó – 480 354 Ft/hó

Forrás: KINCS-szerkesztés, KSH és MÁK adatok alapján

³ Forrás: KSH, STADAT. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo00034.html (Letöltés: 2026. 03. 18.)

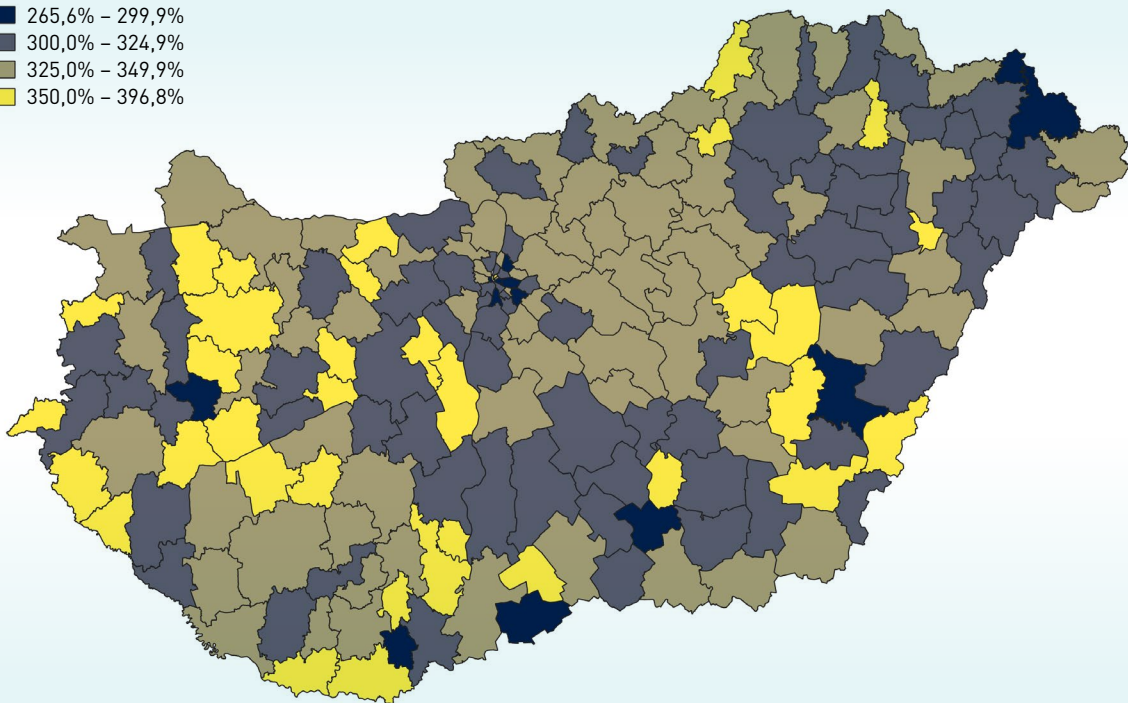
Az átlagos induló havi ellátás mentén területileg jól kirajzolódik az ország gazdasági fejlettségének térszerkezete, ami egyben térbeni polarizációra is utal. Pozitív irányban emelkedik ki – legalább havi 350 000 forintos juttatással – a fővárosi agglomeráció (Budapest és a környező járások). Ezzel ellentétesen a 300 000 forintos juttatásnál alacsonyabb jársok zömében az Alföldön, Észak-Magyarországon, valamint a dél-dunántúli periferián találhatók. 2025-ben a legmagasabb összegeket nyolc budapesti kerületben mérhették, ahol az átlagos induló

ellátás eléri a 400 000 forintot. A 2011-es térszerkezethez képest (ezt a tanulmányban nem ábrázoltuk külön) a területi egyenlőtlenségek valamelyest nőttek: jóllehet, Budapest környéke és az említett elmaradott térségek szintén körvonalazódnak, ugyanakkor abban az évben több megyeszékhely is a fővárosi agglomerációhoz hasonló nyugdíj-szintet mutatott. Ide tartozott 2011-ben a Győri, a Tatabányai, a Veszprémi, a Székesfehérvári, a Pécsi, a Kecskeméti, a Szegedi, a Debreceni, a Nyíregyházi, a Miskolci, valamint az Egri járás.

2. térkép. Változás az átlagos induló ellátás összegében, 2011–2025 (2011 = 100%)

JELMAGYARÁZAT

- 265,6% – 299,9%
- 300,0% – 324,9%
- 325,0% – 349,9%
- 350,0% – 396,8%

Forrás: KINCS-szerkesztés, KSH és MÁK adatok alapján. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek.

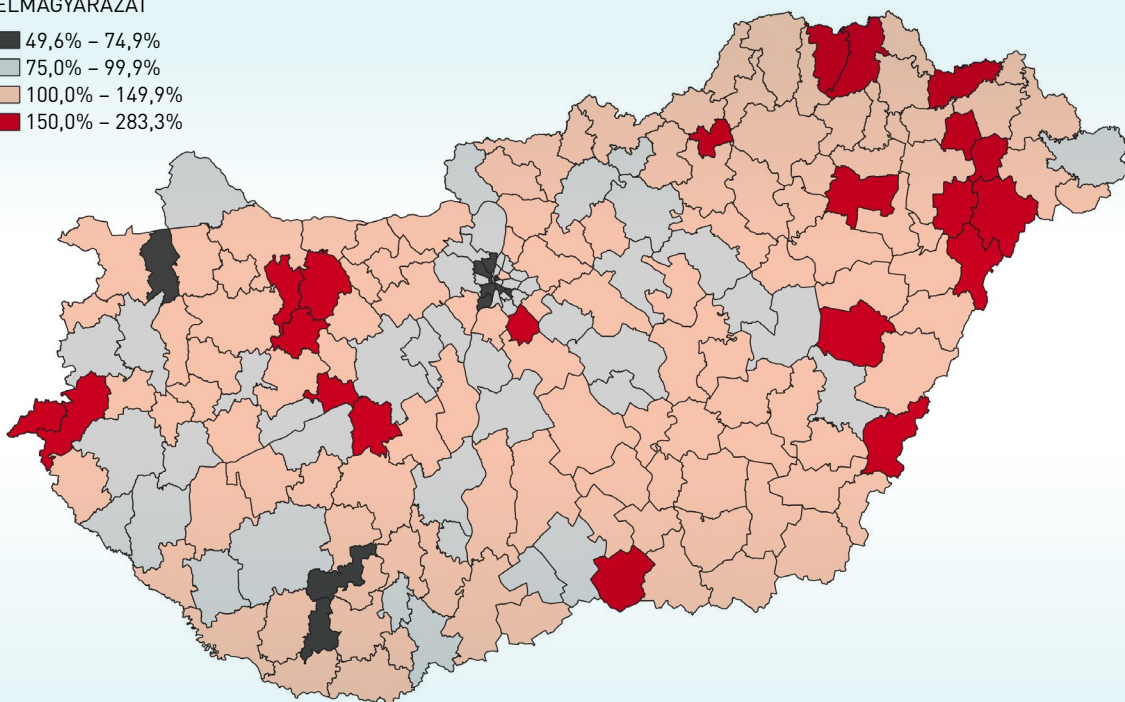
Az átlagos induló ellátás a 2011 és 2025 közötti tizenöt évben eltérően növekedett, amely járási szinten is viszonylag összefüggő területi csoportokban nyilvánul meg. A keresztmetszeti (2011 és 2025) összevetéssel szemben több esetben is fejletlenebb alföldi és dél-dunántúli jársok mutattak kiugró emelkedést, legalább 350%-os mértékben. Példaként kiemelhetjük Békés megyéből a Sarkadi vagy a Gyomaendrődi, Baranya megyéből a Siklósi és a Sellyei járást, amelyek mind periférikus fekvésű térségekben találhatók. Mindamellett nem tekinthetjük biztosnak, hogy az alacsony értékkel

rendelkező jársok mutatták a legnagyobb növekedést és vice versa. Az országos térszerkezet ilyen szempontból vegyes képet mutat, hiszen vannak olyan térségek (például a Sümegi járás), amelyek még jobban leszakadtak e tizenöt év során, azaz alacsony átlagösszeggel léptek be a konstrukcióba, egyben a növekedési dinamikájuk is viszonylag alacsony volt. Az összefüggés a Spearman-féle korreláció alapján gyengén közepes ($r = -0,333$; $p = 0,01$), azaz valamilyen szintű felzárkózás történt a 2011-ben gyengén teljesítő országrészek által.

3. térkép. Változás a megállapítások számában, 2012–2024 (2012 = 100%)

JELMAGYARÁZAT

- 49,6% – 74,9%
- 75,0% – 99,9%
- 100,0% – 149,9%
- 150,0% – 283,3%

Forrás: KINCS-szerkesztés, KSH és MÁK adatok alapján

A megállapítások számának változását a 2012-es évhez indexáltuk, mivel 2011-ben kiugróan sokan vették fel a támogatást, ami torzítaná az összevetést. Ebből azt láthatjuk, hogy a fekvéstől függetlenül 197 járásból 128-ban (ez közel kétharmados arány) megnőtt a támogatások száma, ami arra utal, hogy a jogosultak körének többsége a korábbi években nem élt ezzel a lehetőséggel. A szabályozás (1997. évi LXXXI. törvény) alapján a nyugdíjkorhatár fokozatosan emelkedett: például az 1953-ban születettek 63 évesen (2016 körül), míg az 1957-ben vagy később születettek már egységesen 65 évesen (pl. 1960: 2025, 1965: 2030) vonulhatnak

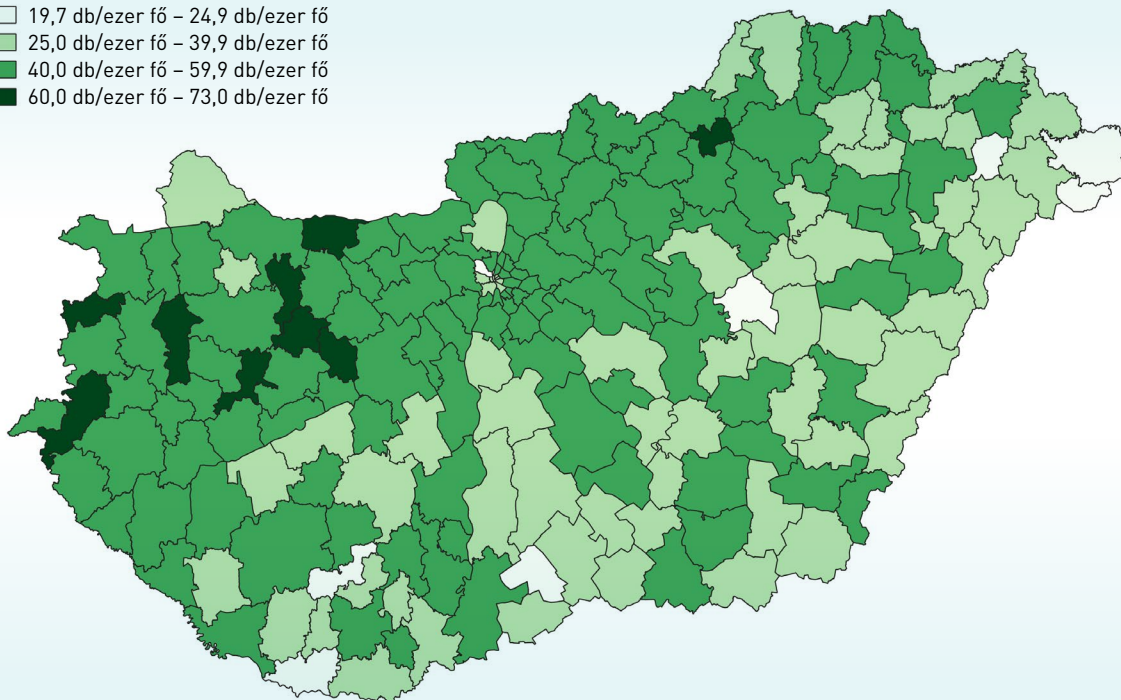
nyugdíjba. A köztes évjáratoknál átmeneti szabályok érvényesültek, így például az 1954-es és 1956-os születésűeknél a jogszabályban rögzített „+183 nap” következtében a nyugdíjba vonulás időpontja fél évvel kitolódik.

A legnagyobb visszaesés a budapesti járásokban történt, mivel a megállapítások száma hét kerületben is a 2012-es érték kevesebb mint 70,0%-ára esett vissza. A másik végletként (több mint 2,0-szeres arány) a Gönci, a Nyíradonyi, a Cigándi és a Bélapátfalvai járást jelölhetjük ki. Bélapátfalva és Cigánd vonzáskörzetében kiugró, 283,3%-os, illetve 280%-os emelkedést láthatunk.

4. térkép. Ezer ötvenöt–hatvannégy éves nőre jutó megállapítások száma, 2024 (darab/ezer fő)

JELMAGYARÁZAT

- 19,7 db/ezer fő – 24,9 db/ezer fő
- 25,0 db/ezer fő – 39,9 db/ezer fő
- 40,0 db/ezer fő – 59,9 db/ezer fő
- 60,0 db/ezer fő – 73,0 db/ezer fő

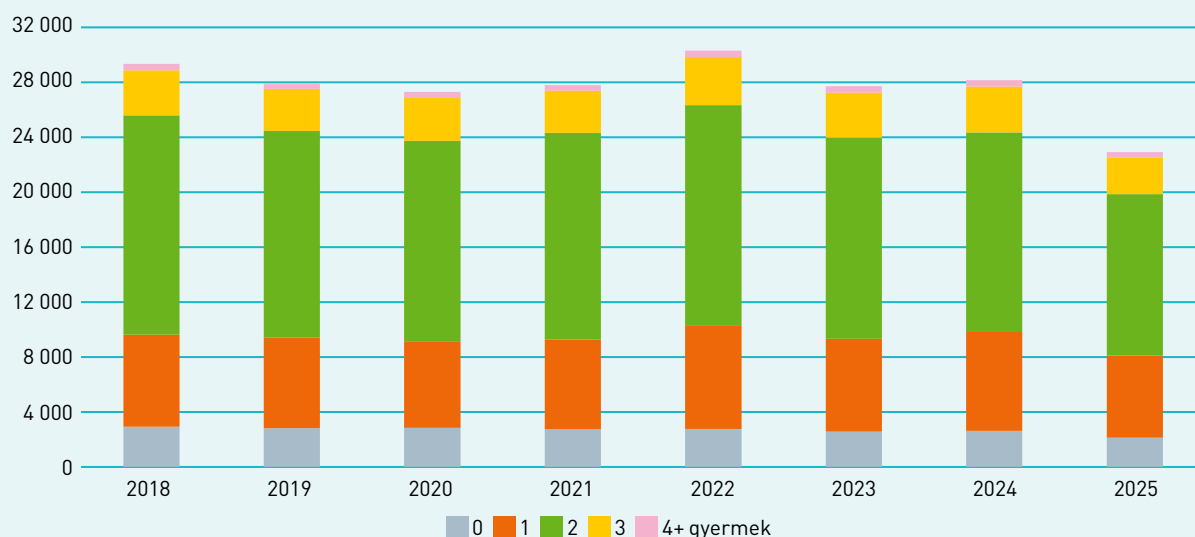
Forrás: KINCS-szerkesztés, KSH és MÁK adatok alapján

Amennyiben a konstrukció által leginkább érintett ötvenöt–hatvannégy éves nők csoportjának létszámával súlyozzuk a megállapítások számát, ismételten kirajzolódik Magyarország gazdasági fejlettségének térszerkezete (a legfrissebb elérhető népességadat miatt 2024-re végeztük az összevetést). 2024-ben egy markáns északnyugat-délkeleti megosztottságot láthatunk, ahol az alföldi és déldunántúli területeken jellemzően 40,0 megállapítás per ezer fő alatt, a Dunántúl fennmaradó részén, a budapesti agglomerációban, valamint az Északi-középhegység területén jellemzően 40,0 megállapítás per ezer fő felett volt az ellátást igénybe vevők aránya. Országosan a legalacsonyabb értéket a bányai Sellyei járásban (19,7 darab/ezer fő), a legmagasabbat pedig Pannonhalma környékén mérünk (73,0 darab/ezer fő).

Az ellátás főbb adatai gyermekszám szerint 2018–2025 között

A Magyar Államkincstár adatbázisa a családi adókedvezmény főbb indikátoraira 2011-től tartalmaz információkat, ugyanakkor a gyermekszám szerinti részletezés csupán 2018-ig visszamenőleg érhető el. Ez alapján azt látjuk, hogy tízből kilenc ellátást igénybe vevő, gyermekes édesanya volt a nyugdíjba vonulása idején, illetve feltételezhetjük, hogy egyúttal már nagymama is. A járandóságot igénylők közel felét a kétgyermekes édesanyák teszik ki, az egy gyermeket nevelők pedig a negyedét. A nagycsaládos nők 12-14%-ban választották ezt az ellátási formát, míg a vizsgált populációban minden tizedik nő gyermektelenként igényelte a Nők40 nyugdíjat.

6. ábra. Megállapítások száma gyermekszám szerint, 2018–2025 (fő)

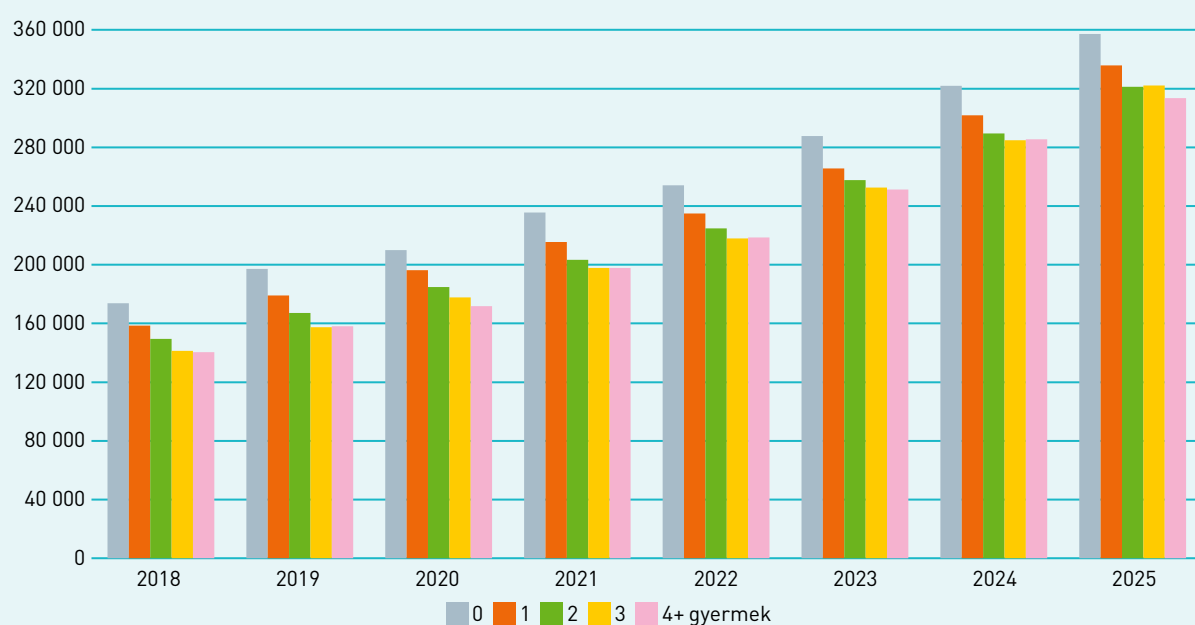

Forrás: MÁK. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek.

2018-ban átlagosan 152 ezer forint jutott egy-egy ellátásra, ami a gyermekek számával csökkent. A legmagasabb összegre (174 ezer Ft) a gyermektelenek számíthattak, míg a három vagy több gyermeket nevelők (18,7%-kal) 33 ezer forinttal kisebb járandóságra. 2025-re az átlagos járandóság mértéke több mint a duplájára (330 ezer Ft) emelkedett. A legjelentősebb relatív növekedés (128%)

a háromgyermekesek körében történt, őket követik a négy vagy ennél több gyermeket nevelők. A legmagasabb járandóságot a gyermektelenek számára utalta a MÁK, ami nem meglepő, hiszen esetükben az ellátás összegének megállapítása negyvenévnyi munkaviszony alapján történik, amiben nem volt gyermekgondozással töltött időszak.

7. ábra. Átlagos induló ellátás összege gyermekszám szerint, 2018–2025 (Ft/hó)

Forrás: MÁK. Megjegyzés: a 2025. évi adatok nem teljes körűek.

Összegzés

A szakirodalom a Nők40 intézményét olyan nyugdíjpolitikai eszközként értelmezi, amely egyszerre hordoz társadalompolitikai és áttételesen gazdasági célokat, ugyanakkor komplex intézményi dilemmákat is felvet. Ez a kettősség jól mutatja, hogy a Nők40 egyszerre értelmezhető gazdasági ösztönzőként az aktív szülői korosztály szempontjából, társadalompolitikai eszközként és intézményi kivételként a magyar nyugdíjrendszerben. Míg egyes elemzések a konstrukció elosztási torzulásaira és fiskális kockázataira hívják fel a figyelmet (Czeglédi et al. 2016, Mihályi – Vincze 2016, Simonovits 2019, OECD 2024), addig más megközelítések a hosszú szolgálati idő elismerését, a gyermekneveléssel megszakított női életpályák kompenzációját, a nemzedékek közötti együttműködést és a munka-család egyensúly elősegítését hangsúlyozzák (Botos 2015, Botos 2018, Fűrész – Agócs 2018).

A tanulmányunkban megfogalmazott négy kutatási kérdésre alapvetően választ kaptunk a MÁK adminisztratív adatai alapján. Így az idősoros vizsgálat alapján jól kirajzolódik a Nők40 igénybevételének időbeli alakulása: a konstrukció bevezetésének évében jelentős belépési hullám volt megfigyelhető, amelyet követően az éves megállapítások száma

stabilizálódott. Az életkori mintázatok elemzése azt mutatja, hogy az ellátás igénybevételének legjellemzőbb időpontja az ötvennyolc–ötvenkilenc éves korcsoporthoz köthető, ugyanakkor az utóbbi években fokozatosan növekszik a magasabb (hatvan év feletti) életkorban belépők aránya.

Területi vonatkozásban egyértelmű mintázatot láthatunk: az ellátások átlagos összege és az igénybevétel aránya szoros összefüggést mutat az ország gazdasági fejlettségének térszerkezetével, mivel a magasabb ellátások elsősorban a fővárosi és nyugat-magyarországi térségekben jelennek meg, míg az alacsonyabb összegek inkább periférikus régiókhoz kapcsolódnak.

A gyermekvállalás és a Nők40 igénybevételének kapcsolatát vizsgálva pedig az adatok arra utalnak, hogy a konstrukciót többségében a gyermekes nők veszik igénybe (90%-a gyermekes), ami összhangban áll a szabályozás családpolitikai céljaival. Ez a speciális nyugdíjintézkedés tehát stabil igénybevételi mintázatot mutat, miközben egyszerre értelmezhető korai nyugdíjazási lehetőségként és a női életpályák sajátosságait figyelembe vevő és elismelő társadalompolitikai eszközként.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH) keretében készült.

Felhasznált szakirodalom

Balogh, L., Drinóczi, T. (2025). A gondoskodás elismerése vagy diszkrimináció? Gondolatok a „Nők40” nyugdíjlehetőségéről társadalmi egyenlőségi és alkotmányjogi szempontból. *Fundamentum* 29(2), 62–71. <https://doi.org/10.70538/fundamentum.2025.2.5>

Botos, J. (2015). Paradigmaváltások a nyugdíjrendszerben. In Katona, K., Kőrösi, I. (szerk.) *Felzárkózás vagy lemaradás? A magyar gazdaság negyedszázaddal a rendszerváltás után*. Budapest: Pázmány Press, 49–66.

Botos, K. (2018). Gondolatok nyugdíjas anyákról, nagyanyákról. *KAPOCS* 1(2), 33–37. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2018.2.5>

Czeglédi, T., Simonovits, A., Szabó, E., Tir, M. (2016). *Retirement rules in Hungary*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies. Forrás: <https://old.kti.krtk.hu/file/download/mtdp/MTDP1631.pdf> (Letöltés ideje: 2026. március 14.)

Fűrész, T., Agócs, G. (2018). Nagyszülőnek lenni jól *KAPOCS* 1(4), 29–31. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2018.4.5>

Hajdú, J. (2016). Constitutionality of the early retirement for women with 40 years of service period in Hungary. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica* 79, 209–217.

Kopp Mária Intézet (2018). *Véleménye kincs! A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) gyermekvállalásról szóló kutatásának előzetes eredményei*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Velemenye_KINCS.pdf

Kopp Mária Intézet (2019). *Baba-mama kutatás. Gyermeknevelés és munka*. <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/>

Babamama_kutatas_gyermeknevelés_es_munka_20190211.pdf

Kopp Mária Intézet (2022). *A nagyszülő erőforrás a család számára, ahogy a család is erőforrás az idősek számára*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS_omnibusz_2022_szept_idosek.pdf

Kopp Mária Intézet (2023). *A nagyszülők szerepe a családban*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS-Nagyszulok_sze-repe_a_csaladban_2023_julius.pdf

Kopp Mária Intézet (2026). *A magyaroknak fontos az idősek anyagi biztonsága*. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/A_magyaroknak_fontos_az_idosek_anynagi_biztonsaga.pdf

KSH. (2025). 3.5.18. A nyugdíjban részesülők a teljes ellátás szerint, 2025. január [fő]. *Magyar statisztikai zsebkönyv 2024*. https://www.ksh.hu/evkonyvek/2024/magyarorszag-2024/html/tablak_zsk.html (Letöltés: 2026. 03. 18.)

KSH, STADAT. (2025). 25.1.1.40. *Új nyugdíj és egyéb ellátás megállapítások a teljesítő határozatok alapján*. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0037.html (Letöltés: 2026. 03. 18.)

KSH, STADAT. (2025). 25.1.1.38. *Nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők száma és teljes ellátásának havi átlagösszege, január*. https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0034.html (Letöltés: 2026. 03. 18.)

Mihályi, P., Vincze, L. (2016). A „Nők-Férfiak 40” nyugdíjkonceptió pénzügyi következményeinek szemléltetése a felosztó-kirovó nyugdíjrendszerben. *Gazdaság és Pénzügy* 3(1), 3–24.

OECD. (2024). *Strengthening the Hungarian pension system*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/structural-reforms/country-policy-support/Strengthening-the-Hungarian-Pension-System.pdf>

Simonovits, A. (2019). The boomerang of Female40: Seniority pensions in Hungary, 2011–2018. *European Journal of Social Security* 21(3), 262–271. <https://doi.org/10.1177/1388262719869527>

Simonovits, A. (2024). Egy középtávú magyar nyugdíjreform költségbebecslése. *KÖZGAZDASÁGI SZEMLE*, 71(12), 1325–1350. <http://doi.org/10.18414/KSZ.2024.12.1325>

Simonovits, A., Tir, M. (2019). Dilemmas of Female40. In Fazekas, G., Köllő, J. (Eds.) *The Hungarian Labour Market 2018*. Institute of Economics, Centre for Economic and Regional Studies, 192–195. <https://real.mtak.hu/94330/1/12.pdf>

Szikra, D. (2018). Távolodás az európai szociális modelltől – a szegénység társadalmpolitikája. *Magyar Tudomány* 17(6), 858–871. Forrás: https://mersz.hu/hivatkozas/matud_f7997#matud_f7997

Jogszabályi hivatkozások

1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról

2009. évi XL. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény módosításáról

2010. évi CLXX. törvény az egyes nyugdíjbiztosítási tárgyú és más kapcsolódó törvények módosításáról

2011. évi CLXVII. törvény a korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról

Az otthon a jövő alapja: Lakhatási támogatások a Felzárkózó Települések programban

¹ Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)
Levelező szerző: Antal István, antal.istvan@koppmariaintezet.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.5>

Absztrakt

Kutatásunk során arra vállalkoztunk, hogy megvizsgáljuk, a Felzárkózó Települések (FeTe) programba bevont településeken miért népszerűek egyes családtámogatások. A kutatás során áttekintettük a rendelkezésre álló adatokat, interjúkat készítettünk a településeken dolgozó szakemberekkel és azokkal a családokkal, akik igénybe vették a lakhatásukat – és ezzel együtt az életszínvonalukat – javító lehetőségeket. Az alábbiakban betekintést nyújtunk az olvasók számára a Magyar Máltai Szeretetszolgálat (MMSz) otthonteremtéssel kapcsolatos munkájába, valamint a célcsoport percepcióiról is információkat kaphatnak. Jelen tanulmány a Magyar Máltai Szeretetszolgálat (MMSz) Otthonteremtési munkacsoportjának tevékenységét és a lakhatási támogatások igénylési folyamatával kapcsolatos kihívásokat vizsgálja. A kutatás elsődleges célja, hogy feltárja, milyen szerepet játszanak a munkacsoport szakemberei a potenciális igénylők támogatásában, és hogyan segítik őket a komplex adminisztratív és pénzügyi folyamatok során. A kutatás módszertana félig strukturált interjúkon alapul, amelyek a munkacsoport tagjaival és a célcsoporttal készültek. A primer adatgyűjtés során a szakemberek régióspecifikus lakhatási viszonyokra, a lehetséges igénylők szocio-gazdasági jellemzőire, az igénylési folyamat specifikus nehézségeire, valamint a sikeres lakásvásárlás és -felújítás megvalósítására vonatkozóan adnak betekintést. A tanulmány a célcsoportot pedig az igénylés folyamatán keresztül mutatja be, szemléltetve a felmerülő nehézségeket és helyzetük javulását a támogatások igénybevételével.

Kulcsszavak: lakhatási támogatások, Felzárkózó Települések Program (FeTe), családpolitika, lakhatási szegénység, társadalmi felzárkózás

Abstract

During our research, we examine why certain family support measures are particularly popular in the settlements included in the Emerging Settlements Program (FeTe). In the study, we reviewed the available data and conducted interviews with professionals working in these settlements, as well as with families who have taken advantage of opportunities aimed at improving their housing conditions—and, consequently, their standard of living. Below, we provide readers with insights into the housing-related activities of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta (MMSz), along with information on the perceptions of the target group. This study examines the activities of the Housing Working Group of the Hungarian Charity Service of the Order of Malta (MMSz) and the challenges associated with the application process for housing subsidies. The primary objective of the research is to explore the role of the working group's professionals in supporting potential applicants and how they assist them throughout complex administrative and financial procedures. The research methodology is based on semi-structured interviews conducted with members of the working group and the target group. During the primary data collection, professionals provide insights into region-specific housing conditions, the socio-economic characteristics of potential applicants, the specific difficulties of the application process, and the realization of successful property purchases and renovations. Furthermore, the target group illustrates the emerging difficulties and the improvement of their circumstances through their experiences with the application process and the utilization of the subsidies.

Keywords: housing support, Emerging Settlements Program, (FeTe), family policy, housing poverty, social inclusion

Bevezetés

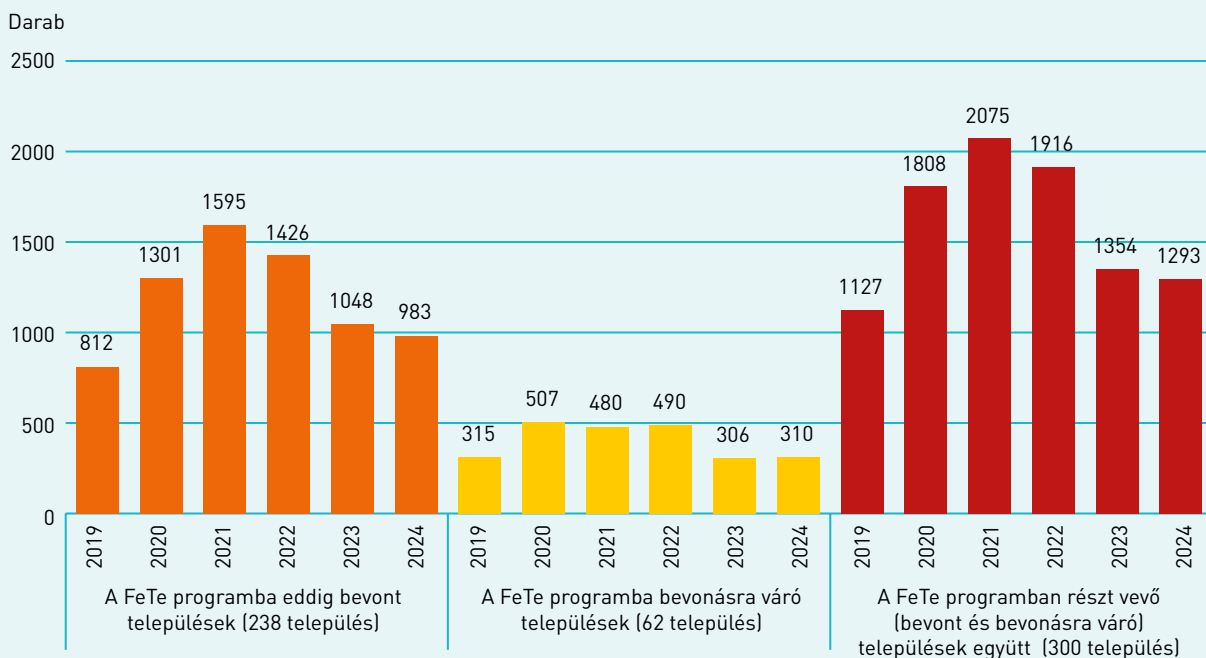
Az utóbbi évtizedekben számos családpolitikai intézkedés lépett életbe Magyarországon, amelyek célja a negatív demográfiai trendek megfordítása, a családok jövedelmének növelése, az otthonteremtés megkönnyítése, valamint a munkaerőpiaci részvétel serkentése. Ezek az intézkedések sokrétűek, és magukban foglalják a pénzügyi támogatásokat, adókedvezményeket, a gyermeknevelést támogató szolgáltatásokat, valamint a lakhatást elősegítő támogatásokat és a kedvezményes hiteleket.

A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) a Felzárkózó Települések (FeTe) program indulása óta folyamatosan monitorozza a családpolitikai intézkedéseket, valamint a szocio-gazdasági és demográfiai folyamatok alakulását a programban részt vevő településeken (Antal – Török 2020, Bocz – Antal 2020, Raffael 2021, Németh 2023, Papházi 2023, Trásy et al., 2023, Görgöy 2023, Trásy 2023, Székely et al., 2025).

A Felzárkózó Települések hosszú távú programot 2019-ben indította a kormány (1404/2019. (VII. 5.) számú Korm. határozat), azzal a céllal, hogy a háromszáz leghátrányosabb helyzetű magyarországi települést felzárkóztassa, fejlessze azok szociális és infrastrukturális adottságait.

A hatályos családpolitikai jogszabályok (például a 302/2023. (VII. 11.) Korm. rendelet) értelmében a támogatásokhoz való hozzáférés elviekben minden magyarországi településen, így a Felzárkózó Települések (FeTe) programban érintett helyszíneken is biztosított. A KINCS által készített legújabb elemzés szerint a Felzárkózó Települések programban részt vevő településeken igen népszerűek a családtámogatások. A Babaváró támogatást például 2019 és 2023 között több mint kilencszáz vették igénybe (Székely et al. 2025). A szerződéskötések száma 2020 és 2022 között volt a legmagasabb (lásd az 1. ábrát).

1. ábra. A Babaváró támogatás-igénylések számának alakulása a FeTe programban részt vevő településeken

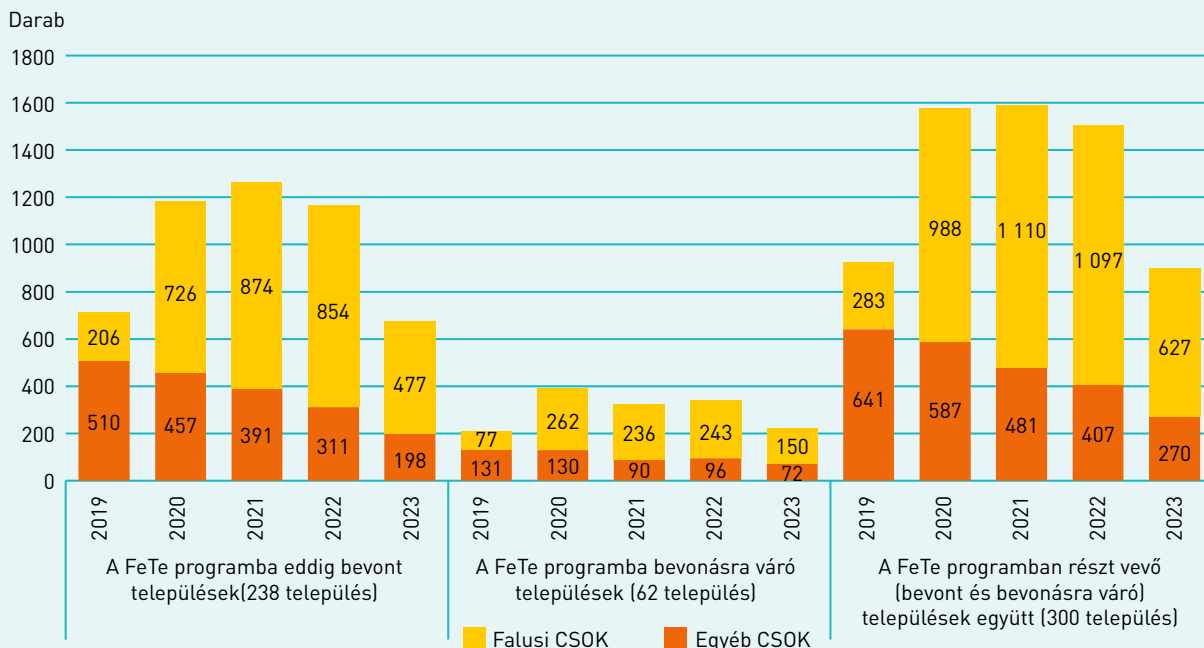

Forrás: Székely et al. (2025)

A Babaváró hitel mellett a falusi CSOK és más CSOK-támogatások is nagy népszerűségnek örvendenek. A programba bevont településeken 2019 és 2024 között összesen 4105 falusi CSOK-szerződést

kötöttek, ami kiemelkedő érdeklődésre utal. Ezen kívül ugyanebben az időszakban 2386 egyéb CSOK-szerződést is aláírtak, ami tovább erősíti a lakhatási támogatások szerepét a régióban (lásd a 2. ábrát).

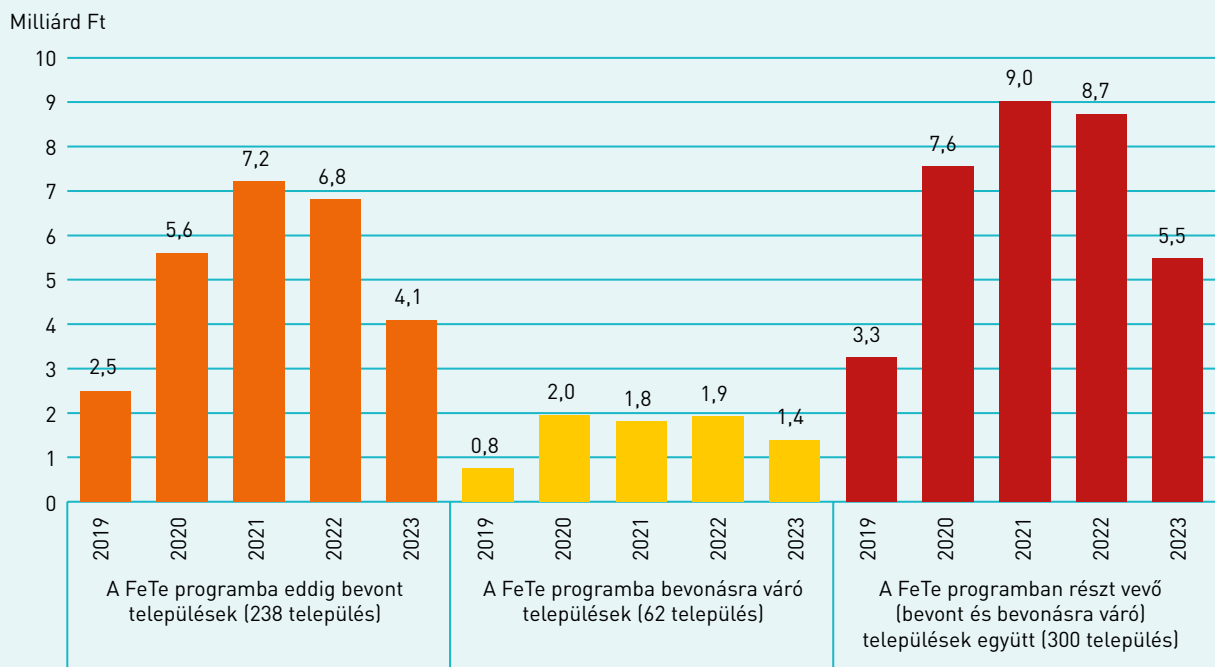
2. ábra. A falusi CSOK- és az egyéb CSOK-szerződések számának alakulása (hitelszerződésekkel együtt) a FeTe programban részt vevő településeken

Forrás: Székely et al. 2025 / MÁK-adatok alapján a szerző saját szerkesztése

A CSOK-szerződések keretében 2019 és 2024 között összesen 34 milliárd forint értékben kaptak támogatást és/vagy támogatott hitelt az ezeken a településeken élők (lásd a 3. ábrát).

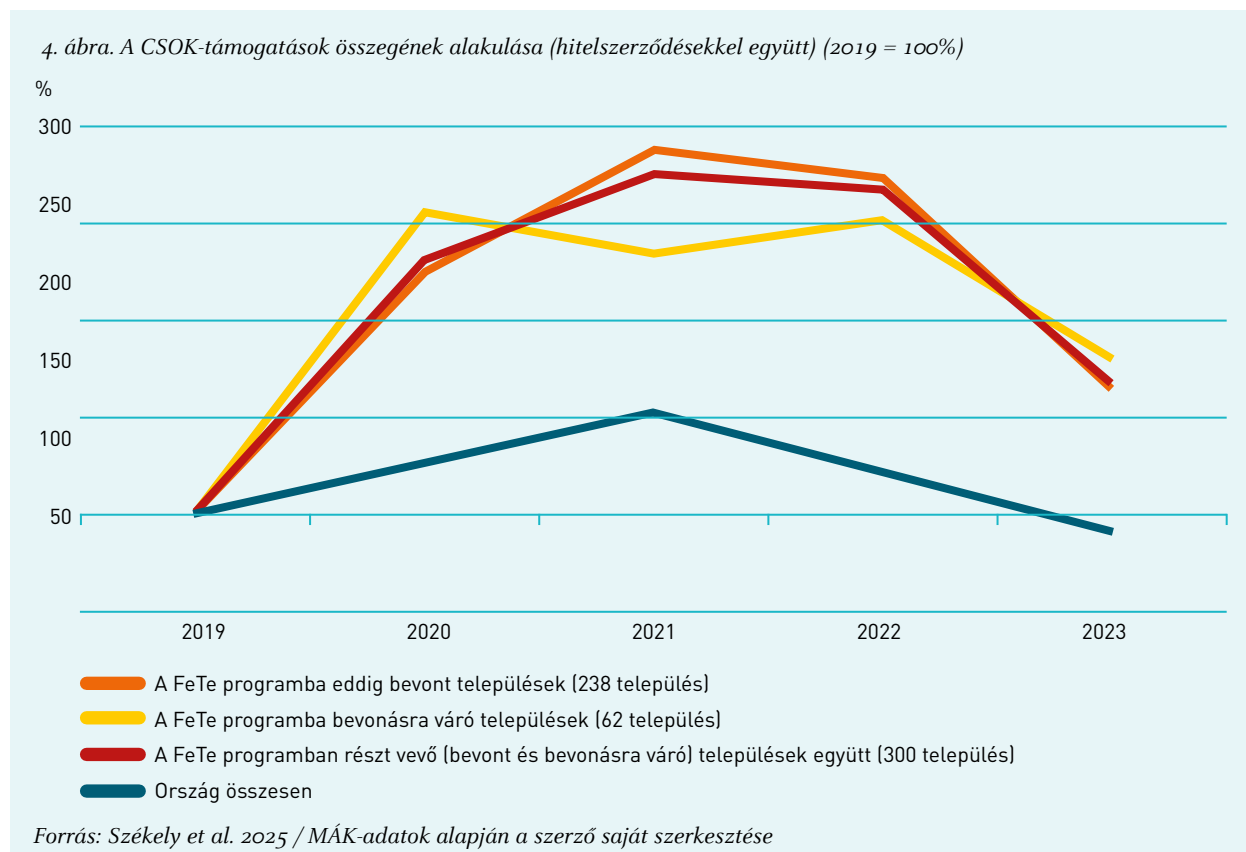
3. ábra. A CSOK-támogatások összegének alakulása (hitelszerződésekkel együtt) a FeTe programban részt vevő településeken

Forrás: Székely et al. 2025 / MÁK-adatok alapján a szerző saját szerkesztése

Az országos adatokkal összehasonlítva a 2019-ben felvett összegekhez viszonyítva a FeTe programban részt vevő településeken a támogatások igénybevétele 2020-ban 232%-kal, 2021-ben 276%-kal, 2022-ben 268%-kal nőtt, illetve 2023-ban még ereszkedő tendencia mellett is (168%) magasabb volt a 2019-es FeTe adatnál és az országos adatnál. Országosan a növekedési pálya a következőképpen

rajzolódik ki: 2020-ban 125%, 2021-ben 153%, 2022-ben ismét 125%, majd 2023-ra (91%) csökkenésnek indult és a 2019-es adatnál alacsonyabb arányú igénybevétellel zárt. A 4. ábrán látható, hogy a kiinduló év után minden évben az országos átlagnál nagyobb arányú növekedés volt a FeTe programban részt vevő településeken.

A településeken élők hátrányos társadalmi háttere (mivel a legszegényebb települések kerültek a vizsgálatba) önmagában nem indokolja a korábbi ábrákon látható magas sikeres igénylésszámokat.

E kutatás éppen ezért azt a célt tűzte ki maga elé, hogy feltárja a hátrányos társadalmi háttér és a viszonylag magas sikeres igénylésszámok közötti logikai eltérés okait.

Szakirodalmi háttér

A jogosultsági kritériumok, amelyek egyrészt az igénylő személyére vonatkoznak, másrészt az ingatlanra, amelyre a támogatást szeretnék fordítani.

1. táblázat

Jogosultsági kritériumok¹

Személyi kritériumok:

- büntetlen előélet,
- köztartozás-mentesség,
- kétéves folyamatos és aktív tb-jogviszony, amelyet maximum 30 napra lehetett megszakítani az elmúlt két évben,
- meglévő gyermek vagy előre vállalható gyermek,
- házasság vagy élettársi kapcsolat,
- az egyik félnek tizennyolc és negyven év között kell lennie.

Ingatlanra vonatkozó kritériumok:

- családi ház esetén
 - 1 gyermeknél minimum 70 m²,
 - 2 gyermeknél minimum 80 m²,
 - 3 gyermeknél minimum 90 m²;
- tehermentes ingatlan,
- ingatlan-értékbecslési szakvélemény alapján lakhatási igények kielégítésére alkalmas,
- az ingatlan a preferált településen kell lennie.

Életvitelszerűen a támogatott ingatlanban kell élni. A FeTe programban részt vevő településen az oktatási, lakhatási és foglalkoztatási mutatók elmaradnak az országos átlagtól. Arányaiban kevesebb azoknak a családoknak a száma, akik társadalombiztosítási jogviszonnyal rendelkeznek. A témában született tudományos cikkek (Antal – Török 2020, Bocz – Antal 2020, Raffael 2021, Németh 2023, Papházi 2023, Trásy et al., 2023, Görgöy 2023, Trásy 2023, Székely et al., 2025) szerint is a támogatások

népszerűek, a FeTe településeinek és arányaiban az országos átlagnál is magasabb az igénybe vevők száma. A kutatói érdeklődésünk elsődleges célja az volt, hogy kiderítsük, arányaiban miért magasak az olyan településeken az igénylések számai, amelyek a jogosultsági kritériumoknak azok tudnak csak megfelelni, akik – többek között – folyamatos tb-jogviszonnyal rendelkeznek. Kutatásunkban a szakértőkkel és az igénybe vevőkkel folytatott interjúk során arra voltunk kíváncsiak, minek köszönhető az egyes családpolitikai intézkedések népszerűsége, milyen szocio-gazdasági és információs háttérrel rendelkeznek az azokat igénybe vevők, illetve melyek azok a tényezők, amelyek vélhetően megkönnyítik az igénybevételt.

A településekre a sporadikus elhelyezkedés jellemző, de az ország dél-dunántúli, észak- és északkelet-magyarországi határmenti településeit érinti leginkább. A program a Magyar Máltai Szeretetszolgálat szakmai vezetésével és koordinációjában valósul meg, bevonva több egyházi és civil szervezetet. A kezdeményezés szakmai alapját és településfejlesztésének módszertanát a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programja adta (Lantos 2023), amelynek lényege, hogy a településeken közösségépítést és szociális munkát végző kollégák a problémákat és a közösségi kihívásokat felmérve készítenek stratégiát a problémák orvoslására. A települések kiválasztására a Központi Statisztikai Hivatal tett javaslatot egy a települési fejlesztések főbb társadalmi-gazdasági mérőszámaiba magába foglaló kompozit indikátor² segítségével (Németh 2023).

¹ Falusi CSOK igénybevételének jogosultsági kritériumai, 302/2023. (VII.11.) Kormányrendelet a kistelepüléseken nyújtható otthonteremtési támogatásokról.

² A kompozit indikátor tartalma: a fiatalok aránya a teljes népességből 2017–2019 között, születési arányszám 2017–2019 között, egy munkavállalási korú (15–62 éves) lakosra jutó adóköteles jövedelem (millió Ft) 2017–2019 között, tartós (180 napnál hosszabb ideje nyilvántartott) álláskereső aránya 2017–2019 között (%), a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek aránya a 0–24 éves állandó népességből 2017–2019 között (%), komfort nélküli, szükség- és egyéb lakások aránya a lakott lakásokon belül 2011-ben (%), regisztrált bűncselekmények ezer lakosra jutó száma (lakóhely szerint) 2017–2019 között (darab), nyolc általános iskolai osztályt el nem végzettek aránya a tizenöt éves és annál idősebb népességből 2011-ben (%).

A program 2026-re várhatóan háromszáz településre terjed ki, ahol összesen megközelítőleg 300 ezer ember él, így a programban érintett települések lakossága az össznépesség hozzávetőleg 3%-át teszi ki. Ezek a településeken jellemzően alacsony a lakosok iskolai végzettsége, ahogy a foglalkoztatottsági ráta is, míg a komfort nélküli lakások aránya meghaladja az országos átlagot. Gyakori a fiatalok és a képzetettebbek elvándorlása, miközben az alacsony iskolázottságú, sokgyermekes családok aránya magas. Ezek a tényezők hozzájárulnak a helyi közösségek válságához és az etnikai szegregációhoz (Ragadics 2023).

A program, amely szerteágazó, összetett és komplex szakmai felépítéssel rendelkezik, a települési diagnózisból indul ki és a cselekvési tervek során kialakított akciókon keresztül valósul meg. Minden településen alapelve, hogy a fogantatástól a foglalkoztatásig kísérik a családokat. Az alapelvhez az alábbi három cél társul:

1. minden a településen megszületett gyermek bevonása a Biztos Kezdet Gyerekházak működésébe,
2. a lakóházak felújítása és biztonságossá tétele,
3. belterületi földek megművelése (Vecsei 2023).

A háromszáz település infrastruktúráját 2022-ben mérték fel. Ez alapján a FeTe-ben részt vevő településeken 25% volt a vécé nélküli házak aránya, ezen felül a lakóépületek 16,5%-ában nem volt bevezetve folyóvíz³. Ezzel szemben a 2022-es népszámlálás adatai alapján az országban megtalálható ingatlanok 3,2%-a nem rendelkezik benti vécével (Lukács 2024).

A lakhatási probléma leírása legpontosabban a Magyar Máltai Szeretetszolgálat által megjelentetett, *A jelentés program építőkövei* című kiadványban olvasható: „A nyomor a legkézzelfoghatóbban a lakhatási körülményekben érhető tetten. A dohos, romos lakások, a zsúfoltság, a sivár tárgyi környezet, a vegyes és egészségtelen fűtés az általános javulás ellenére ma is jellemző kép a falusi cigánytelepeken. A családok sok helyen erőn felül dolgoznak azon, hogy javítsák, karban tartásuk, rendezzék

a lakásokat, portákat kívül-belül.” (Magyar Máltai Szeretetszolgálat 2023: 117).

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat több projektet működtet, hogy segítsen a településeken élők lakhatási helyzetén. Ezek közül kiemelendő a tetőkommandó, amely a kríziskezelést és a még menthető házak javítását tűzte ki célul. Ezen felül szociális napelempark létrehozása is zajlik, amellyel a településen élők energetikai szükségleteit fedezik. A projekt további fontos eleme a szociális bérlakások építése azok számára, akik nem tudnak saját tulajdonú ingatlanhoz jutni. Az eljárások támogatása érdekében otthonteremtési csoportot hoztak létre, amely a családügyi támogatások és kedvezmények igénylésében segít (Lantos 2023, Fazekas –Hamarics 2024).

A FeTe program egyik fő pillére a biztonságos és a település viszonyai alapján elfogadható lakhatás megteremtése, valamint a lakhatási szegénység csökkentése. A Habitat for Humanity minden évben jelentést⁴ készít a lakhatási szegénységről, amelyben az alábbi indikátorokat veszik figyelembe:

- lakhatáshoz való hozzáférés: ez alatt elsősorban az alacsony státuszú csoportok lakhatáshoz való hozzáférést értik, kiegészítve a fiatalok lakáshoz jutásának lehetőségeivel;
- lakhatás jogi biztonsága: ide sorolják a lakhatás jogviszonyának tisztázatlanságát, a földhivatali bejegyzések hiányosságait, a lakásbérleti szerződések hiányát, a kilakoltatási szabályzások rendezetlenségét;
- lakásminőség: az ingatlanok műszaki megfelelősége, víz, áram, fűtés elérhetősége;
- elhelyezkedés: alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférhetőség;
- megfizethetőség: a lakhatási költségek aránya a háztartások bevételeihez viszonyítva; továbbá
- energiaszegénység: energiaforrásokhoz való hozzáférés, ezek költségei a háztartások bevételeihez viszonyítva.

Egy lakhatási szegénységi indexet is létrehoztak, amely a fentebb bemutatott indikátorokat egyesíti.

³ <https://fete.hu>

⁴ A Habitat for Humanity oldalán megtalálhatók a jelentések: <https://habitat.hu/ezzel-foglalkozunk/szakpolitikai-munkank/eves-jelentes-a-lakhatasi-szegenysegrol/>

Az index az alábbi tényezőket tartalmazza:

- a megfelelő lakhatási infrastruktúra hiányát, problémáit,
- a nem megfelelő fűtés,
- a túlzásfolttságot, illetve
- a bevételek 40%-a feletti lakásfenntartási költségeket.

A fenti index alapján a leghátrányosabb helyzetben a hajléktalanok vannak, akiknek a becsült száma elérheti a 10 ezer főt, őket követi az a nagyjából 230 ezer ember, 90 ezer ingatlanban élő család, akik alapvető infrastrukturális ellátottság nélküli (folyóvíz, fürdő és vécé nélküli) ingatlanban élnek. A Habitat for Humanity adatai alapján a lakosság 30%-a, nagyságrendileg 1 millió háztartás és 2 877 000 fő érintett a szegénységi index legalább egy elemével (Lukács 2024).

A KSH által publikált *Miben élünk?* című kiadványban megjelent írás (Hegedűs – Somogyi 2016) 2015-ös adatokra hivatkozva tárgyalja a lakhatási szegénységet a lakhatási megfizethetőség kérdésköréhez társítva. A lakhatási megfizethetőség azt jelzi, hogy a család összes bevételének hány százalékát kell a háztartás fenntartására fordítani. 35%-40%-nál húzzák meg a bekerülési határt, de mint részletezik az anyagban, ezt az arányt szükséges kiegészíteni a lakás minőségének leírásával, illetve azzal, hogy a megmaradt jövedelem fedezi-e a család társadalmilag elfogadott megélhetését. Ezek a kitételek változnak a társadalmi környezet megítélésével vagy az uralkodó lakásrezi fogalmi kereteinek változásával. A vizsgálat szerint a társadalom legalsó jövedelmi tizedébe tartozó családok több mint 40%-a szembesül a megfizethetőség problémájával, míg a legfelső jövedelmi tized mindössze 3%-a szembesül ilyen problémával. A megfizethetőséggel kapcsolatos probléma magasabb arányban fordul elő a családi házas területeken, a kistelepüléseken, a bérlakások és a hitellel rendelkezők lakások esetén (Hegedűs – Somogyi 2016). A Városkutató Kft. által a Magyar Máltai Szeretetszolgálat számára kidolgozott kézikönyv a lakhatási szegénység felszámolását célozza, módszertani segítséget nyújtva a diagnózis alapú beavatkozási tervekhez (Hegedűs et al. 2022).

A kézikönyvben leírt folyamat az alábbi lépésekből áll:

1. Helyzetfelmérés (diagnózis): átfogó felmérés a települések lakhatási nehézségeiről.
2. Beavatkozási terv: a helyzetfelmérés alapján tervek kidolgozása a problémák orvoslására.

3. Cselekvési terv: a beavatkozási terv konkrét megvalósítása.

A diagnózis két fő területre fókuszál:

1. A települési szint a település szerkezetét, infrastruktúráját, közlekedését és a szolgáltatások elérhetőségét vizsgálja. A vizsgált szempontok alapján településeket három kategóriába sorolja: rossz, közepes és jobb pozíció.
2. A háztartási szint az ingatlanok állapotát, jogi helyzetét és a családok szociális helyzetét méri fel. A családokat a következő három csoportba sorolja:
 - a. Teljes nyomorban élő családok: intenzív, hosszabb távú segítségre szorulnak, gyakran nincs munkaképes tagjuk, és súlyos problémákkal küzdenek.
 - b. Minimális önfenntartó képességgel rendelkező családok: megélhetési gondjaik vannak, de van munkát végző tagjuk, és a munkaerőpiaci részvételük fejleszthető.
 - c. Jobb helyzetű, viszonylag magas jövedelmű családok: rendszeres jövedelemmel rendelkeznek, stabilabb életvitelt élnek, de a munkaerőpiaci részvételük szintén fejleszthető lehet.

A lakások állapotát négy kategóriába sorolják: életveszélyes, kritikus (felújításra nem érdemes), felújítható (kb. tíz évre lakhatóvá tehető) és jó állapotú (modernizálható).

A diagnózisok alapján a cselekvési terv többféle beavatkozási szintet is magában foglalhat, mint például adósságkezelést, háztartásgazdálkodási programokat, a tulajdonviszonyok rendezését, lakásfelújítási programokat, krízislakást-fejlesztést és bérlakásfejlesztést (Hegedűs et al. 2022).

A Máltai Szeretetszolgálat munkatársai a kézikönyvben ismertetett módszertan segítségével a diagnózisból kiindulva, komplex cselekvési terv alapján dolgoznak a családok segítése érdekében.

A mai lakáshelyzetet nagyban befolyásolta a múlt rendszereinek és kormányzatainak lakáspolitikája. Kocsis (2004) elemzése szerint a rendszerváltás előtt az állam próbálta kezelni a lakáskérdést, a 1980-as évektől kezdődően különböző támogatott hitelekkel a magánszektor kezdeményezéseit is segítette. A budapesti lakásszegénység gyökerei a szocialista lakáspolitikai hiányosságaira és a rendszerváltást követő tömeges lakásprivatizációra vezethetők vissza, amelyek természetes módon vidéken is éreztették hatásukat. A privatizáció

során a bérlakásállomány jelentős része magántulajdonba került, a tulajdonnal rendelkező, de fenntartási költségek fizetésével küzdő rétegek megjelenését eredményezte. Esetükben a rezsiköltségek akár a jövedelmük felét is kitehetik. A tanulmány (Kocsis 2004) rávilágít arra, hogy a jelenlegi támogatási rendszer gyakran nem éri el a legkiszolgáltatottabb csoportokat, és hangsúlyozza a szociális bérlakásszektor megújításának, valamint a magánbérleti piac szabályozottabbá tételének fontosságát a lakhatási krízis enyhítése érdekében.

A lakhatási támogatások igénybevételének nehézségei nem csak hazánkra jellemzők. A nemzetközi szakirodalom ezt a jelenséget gyakran a *non-take-up* (igénybe nem vétel) fogalmával írja le. Van Oorschot (1991) szerint a rászorulóknak gyakran nem rendelkeznek megfelelő információval, a számukra bonyolult adminisztratív folyamat és a vélt vagy valós megbélyegzés (stigma) miatt maradnak ki a nekik szánt támogatásokból. Kelet-Közép-Európában ez a probléma sajátos formát ölt. Stephens et al. (2015) elemzése szerint a posztzocialista országok lakhatási modelljeit a saját tulajdon

csapdája jellemzi. A legszegényebb rétegek is saját tulajdonú ingatlanban élnek vagy szeretnének élni, és a bérlakásstruktúra sem jelent megoldást sokuknak, mert az nincs kiépítve, azonban a magántulajdonú ingatlanok fizikai állapota és a tulajdonviszonyok rendezetlensége kizárja őket a piaci és egyéb állami típusú lakásfinanszírozási és támogatási rendszerekből.

Ebben a környezetben a Wacquant (2008) által leírt területi kirekesztettség (*territorial stigmatization*) felerősíti az intézményi elutasítást, hiszen a területi problémák további társadalmi hátrányokkal párosulnak. Az általa leírtak szerint a szegénység, az információhiány és a magas munkanélküliség együtt jár az intézményi elutasítottsággal. A Felzárkózó Települések program keretében megvalósuló mentori kísérés tehát nem csupán szociális munka, hanem egy olyan közvetítői szerep, amely a nemzetközi gyakorlatban is ismert strukturális gátakat igyekszik lebontani a családok és az állami támogatási rendszer között, továbbá a Wacquant által leírt társadalmi és intézményi kirekesztés ellen is hatékony.

Módszertan

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Otthonteremtési munkacsoport településeken dolgozó munkatársait kérdeztük félig strukturált interjú keretében a településeken felvett támogatásokról, illetve a folyamatról, amelynek eredményeként a támogatások az igénylőkhöz kerülnek. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a leghátrányosabb helyzetű településeken ki és milyen módon tud élni a lehetőségekkel, illetve a munkacsoport hogyan tud nekik segíteni. A szakemberek a FeTe településeken dolgoznak, a bevont településeket eléri és segítik az ott élőket. A kutatás során összesen hat fővel készült interjú: a csoport munkájáért felelős országos vezetővel, akit a feladataikról és a kihívásairól kérdeztünk, továbbá a Heves, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyéért, az észak-alföldi, a dél-dunántúli, valamint a mozaikrégiókéért felelős kollégákkal. Az interjúk után arra kértük a szakembereket, hogy javasoljanak olyan családokat, akik már igényeltek lakhatási támogatást (CSOK-ot), azt megkapták, igénybe vették a Babaváró támogatás lehetőségeit, és fel is tudták használni a forrásokat. Ennek nyomán tizenkét családdal készítettünk félig strukturált interjúkat, akik közül hat család az észak-magyarországi

régióban, három az észak-alföldi régióban, három család pedig a dél-dunántúli régióban él. A családokat arról kérdeztük, milyen módon tudtak élni a Máltai Szeretetszolgálat kollégáinak segítségével, hogyan értékelik a támogatás igénylésének folyamatát, valamint arról, hogy a lakhatást segítő programok hogyan érintették az anyagi helyzetüket.

A kutatás módszertani megalapozottságát a két különböző nézőpontú interjúsablon alkalmazása adta, amely lehetővé tette a lakhatási támogatások hatásainak többszemponútú elemzését. Az interjúk strukturáját az alábbi kérdéskörök alkották:

1. Célcsoportinterjúk: a családokkal készült interjúk a lakhatási mobilitás szubjektív megélésére és a család életminőségében bekövetkezett változásokra fókuszáltak. Ezek témái a következők:
 - a. Háttér és motiváció: a család szocio-demográfiai adatai, végzettsége és az információforrások (honnán hallottak a támogatásról).
 - b. A támogatás előtti állapot: a korábbi lakókörnyezet fizikai jellemzői (komfortfokozat, fűtés, zsúfoltság) és az akkori anyagi-mentális kihívások.

- c. Az igénylés tapasztalatai: az ügyintézés nehézségei, a bürokratikus gátak és a Máltai Szeretetszolgálattól kapott szakmai segítség értékelése.
 - d. Eredmények és hatások: a beköltözés utáni anyagi stabilitás, a gyermekek egészségi állapotának és iskolai teljesítményének változása, valamint a privát szféra megjelenése.
 - e. Jövőkép: hosszabb távú tervek, társadalmi mobilitási lehetőségek és a támogatási rendszer fejlesztésére vonatkozó javaslatok.
2. Szakértői interjúk: a szakemberekkel folytatott beszélgetések a támogatási rendszer működési mechanizmusait és társadalmi hatásait vizsgálták strukturális szinten:
- a. Szakmai háttér: az MMSz profilja és a szakember szerepe a felzárkóztatásban.
 - b. Gyakorlati tapasztalatok: a CSOK és a Babaváró hitel helyi alkalmazhatósága, a célcsoport elérésének nehézségei és a banki folyamatok anomáliái.
 - c. A támogatások hatékonysága: a lakhatási körülmények javulásának hatása a családok belső stabilitására és a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenésére.
 - d. Rendszerszintű javaslatok: az állami intézkedések rugalmassága, az egyedi szükségletekre való reagálás képessége és a továbblépéshez szükséges szakpolitikai javaslatok.

Interjúk elemzése

A munkacsoport sokrétű tevékenysége szoros együttműködést igényel a szociális szféra külső partnereivel, különös tekintettel a FeTe-települések jelenléti pontjaira és a szociális hálózat munkatársaira. Az interszektorális együttműködés azonban túlmutat a szociális területen, és kiterjed a pénzintézetekre (banki ügyintézőkre) és a piaci szereplőkre (vállalkozókra) is, ami a támogatások sikeres lehívásához és a projektek kivitelezéséhez elengedhetetlen. A vizsgált szakemberek szakmai háttere heterogén, ami jelentősen hozzájárul a felmerülő

problémák komplex megközelítéséhez. Egyikük például helyi lakos és nemzetközi szociálpolitikai tapasztalattal rendelkezik, míg egy másik szakértő közgazdász végzettségével és a piaci szférában szerzett tapasztalataival támogatja a munkacsoportot, egy harmadik munkatárs maga is a célcsoportból érkezett, és a személyes tapasztalatait szociális asszisztensi és szociális munkási tudásával egészíti ki. A különböző szakmai hátterek ellenére a munkájukat a közös segítő szándék és misszió motiválja, ami a munkacsoport hatékonyságának alapja.

Lakhatási helyzet a FeTe településeken

Az interjúk elemzése során megerősítést nyertek a szakirodalom által leírt, a hátrányos helyzetű térségekben tapasztalható komplex lakhatási problémák. Ezek a kihívások messze túlmutatnak a megfelelő minőségű lakóingatlanok pusztán hiányán. A vizsgálat feltárta a tulajdonjogi viszonyok rendezetlenségét, az alapvető közművek (víz, fűtés) fürdőszoba hiányát, valamint az ingatlanok statikailag rossz állapotát, amelyek lehetetlenné teszik a támogatások igénylését. A megkérdezettek tapasztalatai alapján az alapvető infrastrukturális hiányosságok súlyos gondokat jelentenek. A családok gyakran nem képesek megfelelni a támogatások formális feltételeinek, még akkor sem, ha egyébként jogosultak lennének rájuk. Ez a helyzet frusztrációt és

reménytelenséget okoz mind a támogatást kérő családok, mind a segítő szakemberek számára.

A FeTe-településeken az alkalmas ingatlanok korlátozott száma és a felújítás irreális költségei tovább súlyosbítják a helyzetet. A lakhatási problémák mellett az egyik legjelentősebb korlát az információhiány, amely meggátolja a jogosultakat a rendelkezésre álló források, például a falusi CSOK felújítási célú felhasználásában.

A megkérdezettek általános tapasztalata, hogy az ingatlanok állapota sok helyen életveszélyes, és a közművek hiánya általános probléma. A kistelepek lakossága nagy része mélyszegénységben él, a rossz lakhatási helyzet a szegénység egyik legszembetűnőbb manifesztációja.

A rossz állapotú otthonokhoz gyakran korszerűtlen fűtési rendszerek, elégtelen nyílászárók és szigetelés párosulnak, ami magas fűtési költségeket eredményez, növelve a családok anyagi terheit. A helyi megoldási lehetőségek – mint például az önkormányzati vagy szociális bérlakások – rendkívül korlátozottak, ami tovább szűkíti a mozgásteret. A válaszadók egybehangzó véleménye szerint a lakhatást segítő támogatások és a családpolitikai intézkedések integrációja nem mindig zökkenőmentes.

A meglévő támogatási rendszerek rugalmatlansága és a családok egyedi szükségleteinek figyelmen kívül hagyása csökkenti a programok hatékonyságát. Ebből adódóan a kutatás rávilágít a rugalmasabb, személyre szabottabb megoldások szükségességére, amelyek jobban illeszkednek a hátrányos helyzetű családok valós körülményeihez, ezzel növelve a lakhatási programok sikerességét.

Támogatás előtti helyzet és a támogatásokhoz való hozzáférés akadályai

Az interjúk rámutatnak, hogy a célcsoport tagjai rendkívül alulinformáltak a családtámogatási konstrukciók kapcsán. A tájékoztatás jellemzően a Jelenlét pontokon keresztül vagy szájhagyomány útján történik. A CSOK-ot gyakran bonyolultnak ítélik, és a Babaváró hitel előnyeivel és kockázataival sincsenek teljes mértékben tisztában. A szakemberek becslése szerint az ügyfelek kb. 30%-a rendelkezik a tb-jogviszonyhoz kapcsolódó alapvető feltételekkel, amely az igénylési folyamat elindításához szükséges. A legtöbb család az ápolási díj vagy a gyermekek otthongondozási díja (GYOD) igénybevételével szerzi meg a jogosultságot, de van olyan család is, aki azért kezd el bejelentett munkahelyen dolgozni, hogy megfeleljen a feltételeknek. A jogosultságot kevesebben szerzik meg az elsődleges munkaerőpiacon létesített munkaviszonyból.

A kutatás során az alábbi kulcsfontosságú akadályokat azonosítottunk, amelyek meggátolják a családokat a támogatások elérésében:

1. Információhiány és téves információk: A családok gyakran téves információkkal rendelkeznek, ami a támogatási lehetőségek félreértéséhez vezet. A tájékozottság hiánya miatt az igénylési folyamat végigvitele egyedül szinte lehetetlen számukra, és ez a helyzet felkészületlenül éri őket.
2. A tb-jogviszony hiánya: a tb-jogviszony megszerzése komoly kihívást jelent a FeTe-településeken, ahol a foglalkoztatási lehetőségek korlátozottak. Bár a tartósan beteg vagy fogyatékkal élő gyermeküket gondozók számára a GYOD biztosítja a jogviszonyt, a munkát vállaló, stabilan dolgozó családok száma elenyésző.
3. Eladósodottság: a családok gyakran apróbb tartozásokkal küzdenek, amelyek a kamatok miatt megfizethetetlen adóssággá nőnek. Ez a helyzet

meggátolja őket a bejelentett munkavállalásban, mivel a fizetésük egy részét levonják a hitel törlesztéseként, így nem tudnak tb-jogviszonyt szerezni és az adósságot sem képesek rendezni. Emellett a mikrohitel felvétele is gyakori problémát jelent. A magas kamatok miatt a tartozás rendezése rendkívül hosszú és nehézkes folyamat.

4. Az alkalmas ingatlanok hiánya: sok ingatlan nem felel meg a támogatások feltételeinek (például méret, statikai állapot, tulajdonjogi viszonyok miatt). A felújítási munkák gyakran engedély nélkül történtek, ami komoly jogi és statikai problémákat okoz.
5. A folyamat bonyolultsága, időigényesége és az önerő hiánya: a szakemberek beszámolója szerint a teljes folyamat során több mint hatvan lépést kell figyelnie az igénylőnek az igényléstől a felújítási munkák végéig. Emellett az önerő előfinanszírozása és a banki költségek (értékbecslés, ügyintézői díjak) is komoly terhet jelentenek.
6. Diszkrimináció: a roma családok esetenként diszkriminációt érzelnek a bankokban és az önkormányzatoknál. Ez az érzés megnehezíti a támogatásokhoz való hozzáférésüket.

A Máltai Szeretetszolgálat munkatársai egyöntetűen állítják, hogy a családok többsége segítség nélkül nem tudná végigvinni az igénylési folyamatot. Az ahhoz kapcsolódó folyamat komplexitása és az adminisztratív követelmények olyan magasak, hogy még diplomás szakembereknek is hosszú időbe telik a rendszer megértése. A segítő munkatársak a teljes folyamaton keresztül – a tájékoztatástól a felújítás koordinálásáig – támogatják a családokat, ezzel hidalva át a tudásbeli és a kompetenciabeli hiányosságokat.

A Máltai Szeretetszolgálat szerepe

A kutatás primer adatforrásait az MMSZ munkatársai és kliensei jelentették, a program szükségességét és a nélkülözhetetlenséget a támogatási hatékonyság növelése érdekében más elemzések is alátámasztják. A Habitat for Humanity éves lakhatási jelentései (Lukács 2024) rávilágítanak arra, hogy a kisteleplési szegregátumokban az intézményi mediáció (például civil szervezetek jelenléte) kulcsfontosságú a támogatásokhoz való hozzáférésben. Ezt erősíti meg a KINCS monitoringadatai is (Székely et al. 2025), amelyek a FeTe-településeken az országos átlagot meghaladó igénylési hajlandóságot mutatnak.

A szakemberek komplexen segítik az igénylési folyamatot, amelyek közül kiemelkedik az információnyújtás, az adminisztratív támogatás, a pénzügyi tanácsadás és a képviseleti feladatok ellátása. A munkacsoport tagjai részletesen tájékoztatják a családokat a támogatási rendszer feltételeiről és kritériumairól. A tájékoztatás nem csupán a meglévő lehetőségekre korlátozódik, hanem a jogosultsági feltételek eléréséhez szükséges lépésekre is kiterjed.

Az interjúk alapján a szakemberek tudatosan törekednek arra, hogy a reális helyzettel megismertessék a családokat. A családok elé tárják a folyamat minden dokumentációs nehézségét, ezzel felkészítve őket a bürokratikus elvárásokra és erősítve a felelősségvállalást. Ez a proaktív megközelítés lehetővé teszi a családok számára, hogy felkészüljenek a folyamat nehézségeire.

A családoknak nyújtott segítség kiterjed a szükséges dokumentumok beszerzésére és a kérelmek precíz kitöltésére is. Emellett a szakemberek pénzügyi tanácsadással és adósságkezelési szolgáltatással is hozzájárulnak a családok helyzetének stabilizálásához. Segítenek a tartozások összesítésében, a fizetési halasztási vagy részletfizetési kérelmek benyújtásában. Bár az adósságcsapdából való kimentés gyakran rendkívül nehéz, a mindennapi pénzkezelési tanácsok segítenek a családoknak a meglévő források hatékonyabb felhasználásában. A Máltai Szeretetszolgálat munkatársai hatékonyan képviselik a családok érdekeit a bankokban, az önkormányzatoknál és más intézményeknél. Ez az érdekképviseleti szerep kulcsfontosságú, különösen

a diszkriminációs esetek elkerülése érdekében. A támogatási folyamat során a szakemberek a kezdetektől a felújítás befejezéséig, sőt, utána is nyomon követik a családok helyzetét. A FeTe program módszertani leírásai (Németh 2023, Vecsei 2023) és a folyamatos monitoringvizsgálatok (Székely et al. 2025) is megerősítik, hogy az MMSZ munkatársai kulcsszerepet játszanak az intézményi kapuőri szerepek áttörésében.

A szakmai munka folyamatossága nélkülözhetetlen. A mentori szerep nem ér véget a támogatás folyósításával, hanem kiterjed a felújítás teljes időszakára, sőt, szükség esetén az azt követő utógondozásra is. Az egyénre szabott és hosszú távú kísérés során kialakuló bizalom alapvető fontosságú a sikeres együttműködéshez és a program sikeréhez.

Az interjúk eredményei alapján a Máltai Szeretetszolgálat programja jóval több, mint egy lakhatási támogatási program. A komplex, személyre szabott megközelítés révén a családok nem csupán egy otthonhoz jutnak, hanem a pénzügyi stabilitásuk is javul, ami az életminőségük és a társadalmi integrációjuk előmozdításához is hozzájárul. A Máltai Szeretetszolgálat lakhatást segítő módszertana hatékonyan hidalja át azokat a technikai, információs és kompetenciabeli hiányosságokat, amelyekkel a hátrányos helyzetű családok szembesülnek, és amelyek önállóan szinte leküzdhetetlen akadályt jelentenek a számukra.

Az MMSZ szerepvállalása tehát nem csupán technikai segítségnyújtás, hanem a szakirodalomban leírt intenzív esetkezelés és intézményi mediáció gyakorlati megvalósulása (Payne 2016). Míg a tisztán piaci vagy állami automatizmusok gyakran kirekesztik a legszegényebbeket a bonyolult feltételrendszerek miatt (Van Oorschot 1991), a Szeretetszolgálat jelenléte biztosítja azt a hiányzó szociális tőkét (Angelusz 2010), amely képessé teszi a családokat az intézményi akadályok leküzdésére. Ezt a kettős funkciót – a bizalmi alapú kísérést és a professzionális érdekérvényesítést – igazolják vissza a KINCS (Székely et al. 2025) monitoringadatai is, amelyek a program sikerességét nem csupán az igénybevételi számokban, hanem a családok intézményrendszerbe való integrációjában látják.

A támogatások hosszú távú hatásai

A lakhatási támogatási programoknak köszönhetően a családok életében bekövetkező változások mélyrehatóak és több dimenzióra kiterjednek. A pozitív hatások nemcsak a közvetlen lakhatási körülményeket érintik, hanem a családi dinamikára és a hosszú távú társadalmi mobilitásra is hatással vannak, továbbá a lelki egészségük javulásában is tetten érhető. A kutatás során azonosított pozitív változások három fő dimenzió mentén csoportosíthatók:

1. a lakhatási komfort növekedése,
2. a pszichológiai jóllét
3. és a családi autonómia.

A családok számára a saját ingatlanba költözés jelentős mérföldkő, amely javítja a lakhatási komfortfokozatukat és hozzájárul a pénzügyi stabilitásukhoz. Az interjúk alapján a családok gyakran olyan lakhatási feltételekből költöznek el, ahol hiányoznak az alapvető közművek, mint a folyóvíz, a fűtés és a fürdőszoba. A támogatások révén modernizált, korszerű fűtési rendszerrel és új fürdőszobával ellátott otthonokba költözhetnek. Ez a változás alapvetően javítja a higiénés körülményeket és csökkenti a téli időszakban a fűtési költségeket. A családok hozzáállása is megváltozik: a sikerélmény új motivációt ad, nagyobb gondot fordítanak az otthonuk fenntartására és rendben tartására.

A szakemberek beszámolóí szerint az új otthon birtokba vétele gyakran a rendezett élet iránti igényt vonja maga után. Ez a saját tulajdon megbecsülésének és a társadalmi integráció belső motivációjának látható jele.

Ez a hozzáállás nemcsak az otthon fizikai állapotát, hanem a családok önbecsülését és felelősségvállalását is erősíti, továbbá cáfolja a hátrányos helyzetű csoportokkal kapcsolatos sztereotípiákat és megerősíti a szubjektív jólétet.

A saját ingatlanba költözés a családi dinamikára is rendkívül pozitív hatással van. Az interjúk rávilágítanak arra, hogy sok család több generációval élt együtt egy szűkös lakóterületen. Az elemzés rámutat, hogy a többgenerációs együttélésből adódó kényszerű zsúfoltság megszűnése lehetővé teszi a nukleáris családok számára a saját belső szabályrendszerük kialakítását. A szociális munkások tapasztalatai alapján az önálló lakótér felszabadítja a szülőket a külső (rokon) elvárások alól, ami elengedhetetlen az autonóm családi identitás és a gyermekek egészséges fejlődéséhez szükséges stabil háttér kialakításához.

A magánszféra növekedése a családi kapcsolatok megerősödését és a mentális jólét javulását eredményezheti, ami alapvető a gyermekek fejlődéséhez és a szülők stabil háttérének biztosításához.

A családtámogatási rendszer hatékonysága a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében

A tanulmány feltárja, hogy a családtámogatási rendszer elemei, kifejezetten a lakhatást támogatók, amelyekhez a hátrányos helyzetű régiókban élők is hozzáférnek, hatékony eszközök lehetnek a társadalmi egyenlőtlenségek leküzdésében. A szakértői interjúk alátámasztják, hogy a támogatási összegek (amelyek mértéke egy-egy ingatlanvásárlás és felújítás esetén elérheti a 17 millió forintot) olyan tőketámogatást jelentenek, amelyet az érintett családok piaci alapon, önerőből képtelenek lennének előteremteni. Ez a típusú állami beavatkozás tehát közvetlenül csökkenti a vagyoni szakadékot és esélyt teremt a negatív lakhatási spirál megállítására.

A szakemberek reflexiói alapján a nagyobb kihívás nem a támogatások igénylésének folyamatában, hanem a társadalmi szemléletformálásban rejlik. Kiemelték a többségi társadalom érzékenyítésének szükségességét, hogy megismerjék a hátrányos helyzetűek valós problémáit és támogassák a felzárkóztatási programokat. Az interjúkban megfogalmazódott igény a „másik oldal” (a jóléti társadalom) bevonására arra enged következtetni, hogy a kirekesztettség felszámolása kétirányú társadalmi munkát igényel. Ez a megközelítés világossá teszi, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek leküzdése nem csupán a szegénységben élőknek nyújtott segítség, hanem a társadalom egészének közös felelőssége és feladata is.

A támogatások hatása a családok jövőbeli kilátásaira

A szakemberek véleménye szerint a támogatásoknak köszönhetően a családokban megjelent a jövőorientáltság, eddig ugyanis nagyon kevés példa volt arra, hogy hosszú távon tudjanak gondolkodni és célokat kitűzni maguk elé. Azzal, hogy egy elérhető és a fejlődésüket nagyban támogató eszközt (például a falusi CSOK-ot) kapnak, megnő a céltudatosságuk és az együttműködési hajlandóságuk.

Az interjúk alapján a támogatási folyamat során a családok elsajátítják a konstruktív és komplex gondolkodásmódot, amely a lakásprojekten túlmutatva az élet más területein is megjelenő, önsegítő stratégiává válik.

A környezetváltozás során a gyerekek új perspektívát kapnak, látják, hogy lehet haladni előre, és a tanulásban is igyekeznek. Az iskolában a többi gyerek máshogy néz rájuk, látszik, hogy változott az otthoni környezet, és ezzel a tanuláshoz való hozzáállásuk is. A lakhatási körülmények javulása pozitív hatással van a gyermekek nevelésére és az általános családi dinamikára. A stabil lakhatás biztonságot és kiszámíthatóságot teremt a család életében. A külön szobák, a csend és a nyugalom elősegítheti a gyermekek tanulmányait. A nagyobb lakótér, a fürdőszoba és a komfortosabb körülmények javíthatják a családi kapcsolatokat.

A szakmai beszámolók szerint szoros összefüggés van a stabil lakhatási háttér és a délutáni iskolai felzárkóztató, illetve tehetséggondozó foglalkozásokon való részvétel között. A rendezett családi háttér mintegy „belépőként” szolgál a magasabb szintű társadalmi mobilitás felé.

A válaszadók említik, hogy a telepről, szegregátumból kiköltözők integrációja nem mindig zökkenőmentes, de a pozitív példák is mutatják, hogy a lakhatási körülmények javulása jelentősen növelheti a családok önbecsülését és életszínvonalát. A szakemberek szerint a családtámogatási rendszer hozzájárul a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, de a hatás mértéke korlátozott. A támogatások elsősorban azoknak a családoknak segítenek, akik már rendelkeznek valamilyen alappal (tb-jogviszony, ingatlan stb.). A legszegényebb

családok eléréséhez további intézkedésekre van szükség, amelyeken az MMSZ dolgozik.

A szakértői interjúk elemzése alapján kirajzolódik, hogy az érintett településeken dolgozó szakemberek milyen társadalmi problémákkal néznek szembe a munkájuk során. A problémákra válaszul a lakhatási támogatások sikerességének komplex modelljét dolgozták ki. A modell nem csupán pénzügyi támogatásként értelmezhető, hanem egy olyan többlépcsős integrációs és mobilizációs útként, amelynek során a fizikai környezet megváltozása belső, attitűdbeli fejlődést generál.

A szakemberekkel készült interjúk alapján a kulcsfontosságú összefüggések a következők:

1. Az intézményi mediáció mint előfeltétel. A kutatás igazolta, hogy a hátrányos helyzetű településeken a lakhatási támogatások (például falusi CSOK) elérésében nagy segítséget jelent a Magyar Máltai Szeretetszolgálat proaktív mentori jelenléte. Az adminisztratív segítségnyújtás, az érdekképviselet és a bizalmi viszony kiépítése hidalja át a Van Oorschot (1991) által megfogalmazott nehézségeket, mint a kompetenciabeli szakadékot, a vélt vagy valós stigmatizált létet, amely a legszegényebb rétegeket és a bürokratikus állami rendszereket elválasztja.
2. A fizikai és pszichológiai komfort szinergiája. Az interjúk megerősítették, hogy az alapvető közműekkel ellátott, saját tulajdonú ingatlanba való költözés azonnali hatást gyakorol a családok mentális egészségére. A zsúfoltság megszűnése és a magánszféra megteremtése – Altman (1977) elméletével összhangban⁵ – lehetővé teszi a környezet feletti kontrollt, felszabadítja a nukleáris családok belső erőforrásait, lehetővé téve az autonóm családi ritmus és identitás kialakulását.
3. Jövőorientáltság és generációs mobilitás. A lakhatási stabilitás megteremtése megváltoztatja a családok időhorizontját. Rowe (2022) „Agency-konceptiójával” (cselekvőképesség-konceptió) összhangban a lakhatási biztonság nem csupán passzív jóléti juttatás, hanem az egyéni

⁵ Altman (1977) többek közt arról ír, hogy a privát szféra szabályozása nemcsak egyéni, hanem kiscsoportok (például nukleáris család) számára is létfontosságú annak érdekében, hogy a saját családi identitás kialakuljon és a belső saját világa megszilárduljon, védve a családi egységet a külső környezet kéréstlen behatásaitól.

cselekvőképesség alapja, mivel a folyamatban szükség volt a támogatott aktív részvételére. Rowe érvelése szerint az „agency” (cselekvőképesség) az a képesség, amellyel az egyén a strukturális nehézségek ellenére is képessé válik saját sorsának alakítására. A sikeres lakhatási projekt során elsajátított konstruktív gondolkodásmód önszorgató stratégiává válik, amely a gyermekek iskolai motivációjában és a társadalmi mobilitás igényében jelenik meg.

4. Társadalmi felelősségvállalás. Végezetül az elemzés Vecseivel (2023) összhangban rávilágított arra, hogy a felzárkózás nem egy egyoldalú folyamat. A tökebeli támogatás mellett a többségi társadalom érzékenyítése és a szolidaritás erősítése elengedhetetlen ahhoz, hogy a lakhatási javulás valódi és tartós integrációhoz vezessen.

Célcsoportinterjúk

Az interjúk alapján a családok eltérő szociális háttérből származnak, ami rávilágít a mélyszegénység

Tájékozottság a támogatásokról

A lakhatási támogatásokról szóló információk forrásai sokfélék voltak a megkérdezett családok esetében. A tájékozódás személyes ismerősökön, banki ügyintézőkön, polgármesteri fórumokon és a Máltai Szeretetszolgálaton keresztül történt. Fontos megállapítás azonban, hogy a családok általában hiányos és részleges információkkal rendelkeztek. Az interjúk alapján az információszerezés gyakran véletlenszerű volt (például ismerősi ajánlás), és a Máltai Szeretetszolgálat szerepe ott vált meghatározóvá, ahol a hozott információk és a bürokratikus valóság közötti szakadékot át kellett hidalni.

A biztosítási jogvisztonnyal rendelkező családok, akik saját jövedelmükre alapozva fontolgatták a piaci hitelfelvételt, a banki tanácsadóktól kaptak először részletesebb információt a Babaváró hitelről. Azoknak a családoknak a száma, akik ezt a lehetőséget ténylegesen ki tudták használni, nem volt számottevő. Ez rávilágít arra, hogy a piaci

és a nehéz körülmények sokszínűségére. A válaszadók között találunk nyolcgyeremes munkáscsaládban felnőtt személyt, szűkösen élő, egyedülálló édesanyával nevelkedett interjúalanyt, valamint bányászcsaládból származó személyt is. A közös pont, hogy a támogatás előtt mindannyian súlyos anyagi nehézségekkel küzdöttek, jellemzően alacsony képzettségű, betanított vagy képesítés nélküli munkát végeztek.

A legfőbb motivációjuk a saját otthon megteremtése volt, ami a bizonytalan lakhatási körülmények (albérlet, többgenerációs együttélés) megszüntetését, valamint a gyermekek számára megfelelő és stabil élettér biztosítását célozta. A családok helyzete, struktúrája és gyermekeik száma is változó, a vizsgált családok esetében kettőtől ötig terjed. Az interjúk megerősítik, hogy a támogatások nem csupán anyagi segítséget jelentenek, hanem hozzájárulnak a biztonságos jövőkép kialakításához, a lelki egészség növeléséhez és a családi stabilitás megteremtéséhez.

szféra információi csak egy szűk csoportot értek el. A családok motivációs háttere két jól elkülöníthető csoportra bontható:

1. Aktív keresők, akik már rendelkeztek konkrét jövőképpel, de hiányzott a megvalósításhoz szükséges tőke.
2. Álmodozók, akik anyagi bizonytalanságuk miatt korábban irreálisnak tartották a saját ingatlan megszerzését.

A motivációk minden esetben a többgenerációs zsúfoltság vagy a bizonytalan bérleti lét megszüntetése állt. Az interjúalanyok válaszaiból kitűnik, hogy a saját otthon iránti igény elsősorban a gyermekek számára biztosítandó egészséges és komfortos élettér megteremtésének eszköze. A családok számára a támogatás nem csupán pénzügyi segítség, hanem a szegénységi csapdából való kitörés alapja, amely az önálló és méltó életvitel kereteit teremti meg.

Támogatás előtti helyzet

A lakhatási támogatások igénybevétele előtt a családok többsége kényelmetlen, kényszermegoldásokra épülő körülmények között élt. Az interjúalanyok általában szüleikkel, vagy nagyszüleikkel laktak együtt, ami gyakran házbővítéssel járt, ám még így is hiányzott a magánszféra és az intimitás. A szülői házban való együttélés során – hiába állt rendelkezésre külön szoba és fürdőszoba – a saját élettér hiánya és a generációk közötti kényszerű fizikai közelség, különösen a gyermekekkel közös szobahasználat miatt, folyamatos komfortérzetvesztést okozott.

Néhány család rossz minőségű, komfort nélküli albérletben élt, ahol a magas rezsiköltségek és a korszerűtlen fűtés állandó anyagi terhet jelentettek. Az összes családra jellemző probléma volt a magas fűtési költség, amit a korszerűtlen fűtési rendszerek okoztak. Az anyagi nehézségeket gyakran kölcsönökből vagy családi segítséggel tudták orvosolni, kiegészítve az önkormányzatok és a Máltai Szeretetszolgálat nyújtotta kisebb támogatásokkal (például szociális tüzelőanyag beszerzésével).

Támogatás igénylésének folyamata

A kutatásban részt vevő interjúalanyok többsége nehéznek találta a támogatási folyamatot, még annak ellenére is, hogy a Máltai Szeretetszolgálat Otthonteremtési munkatársai jelentős adminisztratív terhet vettek le a vállukról. A szakemberek a teljes ügyintézés és a felújítási folyamat során tapasztalatukkal segítették a családokat. Az interjúk alapján a családok tehermentesítése olyan mértékű volt, hogy az érintetteknek gyakran csak az erkölcsi bizonyítvány beszerzésével kellett személyesen foglalkozniuk, miközben az MMSZ munkatársai a banki ügyintézésről kezdve minden szükséges dokumentációt és papírmunkát kézben tartottak.

A családok számos nehézséggel néztek szembe, ideértve a bürokratikus igénylési folyamatot és a szigorú feltételrendszert, amelyek mellett a megfelelő ingatlan megtalálása is komoly kihívást jelentett. Több válaszadó úgy fogalmazott, hogy a konkrét

Az interjúk rávilágítottak arra, hogy a helyi támogatások, például a szociális tüzelőanyag megpályázása ugyan valamelyest könnyített a terheiken, de a mennyisége rendkívül kevésnek bizonyult a probléma gyökerének kezelésére.

A stabil és megfelelő lakhatás hiánya így egy állandóan jelen lévő kihívást jelentett, amely jelentős stresszt és pénzügyi bizonytalanságot okozott a családoknak.

A támogatások előtti lakhatási helyzetüket áttekintve szintén két csoportra oszthatók az érintettek köre:

1. A többgenerációs családban élők: egy szobában éltek együtt a nukleáris családokkal az az anya vagy az apa szüleinél egy túlszűfolt ingatlanban.
2. Az albérletben élők: akik szétköltöztek a többgenerációs családjuktól, de az albérlet komfortfokozatának minősége miatt a jövedelmük nagy részét lakhatásra költötték, és így anyagi segítséget kellett igénybe venni a kibocsátó család tagjaitól.

szakmai kísérés és segítség nélkül esélyük sem lett volna a támogatás sikeres elnyerésére.

Az adminisztratív gátakon túl a helyi ingatlanpiaci adottságok is komoly kihívást jelentettek. A támogatás kritériumai és a kistelepeülésen található ingatlanok állapota közötti ellentmondás gyakran akadályozta a folyamatot. Az interjúalanyok kiemelték, hogy a legnagyobb nehézséget a megfelelő paraméterekkel rendelkező ház megtalálása jelentette, mivel az elérhető ingatlanok jelentős része túl kicsi volt a család méretéhez képest, vagy az műszaki szempontból nem felelt meg a támogatás szigorú előírásainak.

Az önerő hiánya szintén akadályozó tényező volt, de a családok az MMSZ munkatársaival közösen mindig találtak megoldást. A legtöbb esetben a vállalkozók előlegezték meg a munkálatok költségeit, és csak a támogatás megérkezése után kapták meg a szerződésben foglalt összeget.

A támogatás utáni időszak

A támogatások révén a családok lakhatási körülményei érezhetően javultak. Nagyobb, komfortosabb otthont kaptak, ahol a gyermekeknek külön szobája lett. A házak felújítása, szigetelése és a fűtési rendszerek korszerűsítése csökkentette a rezsiköltségeket, ami stabilabb költségvetést és egyes családoknál megtakarítási lehetőséget eredményezett. Az egyik interjúalany szerint az anyagi helyzetük érezhetően javult, aminek egyik legfőbb oka, hogy a többgenerációs, korszerűtlen lakásokkal szemben az új otthonban nem kell párhuzamosan több helyiséget vagy különálló ingatlanrész fűteniük. Bár a pénzügyi kihívások nem szűntek meg teljesen, az érzés, hogy egy felújított, saját otthonban élhetnek, jelentősen javította a közérzetüket. Az anyagi helyzetük javulása mellett az érzelmi biztonságuk is nőtt, ami a családi kapcsolatok javulásához vezetett.

A magánszféra megteremtése közvetlenül javította a családi élet minőségét: a külön szobák biztosította saját tér miatt a lakók jobb hangulatról és kiegyensúlyozottabb családi légkőről számoltak be. Látványos a változás a gyermekek esetében, ahol a stabil lakáshőmérséklet és a higiénés körülmények javulása az egészségi állapot stabilizálódásához vezetett. Az interjúalanyok hangsúlyozták, hogy a gyermekek nemcsak kevesebbszer betegek, hanem az otthoni nyugodt körülményeknek köszönhetően az iskolai teljesítményük és a tanulási motivációjuk is látványosan javult.

A támogatásoknak köszönhetően a családok jövőképe pozitívabbá vált. A napi szintű túlélés helyett

tervezni tudnak, különös tekintettel a gyermekek továbbtanulására. Ez a jövőorientáltság az ingatlan további fejlesztésében is megjelenik: a családok olyan öngondoskodó stratégiákban gondolkodnak – habár ennek az anyagi hátterét még nem mérték fel –, mint a napelemek felszerelése a költségek további csökkentése érdekében, vagy a kertművelés és a kisállattartás beindítása az önellátás fokozásához. A támogatások tehát nemcsak a jelenlegi lakhatási problémákat oldják meg, hanem hosszú távú célok kitűzésére és egy jobb jövő megteremtésére is ösztönzik a családokat.

A beköltözést követően a változások túlmutattak a lakhatási komfort növekedésén. A lakhatási komfort egyfajta gyorsító mobilitási pályára helyezte a családokat az élet legalább három területén:

1. Mentális egészség: a saját és tágas életter (magánszféra) és a megfelelő állandó hőmérséklet javította a családok hangulatát és a gyerekek egészségi állapotát.
2. Oktatási motiváció növekedése: a nyugodt és jobb minőségű otthon javította a tanulmányi környezetet, és ez közvetlen motivációs hatása is vált.
3. Öntevékeny cselekvőképesség: az anyagi problémák nem szűntek meg, de a „napról napra élés stratégiáját” felváltotta a hosszabb távra tervezés, ami a következő generáció esélyeit növeli és a szegénységi csapdából való kikerülés esélyét növeli.

Összegzés

A jelen kutatás célja az volt, hogy átfogóan elemezze, miért magas a lakhatási támogatások száma a legszegényebb magyarországi településeken élő családok körében. A vizsgálat középpontjában a Felzárkózó Települések (FeTe) programban részt vevő települések álltak. A kutatás kvalitatív módszertanra épült, amelynek keretében szakértői és célcsoportinterjúk segítségével tártuk fel a támogatásokhoz való hozzáférés lehetőségeit és korlátait, ezzel is mélyebb betekintést nyerve a hátrányos helyzetű családok valós élethelyzetébe.

A kutatási eredményekből kiderült, hogy bár a támogatások iránti igény jelentős a FeTe-településeken,

azok igénybevétele számos komoly akadályba ütközik. Az egyik legfőbb probléma az információhiány, mivel sok család nincs tisztában a rendelkezésre álló lehetőségekkel vagy a jogosultsági feltételekkel. A Magyar Máltai Szeretetszolgálat helyi jelenléte éppen ezért kulcsfontosságú szerepet játszik az információk közvetítésében, valamint az ügyintézés, a támogatások igénybevétele és a felújítási munkálatok koordinálásának támogatásában, ami a családok számára egyedül szinte leküzdhetetlen akadályt jelentene.

A támogatásokhoz való hozzáférést több tényező is nehezíti, például a tb-jogviszonyra és az

ingatlan állapotára vonatkozó szigorú követelmények, amelyek miatt számos rászoruló család esik el a támogatásuktól. A háztartások jelentős része kisebb-nagyobb tartozásokkal küzd, ami megakadályozza a hivatalos pénzügyi feltételek teljesítését, továbbá sok településen a házak rossz statikai állapota vagy a rendezetlen tulajdonjogi viszonyok szintén gátat szabnak a támogatások igénybevételeknek. A bürokratikus folyamatok bonyolultsága, az adminisztratív követelmények és az önerő szükségessége további súlyos akadályokat jelentenek, amelyekkel a családok nehezen boldogulnak a Máltai Szeretetszolgálat segítségével nélkül.

A felmerülő nehézségek ellenére számos család sikeresen vette igénybe a támogatásokat, ami nagyrészt a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársainak átfogó segítségének köszönhető. A kutatás rávilágított arra, hogy a hátrányos helyzetű családok jelentős része nem a hagyományos, elsődleges munkaerőpiaci tb-jogviszony révén válik jogosulttá a támogatásokra, hanem például a gyermekek otthoni gondozási díjának igénybevételeivel. Ebből adódóan a magas sikeres igénylésszámok mögött elsősorban két kulcsfontosságú tényező áll: az atipikus jogviszonyok megléte és az MMSZ szakembereinek professzionális támogatása, amely lehetővé teszi a családok számára a bonyolult folyamatok sikeres végigvitelét.

A folyamat végén a családok jelentős életminőség-javulást tapasztalhatnak. A saját ingatlanhoz jutás stabilabb lakhatási körülményeket teremt, csökkenti a zsúfoltságot, és növeli a családok biztonságérzetét, ami egy korábban folyamatosan jelen lévő bizonytalan állapotot szüntet meg. A felújítások révén a házak korszerűbb fűtési rendszert, jobb szigetelést és alapvető közműveket kapnak,

ami hosszú távon jelentősen csökkenti a háztartások fenntartási költségeit és a családok pénzügyi terheit. A lakhatási körülmények javulása pozitív hatással van a gyermekek nevelésére és iskolai előmenetelére is, hiszen az új, komfortosabb környezetben a tanulásra is nagyobb figyelem jut, és a gyermekek kevesebbszer betegek. A családok többsége már hosszú távon is tervez, például nap-elemek telepítésével, saját kert művelésével vagy további fejlesztésekkel kívánja stabilizálni anyagi helyzetét és javítani életminőségét. A lakhatási körülmények javulásával a családok mentális egészsége, a oktatási motivációja és az öntevékeny cselekvőképességük is nőtt.

Összefoglalva, az interjúk és a rendelkezésre álló adatok rávilágítanak, hogy a lakhatási támogatások javították a hátrányos helyzetű családok életminőségét. A támogatásoknak köszönhetően a családok saját otthonhoz jutottak, jobb lakhatási körülmények közé kerültek, anyagi helyzetük stabilabbá vált, és a jövőképük pozitívabb lett. A kutatás megerősítette, hogy a lakhatási szegénység egy rendkívül komplex probléma, amelynek megoldásához szintén komplex megközelítés szükséges.

Az elemzés részletesen feltárta a lakhatási és adminisztratív akadályokat. A program „sikeressége” éppen abban rejlik, hogy a Máltai Szeretetszolgálat munkatársai ezekre az akadályokra adnak rendszerszintű válaszokat. Az igénybevételt segítő tényezők közül kiemelkedik a tulajdonviszonyok rendezése, a banki ügyintézőkkel való közvetlen kapcsolattartás és a TB-jogviszony megszerzéséhez nyújtott munkavállalási tanácsadás. Ezek a beavatkozások teszik lehetővé, hogy a hátrányos helyzetű családok a kezdeti nehézségek ellenére is sikeresen jussanak otthonteremtési forrásokhoz.

Felhasznált irodalom

Altman, I. (1977): Privacy regulation: Culturally universal or culturally specific? *Journal of Social Issues* 33(3), 66–84. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1977.tb01883.x>

Angelusz, R. (2010). Tőke vagy erőforrás? – Adalékok a társadalmi tőke elméletéhez. *Szociológiai Szemle* 20(3). <https://doi.org/10.15170/AS.2007.2.1.3>

Antal, I., Török, P. (2020). A CSOK igénybevétele a „Felzárkózó települések” program által érintett helységeiben. *Kapocs* 3(1), 66–84. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2020.1.7>

Bocz, J., Antal, I. (2020). A termékenység változása országosan és a felzárkózó településeken 2010 és 2019 között. *Kapocs* 3(3–4), 61–70. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2020.3-4.5>

Fazekas, A., Hamarics, E. (2024). Az ifjúsági gazdasági státusz, lakhatási jellemzők kockázatai és az otthonteremtési támogatások a felzárkózó települések metszetében. Ház, lakás, otthon, Lakhatási kihívások a mindennapokban. *Máltai Tanulmányok*

6(1), 64–79. <https://doi.org/10.56699/mt.2024.1.4>

Görgőy, R. (2023). Kapaszkodók és buktatók: roma fiatalok iskolai előmenetelének főbb befolyásoló tényezői hátrányos helyzetű településeken, kvalitatív megközelítésben. *Kapocs* 6(1), 112–131. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2023.1.10>

Hegedüs, J., Somogyi, E. (2016). *A lakások megfizethetősége és a társadalmi egyenlőtlenségek – a KSH 2015-ös lakásfelvétele alapján*. In: Dóra Ilona, Hegedüs József, Horváth Áron, Sági Zoltán, Somogyi Eszter, Székely Gáborné: Miben élünk? A 2015. évi lakásfelmérés részletes eredményei.

Hegedüs, J., Somogyi, E., Teller, N. (2022). *Kézikönyv a lakhatási diagnózisokon alapuló beavatkozási terv kidolgozásához*. Budapest: Városkutató Kft.

Kocsis, J. B. (2004): The Housing Poor in Budapest, Hungary. In: Fearn, J. (ed.): *Too Poor to Move, too Poor to Stay*. Budapest: OSI/LGI, 67–95. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(02\)06401-2](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(02)06401-2)

Lantos, Sz. (2023). A Felzárkózó települések program a Jelenlét programokban. *Máltai Tanulmányok* 5(2), 81–97. <https://doi.org/10.56699/mt.2023.2.6>

Lukács, Gy. (2024). *Éves jelentés a lakhatási szegénységről 2024*. Habitat for Humanity Magyarország.

Magyar Máltai Szeretetszolgálat (2023). *A jelenlét program építőkockái*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.

Németh, N. (2023). A Felzárkózó Települések program cél- és keretrendszere. *Kapocs* 6(1), 1726. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2023.1.2>

Papházi, T. (2023). A családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK) igénybevétele a Felzárkózó Települések programban részt vevő településeken 2019 és 2021 között. *Kapocs* 6(1), 27–35. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2023.1.3>

Payne, M. (2016). *Modern Social Work Theory*. 4th edition. Oxford University Press.

Raffael, M. (2021). *Roma nők gyermekvállalási attitűdjei a felzárkózó településeken*. *Kapocs* 4(3–4), 74–84. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2021.3-4.7>

Ragadics, T. (2023). Öröklött hátrányok – Visszatérő és megújuló konfliktusok a Sellyei járás „felzárkózó” településein. *Máltai Tanulmányok, Felzárkózó települések, A fenntartható öngondoskodás lehetőségéről* 5(2), 31–43. https://real-j.mtak.hu/25471/7/2023_2-Tordelt_ebook.pdf, <https://doi.org/10.56699/mt.2023.2.3>

Rowe, I. (2022). *Agency*. West Conshohocken: Templeton Press.

Stephens, M., Lux, M., Sunega, P. (2015). Post-Socialist Housing Systems in Europe: Housing Welfare Regimes by Default? *Housing Studies* 30(8), 1210–1234. <https://doi.org/10.1080/02673037.2015.1013090>

Székely, A., Szilágyi, D., Rövid, I., Major, E. (2025). A Babaváró támogatás a CSOK igénybevétele a felzárkózó településeken. *Kapocs* 7(1–2), 91–104. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.7>

Trásy, L. (2023). Korai iskolaelhagyás hátrányos helyzetű településeken iskolai lemorzsolódással veszélyeztetettek a felső tagozatosok körében. *Kapocs* 5(1), 140–153. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2023.1.11>

Trásy, L., Raffael, M., Török, P. (2023). A hátrányos területen élők termékenységi mintázatainak egyes sajátosságai – szakemberek szemszögéből. *Kapocs* 5(1), 90–102. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2023.1.8>

Van Oorschot, W. (1991). Non-take-up of social security benefits in Europe. *Journal of European Social Policy* 1(1), 15–30. <https://doi.org/10.1177/095892879100100103>

Vecsei, M. (2023). A felzárkózás matematikája, Máltai Tanulmányok. *Felzárkózó települések. A fenntartható öngondoskodás lehetőségéről* 5(2), 6–15. <https://doi.org/10.56699/MT.2023.2.1>

Wacquant, L. (2008): *Urban Outcasts: A Comparative Sociology of Advanced Marginality. Ghetto, Banlieue, Favela, et caetera: Tools for Rethinking Urban Marginality*. Cambridge: Polity Press.

Vonatkozó jogszabályok

1404/2019 (VII. 5.) Korm. határozat a „Felzárkózó települések” hosszú távú programjának megalapozásáról

302/2023. (VII. 11.) Korm. rendelet a kistelepüléseken nyújtható otthonteremtési támogatásokról

A hungarikum Védőnői Szolgálat bemutatása

¹ Magyar Védőnők Egyesülete

² Debreceni Egyetem, Egészségtudományi Kar

³ Egészségtudományi Intézet, Prevenációs és Perinatális Egészségtudományi Tanszék
Levelező szerző: Várfalvi Marianna, varfalvi.marianna@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.1>

Absztrakt

A Magyar Védőnői Szolgálat 2026-ban jelentős mérföldkőhöz érkezett: alapításának **száztizenegyedik évfordulóját** ünnepli. Az 1915-ben létrehozott hálózat nemzetközi szinten is egyedülálló; értékét a 2013-as Magyar Örökség Díj, majd a 2015-ös **Hungarikum Díj kitüntetés** is igazolja. Ez a minősítés megerősíti, hogy a szolgálat a magyar identitás, a közösségi gondoskodás és a hazai egészségkultúra elválaszthatatlan része.

Jelenleg mintegy **ötezer védőnő** dolgozik az országban, akik komplex családgondozási szolgáltatást nyújtanak. Tevékenységük fókuszában a **prevenció** áll: céljuk a testi, lelki és szociális egészség megőrzése, a betegségek megelőzése, valamint az egészséges fejlődés támogatása. Legismertebb feladataik a családtervezés; a várandósgondozás; a szülésre, szülői szerepre, a szoptatásra, korai kötődésre, újszülöttellátásra való felkészítés; a gyermeknevelésre, az egészséges életmód kialakítására vonatkozó tanácsadás; a népegészségügyi és életkorhoz kötött szűrővizsgálatok népszerűsítése, végzése; a háztartási és természeti környezetvédelem; a káros szenvedélyek megelőzése; illetve az ezekről való leszokás elősegítése. A védőnők kiemelt feladata támogatni a dohányzó várandósokat a dohányzás teljes abbahagyása vagy szüneteltetése érdekében (Rákóczi et al. 2024). A területi védőnők munkájának alapja a bizalmi, személyes kapcsolat, amelyet az otthoni látogatások, a tanácsadó-helyiségekben végzett munka és a közösségi programok során ápolnak.

A gondozás minden esetben **személyre szabott**: a védőnő a gondozottal közösen készít gondozási tervet. A védőnő önállóan végzi napi szakmai tevékenységét, ugyanakkor kulcsfontosságú **kapcsolati híd** a társzszakmák felé. Folyamatosan együttműködik az orvosokkal, pedagógusokkal, szociális szakemberekkel és civil szervezetekkel. Kritikus szerepe van a családon belüli kedvezőtlen folyamatok felismerésében, szükség esetén pedig hatósági intézkedések kezdeményezésével védi a várandós anyák és a gyermekek érdekeit. Ez az összetett intézményrendszer garantálja, hogy a prevenció és a gondoskodás a társadalom minden rétegéhez eljusson.

Kulcsszavak: védőnő, családtervezés, gondozás

Abstract

In 2026, the Hungarian Health Visitor Service reached a significant milestone: it celebrated the 111th anniversary of its founding. Established in 1915, the network is unique even on an international level; its value is attested by the 2013 Hungarian Heritage Award and the 2015 Hungarikum designation. This recognition confirms that the service is an inseparable part of the Hungarian identity, community care, and the nation's health culture.

Currently, there are approximately 5,000 health visitors working in the country, providing comprehensive family care services. Their work focuses on prevention: their goal is to preserve physical, mental, and social health, prevent illness, and support healthy development. Their most well-known tasks include family planning, prenatal care, preparation for childbirth and parenthood, neonatal care, breastfeeding, early bonding, child-rearing, household and environmental protection, prevention of harmful addictions,

and assistance with quitting. A health visitor's key responsibility is to support pregnant women who smoke in quitting, with the goal of complete cessation or a smoking break (Rákóczi et al. 2024). The work of district health visitors is based on a trusting, personal relationship, which they cultivate through home visits, work in their own offices, and community programs. Care is always personalized: after conducting an assessment, the health visitor develops a care plan together with the client. Their responsibilities include the following: conducting age-specific screenings and health checkups, as well as providing health education and counselling on health, social, and mental health issues. Health visitors carry out their daily professional duties independently, while also serving as a key liaison to other professions. They collaborate continuously with physicians, educators, social workers, and civil organizations, while also playing a critical role in identifying adverse situations within families and, when necessary, protecting pregnant women's and children's interests by initiating official interventions. This complex institutional system ensures that prevention and care reach every segment of society.

Keywords: health visitor, family planning, care

A védőnői szolgálat létrehozásának előzményei

Történelmi hagyományok

A magyar történelemben vannak hagyományai a szegényekről, árvákról, betegekről való gondoskodásnak, amelynek egyik világhírű alakja Árpád-házi Szent Erzsébet (1207–1231), II. András leánya, aki türingiai tartománygrófnéként vált a betegápolás és a szegénygondozás ismert jelképévé. Wartburg várában és Marburgban kórházakat alapított, ahol személyesen ápolta a betegeket. Alakja köré számos betegápoló rend és intézmény szerveződött az évszázadok során (Jaksche – Kuklay 2011).

Későbbi századokban is voltak máig elismert példaképek az uralkodói és főnemesi családok asszonyai között, akik kiálltak a rászorulóknak, betegek, szegények és árvák nemes ügye mellett. Az 1848-49-es szabadságharc alatt kiemelkedő és egyedülálló személyiség volt Kossuth Zsuzsanna (1817–1854), a magyar ápolástörténet legmeghatározóbb nőalakja, aki a szabadságharc alatt alapozta meg a modern magyar betegápolást (Berényi 2026). Az ország első főápolónőjének, az „összes tábori kórházak főápolónőjévé” maga Kossuth Lajos nevezte ki 1849. április 16-án. Ő volt az első nő Európában, aki ilyen magas szintű katonai egészségügyi tisztséget töltött be. Kórházhálózatot szervezett, kidolgozta azok működési rendjét. Női önkéntesek szervezésével toborozta és képezte az ápolókat. Humanitárius szemlélete, amely példaértékű, így szólt: a betegben nem az ellenséget, hanem a szenvedő embert kell látni. Munkásságát ma a modern ápolóképzés alapjaként tisztelik, születésnapja, február 19-e pedig a Magyar Ápolók Napja.

Noha Erzsébet királyné (1837–1898) elsősorban reprezentatív és politikai szerepéről ismert, a háborús időszakokban (például az 1866-os porosz–osztrák háború alatt) rendszeresen látogatta a katonai kórházakat és jelentős adományokkal támogatta a sebesültek ellátását.

Gróf Lónyay Elemérné, Stefánia főhercegnő (1864–1945), I. Lipót belga király leánya Rudolf trónörökös özvegyeként élére állt és nevét adta az 1915-ben megalapított országos jelentőségű Stefánia Szövetségnek, a védőnői rendszer alapjának. A szövetség az anya- és csecsemővédelem, valamint az egészségügyi prevenció első hivatalos szervezete volt Magyarországon.

Zita királyné (1892–1989), az utolsó magyar király, IV. Károly felesége az első világháború alatt rendkívül aktív volt a hátszág segítésében. Neve fémjelzte a Zita-kórházakat és a katonai ápolási ügyeket. Tevékenysége a Védőnői Szolgálathoz is kapcsolódott: kezdeményezésére jött létre a Zita Királyné Intézet, amely központi mintaintézetként segítette az anya- és csecsemővédelmet, valamint a hadiárvák és sebesültek ellátását.

Európai és hazai meghatározó körülmények a Védőnői Szolgálat alapítását megelőzően

A XIX. század végétől Európában és hazánkban is már több helyen létrejöttek az anyák és a gyermekek védelmére szociális gondoskodást nyújtó szervezetek, ellátási formák. Működésük alapja az volt, hogy a rászoruló anya felkereste ezeket, ha szükségét érezte és támogatást kért. A magyar

rendszer, amely ebben a formában azóta is egyedülálló a világon, az anyákat és gyermekeket segítő európai szervezetektől eltérő módon alakították ki (Kahlichné 2015). Európa több országában – különösen Franciaországban és Németországban – már

A magyar rendszer egyedülállósága

A magyar védőnői hálózat egy olyan speciális, világszerte elismert intézményrendszer, amely a fogantatás előtti pillanatától kezdve végig kíséri a családokat. Nemcsak a várandósság alatt nyújt biztonságot, hanem a szülés után, a csecsemő- és gyermekkor éveiben is folyamatos szakmai és mentális támaszt ad, ami nemzetközi viszonylatban is elismert feladatot lát el (Balázs 2022).

A XX. század első évtizedében Magyarország az európai országok közül csecsemőhalálozás tekintetében a harmadik helyen volt. Az akkori népmozgalmi adatokat a születésszám csökkenése, illetve a csecsemőhalandóság növekedése jellemezte. Az országnak, a családoknak a szegénységgel, járványokkal, demográfiai és közegészségügyi problémákkal kellett megbirkóznia. Az első világháború következményei és emberveszteségei sürgős és az addigiaknál hatékonyabb lépéseket követeltek. A csecsemő- és gyermekhalandóság különösen a szegényebb társadalmi csoportokban volt jellemző. 1950-re a csecsemőhalandóság ezer élve születésre vetítve 85,7% volt, ami 1955-ben 60,0%-ra csökkent és így folyamatosan további javuló tendencia figyelhető meg: 1960-ra 47,6%-os értéket, 1970-re pedig 36,9%-ot mutatott. 1980-ra jelentős csökkenés történt 23,2%, ami 1989-re 15,7%-ra mérséklődött országos szinten (KSH 2025). Több országrész eltérő mutatóval rendelkezett, különösen Vas, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú-Bihar, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyék kedvezőtlen értéket mutattak (Nagy 1964). A higiéniai viszonyok elmaradtak voltak. Az anyák gyakran maradtak magukra a gyermekvállalás, majd a gyermekgondozás során. A lakosság egészségre vonatkozó ismeretei hiányosak, tévesek, szakmailag megalapozatlanok voltak. Az orvosi ellátás sokak számára nem volt elérhető, a megelőző egészségügyi szemlélet pedig még nem alakult ki.

léteztek olyan szolgáltatások, amelyek az anyák és gyermekek védelmét tűzték ki célul, és ezek a példák is inspiratívan hatottak a magyar alapítókra.

A Védőnői Szolgálat megszervezése, mint korábban említettük, jelentős részben kapcsolódik Stefánia királyi főhercegnőhöz, aki a századforduló után Budapesten élt, tevékenyen részt vett a társadalmi és jótékonyági életben. Patrónusi, támogatói szerepet vállalt az anya- és csecsemővédelem ügyében, nevét adta a Stefánia Szövetség az Anyák és Csecsemők Védelmére elnevezésű szervezethez, amely egyesítette az addigi segélyszervezeteket és létrehozta a védőnői ellátást. Ez később a Védőnői Szolgálat elnevezést kapta. Az ünnepélyes alakuló eseményt Budapesten az Újvárosházán tartották 1915. június 13-án gróf Apponyi Albert elnökletével. Bár nem Stefánia hercegnő volt a szervezője az egészségügyi szakmai munkának, az ő társadalmi befolyása és aktív közéleti szerepvállalása nélkül aligha kapott volna ilyen gyorsan országos figyelmet és támogatást ez a fontos ügy.

Az új magyar rendszer az addig meglévő hazai és európai szervezetekhez képest egy teljesen más megközelítésre alapozta a magyarországi anya- és csecsemővédelem megszervezését. A Stefánia Szövetség keretében kiképzett első védőnők nemcsak egészségügyi ismereteket közvetítettek, hanem szociális és oktatási szerepet is vállaltak. A magyar anya- és gyermekvédelmi modell szemléletét, amely jelentősen új volt a nemzetközi példákhoz képest, Dr. Tauffer Vilmos (1851–1934) fogalmazta meg: *„Minekünk be kell hatolni a nép közé, hajlékában kell felkeresnünk őt, be kell férköznünk bizalmába, le kell küzdenünk előítéletét az új iránt és ki kell ragadnunk a rossz szokások és babonák karmaiból: ha arra várunk, hogy ő jöjjön hozzánk tanácsért és segélyért, ügyünk veszve van”*¹ (Kahlichné 2015).

A védőnői gondozás meghatározó alapja a kezdetektől fogva az, hogy otthonukban rendszeresen látogatták a családokat, az anyákat, a csecsemőket, a gyermekeket. Az e látogatás során szerzett

¹ A Népegészségügyi Országos Nagygyűlés, 1917.

tapasztalatokat is figyelembe véve adtak tanácsokat, szervezték meg a segítség különböző módjait. Ezzel megszületett a személyeskapcsolat-alapú megelőző ellátás modellje, amely a mai napig az egyik legfontosabb jellemzője a védőnői munkának (Várfalvi 2025a).

Az új hivatáshoz tartozó „védőnő” kifejezés is Tauffer professzortól származik, aki megfogalmazta az elvárásokat és az alkalmasság szempontjait is a védőnők számára: *„Ilyen munkára csak meleg szívű és intelligens nő való, ki e veleszületett és belénevelt értékes lelki tulajdonságokhoz még hozzá tanulta mindazt, amit higiénés gyermekápolási és szociális szempontokból tudnia szükséges avégből, hogy az anyáknak és csecsemőknek támogatója lehessen a család és a nemzet érdekében. Társadalmunk hölgyközönsége előtt új, igazán nemes élethivatást tárunk fel, melyben sok százan életüknek nemes tartalmát, személyüknek társadalmi tisztességet és életfenntartásuknak lényeges anyagi támaszát fogják találni.”*¹

A Stefánia Szövetség fő célja a bajok megelőzése, másrészt az egészséges társadalom fizikai és erkölcsi feltételeinek megteremtése, az anya- és csecsemővédelmi munka országos megszervezése volt. További célok: a csecsemőhalandóság csökkentése, a nemzet számbeli gyarapodásának elősegítése, ennek érdekében az anyák és csecsemők védelme minden káros hatástól. Feladatul tűzték ki a következőket:

1. az anya, nem kerülhet rosszabb gazdasági helyzetbe, mert új embernek ad életet és gyermeket nevel, és ezzel a nemzet gazdasági erejét fokozza;
2. az anyát és magzatát meg kell óvni a szülési folyamat veszélyeitől;
3. lehetővé kell tenni, hogy minden anya maga szoptassa csecsemőjét;
4. a tudatlanság ellen az anyák tájékoztatásának útján kell küzdeni;
5. a társadalom ismerje fel a nagy csecsemőhalandóságban rejlő óriási nemzeti veszedelmet.

A feladatok ellátását két fő tevékenység köré szervezték: az egyik az egészségügyi szakmunka, a másik a szociális és karitatív munka volt, hogy segítsek az anyákat a gyermeknevelésben, terjesszék az egészséges életmód eszméjét, és támogassák a várandós nőket és a kisgyermekes családokat.

A védőnők gondozási területei már a kezdeti években a következők voltak: egyrészt az *anyavédelem*

terén a tudomásukra jutott várandós anyák gondozása, szülőintézeti elhelyezésének segítése, a gyermekágyas anya gondozása, a szociális ügyekben történő tanácsadás. Az újszülöttkortól megkezdett gondozást segítette, hogy az anyakönyvi hivatalok huszonnégy órán belül jelentették a születeket.

A védőnői szolgálat szakmai alapjait Tauffer Vilmoshoz hasonlóan a kor nagytudású és haladó gondolkodású orvosai, közegészségügyi szakemberei és szociális reformerei dolgozták ki. Nehéz lenne ebből a körből mindenkit felsorolni, néhány meghatározó személyiséget azonban mindenképp meg kell említeni. Dr. Madzsar József (1876–1940) a Stefánia Szövetség egyik alapító tagja, aki a szervezet gyakorlati megszervezésében vett részt, és elindította a védőnőképzést és Dr. Bárczy István (1866–1943) polgármesterrel közös szövetségbe egyesítették az anyákat és csecsemőket védő különböző segítő szervezeteket, akik fontos szerepet játszottak a védőnői szolgálat kiépülésében karitatív és nőmozgalmi tevékenységükkel. Az első védőnőképző tanfolyamokat Dr. Bókay János (1858–1937) és Dr. Berend Miklós (1870–1919) gyermekgyógyász professzor, Dr. Szana Sándor (1868–1926) gyermekorvos, valamint Dr. Tauffer Vilmos szülész-nőgyógyász professzor tartották első védőnőképző tanfolyamokat. Hazánkban a XX. század elején egyre aktívabbá vált nőegyletek és jótékonyági szervezetek is sürgették az anyák és gyermekek támogatását – ők adták az első védőnők közösségi hátterét. A katolikus és protestáns egyházak női szervezetei is szerepet vállaltak a segítő hálózat megszervezésében, főként vidéki településeken.

Összehangolt együttműködés, szervezeti elemek

Az anya- és csecsemővédelem több szervezet és tevékenység összehangolt együttműködésének eredménye volt. A Stefánia Szövetség intézményei voltak a védőintézetek, a tejkonyhák, az anyaotthonok, a bölcsődék és napköziotthonok, a szülőotthonok, az üdülőtelepek, valamint a gyermekkórházak. A 10 ezer főnél nagyobb településeken úgynevezett fiókszövetségek működtek, amelyek a helyi társadalom azon rétegeit szervezték, tömörítették, amelyek különböző jótékonyági eseményekkel, anyagi támogatásokkal, eszközbeszerzésekkel támogatták az egészségügyi és szociális munkát. 1937-ben a fiókszövetségeken belül jogi és családvédő irodák is létesültek.

A Védőnői Szolgálat intézményesítésének időszaka

A Stefánia Szövetség szervezettsége, tevékenységei, kezdeményezései azt mutatták, hogy a védőnők munkája rendkívül hatékony lehet a csecsemőhalandóság csökkentésében, az anyák oktatásában, felkészítésében és általában a közegészségügy javításában. A pozitív tapasztalatok alapján az állam felismerte, hogy ezt a munkát országos szinten és szervezett formában kell folytatni. Az alkalmazás előtt a védőnők speciális képzésben részesültek, 1921-től már csak az egységes képzésben részesült hivatásos védőnők dolgozhattak. A cél az volt, hogy ne csak a városi lakosság, hanem a falvakban élők is hozzáférjenek egészségvédelmi szolgáltatásban. A védőnők egyre több vidéki településen is megjelentek. 1939-ben az ország lakosságának mintegy 50%-a részesült védőnői ellátásban, ezzel összefüggésben mintegy 25%-kal csökkent a csecsemőhalálozás és 60%-kal a kisgyermek-halálozás.

Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat

1927-ben új népegészségügyi szemlélet indult Dr. Johan Béla (1889–1983) vezetésével. Az ő irányításával történt meg az első komoly lépés az állami intézményesítés felé, és ekkor jött létre a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat. Ezt megelőzően, 1925-ben már törvényben fektették le a falusi egészségvédelem fontosságát, és ezen belül a zöldkeresztes egészségügyi védőnők megszervezését és képzését (Johan 1939).

A csecsemőhalandóság ekkor még mindig kiemelkedően magas volt. Sok anya halt meg szülés közben vagy az után. Az általános higiénés körülmények rosszak voltak, különösen vidéken. Ezek a társadalmi problémák felerősítették az igényt a már működő védőnői rendszer fenntartására, fejlesztésére, amely jól szervezett, preventív egészségügyi szolgáltatásként közvetlenül elérte az anyákat és gyermekeket. A Zöldkeresztes Szolgálatot a magyar állam hozta létre az Egészségügyi Minisztérium irányításával. Célja a megelőző egészségügyi tevékenységek rendszerbe foglalása volt, különösen a falusi lakosság körében. A szolgálat keretében mozgó orvosi és védőnői csoportok járták a vidéket. A védőnők a munkájukat az egészségházakban végezték, ahol a gondozottaknak váró- és vetkőzőhelyiséget, a községekben zuhanyfürdőt biztosítottak. Az egészségházak méretét az elvégzendő

feladatok határozták meg. A védőnők a tanácsadó közelében szolgálati lakást kaptak (Rákóczi 2016). A Zöldkeresztes Védőnői Szolgálat keretében kezdte pályafutását Wagner Viktória (1907–1994) védőnő, szociális testvér, aki a Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége által a Védőnői Szolgálat fennállásának száztizedik és Hungarikummá nyilvánításának tizedik évfordulója alkalmából alapított Védőnői Életműdíj első (posztumusz) kitüntetettje. Élete, munkássága, emberi és szakmai értékei ma is példaként állnak a védőnői hivatást választók és az azt tisztelők előtt (Várfalvi 2025b).

A védőnők rendszeres családlátogatásokat végeztek, a tanácsadóknál felmérték a lakosság egészségi állapotát, tanácsokat adtak, kiszűrték a problémákat, és szükség esetén orvoshoz irányították a családokat. Ebben az időszakban további célcsoportokkal bővült az ellátások szakterülete: nemcsak az anyák és a csecsemők területi ellátása, hanem az iskolás gyermekek, serdülők szűrése, egészségnevelése, sőt később a közösségi higiéné és a nemi betegek, a TBC-s és a mentális betegek gondozása is egy-egy védőnői szakterületi ellátást alkotott. A zöldkeresztes védőnők munkáját szociális feladatokkal is kiegészítették (Janik 2022). A Zöldkeresztes Szolgálat természetbeni juttatásokkal – milliónyi liter tejjel és vagonnyi cukorral – igyekezett javítani a legkiszolgáltatottabb falusi rétegek életkörülményeit, közvetlenül támogatva a népességszaporulatot és a gyermekegészségügyet (Johan 1939).

A védőnők munkáját naplók, statisztikák, jelentésekkel dokumentálták, ami az ellátás színvonalának ellenőrizhetőségét is lehetővé tette. A Zöldkeresztes rendszer célja nemcsak az egyéni vagy családi gondozás volt, hanem a közösségek egészségi állapotának strukturált javítása is oktatásokkal, rendezvényekkel, egészségnevelési kampányokkal.

A védőnők képzése is tovább fejlődött. Az 1930-as évektől államilag elismert hároméves oktatási programban képezték őket. A védőnők ekkor már nemcsak tanácsadók, hanem egészségnevelők, közösségszervezők és mentális támogatást is nyújtó segítő szakemberek voltak. Az anya- és gyermekvédelmi feladatok ellátása komplex, holisztikus szemléletben történt.

A két világháború közötti időszak jelentősége abban áll, hogy állami támogatással és szervezéssel

ekkor vált a magyar védőnői szolgálat széleskörűen elterjedt, országos hálózattá. A Stefánia Szövetség és a Zöldkeresztes Védőnői Szolgálat 1940-ig párhuzamosan működött, majd a két szolgálat egyesült. A két világháború közötti Magyarország egyik legnagyobb egészségügyi sikere a csecsemőhalandóság visszaszorítása volt. Alig negyedszázad alatt – 1920 és 1944 között – sikerült csaknem a felére csökkenteni a mutatókat (193%-ról 103%-ra). Ez az áttörés nem volt véletlen: mögötte a Stefánia Szövetség és a Zöldkeresztes Szolgálat áldozatos népegészségügyi munkája állt (Janik 2022).

1945–1989: a II. világháború utáni államszocialista időszak

A világháború súlyos károkat okozott az ország infrastruktúrájában és egészségügyi rendszerében. A lakosság egészségi állapota romlott, az éhezés, a fertőző betegségek, a hajléktalanság és a higiénés problémák elterjedtek voltak. Különösen az anyák és gyermekek voltak veszélyeztetettek. 1949-ben a védőnői szolgálat hivatalosan is állami intézménnyé vált, és bekerült az egészségügyi alapellátás szervezetébe. A védőnői ellátás közfeladatnak minősült, és minden településre kiterjesztették. 1950-tól kezdve a védőnőképzés is állami irányítás alá került, egységes központi tantervek alapján folyt. Az 1960-as évektől középfokú szakképesítéssel lehetett védőnői végzettséget szerezni.

A felsőfokú védőnőképzés ötvenegy évvel ezelőtt, 1975-ben indult. A védőnők felsőfokú képzésben szerzett kompetenciájának és tudásának kihasználása azonban korlátozott volt. A cél egy teljes körű, egységes, megelőző szemléletű egészségügyi hálózat kialakítása volt, amelyben a védőnő kulcs szereplővé vált a lakosság egészségi állapotának javításában. Egy-egy védőnői körzethez meghatározott lakosságszám és földrajzi terület tartozott. A védőnők feladatai ebben az időszakban tovább bővültek:

1. család- és nővédelmi tanácsadás;
2. várandós anyák gondozása;
3. csecsemők és kisgyermekek fejlődésének nyomon követése;
4. otthoni látogatások, tanácsadás, szűrések;
5. iskolai egészségügyi feladatok: testi-lelki-szellemi fejlődés követése, egészséggel kapcsolatos ismeretek átadása;
6. fertőző betegségek bejelentése, megelőzés támogatása;

7. egészségnevelés: előadások, foglalkozások szervezése tágabb lakossági körben;
8. orvossal való együttműködés: a problémák gyakori korai észlelése, közvetlen jelzésadás, szorosan együttműködés a háziorvosokkal, gyermekorvosokkal;
9. dokumentáció: az adminisztratív feladatok kiemelt hangsúlya, az ellátott személyek kartonjainak vezetése, statisztikai adatok gyűjtése, havi és éves összesítő jelentések készítése, ami az országos egészségpolitikai döntésekhez szolgáltatott adatbázist.

1990–1999, az átmenet és útkeresés időszaka

A rendszerváltás után a magyar egészségügyet – így a védőnői szolgálatot is – jelentős átalakulások és bizonytalanságok jellemezték. A korábbi államszocialista egészségügyi rendszer hierarchikus, centralizált működése megszűnt, az újonnan alakuló önkormányzati rendszer átvette az intézmények fenntartását, az állami szerepvállalás új alapokra került.

A védőnői feladatellátás szakterületek szerint szerveződött: területi, iskolai, kórházi, valamint Családvédelmi Szolgálat védőnője, utóbbi az 1992-ben, a magzati élet védelméről szóló törvény és végrehajtási rendelete óta működik. A finanszírozás és a munkafeltételek egyenetlenek voltak az ország különböző részein.

1990-es évek elején létrejött a Védőnői Szakmai Kollégium, majd azt követően az Egészségügyi Szakmai Kollégium működéséről szóló 12/2011. (III. 30.) számú NEFMI rendelet rendelkezett az Egészségügyi Szakmai Kollégium újjászervezéséről. Ebben deklarálta és új alapokra helyezte Szakmai Kollégium tagozatait, így a Védőnői Tagozatot mint az egészségügyért felelős miniszter hivatalos konzultatív testületét. A tagozat azóta is meghatározó a védőnői szakmai iránymutatásban, protokollok kidolgozásában, amelyek segítik országosan kialakítani a szakmai munka egységes tartalmát és minőségi kritériumait.

1991-ben szinte az elsők között jött létre egy szakmai érdekvédelmet és a szakmai munka fejlesztését felvállaló szakmai civil szervezet, a Magyar Védőnők Egyesülete (MAVE), a *Védőnő* című szakmai folyóirat, majd három évvel később, 1994-ben a Védőnőkért, új szülőkért és újszülöttekért Alapítvány. A MAVÉ számos új egészségfejlesztő programot indított, amelyek hagyományként azóta is működnek: „Szülőszerpre, szülésre felkészítés”, „Természetesen Anyatejjel”,

„Nők egészsége a családok egészsége”, „Település egészségfelelős”, „Indián nyár – Menopauza felkészítő”, „Csecsemőmasszázs”, és az első informatikai program, a „Stefánia”. A védőnők bizalommal és elfogadottságon alapuló személyes kapcsolata a családokkal, közösségekkel továbbra is biztosította, hogy a szolgálat az anya, a csecsemő, a gyermek és az ifjúság preventív egészségügyi ellátásának része maradjon. Nehézséget jelentett, hogy a rendszerváltást követően a szakmai vezetés, mint szakfelügyelet szervezeteileg levált a szolgálatról (a vezető védőnők az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat, majd a Kormányhivatalok Népegészségügyi Főosztályához kerültek), amely a napi operatív irányító feladatok különválását és hiányát hozta létre.

2000–2009: stabilizálódás, szakmai megerősödés, új szerepek keresése

A rendszerváltás utáni éveket követően a magyar társadalom és az egészségügyi rendszer lassan konszolidálódott, azonban számos új jelenség alakult ki, amelyre a védőnői szolgálatnak is reagálnia kellett. A születésszámok továbbra is csökkenő tendenciát mutattak, miközben a gyermekvállalás folyamatosan egyre későbbi életkorra tolódott ki az anyáknál. Emelkedett a krónikus betegségek gyakorisága is a hátrányos helyzetű, különösen a roma népesség körében, terjedtek a szenvedélybetegségek, és egyre jobban előtérbe került a lelki egészség és a szociális problémák, valamint az esélyegyenlőség egészségügyi szakterület részéről való további kezelésének szükségessége.

A káros szenvedélyek és addikciók feltárása, valamint a deaddikciós folyamatok támogatása terén kiemelt feladatok hárulnak a védőnői szolgálatra. A védőnő és a háziorvos együttműködésben a családgondozása során hatékonyan alkalmazhatja a dohányzásról való leszokást támogató, nemzetközileg „5A” néven ismert módszerét. E modell alkalmazásakor a sikeresség legfőbb determinánsa a gondozott személy folyamatos és strukturált támogatása (Rákóczi et al. 2025). Továbbá feladata az egészségre ható problémák kiszűrése, időben történő jelzése más szakemberek felé irányítása, és az egészség visszaszerzésének segítése, illetve a maradandó egészségvesztés megelőzése és az adott körülményekhez való alkalmazkodás elősegítése.

A védőnők képzés további fejlesztése keretében felsőfokú (főiskolai) képzés indult az ország több egyetemén. A képzési tananyagba bekerültek korszerű

ismeretek a gyermekjogokról, pszichoszociális fejlődésről, közösségi egészségről, kommunikációról, prevencióról, továbbá az egészség szempontjából sérülékeny társadalmi csoportok egészségfejlesztési lehetőségeiről. Az „Egészségügyi gondozás és prevenció” védőnői szakirány kimeneti követelményei is rávilágítanak, hogy a védőnői szaktárgyak mellett az orvostudományi ismeretek elsajátítása bír a legnagyobb jelentőséggel. Ez a kettős tudásbázis biztosítja, hogy a szakemberek egységes elvek mentén, lássák el a prevenció feladatokat. (Soósne 2023) A képzésben a kutatásalapú szemlélet erősödött a tudományos diákköri rendszer keretei között.

A védőnők egyre aktívabb szerepet kaptak országos szintű népegészségügyi programokban, például a Nemzeti Népegészségügyi Program (2001), amelynek célja az egészséges életmód (táplálkozás, mozgás, drogprevenció, lelki egészség) elősegítése, a szűrővizsgálatok népszerűsítése, az iskolai egészségfejlesztési programok fejlesztése, szülésre, szülői szerepre felkészítő program; szoptatást támogató nemzeti program, illetve a bababarát program elterjesztése. A védőnők munkájának társadalmi és szakmai megbecsülése erősödött. Ekkorra már rendszeressé váltak a védőnői hivatással foglalkozó országos konferenciák, szakmai fórumok is. Megindult a védőnői hivatás „láthatóvá tétele”: kampányok, ismeretterjesztő kiadványok, médiamegjelenések közvetítették a Védőnői Szolgálat értékeit a társadalom felé.

2010–2020: intézményi integrációk, digitalizáció, új társadalmi kihívások

A 2010–2020-as időszak közepén egy stabilizált, fejlődési pályára állított gazdaság biztosította a hátteret a védőnői munkához. Ebben az időszakban újabb központi (állami) elektronikus dokumentálási rendszereket fejlesztettek ki és vezettek be. A dokumentálás digitalizációjának célja az volt, hogy növelje a szakmai munka hatékonyságát a gondozási események tartalmi adatainak korszerű rögzítésével, illetve csökkentse az adminisztrációs feladatokkal töltött időt. Ehhez nemcsak az újabb szoftverfejlesztések és alkalmazások indultak meg, hanem az ezzel járó eszközök beszerzése, valamint a védőnők felkészítése ezek használatára. Mindezen komponensek biztosítása nagy kihívást jelentett a szakmai vezetés és a munkáltatók részére is, figyelembe véve a folyamatosan változó,

bővülő adattartalmakat és az informatikai rendszerek és eszközök fejlődését, amortizációját, új igények kielégítését. A megoldást uniós és kormányzati forrásokkal segítették, támogatták.

2013-tól a TÁMOP 6.1.4/12/1-2012-0001 Kora gyermekkori (0–7 éves) program jelentős lendületet adott a csecsemők és kisgyermek koragyermekekori fejlődésének nyomon követéséhez és a korai fejlesztés rendszerének kidolgozásához, valamint a különböző ágazatokhoz tartozó, de a gyermekek fejlődésében érintett szakterületek együttműködéséhez is.

A kiemelt projekt az Európai Unió támogatásával az Állami Egészségügyi Ellátó Központ és az Országos Tisztifőorvosi Hivatal konzorciumi együttműködésében valósult meg több ezer védőnő és házi orvos, házi gyermekorvos elérésével. A projekt keretében történt fejlesztések szemléletükben is újat hoztak: a szülőket partnernek, a gyermek állapotát és szokásait ismerő, kompetens személynek tekintik, aktívan bevonja és egyben felkészíti a gyermek fejlődésének megfigyelésére, értékelésére. Ezzel a szemlélettel a védőnő és az orvos a szülők aktív részvételére, elfogadó együttműködésére alapozhat. A kutatásokat követően új, komplex szűrőprogram, módszertani kézikönyv, kérdőívek és oktatófilmek is készültek, aminek köszönhetően a szülők, védőnők és az orvosok részére lehetővé vált az eltérő fejlődést mutató gyermekek korai kiszűrése. Útmutatók, tájékoztató anyagok készültek a szülőknek és szakembereknek, amelyek külön-külön szakmai és szülői portálon hozzáférhetőek. Informatikai fejlesztések indultak a dokumentáció és az adatfeldolgozás érdekében.

2015-től egy új kihívás jelent meg: a hazánkba áramló tömeges migráció és a migrációs jelenségekkel együtt járó szociális, egészségügyi kihívások mellett a nyelvi és kulturális különbségek jelentettek újabb akadályt, amelyek kezelése különösen komoly feladatot jelentett egyes térségeken, településeken.

Az Országos Tisztifőorvosi Hivatal HU12-0001-PP1-2016 azonosítószámú projektje a roma közösségekben dolgozó védőnők munkafeltételeinek javítását tette lehetővé a Norvég Alap támogatásával. Ennek keretében a védőnők számára supervíziós kurzusok valósultak meg. Három, romák által sűrűn lakott megyében a roma kultúrára jellemző értékekből készült tanulmány. A lakosság igényeinek, szükségleteinek felmérésére egészségkutatást

végeztek. A roma lakosság egészségre vonatkozó ismereteinek bővítéséhez, annak szemléltetésére oktató anyagokat és kiadványokat állítottak össze. 2019-ben megalakult egy újabb szakmai civil szervezet, a Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége (MVSZSZ), amelynek célja a védőnői hivatás szakmai színvonalának emelése, a védőnői szolgáltatások fejlesztése, a védőnői hivatás hazai és nemzetközi ismertségének és elismertségének növelése, továbbá a minőségi változtatások bevezetésének elősegítése volt, különös tekintettel a speciális szükségletű, illetve hátrányt szenvedő, esélyegyenlőségi szempontból veszélyeztetett vagy különleges figyelmet érdemlő gondozottakra, családokra. A szervezet tevékenységének középpontjában tehát a védőnői családgondozás módszereinek, jó gyakorlatainak kutatása, fejlesztése, az államigazgatási, tudományos, szakmai és civil partnerség építése, a nemzetközi kapcsolatrendszer kialakítása áll. A vezérelv mindezek mögött az volt, hogy a családok mindenkori szükségleteit, valós igényeit figyelembe vevő védőnői szolgáltatásokat kapjanak, figyelembe véve az ország demográfiai, népegészségügyi, szociális és társadalmi folyamatait, kihívásait.

Az MVSZSZ olyan társadalmi, közpolitikai, egészséget és egészségkultúrát fejlesztő, életvédő, valamint közösségépítő tevékenységeket tervez megvalósítani, amelyek egyedülálló hagyományos és hagyományteremtő értékeket mozgatnak meg a hazai és Kárpát-medencei családok, szakemberek és közösségeik körében. A szövetség nyitott a társz szakmák szervezetei és szakemberei felé. Ezt az együttműködést támogatja az *AranyPajzs – a család védelmének tudománya* című folyóirat is, amelyet a Szövetség 2022-ben alapított és ad ki negyedévente online formában.

2020–2025: krízisek, átalakulás, ismét újabb kihívások és jövőkeresés

A stabilizáció és a nagyléptékű gazdasági fejlődés 2015–2020 közötti időszakát a 2020 elején kirobbant súlyos világválság, majd a COVID-19 pandémia zárta le. A pandémia a védőnői szolgálatot is drasztikus kihívások elé állította:

Minimálisra korlátozódott a személyes fizikai jelenlétre épülő védőnő-gondozott találkozás, de az újszülöttek családlátogatása rendkívüli higiénés körülmények megtartásával megvalósult, csak úgy, mint a tanácsadókban is a szűrővizsgálatok,

a védőoltások teljesítése. A kapcsolattartásra a védőnők a telekommunikációt, az internetes felületeket és a telemedicina módszereit alkalmazták.

Megnőtt a pszichés támogatás iránti igény, miközben a védőnők sokszor maguk is kiégésközelbe kerültek, csakúgy, mint a többi szakterület egészségügyi dolgozói.

A védőnők feladatköre jelentősen bővült: a tesztelés, tájékoztatás, az oltási kampányokban való részvétel feladataival egészült ki a korábbi szolgáltatási feladatkör. A járvány rávilágított arra, hogy a védőnők kiemelt jelentőségűek az egészségügyi szolgálatok és a lakosság közötti egészségügyi kapcsolattartásban, tanácsadásban és közösségi információáramlásban.

Még véget sem ért a COVID19-pandémia, megérkezett egy újabb krízis: 2022 februárjában kitört az orosz–ukrán háború, amely azonnal humanitárius krízist idézett elő a kelet-közép-európai régióban. A háború Magyarországot, különösen az egészségügyi és szociális ellátórendszert a közös magyar–ukrán határ miatt elsődlegesen érintette. A védőnők ennek a krízisnek a kezelésében is részt vállaltak. A menekült családok egészségügyi és szociális ellátásánál a védőnők a határmenti és számos más településen segítettek a menekültek tájékoztatásában, a várandós anyák és gyermekeik ellátásában, az alapvető egészségügyi információk átadásában. Ezek a feladatok a letelepedett családok rendszeres, állandó gondozásában folytatódtak, és működnek a mai napig is. Az MVSZSZ támogatásával lefordították a legfontosabb tájékoztatási anyagokat, amelyek az MVSZSZ és az Országos Kórházi Főigazgatóság (OKFŐ) honlapján bárkinek a rendelkezésére álltak. Ezeket a dokumentumokat eljuttatták közvetlenül a határmenti fogadóállomások vezetőinek is. A telefonos tolmács segítsége is elérhető lett. Ennek ellenére a védőnőknek gyakran kellett tolmács nélkül kommunikálniuk, és így is megértést, empátiát és alkalmazkodóképességet tanúsítaniuk. Több településen a védőnők voltak a közösségi segítségnyújtás szervezői, kapcsolatot tartva önkormányzatokkal, segélyszervezetekkel. Több hónapon keresztül a fővárosi központi fogadóállomáson, a BOK Csarnokban, a családbarát gyermekszobák keretében baba–mama ellátási egységként védőnői ügyeleti rendszer működött, ahol tisztálkodásra, szoptatásra, bébiétel-készítésre, eszközökkel felszerelt védőnői tanácsadásra volt lehetőség. Ez a helyzet tovább erősítette a védőnői

hivatás szerepét a krízisintervencióban, ugyanakkor a védőnői hálózat rugalmasságában és szociális érzékenységében rejlő értékekre is rávilágított.

A védőnői rendszert érintő fejlesztés és átszervezés

A 2020–2025 közötti időszakban a COVID-19, majd az orosz–ukrán háború kihívásai mellett folytatódtak a programok. Az alapellátás állami fenntartásba kerülése mellett a védőnői szolgálat is a Belügyminisztérium irányítása alá került, azaz a célkitűzéssel, hogy megtörténjen a szakmai standardok egységesítése, az egészségügyi ellátórendszeri szervezetekkel a munkamegosztás újragondolása és a preventív feladatok megerősítése. Korábban a területi és az iskolai védőnők az önkormányzatok alkalmazásában álltak, így a foglalkoztatásuk az önkormányzatok felelősségi körébe tartozott, a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelővel (NEAK) kötött szerződés alapján a bérük, munkafeltételeinek biztosítása is önkormányzati feladat volt.

A védőnői szolgálat változó finanszírozása és foglalkoztatási formái

A magyar egészségügyi ellátórendszerben egyedülálló módon 2022–2023-tól a vármegyei irányító intézményeknél és a három egyetemi klinikai központnál létrehozták a kollegiális védőnői mentorrendszert. A mentorok a védőnői munka szakmai irányítása és mentorálása mellett 2023. július 1-jétől egyéb munkáltatói jogokat is kaptak.

Maga a védőnői rendszer (lásd az 1. táblázatot) az Egészségügyi Alapellátásról szóló törvény módosításával állami feladattá vált, a területi védőnők a korábbi, főleg önkormányzati munkáltatóktól átkerültek a vármegyei irányító egészségügyi intézmények és három egyetemi klinikai központ alkalmazásába az (OKFŐ) szakmai irányításával. Az iskolai védőnők a korábbi munkáltatóknál maradtak a kollegiális védőnői mentorrendszer szakmai irányítása mellett. A védőnői ellátás szakmai felügyeletét országosan a Nemzeti Népegészségügyi Központ irányításával a Megyei Kormányhivatalok és a Járási Hivatalok szakfelügyelő védőnői látják el.

1. táblázat. A Védőnői Szolgálat új rendszere, ellátási területei, célcsoportjai (2023–2026 között)

VÉDŐNŐI RENDSZER alapellátás	Helyszín	Kit látnak el, feladat
Területi védőnők	Minden településen, családban, óvodában, iskolákban (kisebb településeken) – A családok otthona – Tanácsadó/rendelő – Iskolaegészségügyi rendelő – Községi helyszínek	– Családgondozás – Családtervezés – Várandósgondozás – Gyermekágyas-szoptató anyák – Újszülöttől a gyermek iskolába kerüléséig – Felnőtt női lakosság népegészségügyi szűrései
Iskolai-ifjúsági védőnők	Általános és középiskolában Iskolaegészségügyi rendelő	Minden tanulót, aki az általános iskolát elkezdte és még a középfokú nappali képzésben van
VÉDŐNŐI RENDSZER szakellátás	Helyszín	Kit látnak el, feladat
Kórházi védőnők	Szülészeti, újszülött-, koraszülött-, csecsemőosztályokon	– Várandós – Gyermekágyas-szoptató anyák – Újszülöttek
Családvédelmi Szolgálat védőnője	Kormányhivatalok Népegészségügyi Osztályain	– Válságtanácsadást kérők nemkívánt terhesség esetén – Családtervezési preventív tanácsot kérők
VÉDŐNŐI RENDSZER szakmai irányítás, szakmai felügyelet	Helyszín	Kit látnak el, feladat
– Kollegiális vármegyei mentor védőnők – Kollegiális városi mentor védőnők Vezet: OKFÓ	– Eü. vármegyei irányító intézményekben (vármegyei kórház) és a három egyetemi klinikai központban – Városi kórházakban	– Területi védőnők szakmai irányítása, mentorálása, egyéb munkáltatói feladatok – Iskolavédőnők szakmai irányítása, mentorálása, egy részük munkáltató feladatai
Hatósági szakfelügyeletet ellátó védőnők Vezet: NNGYK	– Országos Igazgatási Oszt. – Vármegyei és városi Kormányhivatalok Népegészségügyi Osztályain	– Területi, iskolai, kórházi, Családvédelmi Szolgálat védőnői szakfelügyelete – Lakossági bejelentések

Forrás: saját szerkesztés, 2026

A védőnői szolgálat feladatai, gondozási irányai a száztizedik évfordulót követően

A védőnői szolgálat létrehozásának társadalmi, népegészségügyi és demográfiai céljai – a csecsemőhalandóság csökkentése, a nemzet számbeli gyarapodásának elősegítése, a tudatlanság elleni küzdelem – ma is aktuálisak. A védőnői ellátás alapját a legnagyobb létszámú területi védőnők alkotják az alapellátás részeként.

Tevékenységüket minden településen, családok otthonában, óvodákban, iskolákban (kisebb településeken) a tanácsadóban/rendelőben, iskola-egészségügyi rendelőben és közösségi helyszíneken végzik. Az iskolai-ifjúsági védőnők, általános és középiskolában, iskola-egészségügyi rendelőben dolgoznak és ellátják

azokat a tanulókat, akik az általános iskolát elkezdtek és még a középfokú nappali képzésben vannak. A kórházi védőnők a szülészeti, újszülött-, koraszülött-, csecsemőosztályokon a várandós gyermekágyas-szoptató anyák, újszülöttek ellátását, preventív gondozását, egészség nevelését végzik.

A Családvédelmi Szolgálat védőnői kormányhivatalok népegészségügyi osztályain dolgoznak. Feladatuk a pozitív családtervezési tanácsadás, családtervezéssel kapcsolatos ismeretterjesztés, fogamzásgátlási tanácsadás, a várandós állapot kapcsán felmerülő válsághelyzetek kezelése. Súlyos válsághelyzet esetén a védőnő segítséget nyújt

a helyzetet okozó tényezők feltárásában, feloldásában, tájékoztatja a várandós nőt (lehetőleg párjával együtt) a magzat megtartása érdekében különösen – a várandósokat, gyermeket nevelő szülőket érintő – állami, önkormányzati, civil és egyházi támogatási formákról, ellátásokról, örökbeadás lehetőségéről, hogy az így elhárítható akadályok segítsék a nő döntését a magzat megtartására. Ez a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvényben előírt terhességmegszakítás iránti kérelemhez kapcsolódó két tanácsadás keretében valósul meg.

A védőnői tevékenységek helyszínei

A védőnői tevékenységek sokrétűségét tükrözi, hogy a szakemberek, feladataikat több helyszínen végzik: alapvetően a családok otthonában, ahol a védőnő a természetes környezetükben megfigyeltek alapján tud tanácsadást nyújtani. Emellett a védőnői tanácsadó-helyiségek biztosítanak helyszínt a rendszeres szűrésekhez, státuszvizsgálatokhoz és személyes konzultációkhoz. A védőnők a lakosság számára közösségi programokat szerveznek és tartanak: szülőszerepre, szülésre felkészítés, baba–mama klub, csecsemőmasszázs-tanfolyam, kismamáknak szoptatást támogató csoport, ringató, falunapokon, expókon, mozgó és időszakos szűrőprogramokon bemutatók, előadások, foglalkozások stb.

A köznevelési és szociális szféra intézményei szintén kiemelt helyszínek. A védőnők jelen vannak a Biztos Kezdet Gyerekházakban, szülői konzultációkat, ismeretterjesztő foglalkozásokat tartanak, és megfigyelhetik a gyermekek fejlődését egy optimális fejlesztőkörnyezetben. Az óvodákban, iskolákban szűrővizsgálatokat és egészségfejlesztési feladatokat látnak el. A kollégiumokban és a gyermekotthonokban felkérésre egyéni vagy csoportos egészségnevelést, ismeretátadást és egészségmagatartás változását eredményező intézményi egészségfejlesztő foglalkozásokat tartanak. A közösségi életben is aktív szerepet vállalnak, így gyakran találkozhatunk velük különböző közösségi programok helyszínein, valamint civil, karitatív vagy egyházi szervezetekkel közösen szervezett eseményeken. Az egészségügyi ellátórendszeren belül a kórházi védőnők jelen vannak a fekvőbeteg-ellátó intézmények szülészeti, újszülött- és csecsemőosztályain, ahol a szülést követő napokban nyújtanak támogatást. Munkájuk speciális területei közé tartozik továbbá az anyatejgyűjtő állomásokon végzett tevékenység.

A szakmai irányítást és egyéb munkáltatói feladatokat a kollegiális vármegyei és városi mentor

védőnők látják el. Feladatuk a vármegyei intézményekben alkalmazott területi védőnők, iskolavédőnők szakmai irányítása, mentorálása.

Szakfelügyeletet a hatósági ügyeletet ellátó védőnők végzik a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ – NNGYK Országos Igazgatási Osztály szakmai irányításával, a vármegyei és városi Kormányhivatalok Népegészségügyi Osztályai alkalmazásában. Feladatuk a lakossági bejelentések kivizsgálása, jogszabályok szerinti szakmai minőségellenőrzések végzése.

A védőnői ellátással kapcsolódó ágazati területek

A kapcsolódó ágazati területek jogszabályok által meghatározott keretek között adnak szakmai feladatokat a védőnői szolgálatnak. Legfőbb állami feladatként a Védőnői Szolgálat (a továbbiakban: Szolgálat) a Belügyminisztérium (BM) rendszerében elsősorban az Egészségügyért Felelős Államtitkárság irányítása alá tartozik, az Országos Kórházi Főigazgatóságon, mint szakmai irányítón keresztül. A Szolgálat ugyancsak a Belügyminisztérium keretében a Köznevelési Államtitkársággal kapcsolódik a köznevelési-oktatási intézményekben – az óvodai ellátástól a középiskolai nappali tanulmányok befejezéséig – a területi, illetve iskolavédőnők látnak el iskolaegészségügyi feladatokat külön jogszabály szerint. A Szolgálat feladatokat lát el a Társadalmi Esélyekért és Roma Kapcsolatok Fejlesztéséért Felelős Államtitkárság által koordinált Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2025–2030 Program keretében, a hátrányos helyzetű családok gondozása, a gyermekesélyprogramokban való aktív részvétel témakörökben. A Szolgálat a Gondoskodáspolitikai Államtitkársághoz tartozó szociális és gyermekvédelmi rendszerben a törvényi felhatalmazással alapvető jelzőrendszeri feladatot lát el, amely a védőnői szakterületek mindegyikére kiterjednek. Feladatköréhez tartozik a család- és ifjúságvédelem, ennek keretében a családok, gyermeket várók tájékoztatása a gyermekvállalással, a családokat támogató lehetőségekkel kapcsolatos juttatásokról, amely terület a Kulturális és Innovációs Minisztérium Családügyekért Felelős Államtitkársághoz tartozik. Az állami feladatok ellátásához szorosan hozzátartozik a civil-karitatív, egyházi szervezetekkel való együttműködés is.

A védőnők képzése

A védőnők 1978-tól felsőfokú diplomát kapnak. Végzettségüket egyetemi egészségügyi karokon, védőnői szakirány alapvégzettség BSc (érettségi utáni négyéves képzés) szinten szerzik. Lehetőség van mesterképzésre (MSc): a jelentkezők négy specializáció közül választhatnak (területi és iskolai-ifjúsági, kórházi és nővédelmi szakvédőnői szakiránnyal a BSc után másfél év). A BSc végzettség lehetőséget ad arra, hogy a védőnő más szakterületen egyéb felsőfokú végzettséget szerezzen. Rendszeres, ötévenként megújítandó kreditpontos továbbképzések sikeres elvégzése is a működési engedély feltétele. A védőnők teljes létszáma 2025-ben 5028 fő volt.

Jubileumi évfordulóra készült riportfilm

A Védőnői Szolgálat alapításának száztizedik évfordulója és hungarikummá nyilvánításának tizedik évfordulója alkalmából a Védőnőkért, új szülők és újszülöttek Alapítvány és a Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége egy riportfilmet készített a hungarikum Védőnői Szolgálatról, amely számos hazai és nemzetközi eseményen került bemutatásra. A Magyar Védőnői Szolgálat Hungarikum című sajtónyilvános filmbemutatójára 2024 őszén került sor. Az eseménynek Fűrész Tünde elnökszöveg vezetésével a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) biztosított helyszínt (Várfalvi 2024). A bemutatón három államtitkár – Dr. Rétvári Bence (Belügyminisztérium), Dr. Koncz Zsófia (Kulturális és Innovációs Minisztérium), Dr. Dukay Miklós (Közigazgatási és Területfejlesztési Minisztérium) – vett részt és méltatta a védőnői szolgálat ma is meghatározó és egyedülálló értékeit a családok ellátásában. A tizenhét perces film angol, illetve kínai felirattal is megjelent az mvszsz.hu weboldalon.

A filmet a Magyar Tudományos Akadémián tartott magyar–kínai háromoldalú együttműködés megalapítására és hivatalos dokumentumának aláírására rendezett eseményen is bemutattuk.

Az ünnepi jubileumi esemény 2025. június 13-án, a Védőnők Napján

A száztizedik évforduló – Kövér László, az Országgyűlés elnöke meghívására – a Parlament Felsőházi Termében került megrendezésre (lásd az 1. képet). Az ünnepi eseményen előadást tartott

dr. Takács Péter egészségügyért felelős államtitkár, dr. Kovács Edit társadalmi esélyekért és roma kapcsolatokért felelős helyettes államtitkár, dr. Beneda Attila családokért felelős helyettes államtitkár, Lőrinczi Orsolya, a Szakmai Kollégium Védőnői Tagozat elnöke és Várfalvi Marianna, a Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége (MVSZSZ) elnöke. Az MVSZSZ két díjat alapított az évforduló alkalmából: a Védőnői Életműdíjat és az Aranypajzs a Védőnőkért Díjat (lásd a 2. képet). Az ünnepségen elhangzott előadások, köszöntők mellett további, a védőnői hivatást méltató közleményeket, a díjakról és a két-két díjazottról szóló írásokat jelentetett meg az *AranyPajzs* folyóirat (Várfalvi 2025b).

1. kép. Országház Felsőházi terem látképe a Védőnők Napján 2025. június 13-án

2. kép. A Védőnői Életműdíj és az Aranypajzs a Védőnőkért Díj oklevéllel

Jubileumi kitűzőt és kiadványt kapott minden védőnő

Minden védőnő megkapta a jubileumi évben az MVSZSZ közreműködésével készített kitűzőt, ami az alapítás, és a századik évfordulón a hungarikummá nyilvánítás évszámait jeleníti meg (3. kép), másrészt a száztíz évet összefoglaló és az MVSZSZ fejlesztési programjait is bemutató kiadványt.

3. kép. Jubileumi kitűző

4. kép. A védőnői szolgálatot és az MVSZSZ szakmai programjait bemutató jubileumi kiadvány

Összegzés

Miközben lépést tartunk a technológiai és digitális fejlődéssel, újra és újra visszatérünk egy alapigazsághoz: a személyes és közösségi ellátást biztosító, bizalmi kapcsolatra épülő személyes tanácsadást csak a jelenléttel, odafordulással, értő figyelemmel, empátiával, a gondozott családok életkörülményeinek, élethelyzet változásainak megtapasztalásán alapuló kommunikációval lehet hatékonyan megvalósítani. Nem lehet automatizálni, sőt szükséges ezeknek az elemeknek a tanítása, népszerűsítése, új tartalmakkal való megtöltése.

A Védőnői Szolgálat összetett, családgondozási szolgáltatást biztosít a prevenció, vagyis a testi, lelki, mentális és szociális egészség megőrzése, az egészséges fejlődés elősegítése, a problémák kiszűrése, a további ellátás felé irányítás, és az egészség visszaszerzésének segítése, közreműködés a népegészségügyi-járványügyi feladatokban, illetve a maradandó egészségvesztés állapotromlásának

megelőzése, és az adott körülményekhez való alkalmazkodás elősegítése (Novák – Fűrész 2021).

Százöt év alatt a védőnői szolgálat minden korszakban megmutatta, hogy miközben a feladataik bővülnek, mégis egy rendszert alkotnak. A rendszer pedig más minőségben értelmezhető és fejt ki hatását, mint a szétördelt, egyes rendszerelemek: ezek egymásra hatással vannak, egymást erősítik. Összekötő elemük a prevenció, az élet, az emberi méltóság, a tiszteletadás, valamint az egészség védelme. Ennek elsődleges terepe, és tápláló forrása a család. Egyetlen hivatás sincs, mint amit a védőnők kitartó türelemmel, empátiával, nyitottsággal kiérdemeltek. Semmilyen más hivatásnak nincs ilyen összetett rálátása és eszköztára a családok preventív gondozására, ekkora lehetősége az abban való elfogadottságra, segítségnyújtásra. Minden egyes találkozási alkalom során épül, erősödik a bizalom, a biztonság, még akkor is, ha

a gondozott nem azonnal kap választ a kérdésére. A pozitív életélmények nemcsak a nehéz helyzetekben, a túlélésben tudnak segítséget adni, de ezektől fejlődik, gazdagodik a lélek, erősödnek a kompetenciák, az önbizalom, az önértékelés.

A védőnői hivatásfejlesztés hungarikumságunkkal járó kötelezettség. A fejlesztések során olyan új programokban veszünk részt, amelyek modellértékűek lehetnek egész Európa, de a nagyvilág számára is – legyen szó a várandósok gondozásáról, a szülésre, az új élet fogadására való felkészítésről, a korai kötődés és a szoptatás segítéséről, a kora gyermekkori fejlődés követéséről és az intervenciókról, az iskolások, a kamaszok útkereséséről, a hátrányos helyzetű családok mentorálásáról, a szülők és a családi környezet képernyőhasználati szokásainak kialakításáról az élet kezdetén, vagy akár a határon túli magyar közösségek egészségvédelmi programjairól.

Fontos, a magyar egészségügy és a Védőnői Szolgálat számára meghatározó, hogy tíz évvel ezelőtt a Magyar Országgyűlés megszavazta azt, hogy a Magyar Védőnői Szolgálat Hungarikum legyen. Köszönet a Törvényhozóknak azért, hogy

a védőnői hivatást nemcsak elfogadott nemzeti értéként, de védendő hivatásként is elismerte. Ez a cím nemcsak történeti örökséget jelent, hanem jelen- és jövőbeli felelősséget is. Azt üzeni: ez a szolgálat a magyar identitás része, olyan érték, amelyet ápolni, fejleszteni, és nem utolsósorban megbecsülni kell. Köszönet a Védőnői Hivatást megalapítók-nak és százöt évvel ezelőtt megalkotóknak!

A jövőbe tekintve továbbra is kulcskérdés a védőnői szolgálat számára a hivatásbeli, szakmai önazonosság megőrzése; megmutatni a fiataloknak, hogy ez a hivatás nemcsak szép, de meghatározó az emberek életében, döntéseik megalapozásában. A védőnők hivatása a prevenció, hisznek abban, hogy a közösség, a család és az egyes emberek egészsége elsősorban a mindennapi törődésben, a megelőzésben dől el. A százöt évvel ezelőtt létrehozott védőnői szolgálat egységes rendszer, szemlélete, gyakorlati módszerei dinamikus, erős kölcsönhatásokra épülnek. A védőnői hivatás így tud hatékonyan hatni a társszakmákra, az egészségügyön kívüli szakmaterületekre, a családokra, az egész társadalomra (Várfalvi 2025b).

Felhasznált irodalom

- Balázs, P. (2022). Bábaktól a komplex anya és csecsemővédelemig Magyarország a XIX. század közepéig. *Aranypajzs* 1(1), 6–15. <https://doi.org/10.56077/AP.2022.1.1>
- Berényi, A. (2026). A nővér -Kossuth Zsuzsanna regényes életrajza. Budapest: Scolar Kiadó, ISBN: 9789636852153
- Jaksche, G., Kuklay, A. (2011). *Árpád-házi Szent Erzsébet*. Budapest: Kairosz Kiadó.
- Janik, L. (2022). Az egyre növekvő érték – a gyermek (a csecsemőhalálozás elleni küzdelem múltja, jelene és jövője). In: Forrai, J. (szerk.) *Paradigmaváltás a tudományok, a technika és az orvoslás körében. A Magyar Természettudományi Társulat tudománytörténeti kötetei* (5). Budapest: Magyar Természettudományi Társulat, 59–73. <http://doi.org/10.23716/MTTT.5.2022.07>
- Johan, B. (1939). *Gyógyul a magyar falu*. Budapest: A Magyar Királyi Országos Közegészségügyi Intézet közleményei. 7. sz. https://mtda.hu/books/johan_bela_gyogyul_a_magyar_falu_Optimized.pdf (Letöltés dátuma: 2026.03.15.)
- Kahlichné Simon, M. (2015). *A Védőnői hivatás története*. Budapest: Medicina Könyvkiadó
- KSH (2025). *Halálozások száma és aránya, csecsemőhalandóság, születéskor várható élettartam, halálozás főbb okok szerint*. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0009.html (Letöltés dátuma: 2026. 03. 14.)
- Nagy, B. (1964). Újabb adatok a csecsemőhalálozás értékeléséhez. *Orvosi Hetilap* 105(1–4), 70–71.
- Novák, K., Fűrész, T. (2021). *Családbarát évtized 2010-2020*. Budapest: Kopp Mária Intézet
- Rákóczi, I. (2016). *Idő előtti és alacsony testtömegű születés Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2009–2012*. Doktori disszertáció. Budapest: Semmelweis Egyetem. <https://repo.lib.semmelweis.hu/handle/123456789/4484>
- Rákóczi, I., Balázs, P., Foley, K. L. (2024). Dohányzó várandósok elsődleges védőnői állapotfelmérése az alapellátásban. *Orvosi Hetilap* 165(14), 545–552. <https://doi.org/10.1556/650.2024.33014>
- Rákóczi, I., Balázs, P., Foley, K. L. (2025). A dohányfüst-expozíció vizsgálata várandósok körében, kotininpróbalal kiegészítve. *Lege Artis Medicinae* 35(12), 633–638. <https://doi.org/10.33616/lam.35.0633>
- Soós, K. Zs, Szabó, N. Petra, Horváth, K. (2023). A védőnő- orvos együttműködés mint a 108 éve sikeresen működő Magyar

Védőnői Szolgálat egyik alappillére. *Orvosi Hetilap* 164(33.), 1311–1318. <https://doi.org/10.1556/650.2023.32867>

Várfalvi, M. (2024). *A Védőnői Szolgálat Hungarikum. Riportfilm*. Készítette: a Védőnőkért, új szülők és újszülöttekért Alapítvány, a Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége. <https://www.youtube.com/watch?v=8eIhAQDhnCE>

Várfalvi, M. (2025a). A 110 éve alapított Védőnői Szolgálat fejlődése. In: *110 éves a Magyar Védőnői Szolgálat*. Budapest: Magyar Védőnők Szakmai Szövetsége. <https://www.mvszsz.hu/apflip/110.html> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 14.)

Várfalvi, M. (2025b). Ünnepi köszöntő 110 éves a magyar védőnői szolgálat. *Aranypajzs* 2025. 4(3), 26–27. <https://www.arany-pajzsfolyoirat.hu/4-efolyam-3-szam/>

Kisdi Barbara¹

A dúla családtámogató szerepe a perinatális időszakban

¹ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, Szociológiai Intézet
Levelező szerző: Kisdi Barbara, kisdi.barbara@btk.ppke.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.7>

Absztrakt

A dúla szülés körüli támogató munkájának nemzetközi vizsgálatai elsősorban az anyával való kapcsolatra, a szülésélményre, illetve a szülészeti mutatókra tett hatására fókuszálnak, s csak elvétve arra a családtámogató munkára, amelyet a dülák tevékenységük szükségszerű velejárójának tekintenek. Az elmúlt kilenc évben egyetemi kutatócsoportjaimmal félig strukturált interjúkat vettünk fel dülákkal (n = 52), dúlával szült édesanyákkal (n = 83) és édesapákkal (n = 22), nyitott kérdéseket tartalmazó online kérdőívünket pedig huszonöt dúla töltötte ki. A tematikus elemzés során rajzolódott ki a dülai tevékenységet is jellemző életciklus-szemlélet, családi rendszerszemlélet és transzgenerációs szemlélet keretei. Tanulmányomban azt kívánom bemutatni, hogy a posztmodern szüléskultúrát jellemző holisztikus szülésmodell hogyan valósul meg a dülai családtámogatás során e három szemléleti keret fényében. Az interjúk arra mutatnak, hogy a dúlának információközvetítő, mentális megerősítő, fizikai-gyakorlati támogató és mediatori szerepében van lehetősége a perinatális életeseményben érintettek elméleti és gyakorlati perinatális tudásának, önismeretének, önbizalmának, egymás iránti bizalmának és kompetenciáinak megerősítésére.

Kulcsszavak: szülés, dúla, perinatális családtámogatás, perinatális rendszerszemlélet

Abstract

International studies on the supportive work of doula around childbirth focus primarily on their relationship with the mother, the birth experience, and their impact on obstetric indicators, and only occasionally on the family support work that doula consider a necessary part of their services. Over the past nine years, my university research teams and I have conducted semi-structured interviews with doula (n = 52), mothers who gave birth with a doula (n = 83), and fathers who also had experience with doula (n = 22), and our online questionnaire with open-ended questions was completed by twenty-five doula. The thematic analysis revealed the frameworks of the life cycle approach, family system approach, and transgenerational approach that also characterize doula work. In my study, I aim to demonstrate how the holistic birth model that characterizes postmodern birth culture is implemented in doula family support in light of these three conceptual frameworks. The interviews show that the doula, in her role as an information facilitator, mental reinforcer, physical-practical supporter and mediator, has the opportunity to strengthen the theoretical and practical perinatal knowledge, self-awareness, self-confidence, trust in each other and the competencies of those involved in the perinatal life event.

Keywords: childbirth, doula, perinatal family support, perinatal systems approach

1. Bevezetés

A perinatális (szülés körüli) életidő a családi homeosztázis sérülékeny és egyben a család fejlődésére lehetőséget adó időszak. A posztmodern szüléskultúra¹, illetve az alternatív szülészmogalmak kulturális antropológiai vizsgálata során fordult figyelmem a dülák felé, akik „asszonytársi segítőként” ebben az átmenetben támogatják a nőket. Az elmúlt húsz évben megszorodtak a dülai támogatás egészségügyi, pszichológiai, gazdasági vonatkozáival kapcsolatos nemzetközi kutatások, ám feltűnő a családi viszonyokra fókuszáló elemzések hiánya.

2. Elméleti keretek

2.1. A holisztikus szülésmodell

A modernizáció a medikalizáció² részeként magával hozta a modern szüléskultúrát, amely a szülési folyamatot elidegenítve, szociális környezetéből kiszakítva, annak technikai megoldásait a biztonság érdekében előtérbe helyezve, az irányítást a (férfi) orvos³ kezébe adva intézményi keretek közé szorította (Novák 2015). A szülés medikalizációja változást hozott a szülés és születés természetéről való társadalmi gondolkodásban⁴, összekapcsolódott a nő társadalmi helyéről és szerepéről, illetve a női testről való elgondolások megváltozásával, továbbá módosult a magzat és az anya kapcsolatának értelmezése, akárcsak a szülés során alkalmazott módszerek (Kisdi 2019). A posztmodern szüléskultúra kritikai mozgalmi ugyanezen dimenziók mentén

Dülákkal, dülával szült anyákkal és apákkal végzett kvalitatív kutatásaim során arra lettem figyelmes, hogy a dülai támogatás elvi és gyakorlati kereteit a családterápiában vagy a családkonzultensi munkában alkalmazott életciklus-szemlélet, családi rendszerszemlélet és transzgenerációs szemlélet hatja át, így az alábbi írásban e megközelítések mentén értelmezem a témát. Azt kívánom bemutatni, hogy a posztmodern szüléskultúrát jellemző holisztikus szülésmodell hogyan valósul meg a dülai családtámogatás során e három szemléleti keret fényében.

igyekeznek elsősorban szemléletbeli, másodsorban gyakorlati változást hozni.

Ennek a folyamatnak volt része a holisztikus szülésmodell (Davis-Floyd 2001) újrafelfedezése, ami magát a posztmodern szüléskultúrát is kibontakoztatta. Robbie Davis-Floyd antropológus elemzése szerint a *holisztikus szülésmodell* azon az elven nyugszik, hogy a nők biológiai funkciójuknál fogva képesek a szülésre. Ezen kiindulópont szerint a szülészet feladata nem a szülés *levezetése*, hanem a szülés *kísérése*, vagyis lehetőség szerint a szülés természetes folyamatának támogatása. Jobbára ez a szülésmodell jellemzi a premodern és a posztmodern szüléskultúrákat is, a mögöttes okok és jelentések azonban különbözőek. Ez a holizmus a testi és lelki folyamatok szétválaszthatatlanságára utal,

¹ Posztmodern szüléskultúrának nevezem a modern, medikalizált, sebészeti szemléletű szülészetet meghaladni kívánó, a pszichés, hormonális hatásokra nagy hangsúlyt fektető, természetes folyamatokat támogató szülészeti norma- és eszközkészletet, illetve gyakorlati rendszert, amely változatos mértékben és összetételben jelenik meg a kórházi gyakorlatban és a modern otthoni szülés esetében. A témáról bővebben lásd Kisdi 2013b, 2019.

² Tág értelmezésben a medikalizáció azt a XVIII. század vége óta tartó folyamatot jelenti, amikor az orvostudomány átlépte eredeti gyógyító hatáskörét, és olyan területekre is kiterjesztette befolyását, amelyek korábban nem tartoztak alá (Szántó és Susánszky 2002: 28). Ilyen az időskor, a szülés és születés, a halál, illetve a társadalmi normától eltérő viselkedés sokféle formája. A medikalizáció jellemzője, hogy az egészség és a betegség kérdését a mindennapi életünk részévé teszi, s ma már a betegség nem kizárólag a kórállapotok jelenlétéről, hanem a potenciálisan állandóan jelen lévő egészségügyi kockázatról szól. Ebben a miliőben a média, amely egyszerre misztifikálja és demisztifikálja az orvostudományt (Szántó és Susánszky 2002: 31), a szülésről és születésről való gondolkodásunk számára is kész mintákkal szolgál.

³ Mára Magyarországon, csökkenő tendenciát mutatva, 76,8% a férfi szülésorvosok aránya (OSAP 1589).

⁴ A modern szüléskultúra szemlélete a várandósság és a szülés folyamatát orvosi eseményként, potenciálisan veszélyes folyamatként értelmezi, amelyben a döntés és a felelősség a (férfi) orvosra hárul, aki a szülés tudásának szinte kizárólagos birtokosa (Davis-Floyd 2003[1992]). Ezt tükrözi egy magyar kutatás a fiatal nők szüléssel kapcsolatos gondolkodásmódjáról (Kisdi 2018), a várandós nők szülési attitűdjével kapcsolatban pedig lásd Sallay et al. 2015.

arra az egységre, amely a természetes folyamatok rendjén belül a gyermekvárás, a szülés, a gyermekágyi időszak, a szoptatás és a gyermeknevelés egész folyamatát összefüggő rendszerként értelmezi, amely a várandós anya és magzata, az anya és újszülöttje, illetve az anya és szociális hálójá között feltételezett. Ezen összefüggő folyamatok kísérése a holisztikus szülésmodell elvei szerint nem szabdalható szét. Ebben a szellemben működik néhány nyugat-európai országban (Ausztria, Németország, Hollandia, Svédország, Svájc) a bábai ellátás, amikor a nőknek lehetősége van szülésznőt felkérni a teljes perinatális időszak kíséréseire, vagy ilyen Magyarországon az otthoni szülés intézménye. Hazánkban a társadalombiztosítás által támogatott módon az anyasági ellátás a szülésznő-gyógyász és a védőnő felügyelete alá tartozó terhesgondozásra, a szülésnél az ügyeletes orvos és szülésznő szülésvezetésére, illetve a védőnő gyermekágyas közreműködésére bomlik. A rendszer nem kínálja a folyamatosságra, alapvetően a testi funkciók ellenőrzésére fókuszál, s nem köti össze a testi-lelki-társas folyamatokat. Az egészségügyi ellátórendszer medikális szemléletéből, struktúrájából adódóan nincs lehetőség a tényleges, személyre szabott, folyamatos fizikai és lelki támogatásra. Ezt az űrt igyekeznek betölteni a dülák.

2.2. A dúla és a szülés-születés természete

A dúla erre szolgáló tanfolyamot végzett⁵ szociális segítő, aki általában nem rendelkezik egészségügyi végzettséggel, s dülai munkáját többnyire kiegészítő tevékenységként végzi. Mivel a modern dúlaság a posztmodern szüléskultúra részeként a modern bábaságból, illetve az otthoni szülés-mozgalomból

nőtt ki, a dülák tevékenységének elméleti hátterét a holisztikus szülésmodell (Davis-Floyd 2001) adja. Noha Magyarországon is az otthoni szülés kereteiben született a dülák közössége a 2000-es évek elején (Kisdi 2013a, 2013b), mára – anyagi ellenszolgáltatás fejében⁶ – elsősorban kórházi szüléseket kísérik. Ennek megfelelően az egészségügy tereiben (is) tevékenykednek, ami óhatatlanul feszültséget szít a szakellátók és a dülák között⁷. Az elmúlt tíz évben dülákkal, szülésznőkkel és orvosokkal készült interjúink során sokféle tapasztalattal és viszonyulással találkoztunk (a munkatársi viszonyként értelmezőktől a teljes elutasításig), ennek megfelelően a dülák előfordulása a szülészobán meglehetősen esetleges. Néhol a kórház és a dúlaszervezet közötti szerződésen, máshol a szülész orvos személyes engedélyén múlik. A dülák Magyarországon elsősorban a szülésfelkészítésben, illetve a vajúdas- és szüléstámogatásban játszanak fontos szerepet, de a posztpartum periódusban is jelen vannak, ha az anya igényli – ezek megoszlását a kereslet-kínálat elve szabályozza.

Magyar mintán még nagyon kevés vizsgálat született a dülákkal kapcsolatban (Nyitrai 2021, Kisdi 2023a), de a nemzetközi kutatások érdeklődése is ritkán fordul kifejezetten a dúla családtámogató szemlélete felé (Gilliland 2002, Gruber et al. 2014, Morton és Clift 2014). A hivatkozott szövegeknek sem ez a fő fókusza (inkább a szülésélmény, a szülészeti kimenetek és a dúla anyával való munkája), ám a dúla apával való kapcsolatát is tárgyalják. Fő megállapításuk, hogy az apa bevonása a szülésfelkészítésbe nagyobb önbizalmat ad az apának a szülésben való aktív részvételre.

⁵ A dülaképzésekről lásd Kisdi 2023a.

⁶ Néhány olyan kezdeményezéstől eltekintve, ami nőjogi szervezetek, illetve a dülák önszerveződésének eredménye. Az egyik az EMMA Egyesület és a miskolci Regina Alapítvány szervezésében indult 2019-ben, amelynek keretében roma nők körében tartottak dülaképzéseket, hogy a helyi várandósok segítségére legyenek (<https://emmaegyesulet.hu/kozossegi-kiserok/>). A dülák munkadíját az EMMA Egyesület pályázati pénzből fizeti, az anyák számára ingyenes. A másik projekt a Békés Dülakörhöz kötődik, akik 2014-ben a Pest Megyei Flór Ferenc Kórház szülészetének osztályvezető főorvosra kérésére vállaltak ügyeletet a szülészetben. A projekt keretében 13 önkéntes dúla hat héten át 48 nő vajúdasát és szülését kísérte (https://bekesdulakor.hu/wp-content/uploads/2014/07/2014-06-03_BekesDulakor_Onkentes_projekt_tanulmany.pdf). A nemzetközi gyakorlatban nem ritka a dülák kórházi bevonása (Gilliland 2002, Attanasio et al. 2021).

⁷ Részben azért, mert nem egészségügyi végzettséggel van jelen a szülészobán, illetve ad tanácsot a szülés kérdéseiben, ami mögött a szülésről való gondolkodás különbségei húzódnak meg, lévén a medikalizált orvoslás egészségügyi eseményként kezel minden szülést, míg a dülák (a holisztikus szülésmodell szellemében) az alacsony rizikójú várandósságokat és szüléseket elsősorban szociális eseménynek tekintik. Ezen kívül a dülák anyagi ellenszolgáltatást kapnak munkájukért, ami hazánkban a hálapénz eltörlése óta különösen érzékenyen érinti a szakellátókat.

Kutatások szerint a dülai támogatás hatásai közé tartozik a szülésre való hatékony felkészítés és a tudatosság növelése, a folyamatos támogató jelenlét és az eredményes szoptatástámogatás (Scott et al. 1999; Klaus et al. 2002, Hodnett et al. 2013), amelyek jelentősen javítják a szülés-születés minőségét és kimenetelét, illetve a szülésélményt (Sauls 2002; Gilliland 2010, Héjja-Nagy 2015), ezen keresztül optimalizálják a kötődést (Héjja-Nagy 2020), illetve hozzájárulnak a szülészeti beavatkozások számának csökkenéséhez (Scott et al. 1999; Gilliland 2002; Hodnett et al. 2013; Steel et al. 2014; Bohren et al. 2017). A szülészeti beavatkozásokkal kapcsolatos kutatások óvatosságra intenek a szülészeti beavatkozások egyre nagyobb arányú alkalmazásával kapcsolatban⁸, lévén az orvosilag nem indokolható, úgynevezett rutinszerű, preventív beavatkozások rövid és hosszú távú negatív hatásai gyakran nem ellensúlyozzák rövid távú előnyeiket (Henderson et al. 2003, Sepkoski et al. 1992 Dahlen et al. 2013, Buckley 2015, Varga 2019a).

Magyarországon a központi költségvetés nem számol a dülai támogatás lehetőségével. Külföldön van rá példa, hogy az állam ilyen módon támogatja a családokat: az Egyesült Államokban például a szövetségi kormány és az államok közösen finanszírozzák a Medicaid program keretében a dülai támogatást a hátrányos helyzetű családok számára⁹, mert a szegény, gyakran az etnikai csoportok valamelyikéhez tartozó nők körében magasabb a koraszülések aránya, és rosszabbak a szülészeti mutatók¹⁰, amelyek a dülaprogrammal jelentősen lecsökkentek (Kozhimannil et al. 2016). Bohren és munkatársai (2017) arra mutattak rá metaanalízisükben, hogy a dülai támogatás kulcsa a folyamatosság

– ennek hatására javulnak a perinatális mutatók. Ez részben pszichés hatásaival (bátorítás, az önbizalom növelése, társasági hangulat biztosítása), részben a fizikai támogatás (a relaxáció segítése, masszírozás, támasztás, étel-ital nyújtása) hatásaival, részben pedig az információközvetítés (események, beavatkozások magyarázata, értelmező közvetítés a résztvevők között) hatásaival magyarázható. A hatásmechanizmus hátterében az anya és a magzat szervezetében a vajúadás és a szülés alatt természetes módon termelődő hormonok (például oxitocin, béta-endorfin, stresszhormonok, prolaktin) állnak – pontosabban azok egyensúlyi állapota –, amelyek azonban csak akkor tudnak megfelelő módon termelődni és az optimális hatást kiváltani, ha a szülés magától, a saját ütemében, beavatkozások, tehát megnövekedett distressz nélkül halad (Odent 2014, Bell et al. 2014, Uvnäs-Moberg 2014, Buckley 2015). Magyar vizsgálat is rámutat, hogy a társas támogatás pozitívan hat a szülésélményre (Dusa et al. 2019, Héjja-Nagy 2020).

A szülés természetéről, működéséről való új ismeretek (remek összefoglalásként Varga 2019a, 2019b) nyomán az elmúlt húsz évben¹¹ több nemzetközi szülészeti ajánlás látott napvilágot¹², amelyek azt hangsúlyozzák, hogy a szülés társadalmi, családi esemény, hogy a szülő nő nem értelmezhető a szociális környezete nélkül, s hogy a szülés minőségének egyik kulcsa a folyamatos és személyre szabott társas támogatás, a tiszteletteljes és az anya mentális állapotát figyelembe vevő kommunikáció, továbbá a megszokáson és a tekintélyen alapuló, meghaladott rutin eljárások helyett szorgalmazzák a tudományosan alátámasztható (*evidence-based*) gyakorlatok bevezetését, illetve általánossá tételét,

⁸ Hazánkban az állami kórházakban jelenleg 41,59% a császármetszési arány (Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő 2024), a magánkórházakban pedig közel 70% (az Országos Kórházi Főigazgatóságtól adatigénylésre kapott tájékoztató szerint). A további szülészeti beavatkozások arányaihoz (hivatalos adatok híján) lásd: https://ablakavilagra.com/kategoria/14_Szuleszeti-adatbazis.

⁹ <https://healthlaw.org/doulamedicaidproject/>

¹⁰ Ez az egész világon jellemző tendencia, amelynek oka igen összetett: része az infrastruktúra, a modern ellátórendszerhez és az információhoz való hozzáférés hiánya, a kulturális és az ebből adódó kommunikációs félreértések, a szegénységből, kilátástalanságból eredő stressz, a káros egészségmagatartás stb.

¹¹ Noha a legelső ajánlás, ami e témákat érinti, már 1985-ben megjelent a WHO szerkesztésében (Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet 1986).

¹² A legfontosabbak az International MotherBaby Childbirth Initiative (IMBCI 2008, <http://imbci.com>), a WHO Recommendations: intrapartum care for a positive childbirth experience (WHO 2018, <https://www.who.int/publications/i/item/9789241550215>), az International Childbirth Initiative (ICI 2019, <https://icichildbirth.org/initiative>), illetve az angol National Institute for Health and Care Excellence ajánlása (<https://www.nice.org.uk/guidance/ng235/chapter/Recommendations> és korábbi változatai).

amely magában foglalja a szülészeti beavatkozások csökkentésére való törekvést és a normális szülés (Novák 2015) támogatását.

2.3. A család és a dűla

Mivel a (leendő) anya a családi közösség része, a családot magát pedig nemcsak tagjai, hanem a közöttük lévő speciális kapcsolatok hálózatai is alkotják (Rosta 2019), logikus, hogy az anya támogatása hatással van a családi homeosztázisra. Ennek megfelelően fontos kérdés, hogy mennyiben és miként tekint a dűla rendszerszemléletben az anyával való munkára, s ebben milyen megközelítésmódok kapnak jelentőséget, milyen szerepekben működik ennek során a dűla, s hogyan jelenik meg ennek reflexiója az anyák és apák narratíváiban.

Úgy találtam, hogy a dűlai munkában a családterápiában és a családkonzulensi munkában is kiindulópontként szolgáló (Rosta 2019) *családi életciklus-szemlélet*, *családi rendszerszemlélet* és *transzgenerációs szemlélet* fedezhető föl. Barnes (2001) hangsúlyozza, hogy bár a családi életciklus biológiai alapokon nyugszik, nem függetleníthető a társadalmi-kulturális beágyazottságtól, tehát az a tény, hogy a dűlák által a holisztikus szülésmodell szemléletében normatív krízisnek tekintett szülés-születés a modern társadalomban orvosi eseményként artikulálódik, teret ad a szülés-születés természetéről való gondolkodás formálására, ami visszahat az emberképre, a nemi és családi szerepekre, az önképre, a bizalomra és önbizalomra. A perinatális pszichológia alapvetése, hogy „a születés és a korai időszak tapasztalatai megjelenhetnek a felnőttkori szexualitás, szülés, párválasztás, elköteleződés mintázataiban” (Varga 2015: 283), tehát a születés/szülés módja, annak megélése, illetve a születsről-születésről való gondolkodás hosszú távon, generációkon átívelő módon hathat. Ma az epigenetikai kutatások a jelenség összetettségére hívják fel a figyelmet: a szenzitív időszakok hormonális befolyásoltsága változásokat okoz a génműködésben, epigenetikai mechanizmusok révén örökítve át a környezeti hatásokat (Csóka 2019).

Az apákat illetően több kutatás és metaanalízis (például Poh et al. 2014, Schmitt et al. 2022) rámutat, hogy a kórházi születek esetében – különböző mértékben és különböző szempontokból – az apák általában több informális és érzelmi támogatást igényelnek, mint amennyit kapnak, jobban be akarnak vonódni és jelentősebb szerepet kívánnak játszani a szülés körüli folyamatokban. A kutatások rávilágítanak az apák perinatális életidőre való felkészítésének fontosságára és az apák születszobai támogatásának jelentőségére (Andrek 2015, Soltész et al. 2015). Az apák rendszerszintű felkészítése és támogatása azért lenne fontos, mert erősen befolyásolja a születsélményüket, a születsről alkotott képüket, értelmezéseiket, továbbá saját támogatóképességüket, ezen keresztül pedig partnerükkel való kapcsolatukat és apai kompetenciáikat (Johansson et al. 2015, Hildingsson et al. 2011, idézi Dusa et al. 2019: 29). A célirányos kutatások rámutatnak, hogy a dűlászületek esetében az apák nemcsak több információval rendelkeznek és több figyelemben, testi-lelki támogatásban részesülnek, hanem a dűla segítségével képesek jobban bevonódni a szülés és a posztnatális (szülés-születés utáni) időszak eseményeibe (Gundersson 2021).

A magyar szülészeti ellátás az elmúlt évtizedben elindult a változás útján, a valódi reformot azonban a perinatális eseményekkel kapcsolatos szemléletmód átalakulása, a nemzetközi ajánlásokhoz való közeledése jelentené. Társadalmi szinten ma sem képezik részét – sem a családi, sem az intézményes – szocializációnak a perinatális edukáció mélyebb tartalmait (Kisdi 2018), így a fiatalok – jobb híján – a média által közzétett, meglehetősen ellentmondásos tartalmakon szocializálódnak. Még a felsőoktatásban tanulók sem érzik felkészültnek magukat a születs szerepre (Engler 2017), pedig hazánkban is működnek születsre és születségre felkészítő programok (például Németh 2020, Papp et al. 2023). Minden olyan megoldás tehát, ami segít az információk közvetítésében, az önbizalom erősítésében, a folyamatos, támogató jelenlét biztosításában, a születs szerepek megerősítésében, a hosszú távú hatások optimalizálásában, az összhangban áll

a családbarát szülészet elvével¹³, és segítheti a rendszer átalakítását és modernizálását.

Az alábbi írásban arra keresem a választ, hogy milyen elvi keretkezésben és milyen gyakorlati módon, milyen szerepeiben történik a dúlának a család egészére vonatkozó támogatása a perinatális időszakban, s hogyan értelmezik ezt az interakciót maguk a résztvevők. Célom, hogy bemutassam azt a szemléletmódot, ami a dülák tevékenységét vezérli, ami

3. Anyag és módszer

Kulturális antropológusként az alternatív szüléskultúra területén végzett kutatásom részeként 2017-ben szociológus egyetemi hallgatói kutatócsoportommal ötvenkét mélyinterjút készítettünk dülákkal, akikkel az akkor létező négy dulaszervezet vezetőinek, illetve képviselőinek segítségével vettük fel a kapcsolatot, online kérdőívünket pedig kilencvenöt dula töltötte ki. 2018-ban olyan édesanyákat kerestünk föl, akik dulával szültek. Elsősorban a kórházi tapasztalatokra voltunk kíváncsiak, így olyan anyákat kértünk fel az interjúra, akik szültek dulával kórházban, vagy készítette fel őket dula a kórházi szülésre. Összesen nyolcvanhárom félig strukturált interjú készült. Az első két adatfelvétel idején még létezett a szabad orvos- és szülésznőválasztás intézménye, amit a szülészeti ellátás átalakításának keretében 2021 januárjában eltöröltek az állami ellátásban. 2021-ben huszonöt dulával vettünk fel online, nyitott kérdéseket tartalmazó kérdőívet, amelynek témája a dülai családtámogatás volt. 2023-ban huszonkét olyan apával készítettünk félig strukturált interjút, akiknek a párja dulával született.

Az interjúk felvétele során nagy hangsúlyt fektettünk az interjúalanyok mondanivalójának pontos megértésére, aminek érdekében állandó

alapvetően a holisztikus szülésmodellre reflektál, de párhuzamot mutat a családterápia, illetve a családkonzulensi munka három alappillérevel is. A dülák munkájának holisztikus elve alapján, ami a teljes perinatális életidőre egyetlen egészként tekint, magam is a perinatális életidő egymásra ható szakaszain át tárgyalom a témát, s igyekszem végigvezetni az olvasót a dülai támogatás interjúban kirajzolódó folyamatán.

reflexióra és önreflexióra sarkalltuk őket. Célunk az volt, hogy ne csak a tapasztalatokra, véleményekre derítsünk fényt, hanem azok értelmezésére és a mögöttes okokra is. A kutatás megközelítésmódja közel áll Dorothy Smith (1978) intézményi etnográfijához, amennyiben az egyének személyes tapasztalataiból indultunk ki, de végül (szükségszerűen) azon intézményes hatalmi viszonyok képe rajzolódott ki, amelyek ezen tapasztalatokat strukturálják. A szó szerinti átiratok tematikus elemzése során a jelentéskondenzáció módszerével (Kvale 2005 kerestük a szövegegységekben a jelentést, s ezek alapján hoztuk létre a jelentéskategóriákat. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a saját magát (online felhívásainkra reagálva) kiválasztó mintánkba olyan anyák jelentkeztek, akik döntően magas iskolai végzettséggel rendelkeznek és az átlagosnál több gyermeket szülnek (bővebben Kisdi 2022). Az apákat is a magas edukáció jellemzi, a huszonkét főből tizennégy diplomával rendelkezik. A dülák esetében a kérdőíves (nagyobb) minta alapján a dülák 76,8%-a diplomás, közülük kettő PhD-fokozattal (néprajztudomány, neurobiológia) is rendelkezik. Közel 20%-uk egészségügyi területen szerzett diplomát. Többen olyan posztgraduális képzésekben (például perinatális szaktanácsadó¹⁴,

¹³ Néhány haladó szellemű orvos munkája és kormányzati szándék eredményeképpen 2019 decemberében jelent meg az Emberi Erőforrások Minisztériuma egészségügyi szakmai irányelve a családbarát alapelvekre épülő szülészeti és újszülött ellátásról címmel (https://www.hbcs.hu/uploads/jogszabaly/3016/fajlok/EMMI_szakmai_iranyelv_csaladbarat.pdf), majd 2022-es lejárat után 2025-ben újult meg (www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/6/PDF/2025/3.pdf?fbclid=IwY2xjawJ8RShleHRuA2FlbQIxMA-ABHjFntecJ1QoXx8oR2XtZol5iLGJ1nBN5elovWxgIklz7XIoFghCvr44_y1ny_aem_CwRPKd1Z8IZjIn5oDLoqog), ám a progresszív irányelvnek ma még inkább elvi, mint gyakorlati jelentősége van, lévén a benne foglaltak ideaként értelmezhetők, kényszerítő erejük nincs, s nem tükrözik az általános szülészeti ellátás szemléletét és gyakorlatát.

¹⁴ Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Pedagógiai és Pszichológiai Kar.

SAS-OK¹⁵, laktációs szaktanácsadó, rendszerszemléletű családterápia, anya-csecsemő konzulens) vettek/vesznek részt, amelyek tovább mélyítik perinatális ismereteiket. Ezek az ismeretek a düláképzéseken, a továbbképzéseken, a konferenciákon és az alternatív szülésmozgalmak fórumain formálódnak közös tudássá, amely az egyes dülák esetében természetesen nem egyforma mélységű, ám az interjúk tanúsága alapján jól körülhatárolható.

4. Eredmények

4.1. A perinatális időszak

A perinatális időszakra a dülák az életciklus olyan szakaszaként tekintenek, amely sokféle módon kapcsolódik a korábbi és későbbi megélésekhez, tapasztalatokhoz, választásokhoz, így ezek óhatatlanul hatással vannak a perinatális döntésekre, majd ezek a döntések is hatással lesznek a későbbiekre. Ezt az időszakot olyan normatív krízisként értelmezik, amely lehetőséget ad a család fejlődésére. „(dúla50)¹⁶ Ezért nem mindegy, mit hall az anyjától, a nagyanyjától, milyen megküzdéseket ismer, milyen helyzetben van éppen, mert ezek hatnak rá. Jaj, a szülés baromi fájdalmas, milyen jó, hogy van fájdalomcsillapító! Ezért fontos, hogy elmondjuk, hogyan is hat az valójában, hogyan működik a teste saját rendszere, s akkor tud választani. Nem mindegy, hogyan éli meg majd azt a szülést, mert azt magával fogja cipelni a kapcsolataiba. És nem is a szülés a lényeg, hanem az egész időszak, mert a várandós nő már ekkor megváltozott tudatállapotban van, ami teljesen természetes, de ehhez tudni kell alkalmazkodni, sőt, kell róla tudni, hogy ez van. Egy természetes folyamatban van benne, amit nagyon megborítottunk az életmódunkkal, pedig nagyon sokat lehet belőle kapni, jó lehetőség a fejlődésre”.

Ezt a fejlődési lehetőséget a tudásból és a megtapasztalásból eredő önbizalomból származtatják. „(anya81)” A barátnőm ajánlotta [a dülát], neki nagyon sokat segített abban, hogy tudja, mit szeretne, és ezért. Hát fű, tényleg nagyon sokat tanultam

Kulturális antropológusként az adatfelvétel mellett magam résztvevő megfigyelést végeztem dülák által tartott vagy a részvételükkel (is) zajló eseményeken, és folyamatos kapcsolattartásom dula kulcsadatközlőimmel állandó értelmezést és visszacsatolást tesz lehetővé minden felmerülő kérdéssel kapcsolatban.

tőle, nem is csak azt, hogy mi hogy működik, hanem hogy hogyan figyeljek a babára, a férjemmel való kapcsolatomba, mert minden más akkor, semmi nem megy úgy, mint korábban. Arra vezetett rá, hogy hogyan tudom ezeket úgy megélni, hogy megerősítsen és ne kifárasszon. Igazából csak végig kell gondolni, hogy minek mi a funkciója”. Mások is kiemelték a párkapcsolat újrastrukturálásának szükségét: „(anya24) Más feladataink lettek, másra kellett figyelni, máshogy kellett az időnket beosztani, másra jutott egyáltalán, nem mindenre voltam már alkalmas, és ez sok alkalmazkodást tett szükségessé. Volt, hogy a kettőnk kapcsolatát is megviselte, és abban tudott segíteni például [a dula], hogy ez jól működjön, olyan természetesen, hogy ő [a férj] is teljesen benne legyen”.

A gyakorlatot illetően a dülák úgy tapasztalják, hogy felkérésük többnyire nem az első, hanem a második várandósság alkalmával jellemző, ám saját mintánkban valamivel többen voltak azok a nők, akik már az első várandósságuk során dülához fordultak. Ezekben az esetekben a háborítatlan szülés és az értő lelki támogatás vágya, illetve az információ igénye volt a legjellemzőbb motiváció. Azoknál, akik már rendelkeztek szülési tapasztalattal, valamilyen negatív szülésélmény, a leggyakrabban pedig a kompetenciahiány-érzés volt a kiváltó ok: „(anya28) Arra vágytam, hogy most én szüljek, hogy ne megszülessék azt a gyereket, hanem hogy tényleg én szüljem”.

¹⁵ Szugesztiók Alkalmazása a Szomatikus Orvoslásban Képzés a Magyar Hipnózis Egyesület és a Semmelweis Egyetem Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Klinika közös szervezésében az ELTE-n.

¹⁶ Az interjúkat az interjúalany státuszával (dula, anya, apa), illetve az interjú sorszámával jelöltem az interjúrészlet elején, hogy világossá tegyem, ki a beszélő. Mivel a dülákkal két hullámban készültek interjúk, a 2017-es kutatásban résztvevőket arab számmal, a 2021-es kutatásban résztvevőket római számmal jelölöm.

A dűlát leggyakrabban az anyák, kevésbé gyakran a család kéri fel (anya és apa együtt), és nagyon ritkán az apa egyedül, de mindenképpen a nő, illetve a család ismeretén és szándékán múlik, hogy igényli-e, illetve képes-e finanszírozni a dűlai támogatást. A dűlák tapasztalata szerint az apák akkor kezdeményezők, ha maguk félnek a szüléstől, bizonytalanok saját kompetenciáikban. „(dűla6) *A felkészülésre, úgy látom, hogy sokszor az apák érzik, hogy nagyobb szükségük lenne, mert hogy ők lesznek ott a szülés mellett, és szeretnék tudni, hogy mi fog történni, és hogyan tudnak segíteni a párjuknak ebben a folyamatban*”. Arról, hogy az apa bizonytalansága, támogatásának szüksége szerepet játszott a dűla felkérésében, az anyák közel egyötöde számolt be. „(anya15) *És tudtam azt, hogy ha ott a szülésnél valami komplikáció történik, vagy valami nem a megszokott medrében fog zajlani, akkor én nem biztos, hogy meg fogom tudni őt nyugtatni, vagy nem biztos, hogy ő jó támaszom tud majd lenni. Szóval ez volt a másik fő szempont, hogy ő majd esetleg a férjemnek is támaszt tud nyújtani*”.

A dűla tevékenységének megismerése során az apai elvárások olykor elmozdultak a megerősítés és a döntésekben való felelősségvállalás támogatása felé: „(apa4) *Olyan biztonságot [vártam tőle], mivel tapasztalatlanok voltunk mind a ketten ebben a dologban, hogyha esetleg döntéshelyzetbe kerülünk vagy éppen nem vagyunk olyan állapotban, hogy józan fejjel döntéseket hozzunk meg, akkor jó, hogy van egy ember, aki túl van már jó sok szülésen, van benne tapasztalata, úgyszólván ez mindenféleképpen egy biztonságérzetet adott szerintem neki vagy nekünk [...] Azt vártam, hogy segít nekem is felelősségteljesen döntést hozni. Mondjuk rám hárul az a dolog, hogy döntést kell hoznom, de ne azért hozzak rossz döntést, mert nem jól mérem föl a szituációt vagy nem ismerem eléggé a helyzetet, nem vagyok elég jártas benne*”.

Mivel a dűlakkal kapcsolatban az anyákkal végzett munka jelenik meg explicit módon a róluk szóló diskurzusban és az önreprezentációban, fontos kérdés, hogy a tevékenységük szempontjából hogyan tekintenek az anyára, a vele való munkára, hogyan értelmezik a pozícióját a szociális térben. Az ezzel kapcsolatos narratívák két nagy – egymással szorosán összefüggő – téma köré szerveződtek: az anya mint a családi integráció tagja, illetve az anya mint a szülés aktív és tudatos alanya. „(dűla41) *Nekem nem az a dolgom, hogy megtanítsak valamit*

a mamának, hanem hogy megerősítem abban, ami őt segíti, amiben eleve benne van. A saját magába vetett hitben, a támogató kapcsolataiban, hogy amikor ott lesz a szülőszobán, legyen mibe kapaszkodnia”.

A családi rendszerszemléletű gondolkodást a dűlák szükségyszerű velejárójának tekintik, mondván: a gyermekszülés az egész (családi) rendszerre, sőt, azon túl is hatással van. „(dűla1) *Anyát külön nem tudunk támogatni, még akkor sem, ha menet közben nem is találkozunk a családjá tagjaival, hiszen ami vele történik, az kihat a környezetére is*”. „(dűlaXIII) *Az anyát a családba ágyazottan tekintem, az »egész«-séget támogatom. Vagyis ahonnan, amiből jön. Ha már van gyermek, akkor család, ha első baba, akkor a családdá válásukat segíteni; ha szoros kapcsolatban vagy együtt élnek a nagyszülőkkel, az a viszony is fontos*”. „(apa7) *Az egész família érdekelt, honnan jöttünk, hogyan gondolkodunk, hogyan neveljük a nagyokat, milyen a kapcsolat a szülőkkel, a testvérekkel, mit gondolunk a picurról odabent. Hasznos volt ezekről beszélgetni*”.

A dűla alapvetően az anyával tartja a kapcsolatot, akire azonban úgy tekint, mint a jelenlegi és a leendő (szülés utáni) család egységének tagjára. „(anya9) *Amikor arról beszélünk, mi minden fog megváltozni, mindig megkérdezte azt is, hogy mit érez a párom, mit szeretne, fél-e valamitől, mit tudnak a gyerekek, mibe szeretném őket bevonni, meg ilyenek. Az én dolgaimat mindig ezeknek a fényében beszéltek meg*”. Az anya az összekötő kapocs abban a kapcsolati hálóban, ami a családtagokat egymáshoz, a dűlát pedig a családhoz köti. A dűla számára az anya az a kommunikációs csatorna, akin keresztül a releváns kapcsolatháló megszólítható. „(dűla1) *Elmeséli, megosztja az új infókat, amiket hallott tőlünk és a velünk megélt élményeit, tapasztalatait is. Ha olvasnivalót vagy filmet, videót ajánlunk, ideális esetben azt is többnyire együtt olvassa el, nézi meg a párjával, édesanyjával, testvérével, vagy ha egyedül teszi ezt, akkor utána megbeszéli velük*”.

Minden dűla tart kifejezetten olyan alkalmakat, ahol az apákkal kapcsolatos kérdéseket beszélnek meg, ahova ideális esetben eljönnek a leendő apák is, de van olyan is, aki külön felkészítést tart nekik. A fókusz nemcsak azon van, hogy az apa hogyan tudja segíteni, tehermentesíteni az asszonyt, hanem az apa szükségletei, félelmei, kérdései is figyelmet kapnak, illetve a felkészítés során hangsúlyozzák az apa szerepének jelentőségét és fontosságát

ezekben a helyzetekben, időszakokban, igyekeznek megerősíteni őket társi és apai kompetenciáikban. „(dúlaVII) [fontos] egy olyan tér teremtése, amiben »hozzá is szólnak«, tőle is kérdeznek és figyelemmel vannak arra, hogy az ő szempontjából is készüljünk a szülésre, mit fog látni, hallani, tapasztalni, mit tehet, mire vigyázzon stb., hogy az ő biztonságérzete is megalapozott legyen, és jó élmény legyen számára is a szülés, emellett pedig támogatni tudja a párját jobban”. A cél, hogy segítsék az anya és az apa látásmódját közeledni a babavárással, a szüléssel és a gyermekágyas időszakokkal kapcsolatban. „(dúlaVII) Beszélteni [kell] őket arról, hogy hogy tervezik ezt az időszakot: derüljön ki, ha nagyon máshogy gondolkodnak, alakuljon ki egy »egyezség«. Legyen egy olyan bizalmi kapcsolat, hogy az apa is feltehesse a kérdéseit, elmondhassa, mitől fél.” Többen az apák érzékenyítésének fontosságát emelték ki: „(dúla10) a felkészítés során őt is érzékenyíteni kell arra, hogy mit él át az anya a várandósság során, egyszerűen, hogy eljusson odáig, mert nagyon sok apa nem jut el odáig a szülés idejére sem, hogy rájöjjön, hogy mi történik, mert egyszerűen dolgoznak, hajtanak, nagyon sokan akkora váltanak munkát, új lakás kell, ki kell festeni. Úgyhogy énszerintem nagyon sokat tud segíteni abban, hogy mondjuk, ha hetente egyszer eljönnek, hogy akkor legalább abban a heti egy órában azzal foglalkozik, hogy gyereke lesz, és hogy mi várható, és ő hogyan tud ebben részt venni”.

Az apai mintába csak olyan férfiak jelentkeztek, akik pozitív tapasztalatokkal rendelkeztek a dúlával kapcsolatban, de jellemző módon az anya kívánságát tartották tiszteletben akkor, amikor rábólintottak a dúla felkérésére, női kompetenciába sorolva a szülés ügyét: „(apa 22) nem én fogok szülni, az a lényeg, hogy neki jó legyen”. Néhány anya arról számolt be, hogy az apa szemlélő pozíciója az információ és a közös felkészülés eredményeképpen aktív bevonódássá formálódott: „(anya15) lassal-lassan aztán rá is átragadt ez a lelkesedés, meg a hit, hogy nem kell megint olyannak lennie, mint M-nál [az első gyermek születésénél], hogy van jogunk nemet mondani¹⁷, hogy meg tudom szülni mindenféle beleszólás meg beleavatkozás nélkül. Egy idő után már többet kérdezett, mint én.”

Az apák mellett azok a családtagok is figyelmet kapnak a felkészítés során, akik szociális vagy mentális szempontból hatással vannak a családra. „(dúlaII) Nálam a nagyszülők és a testvérek felé van ez a nyitottság elsősorban, de olyan kísérem is volt, ahol a leendő szülők testvérei is figyelmet kaptak, mert rájuk vagy a testvérkapcsolatra hatott erősen a várandósság”. A felkészítés során nagy jelentőséget kapnak a generációkon átívelő hatások: „(dúla36) Számítalan dolog hat a mamára. A saját születése, az anyjával való kapcsolata, a családtörténetek, az, ahogyan erről beszélnek, ahogyan a férjével megosztja a gondolatait, ahogy ő erre reagál. Ezeket mind érintjük, amikor készülünk a szülésre.” „(dúlaIX) Az anya belső képeiben és megéléseiben kikerülhetetlenül ott vannak a nagyszülők és más felmenők is. Mit hogyan »kell« anyaként csinálni.” Előfordul, hogy a felkészítésbe be is vonják a nagyszülőket: „(dúla37) A szülés előtt többször találkoztam a nagymamával is, és nagyon nagy munka volt, hogy lebontsuk azokat a gátakat, amiket az okozott, hogy hogyan mesélt ő a lányának a szülésről”.

A dúlai szemléletben az új családtag szintén része a család rendszerének, nemcsak a megszületése után, hanem előtte is. „(dúla30) Fontos beszélni arról, hogy a baba odabent már a család tagja, ezerféle módon tud vele kapcsolatot teremteni, be tudják vonni az apukát, és fontos, hogy ez a minden napok része legyen”. „(dúlaIX) A baba támogatása is igen fontos része a munkámnak. Már a szülésfelkészítő alkalmakon részletesen beszélek a kisbabáról, a vajúadás és szülés alatti, vele kapcsolatos történekekről vagy a megszületés utáni időszakról (sírás-megnyugtató, alvás-altató, szoptatás, a kicsi fejlődése stb.). Amióta szülő-csecsemő konzulens is vagyok, ez még inkább szívügyem, a babák »ügyvédje« vagyok.”

A gyermekek egymásra következtetése mindig új tapasztalat, új helyzetben való újfajta megküzdést igényel, és soha nem csupán ismétlődés. Ezért ha már vannak nagyobb gyerekek, a testvérkérdés is fontos téma a felkészítés során. „(dúla7) Beszélünk a testvérekről, mert egyáltalán nem mindegy, hogyan áll bele az anyuka vagy az apuka a »jön a tesó projektbe«, fontos, hogyan gondolkodnak erről, mik a terveik, mit mondanak a nagytesónak, hogyan

¹⁷ A dúlák kiemelten fontosnak tartják a perinatális jogok ismeretét, és kívánatosnak tartják betartását és betartatását, amelyeket az 1997. évi egészségügyi törvény biztosít (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700154.tv>).

tálalják az új családtagot”. „(dúla1) *Ha a testvéreket bevonják a babavárásba, a testvéri kompetencia is könnyebben alakul*”.

A családok támogatásának szükségét a dúlák a várandóssággal, szüléssel és gyermekággal kapcsolatban a modern társadalom fragmentált családszerkezetében látják, ahol nem valósul meg természetes módon a családon belüli információáramlás, a folyamatos támogatás és segítségnyújtás. „(dúla12) *Az a fajta családmódel, ami, ugye, ez a háromgenerációs, hogy ott élnek együtt, és azért mégiscsak anyák, nagyanyák, mégiscsak az a fajta támogató női közösség, ahogy támogatott, de ott volt, valamilyen módon ott volt. Most a családok sokkal inkább szétzilált állapotban vannak, mert a távolságok, meg a mindenkinek a saját maga története, hát, ez egy ritkább jelenség, amikor a családból tud így érkezni annyi bátorítás, támogatás, biztatás, valós információ, hogy nincs szükség arra, hogy ez hiányozzék a várandós asszonyoknak, hogy kívülről kelljen kérni.*”

A „hagyományos” családmódel idealizált képe szervezen illeszkedik abba az inter- és transzgenerációs szemléletbe, amely alapvetően hormonális és pszichológiai alapokon magyarázza a szülés-mód, a szülészeti ellátás és az újszülöttgondozás hosszú távú következményeit, s amely ennél fogva a generációs hatásokat rendkívül holisztikusan szemléli. „(dúlaXXIV) *Amikor a szülés háborítatlanságát óvom, akár a felkészítéssel, akár a szülőszobán, abból mindenki profitál. Amikor az egészségügy pusztá jószándékból agyonmonitorozza a babát és a mamát, gúzsba köti őket, és agyoncsapja a lehetőséget, hogy azok a hormonok tegyék a dolgukat, amelyek erre valóak. És ezt aztán viszik tovább a kapcsolataikba.*” Szintén kulturális kérdésként kezelve, a dúlák az ártalmas perinatális gyakorlatok beépülését a köztudatba részben a medikalizáció kényszerítő hatásának, részben az intergenerációs tapasztalatcsere hiányának tulajdonítják. „(dúla4) *Amíg egy nő látta szülni a rokonát,*

látta, hogyan zajlik az a valóságban, nem hitt el akármit, sem a médiának, sem az orvosnak¹⁸, egymásnak adták át a tudást, de ma ez nincs”.

A szülésfelkészítés során a dúlák nagy hangsúlyt fektetnek a perinatális életidő eseményeinek, lehetőségeinek és működésének magyarázatára (vajúadás, szülés, beavatkozások előnyei, hátrányai, természetes fájdalomcsillapítás, gyermekágyas felkészítés, szoptatás, a várandósság testi folyamata és lélektana, reprodukív jogok). „(dúla45) *Attól függ persze, hogy mit tud az anya befogadni, azért igyekszem megmutatni nekik, mi minden múlik a születés minőségén. Nyilván nem Varga Kata¹⁹ cikkeit olvasgatom el velük, de azért sok mindent elmondok. Na, azért volt, akinek elküldtem.*”

Ugyanakkor a dúlák hangsúlyozzák, hogy a legnagyobb igény már ebben az időszakban is a lelki támogatásra van: „(dúla20) *Információ és lelki támogatás. Nagyon sokan elvesznek a sok információban, és a lelki beszélgetésekre van a legtöbbször szükség.*” „(dúla39) *Figyelmet, figyelmet, ezt nagyon igénylik, főleg, akinek már többedik babája, nagyon élvezi azt, hogy így leülnek, és akkor csak rájuk figyeljek*”. Az anyák is a figyelem és a lelki támogatás szükségét említették a leggyakrabban, amelyet megerősítésként értelmeztek: „(anya26) *hát a figyelem, hogy nagyon figyelt rám, hogy nemcsak a kötelezőket mondta, hanem ami a mi szempontunkból fontos, ez jó kapaszkodókat adott*”. A lelki folyamatok jelentősége a perinatális időben ugyanakkor maga is információ lehet: „(anya8) *gyakorlatilag ő döbbsentett rá, hogy ez nem egy fiziológiai folyamat, sokkal inkább lelki, amiben akkor már benne voltam*”. „(anya12) *Azt tudtam, hogy nem mindegy, hogy mit eszem meg iszom a babavárás alatt, meg ne dohányozzak, meg ne stresszeljek, de hogy ennél sokkal több mindent tehetek a magzatért, és hogy a szülésnek is ilyen nagy jelentősége van abban, hogy később hogyan alakulnak a dolgok, nem tudtam*”.

¹⁸ Noha a dúlák igyekeznek a 2.2 fejezetben említett nemzetközi szülészeti ajánlások mondanivalóját közvetíteni a családnak, ami gyakran ellentmond a valós gyakorlatnak (elsősorban a szülő nő lehetőségeivel, a rutin orvosi beavatkozásokkal és az újszülöttellátás rutinjával kapcsolatban), mégsem jellemezhetők orvos- és tudományellenességgel, ám az egészséges vajúadás és szülés természetes folyamatának védelme prioritást élvez számukra. E téma rendkívül összetett, valójában a modern és a posztmodern szüléskultúra ütközéséről szól, amelynek bővebb kifejtéséhez lásd Kisdi 2019, a szülés tudásának problémájáról pedig Kisdi 2020.

¹⁹ Prof. Dr. Varga Katalin pszichológus, a perinatális pszichológia kiemelkedő hazai alakja. Írásai, előadásai jól ismertek a dúlák körében is.

Az apák szintén ismereteik gyarapodásának tulajdonították magabiztosságuk növekedését: „(apa19) *Ott minden volt, csomó elmélet volt, hogy akkor maga a szülésnek a folyamata, a baba, hogy van ott, hogy nem, miket csinál, miközben születik, anya szervezete mit csinál, hormonális dolgok, tehát csomó infó. Meg voltak gyakorlati dolgok is, volt egy csomó ilyen kisbaba meg méh, műanyag modellek, hogy akkor lássuk, hogy mi hogy fordul meg, a pici babát hogy fogjuk meg, mikor megszületik, meg masszázs, ilyen mamamasszázs, sok ilyen segítő dolog*”. „(apa7) *Tehát hogy volt a kurzusnak egy olyan része, amin arról beszélt, hogy mi mint apukák, hogyan tudunk hatékonyan ott lenni az anyuka mellett, nemcsak mint egy megfigyelő, hanem összedolgozva vele hozzátehetjük azt, amit mi tudunk. Meg a figyelés, hogy figyelni a feleségemre, meg elfogadni azt, hogy mondjuk ő nem kér semmit belőlem, mert neki az a segítség, ha nem vagyok ott, ezek. Ha ezeket nem mondja el, nem értettem volna, mi történik.*”

A szülésről való gondolkodás formálása a tudatosság és öntudatosság megerősítését szolgálja. „(apa11) *azt tanultam meg [a dúlától], hogy mindennek megvan a maga ideje. [...] Hogy elfogadjam ezt a fajta természetes szülést, abban sokat segített.*” „(anya3) *Abszolút nem hallasz a szülés valódi természetéről sehonnan, se az iskolában, se a filmekből, se a családi sztorikban, sehol. Azt hisszük, hogy a szülésnek olyannak kell lennie, hogy sikítás meg rohanás, meg orvosok hada meg veszély, hogy ez a normális. Pedig nagyon nem ilyen, nagyon nem. Nagyon más úgy elmenni szülni, hogy tudod, milyen a szülés valójában, és milyen a kisbabának megszületni.*”

A felkészítés során a dúlák olyan technikákat tanítanak a szülőpárnak, amelyek a vajúdás során a relaxációt, az ellazulást, a befelé fordulást és az egymásra hangolódást segíthetik és támogatják a szervezet saját mechanizmusait. „(dúla23) *A légzés tudatosítása azt súgja az agynak, hogy nincs semmi baj, és akkor tényleg megnyugszik az ember. A masszírozás is az ellazulást segíti, meg enyhíti a fájdalmat, itt, a keresztcsontnál, ami azért fontos, mert ha így jól érzi magát az anyuka, akkor a saját szervezete tudja termelni az oxitocint, és akkor megy a szülés magától. Meg hát az érintésnek már önmagában jó hatása van, ez is segíti a szülőpár kapcsolódását.*”

A dúla legfontosabb szerepei a prenatális időben tehát az információközvetítő és a mentális megerősítő szerep, de a családtagok közötti mediálás is jelentőséget kap, amelyek rendszerint egymást kiegészítve, egyszerre jelennek meg.

4.2. Vajúdás és szülés

A vajúdás és a szülés idején a fenti három szerep mellett megjelenik a dúla fizikai-gyakorlati támogató szerepe is. Utóbbi támogatást a vajúdás és a szülés idején akkor nyújtja a dúla, ha az anya azt igényli, ha az apa nincs ott vagy mást csinál, esetleg nem képes rá, de lehetőség szerint az apát az anya fizikai-gyakorlati támogatására is igyekeznek felkészíteni. „(dúla38) *Én mindig úgy készítem fel őket, hogy a szülésnél egymásra tudjanak támaszkodni, mert ez a legfontosabb*”. „(apa 11) *Nekem segített abban, hogy én jól tudjak segíteni. Tehát egyrészt én is szerettem volna segíteni, nyilván ott van az ember, akit a legjobban szeret, és a pár meg szenved, nyilván valamit próbál az ember csinálni, nem csak a kezét tördelni, de nekem rengeteget segített abban, hogy jól tudjak segíteni. [...] Együtt lélegezni, odavinni a meleg borogatást, rátenni, az újat készíteni, ezt már a dúla csinálta, a kezem alá dolgozott, egyszerűen jelen lenni és figyelni a feleségemre, ez volt a dolgom, kellett megmasszírozni, ezt kellett csinálni, igen.*”

A dúla fizikai támogató szerepe olykor a mediátori szerepével mélyül. „(dúla29) *Az apák néha szeretnek a háttérbe húzódní, néha meg segítenének, de az asszony nem akarja. Engem ilyenkor elfogadnak, mert velem szemben akárhogy viselkedhetnek, hiszen korábban erről általában már sokat beszélünk. Az apák nem mindig értik a partnerük viselkedését, amikor szül.*”

A felkészítés során a dúlák abban kívánják megerősíteni a nőket, hogy tudnak szülni, a férfiakat pedig abban, hogy ebben hatékonyan részt tudnak venni, a vajúdás és a szülés során pedig az egyéni szükségleteknek és készségeknek megfelelően ez a törekvés kiteljesedik. „(dúla2) *Az apa nem szimpla kísérő vagy támogató, hiszen ő is aktív résztvevője a szülésnek, mármint ez lenne az ideális eset, ezt kellene velük éreztetni. De pont ezért kell őket magukat is megerősíteni, támogatni.*” „(dúla33) *Hát figyelj, vannak olyan édesapák, akik mondjuk bepánikolnak attól, hogy látják ennyire szenvedni az édesanyát vagy... akkor megmondod, hogy na, most gyere ide, most fogd meg a kezét, most mondd meg neki, hogy ügyesen csinálja, így vegye a levegőt, úgy vegye a levegőt.*”

Hangsúlyozzák, hogy a dűla feladata a vajúadás és a szűlés során az, hogy megteremtse azt a biztonságérzetet, amiben a szűlés magától halad. Ennek része, hogy az anyának, illetve a szűlőpárnak nem kell a szűlés alatt szerepet játszania: „(dűla46) Nekik nem kellett egy olyan szerepet elvállalni, amiben ők nem komfortosak. Ők lehettek ott szerelmes férjek, lehettek ott aggódó apák, és lehettek önmaguk, és nem kellett mást csinálniuk, mint amiben ők jók.” „(anya52) Hogy mit vártam a dűlátmtól? Hát azt, hogy az apa apa lehet, az anya anya. [...] Tehát azt a fajta intim közeget vártam tőlük, amit maximálisan meg is teremtettek.” Ennek érdekében feladatoknak tartják, hogy az apa egyéni szükségleteire is figyelemmel legyenek: „(dűla21) Figyelmeztetem, hogy egyen, hogy igyon. Ha tudod, hogy dohányzik, akkor figyelmezteted, hogy menjen ki. Tehát azokat az egyéni szükségleteket ismerni, amivel regenerálódhat az apa. Fizikai szükségleteket, például nyugodtan menjen ki a mosdóba satöbbi, ezekre is sokszor figyelmeztetni kell őket ilyenkor.” „(dűla7) Van egy ilyen rájuk hangolódás, megpróbálom átérezni az ő helyzetüket, figyelni a mozdulataikat, a kérdéseiket megválaszolni, és az nagyban csökkenti a szorongásukat”. Több anya azt emelte ki, hogy a dűla feladatot adott az apának, amivel bevonta őt a szűlésbe: „(anya7) meg hát az jó volt, hogy segített abban, hogy esetleg egy kicsit elfoglalja vagy lefoglalja, vagy adott neki feladatot, és már nem tehetetlenül állt az apuka a dologhoz, hanem tudta, hogy na én is kivettem a részemet”.

A dűla mediátorszerepe a szűlőszobán többszornájú. Az apa számára nem feltétlenül egyértelműek az anya jelzései abban a megváltozott tudatállapotban (Héjja-Nagy 2015), ami a vajúadást és a szűlést normális esetben jellemzi, ezért egyfelől a dűla ezek értelmezésében, áthidalásában nyújt támaszt: „(dűla10) még ott, a szűlésnél is előjön, hogy hát miért viselkedik így a felesége, és újra el kell mondani, hogy ez így van rendben, hogy az asszony módosult tudatállapotban van, ne vegye magára”. Másfelől azokban az esetekben is közvetítő szerepet lát el, amikor az orvos vagy a szűlésznő javasol/utasít valamit az asszonynak, amit az apa tudatosan érzékel, az anya viszont nem feltétlenül – ilyen esetekben is segít a dűla, hogy az üzenet célba érjen:

„(dűla4) Adott esetben tipikus jelenség, hogy egy vajúadásnak az állapotában a mama már csak bizonyos hangokat ért meg, tehát a férje hangját, hogyha ott van és ha olyan a viszonyuk, tehát az apának a beszédére oda tud figyelni, de nem biztos, hogy megérti, amit a doki mond. [...] ha a doki rákérdez valamire, hogy engedi-e az adott beavatkozást, és el se jut az agyáig, akkor nem tud válaszolni. [...] akkor én megtehetem, hogy megkérem az orvost, hogy várja meg a két kontrakció közti állapotot és akkor ismételve meg, mert nem biztos, hogy tud rá figyelni. Nem mondhatom azt, hogy ne csinálja meg. Nem mondhatom azt, hogy csinálja meg. Én nem vagyok fal, hanem egy szűrő, aki az információt megpróbálja érthetően átjuttatni.”

A vajúadás és a szűlés során az orvosi szaknyelven elhangzottakat a dűla közvetíti (fordítja) az anya és/vagy az apa számára, ha azt egyéb úton nem magyarázzák el neki. „(dűla46) Főleg amikor valami gáz van, nem az anyához beszélnek, hanem a feje fölött orvosi szakkifejezésekkel, amiből az anya semmit nem ért, de van, hogy már »nincs is ott«, szegény apuka meg kapkodja a fejét, hogy ugye nincs semmi baj”.

Nemcsak a nehezen értelmezhető üzenet, hanem a nem megfelelő kommunikációs stílus is rombolhatja a szűlőpár magabiztosságát, önbecsülését, és ennek áthidalásában is szerepet vállalnak a dűlák. „(dűla30) Sokszor csak a figyelmetlenség, olykor a bunkóság, de úgy tudnak néha az anyához szólni, hogy utána nehéz összekaparni szegényt [...] Én ilyenkor úgy teszek, mintha fel sem venném, csak küldöm ezerral a pozitív szuggesztiókat és terelek. Ez néha engem jobban traumatizál, mint az anyát, aki sokszor azt gondolja, hogy ez a szűléssel jár.”

Vannak dűlák, akik – speciális tudásuk vagy képzettségük birtokában – speciális helyzetű nők²⁰ támogatását vállalják. Egy dűla, aki elsősorban Magyarországon élő külföldi vagy vegyes anyanyelvű párok szűlését kíséri, egyszerre végez nyelvi és szimbolikus (kulturális) fordítást: „(dűlaXI) Nagy hangsúlyt fektetek a felkészítés során arra, hogy megismerjem a kultúrájukat, szűlés körüli szokásaikat, amiket hoznak a családjukból. Ezeket igyekszem támogatni. A szűléskísérés során nagyon figyelek arra, hogy az apukának, ha ő a külföldi,

²⁰ Korábbi szexuális abúzust átélt nők, perinatális veszteséget elszenvedett nők, fogyatékkal élő nők, nem magyar anyanyelvű nők vagy nem magyar nyelvű partnerrel élő nők stb.

mindent fordítsak. Azt vettem észre, hogy amikor már orvos is jelen van a kitolási szakaszban, hangosan beszél mindenki, utasítja az édesanyát, ami ijesztő az apukának, azt hiheti, hogy valami komplikáció van. Ilyenkor mindig igyekszem ezt tompítani, jelezve, hogy minden rendben, a baba jól van stb. Ha az édesanya külföldi, a módosult tudatállapotban már nem tud kommunikálni a párjával a közös nyelven, így nagy előnye, ha én tudok vele.” A dúla a szülőszobán az esetek döntő többségében már ismeri az anyát és gyakran az apát is annyira, hogy a támogatása ne csak a vajúadás és a szülés aktusára, hanem a teljes emberre vonatkozzon, annak múltját, félelmeit, elvárásait, erősségeit, kapcsolatainak minőségét is figyelembe véve. „(anya80) A dúlám sokszor kérdezte, mit hogyan szeretnék majd, tudta, mi történt velem akkor²¹, tudta, hogyan nem szabad hozzám nyúlni, és úgy óvott-védett, mint egy ernyő. Nagy terhet vett le ezzel A-ról [a férjéről].”

Az anyai interjúk tanúsága szerint a dülák értékelésének legfontosabb mutatója a szülésélményre tett hatása. Az egyik leggyakoribb összegzés arról szól, hogy a dúla „mindenben” segített, de ennek a „mindennek” a tartalma nem verbalizálható. „(anya29) Hát mindenben, úgy általában. Hogy mindenről tudjak, ne úgy menjek oda, mint egy hülye, tudjam, mi fog történni. Meg a vajúadásnál úgy éreztem, nem lehet baj, mert ott van. Ez egyszerűen csak nagyon jó volt, megnyugtató. A férjemre is ő figyelt, mindenben segített neki, ő sem volt elveszve. Segített Cs. szoptatásában, aztán otthon is. Egyszerűen nem voltam egyedül, mindig kéznél volt, amikor kellett.” „(anya45) Sokban. Nem tudom elég jól meghatározni, de szinte mindenben. Olyan, mintha új tantárgyat tanulnék, amit annyira tudok jól, hogy mennyire jó a tanár, aki elmagyarázza.”

A leggyakoribb fogalmak, amelyekre a dülái támogatással kapcsolatban utaltak: jelenlét, biztonságérzés, önbizalom. „(anya76) Nem csinált semmi különöset, csak ott volt. És csak az érdekelte, hogy a baba érkezése tökéletes legyen. Hát, császár lett. Mégis tökéletes volt. Az egészet úgy közvetítette, hogy egy percig sem éreztük, hogy valami

baj van.” „(anya21) Arra vezetett rá, hogy tudok szülni. Hogy tényleg tudok, és hogy ez nem valami megtanulnivaló dolog, mert már bennem van, csak hagyjam, hogy működjön. Amikor B. megszületett, úgy éreztem, uralom az egész világot. Önbizalmat adott, ami amúgy nem jellemző rám.” A dúla általános értékelésénél többen kiemelték a dúla párkapcsolatra tett hatását: „(anya71) egész más, hogy nem tőlem hallotta [a férj] a várandósság nehézségeit, hanem ő [a dúla] mondta el. Így értette meg, hogy nem az én hisztim, hanem ez minden nőnél így van. Nem kellett hős feleségnek lennem. Ez nagyon sokat segített a kettőnk kapcsolatában.”

A dülák már a felkészítés során is beszélnek az aranyóra, tehát az első néhány életóra hormonális hangoltságának fontosságáról, „kihasználásának” jelentőségéről, az apa bevonásának lehetőségeiről, hosszú távú jótékony hatásairól²², amit a szülőszobán is igyekeznek támogatni. „(dúla45) Az a pár óra, de ha csak egy, már az is, hogy azt tudja, hogy miért fontos, hogy ne engedje, hogy elvigyék a babát, vagy ha császár, akkor az apuka kapja meg, de akkor valósuljon meg a szőrkontaktus, ezeket próbálom nagyon támogatni”. „(anya7) Ma már sok kórházban odaadják a babát, de egészen más, ha csak úgy odateszik, meg ha tudod, hogy mi a lényege”. „(apa21) úgy szépen segítette a szopizást, tartotta a kis fejét, aztán odatette az enyémet, hogy én csináljam, és kértük, hogy hadd legyünk egyedül a manóval. Hozott zenét, illóolajat, olyan meghitt lett így a kórház, amit én nem gondoltam, hogy fontos, de akkor nagyon jólesett”.

4.3. Gyermerágyas időszak

A legtöbb dúla arról számolt be, hogy az anyák igénylik a gyermerágyas időszakban is a dúla segítségét, noha a várandósság idején ennek ők maguk sincsenek mindig tudatában. „(dúla10) És aztán meg utána keserednek el sokan, vagy ijednek meg, hogy hoppá, itt a gyerek, és akkor mit kezdjek vele, de tényleg, az elsónél sokan így vannak vele, hogy nehezen indul be a szoptatás, mert nem is foglalkoztak azzal. [...] Úgyhogy vannak témák, amiket

²¹ Az anya tizenhét évesen nemi erőszak áldozata volt.

²² Az aranyóra (illetve aranyórák) megvalósulása (a születés utáni azonnali bőr-bőr és szemkontaktus, illetve az azonnali szoptatástámogatás, késleltetett köldökzsinór-eltávolítás, az egészséges újszülött vizsgálata az anyai mellkason, a halasztható ellátás késleltetése) hozzájárul az anya-újszülött páros fiziológiai stabilizálásához, a stresszhormonok csökkenéséhez, a kötődést segítő hormonok felszabadulásához, a szoptatás sikeréhez (Neczypor-Holley 2017).

úgy erőltetni is kell a felkészítés során.” A gyermekágyas támogatás sokféle lehet: a háztartási munkákba való beegítéstől kezdve a testi rehabilitáció és a szoptatás segítségével át a szülésélmény többszöri átbeszéléséig számtalan kérdés érkezik a dülákhöz. Ebben a periódusban tehát mind információ, mind fizikai-gyakorlati, mind mentális megerősítő, mind mediátori szerepet is betöltenek.

A dülák rendszerint felkínálják annak lehetőségét, hogy a gyermek születése után beszéljék át a szülést a családban, amivel sok esetben élnek is az érintettek. „(anya13) *Nem volt a szülés egy horrortörténet, de azért voltak bennünk tüskék, és nagyon jó volt, hogy átbeszéltük az egészet. Ki tudunk mondani mindent valakinek, aki ott volt, aki értette, hogy miről beszélünk, és nem bagatellizálta a dolgot.*” „(anya57) *Engem nagyon zavart, hogy ott volt a pasim, aki az életem szerelme, de engem nagyon megviselt az, hogy olyanak látott, amilyenek jobb lett volna, ha nem. Amikor eljött B. [a dűla], mert nem akart M. szopni, a pasim pont hazaért, és órákig*

beszélgettünk erről. Akkor kerültem a helyemre, és ő is akkor értette meg, hogy mi a bajom.”

A szoptatásra való felkészítés minden dűla számára központi kérdés, aminek gyakori folytatása a gyermekágyas időszakban a szoptatás segítése (telefonon vagy személyesen, illetve – amennyiben szükséges – laktációs tanácsadóhoz való irányítással). Gyakori, hogy a dűla nem konkrét feladattal érkezik a családhoz, hanem csak a folyamatos támogatás részeként, s ilyenkor abban segít, ami- ben éppen szükséges: „(dűla1) *A gyerekágy idején meg a család otthonában szintén segíthet beletanulni az új helyzet adta feladatokba. Miközben mosogat, kiter eget, porszívó, hasznos infókkal láthatja el az újdonsült szülőket, megerősítheti őket a kompetenciájukban, szoptatásban is segíthet satöbbi.*” A posztnatális időszak gondozása Magyarországon elsősorban a védőnők hatáskörébe tartozik, ám a szülésfeldolgozás nem tartozik kompetenciájukba, ahogyan a hétköznapi gyakorlati segítségnyújtás sem feladatuk.

5. Diskusszió

Úgy vélem, a korábbi kutatások nem helyeztek kellő figyelmet a dűla családtámogató szerepére, mert a vizsgálatok hangsúlya általában a várandós nővel való kapcsolatra, a szülésélményre, a szülés kimenetelére, a dűlai támogatás gyakorlati vetületeire fókuszálnak, kisebb részben (Gilliland 2002, Gruber et al. 2014, Morton és Clift 2014) pedig az apa bevonására. Interjúink azonban rávilágítanak arra, hogy a dűlai támogatás miként vonatkozik a család egészére, illetve a családi változások összefüggéseire, mind térben, mind időben. A rendszerben való gondolkodás dimenzióinak elemzése során lettem figyelmes a családterápiában vagy a családkonzulensi munkában is használatos három szemléleti kerettel (Rosta 2019), az életciklus-szemlélettel, a családi rendszerszemlélettel és a transzgenerációs szemlélettel való párhuzamra. Ez nem a családterápiával való konkrét kapcsolatból származik (noha több dűla rendelkezik pszichológiai, családterapeuta vagy családkonzulensi végzettséggel), hanem a posztmodern szülészkultúrára jellemző holisztikus szülésmodellből (Davis-Floyd 2001), ám segít abban, hogy ne csak a szülés felől, hanem a család felől mutassam be a dűlai szemléletmódot. Ennek során nem tartottam szükségesnek a fogalmak családterápiában használt mélyebb értelmezését

bemutatni, lévén semmiképpen nem céloim a témát a családterápiával összefüggésbe hozni, ám e fogalmak kölcsönzése lehetőséget kínál a rendszerszemlélet mélységeinek érzékeltetésére. Ezért alább e három szemléletmód mentén jellemzem a dűlai tevékenységet.

A *családi életciklus-szemlélet* szükségszerű kiindulópont a dűlai munkában, lévén a perinatális időszak a dűlai megközelítésben is olyan normatív krízishelyzet, amely az ezen időszakot jellemző változából ered, így ezt az életszakaszt a családfejlődés lehetőségének tekintik. A gyermekvárás idején, a szüléskor és a gyermekágyban olyan új kihívásokkal találkozik a család, mind elméletben, mind gyakorlatban, ami óhatatlanul a bevett gyakorlatok újragondolását igényli. A dűla ebben a változásban mediátor szerepében, mentális támogatóként, illetve információforrásként igyekszik a családot a fejlődés irányába terelni, elsősorban a tudás és az abból fakadó önbizalom megerősítése révén, aminek célja a pozitív szülésélmény megtapasztalása annak további megerősítő funkciója (Lundgren et al. 2009, Karlström et al. 2015, Héjja-Nagy 2020) miatt. Az anyai és az apai beszámolók szerint is az önbizalom és a kompetencia erősödése, az önerő megtapasztalása a dűlai támogatás legjelentősebb

hozadéka. A családi életciklust ugyanakkor a dűlák nem tekintik szükségszerűen lineáris változásnak, sokféle buktatót tapasztalnak, amelyek – az egyéni nehezítettségek mellett – gyakran kulturális eredetűek. Utóbbiak egy részének áthidalásában maguk is részt vállalnak, amikor a modern és posztmodern szüléskultúra normái között közvetítenek.

A szülésre és a gyermekágyas időszakra való felkészülés, az önismeret, az önbizalom épülésének segítése, a vajúdás és a szülés körülményeinek gyakorlati támogatása az anyák ismereteihez, lehetőségeihez, elvárásaihoz igazodva történik, mégis minden esetben olyan értékeket közvetít, amelyek a posztmodern szüléskultúra közös tudáskészletéből származnak (Davis-Floyd 2001, Kisdi 2023b), s amelyek a modern szüléskultúra meghaladását célozzák. Míg a modern szüléskultúra a szülésről való tudást, a szülés helyét, idejét, módját privilegizálja és szeparálja, a családi élettől elkülönített eseményként szemléli, a holisztikus szülésmodell a családi életciklus egészében értelmezi, ahol nem egy külső autoritás (a szakember, a kórház), hanem a szülő nő és párja, illetve a család egysége, szándéka áll a középpontban. Ez a szemlélet a szülő nőt és párját nem a szülés passzív elszenvedőjeként, hanem aktív résztvevőjeként értelmezi, ennek megfelelően a dűla az erre való felkészítést, a szülés során pedig ennek támogatását igyekszik megvalósítani. A dűlák *családi rendszerszemlélete* fedezhető fel az anya helyzetének értelmezése során. Szintén a holisztikus szülésmodellből kiindulva a dűla anyával való munkája soha nem csak az anyáról szól, hanem arról a szociális kapcsolathálóról, aminek az anya része. Mivel ez a részvétel minden esetben egyéni módon kapcsolódó hálózatban történik, a dűla is az egyéni szükségletekre reflektál az egyéni élethelyzetben. Nem arra törekszik, hogy kész mintákat adjon a várandós számára, hanem hogy abban a szociális-mentális állapotban segítse, amiben aktuálisan benne van. Mivel a dűla közvetlen munkája az anyához kapcsolódik, rajta keresztül szólítja meg és éri el a releváns családi viszonyok más tagjait, akiknek informálását, a szülésre és az új családtag érkezésére való felkészítését is szükségesnek tartja ahhoz, hogy az anya mentális és információs felkészültsége a gyakorlatban is pozitív következményekkel járjon.

Mivel ma már társadalmi elvárásként jelenik meg az apák szülőszobai jelenléte, és dűlai felfogásban az apa nem a szülés kísérője, hanem maga is

szülő – amennyiben a személyisége és a pár kapcsolata megengedi –, a szülés aktív résztvevője, a dűlák igyekeznek az apákat közvetlenül is megszólítani, számukra is visszacsatolható módon elérhetővé tenni az információt, illetve lehetővé tenni a felmerülő kétségek, kérdések megvitatását. Ennek jótékony hatását szakirodalmi adatok igazolják (Johansson et al. 2015, Gunderson 2021). Tapasztalataik szerint ez visszahat a várandós társához való viszonyukra, illetve hat a szülésről való képükre, ami a szülésben való jelenlét során bontakozik ki a hatékony szüléstámogatásban.

A dűla számára az apa támogatása egyben az anya szülése és a magzat megszületése támogatásának hatékony módja. A dűla az apához hasonlóan a többi családtag viszonyulását is meghatározónak tartja a várandós mentális állapotára, ennek megfelelően azoknak a viszonyoknak is figyelmet szentelnek, amelyek az anya számára nagy jelentőséggel bírnak. Hasonlóképpen a család tagjaként tekint a dűla a magzatra is, így a gyermek nemcsak a születése után, hanem már előtte is a családi kapcsolódás alanya (Hidas et al. 2002, Andrek 2019). A családi rendszerszemlélet a szülést közösségi eseményként tételezi, akárcsak a premodern szüléskultúrák (Kisdi 2016), ami nemcsak a családi életciklusból, hanem a tényleges családi közösségből sem szakítja ki a szülő nőt. Noha a kórházi szülések esetében ez technikailag nem lehetséges, az apa aktív bevonódásának támogatása a szülés családi eseményként való megerősítését szolgálja.

A *transzgenerációs szemlélet* a dűlai megközelítésben a családi rendszerszemlélet keretein belül nyer értelmet, mivel a gyermekét váró család megküzdési stratégiáiban a korábbi generációk tapasztalatainak és mintázatainak hatását is feltételezik, ami részben a saját születésről való ismeretekben, azok átadásának érzelmi kereteiben jelenik meg (Sallay et al. 2015), részben epigenetikusan (Csóka 2019). A dűlai támogatás célja a szülés pozitív megélésének segítése, aminek jelentőségét a szülés minőségének hosszú távú hatásaival (Varga 2019a) magyarázzák, aminek generációkon átívelő következményeivel is számolnak. A dűlák tehát egyrészt fontosnak tartják, hogy a leendő szülők lehetőleg ismerjék meg saját születésük történetét, körülményeit, hatásait, illetve segítenek azok értelmezésében. Ez gyakran a modern és a posztmodern szüléskultúra különbségeinek magyarázatát jelenti, ahol információközvetítő szerepük kerül előtérbe.

A fentiek mellett hangsúlyozni kell, hogy a dülák elméleti ismeretei, gyakorlatai, a dúlaság mibenlétéről vallott elképzelései közel sem egységesek, miként az egyszülős vagy a veszteséget megélő családokkal való munka is mást kíván meg, ugyanakkor a családtámogató szemlélet, úgy tűnik, általánosságban jellemzi a dülai tevékenységet.

Hazánkban az egészségügyben ma még nagy az intézményes ellenállás a dülák részvételével kapcsolatban, pedig egyéni szinten több orvos, szülésznő és védőnő működik együtt dülával alkalmi vagy állandó jelleggel, mert éppen a családra

kiterjesztett figyelem okán a dúla képes kiegészíteni a családi morfogenezis kapcsán bekövetkező változásokra reflektáló egészségügyi támogatást információközvetítő, fizikai-gyakorlati támogató és mentális megerősítő, illetve mediátor szerepe folytán. A szakpolitikai tervezés során indokolt lehet annak megvizsgálása, hogy a szülészeti ellátórendszer fejlesztése keretében milyen szerepet tölthet be a dülai (családi) támogatás, különös tekintettel a nemzetközi tapasztalatokra és a jógyakorlatokra (pl. Gordon et al. 1999, Kozhimannil et al. 2016).

6. Összegzés

A dülákkal kapcsolatos kutatásom célja a magyarországi dúlaság elméleti és gyakorlati működésének megismerésére irányult, amely hazai kutatási előzmények híján feltáró jellegű volt. Jelen írásban a dúla családtámogató szerepét helyeztem a középpontba, mert a dülával való munka során explicit módon az anyával való munka a hangsúlyos, és a nemzetközi kutatások is elsősorban erre fókuszálnak. Magam azonban úgy tapasztaltam, hogy a dülai támogatásban sokkal nagyobb szerepe van a családi rendszerszemléletnek, mint ahogyan azt a korábbi kutatások érzékeltették, ezért a családterápia és család Konzulensi munka három szemléleti keretének segítségével igyekeztem a részletekre rámutatni (családi rendszerszemlélet, családi életciklus-szemlélet, transzgenerációs szemlélet), mert e megközelítésmódokkal találtam erős párhuzamot. Ennek kereteiben nyer értelmet a dülai támogatás négy megállapított funkciója, amelyet információközvetítő, mentális megerősítő, fizikai-gyakorlati támogató, illetve mediátorszerepükben töltenek be. Jelen írásban az alapvetően kulturális antropológiai kutatás (2017–2023) több adatfelvételére támaszkodtam: szociológus hallgatói kutatócsoportjaimmal ötvenkét mélyinterjút készítettünk dülákkal, online kérdőívünket kilencvenhárom dúla töltötte ki, nyolcvanhárom interjút készült dülával szült

anyával, a rendszerszemléletre fókuszáló, nyitott kérdéseket tartalmazó online kérdőívünket huszonöt dúla töltötte ki, illetve huszonkét olyan apával készült interjú, akinek a gyermeke dülával született. A hangfelvételekről szó szerinti átiratot készítettünk, amelyet a jelentéskondenzáció módszerével (Kvale 2005: 192) elemeztünk. Kulturális antropológusként emellett résztvevő megfigyelést végeztem dülák által tartott vagy a részvételükkel (is) zajló eseményeken, s folyamatos kapcsolattartásom dúla kulcsadatközlőimmal lehetővé teszi a kölcsönös reflexiót.

Kutatásunk során megállapítottam, hogy bár a dülai támogatásban explicit módon az anyával való munka jelenik meg, tevékenységüket családi rendszerszemlélet jellemzi, s a perinatális életidőt a családi életciklus egészébe ágyazottan értelmezik, annak egyik kitüntetett szakaszaként, ami lehetőséget ad a család fejlődésére. Ennek támogatását információközvetítéssel, mentális támogatással és megerősítéssel, fizikai és gyakorlati támogatással, illetve közvetítői (mediatori) szerepükben végzik. A családi életciklus-szemléletet mélyíti el a generációkon átívelő hatások figyelembevétele, vagyis a transzgenerációs szemlélet, ami a perinatális események mentális oldalának jelentőségére hívja föl a figyelmet.

Felhasznált irodalom

- Andrek, A. (2015). Az apává válás pszichológiája. In: Pápay, N., Rigó, A. (szerk.). *Reproduktív egészségpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 331–353.
- Andrek, A. (2019). Az interaktivitás kezdete: kommunikáció és kapcsolat a magzattal. In: Varga, K., Andrek, A., Molnár, J. (szerk.). *A szülés és születés minősége a perinatális tudományok megközelítésében*. Budapest: Medicina. 72–102.
- Attanasio, L. B., DaCosta, M., Kleppel, R., Govantes, T., Sankey, H. Z., Goff, S. L. (2021). Community Perspectives on the Creation of a Hospital-Based Doula Program. *Health Equity* 5(1), 872–878. <https://doi.org/10.1089/heap.2020.0096>
- Barnes, G. G. (2001). *Család, terápia és gondozás*. Budapest: Animula.
- Bell, A. F., Ericson, E. N., Carter, S. (2014). Beyond Labor – The Role of Natural and Synthetic Oxytocin in the Transition to Motherhood. *Journal of Midwifery Women's Health* 59(1), 35–42. <https://doi.org/10.1111/jmwh.12101>
- Bohren, M. A., Hofmeyr, J. G., Sakala, C., Fukuzawa, R. K., Cuthbert, A. (2017). Continuous Support for Women during Childbirth. *Cochrane Database of Systematic reviews* <https://doi.org/10.1002/14651858.cd003766.pub6>
- Buckley, S. (2015). Executive Summary of Hormonal Physiology of Childbearing – Evidence and Implications for Women, Babies, and Maternity Care. *The Journal of Perinatal Education* 24(3), 145–143. <https://doi.org/10.1891/1058-1243.24.3.145>
- Csóka, Sz. (2019). Gondoskodás és génszabályozás – perinatális epigenetika. In: Varga, K., Andrek, A., Molnár, J. (szerk.). *A szülés és születés minősége a perinatális tudományok megközelítésében*. Budapest: Medicina, 149–157.
- Dahlen, H. G., Kennedy, H. P., Anderson, C. M., Bell, A. F., Clark, A., Foureur, M. J., Ohm, J. E., Shearman, A. M., Taylor, J. Y., Cassidy, M. L., Downe, S. (2013). The EPIIC Hypothesis: Intrapartum Effects on the Neonatal Epigenome and Consequent Health Outcomes. *Medical Hypotheses* 80(5), 656–662. <https://doi.org/10.1016/j.mehy.2013.01.017>
- Davis-Floyd, R. (2001). The Technocratic, Humanistic, and Holistic Paradigms of Childbirth. *International Journal of Gynecology and Obstetrics* 75(1), 5–23. [https://doi.org/10.1016/S0020-7292\(01\)00510-0](https://doi.org/10.1016/S0020-7292(01)00510-0)
- Davis-Floyd, R. (2003 [1992]). *Birth as an American Rite of Passage*. Los Angeles, London: University of California Press.
- Dusa, Á., Markos, V., Engler, Á., Várfalvi, M. (2019). Szülés és születés – a szülés élményének megítélése, lehetséges okok és következmények. *Kapocs* 2(3-4), 26–51. <https://doi.org/10.63582/kapocs.2019.3-4.4>
- Engler, Á. (2017). *A család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat.
- Gilliland, A. L. (2002). Beyond Holding Hands: The Modern Role of the Professional Doula. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing* 31(6), 762–769. <https://doi.org/10.1177/0884217502239215>
- Gilliland, A. L. (2010). *A Grounded Theory Model of Effective Labor Support by Doulas*. Dissertation, Human Development and Family Studies, University Of Wisconsin-Madison. https://www.researchgate.net/publication/266609592_A_GROUNDED_THEORY_MODEL_OF_EFFECTIVE_LABOR_SUPPORT_BY_DOULAS
- Gordon, N. P., Walton, D., McAdam, E., Derman, J., Gallitero, G., Gerrett, L. (1999). Effects of Providing Hospital-based Doulas in Health Maintenance Organization Hospitals. *Obstetrics & Gynecology* 93(3), 422–426. [https://doi.org/10.1016/S0029-7844\(98\)00430-X](https://doi.org/10.1016/S0029-7844(98)00430-X)
- Gruber, K. J., Cupito, S. H., Dobson, C. F. (2014). Impact of Doulas on Healthy Birth Outcomes. *The Journal of Perinatal Education* 22(1), 49–58. <https://doi.org/10.1891/1058-1243.22.1.49>
- Gunderson, E. A. (2021). *Peoples' Experiences with Birth Doulas*. Minnesota State University, Mankato. <https://cornerstone.lib.mnsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2177&context=etds>
- Héjja-Nagy, K. (2015). A szülésélmény vizsgálata a szülés körülményeinek fényében. In: Kisdi, B. (szerk.). *Létkérdések a születés körül. Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörében*. Budapest: L'Harmattan, 315–338.
- Héjja-Nagy, K. (2020). A szülés élménye – Befolyásoló tényezők és hatása az anya-gyermek kapcsolatra. In: Polonyi, T., Abari, K., Kiss, T. (szerk.). *Válságok megelőzése és kezelése*. Budapest: Oriold és Társai Kiadó, 53–76.
- Henderson, J. J., Dickinson, J. E., Evans, S. F., McDonald, S. J., Paech, M. J. (2003). Impact of Intrapartum Epidural Analgesia on Breast-feeding Duration. *Australian and New-Zealand Journal of Obstetrics and Gynaecology* 43(5), 372–377. <http://doi.org/10.1046/j.0004-8666.2003.t011-1-00117.x>
- Hidas, Gy., Raffai, J., Vollner, J. (2002). *Lelki köldökzsinór*. Budapest: Helikon.
- Hildingsson, I., Cederlöf, L., Widén, S. (2011). Fathers' Birth Experience in Relation to Midwifery Care. *Women and Birth* 24(2), 129–136. <https://doi.org/10.1016/j.wombi.2010.12.003>
- Hodnett, E. D., Gates, S., Hofmeyr, J. G., Sakala, C. (2013). Continuous Support for Women during Childbirth. *Cochrane Database*

of *Systematic Reviews* 15(7) <http://doi.org/10.1002/14651858.CD003766.pub5>

Johansson, M., Fenwick, J., Premberg, A. (2015). A Meta-synthesis of Fathers' Experiences of their Partner's Labour and the Birth of their Baby. *Midwifery* 31(1), 9–18. <http://doi.org/10.1016/j.midw.2014.05.005>

Karlström, A., Nystedt, A., Hildingsson, I. (2015). The meaning of a very positive birth experience: focus groups discussions with women. *BMC Pregnancy and Childbirth* 15(251). <https://doi.org/10.1186/s12884-015-0683-0>

Kisdi, B. (2013a). A dúlaság intézménye Magyarországon. In: Karlovitz, J. T. (szerk.). *Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején*. Komarno: International Research Institute s.r.o, 145–162.

Kisdi, B. (2013b). Az otthoni szülés mint társadalmi körjelző tünet. *Kapocs* 13(3), 29–43.

Kisdi, B. (2016). Minden dolgok jó kezdete. Jól szülni és jól születni. In: Smid, B. (szerk.). *Minden dolgok folytatása. Tanulmányok Deáky Zita 60. születésnapjára*. Budapest: ELTE BTK Néprajzi Intézete, 397–420.

Kisdi, B. (2018). Notions of Young Women Without Children about Childbirth. *European Journal of Mental Health* 13(1), 19–37. <https://doi.org/10.5708/EJMh.13.2018.1.3>

Kisdi, B. (2019). A modern szülészeti gyakorlat kulturális antropológiai értelmezése. In: Varga, K., Andrek, A., – Molnár, J. (szerk.). *A szülés és születés minősége a perinatális tudományok megközelítésében*. Budapest: Medicina, 74–89.

Kisdi, B. (2020). Az elveszített tudás: Az ősi szüléskód nyomában. In: Antalóczy, T., Povedák, I. (szerk.). *A tudás mítosza. Kapitány 70*. Budapest: MOME–MAKAT Modern Mitológiai Kutató Műhely, 85–97.

Kisdi, B. (2022). A dúlaválasztás motivációi és reflexiói. *Imágó Budapest* 11(4), 54–74. http://imagobudapest.hu/images/lapszamok/2022_4/6-Kisdi.pdf

Kisdi, B. (2023a). A dúla: A perinatális segítségnyújtás szociális vetülete. *Embertárs* 21(2), 183–203.

Kisdi, B. (2023b). A szülés rehumanizációja. *Pannonhalmi Szemle* 31(4), 46–53.

Klaus, P. H., Klaus, M. H., Kennell, J. H. (2002) *The Doula Book*. Cambridge, Massachusetts: Perseus Books.

Kozhimannil, K. B., Hardeman, R. R., Alarid-Escudero, F., Vogelsang, C., Blauer-Peterson, C., Howell, E. A. [https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=Howell EA\[Author\]&cauthor=true&cauthor_uid=26762249](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=Howell+EA[Author]&cauthor=true&cauthor_uid=26762249) (2016). Modeling the Cost Effectiveness of Doula Care Associated with Reductions in Preterm Birth and Cesarean Delivery. *Birth* 43(1), 20–27. <http://doi.org/10.1111/birt.12218>

Kvale, S. (2005). *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: József műhely kft.

Lundgren, I., Karlsdottir, S., Bondas, T. (2009). Long-term Memories and Experiences of Childbirth in a Nordic Context – a Secondary Analysis. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being* 4(2), 115–128. <https://doi.org/10.1080/17482620802423414>

Morton, C. H., Clift, E. (2014). *Birth Ambassadors: Doulas and the Re-Emergence of Woman-Supported Birth in America*. Amarillo, Texas: Praeclarus Press.

Neczypor, J., Holley, S. L. (2017). Providing Evidence-Based Care During the Golden Hour. *Nursing for Women's Health* 21(6), 462–472. <http://doi.org/10.1016/j.nwh.2017.10.011>

Németh, T. (2020). Családtervezés, várandósság, szülés, korai gyermekágy a gyakorlati tapasztalatok alapján – Fókuszban a pszichoprofilaxis egy modellje, a „Szülői hivatásra felkészítő kurzus”. In: Danis, I., Németh, T., Prónay, B., Góczán-Szabó, I., Hédervári-Heller, É. (szerk.). *A kora gyermekkori lelki egészség támogatásának elmélete és gyakorlata I*. Budapest: Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közzolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet, 138–163.

Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (2024). *Szülésszám és ezzel összefüggésben a császármetszések aránya*. https://www.neak.gov.hu/felso_menu/szakmai_oldalok/gyogyito_megeleozo_ellatas/szakellatas/fekvobeteg_szakellatas_minosegi_indikator/csaszarmetszesek

Novák, J. (2015). Normális szülés Magyarországon a 20. század elejétől napjainkig. In: Kisdi, B. (szerk.). *Létkérdések a születés körül. Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörében*. Budapest: L'Harmattan – Pont, 149–184.

Nyitrai, E. (szerk.). (2021). *Dúlatanulmány*. <https://bekesdulakor.hu/dulatanulmany-2021/>

Odent, M. (2014). *The Scientification of Love*. London: Free Association Books.

Országos Szülészeti és Nőgyógyászati Intézet (1986). WHO Regionális Hivatala összefoglaló jelentése. Brazília 1985. *Orvosi Hetilap* 127(16), 967–968.

OSAP 1589 (2024). *Kimutatás az orvosok, fogorvosok területi, szakképesítés, kor és nemek szerinti megoszlásáról 2019–2023. KSH-tól adatkérésre kapott kimutatás.*

- Papp, Cs., Kissné Ary, Sz., Kovács, E., Kovács, E., Koroknai-Horváth, R. (2023). Debreceni tanulók iskolaegészségügyi ellátásának modellprogramja a reprodukzív egészséggel összefüggésben, valamint a családi életre felkészítés védőnői feladatai és fejlesztési lehetőségei. *Arany pajzs* 2(1), 25–29. <http://doi.org/10.56077/AP.2023.t1.3>
- Poh, H. L., Koh, S. S., He, Hong-Hu (2014). An Integrative Review of Fathers' Experiences during Pregnancy and Childbirth. *International Nursing Review* 61(4), 543–554. <http://doi.org/10.1111/inr.12137>
- Rosta, A. (2019). A családterápia lehetősége és nehézségei a család- és gyermekjóléti rendszerben. In: Balásházy, I., Csabai, T., Farkas, P. (szerk.). *Boldogabb családokért és ifjúságért II. kötet –Javaslatok a családi élet válsága és a demográfiai válság megoldásához*. Budapest: L'Harmattan, 249–281.
- Sallay, V., Martos, T., Hegyi, E. (2015). Fiatal nők szüléssel kapcsolatos attitűdjei: a Szülés-attitűdök Kérdőív kidolgozása és első eredményei. In: Kisdí Barbara (szerk.). *Létkérdések a születés körül. Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörében*. Budapest: L'Harmattan, 291–313.
- Sauls, D. J. (2002). Effects of Labor Support on Mothers, Babies, and Birth Outcomes. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing* 31(6), 733–741. <http://doi.org/10.1177/0884217502239209>
- Schmitt, N., Striebich, S., Meyer, G., Berg, A., Ayerle, G. M. (2022). The Partner's Experiences of Childbirth in Countries with a Highly Developed Clinical Setting: a Scoping Review. *BMC Pregnancy and Childbirth* 22(1), 742. <http://doi.org/10.1186/s12884-022-05014-1>
- Scott, K. D., Berkowitz, G., Klaus, M. (1999). A Comparison of Intermittent and Continuous Support during Labor: a Meta-analysis. *American Journal of Obstetrics and Gynecology* 180(5), 1054–1059. [https://doi.org/10.1016/S0002-9378\(99\)70594-6](https://doi.org/10.1016/S0002-9378(99)70594-6)
- Sepkoski, C. M., Lester, B. M., Ostheimer, G. H., Brazelton, B. (1992). The Effect of Maternal Epidural Anesthesia on Neonatal Behavior during the first Month. *Developmental Medicine & Child Neurology* 34(12), 1072–1080. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.1992.tb11419.x>
- Smith, D. (1978). *The Everyday World as Problematic*. Boston: Northeastern University Press.
- Soltész, A., Rigó, A., Pápay, N. (2015). Az együttszülés jelentősége. In: Pápay, N., Rigó, A. (szerk.). *Reprodukatív egészségpszichológia*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 353–371.
- Steel, A., Frawley, J., Adams, J., Diezel, H. (2014). Trained or Professional Doulas in the Support and Care of Pregnant and Birthing Women: a Critical Integrative Review. *Health and Social Care in the Community* 23(3), 225–241. <http://doi.org/10.1111/hsc.12112>
- Szántó, Zs., Susánszky, É. (szerk.). (2002). *Orvosi szociológia*. Budapest: Semmelweis.
- Uvnäs-Moberg, K. (2014). *Oxytocin: The Biological Guide to Motherhood*. Texas: Praeclarus Press.
- Varga, K. (2015). Az oxitocin pszichoemotív hatásai a szülés-születés szemszögéből. In: Kisdí, B. (szerk.). *Létkérdések a születés körül. Társadalomtudományi vizsgálatok a szülés és születés témakörében*. Budapest: L'Harmattan, 265–289.
- Varga, K. (2019a). A szülés-születés módjának távolra nyúló hatásai. In: Varga, K., Andrek, A., Molnár, J., (szerk.). *A szülés és születés minősége a perinatális tudományok megközelítésében*. Budapest: Medicina, 276–284.
- Varga, K. (2019b). Quo vadis szülészet – a szülészeti beavatkozások távolhatásainak lehetséges mechanizmusai. In: Varga, K., Andrek, A., Molnár, J. (szerk.). *A szülés és születés minősége a perinatális tudományok megközelítésében*. Budapest: Medicina, 389–398.

Vallási közösség mint társadalmi tőke – lehetőség vagy korlát?

¹ ELTE Történettudományi Doktori Iskola
Levelező szerző: V. Vida Réka, rekavida.v@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.8>

Absztrakt

A tanulmány a vallási közösségek és a társadalmi tőke összefüggéseit vizsgálja, különös tekintettel a modernkori elszigetelődés és szekularizáció hatásaira. Azt elemzem, miként teremtenek a közös rítusok, az ünnepi szokások és a hitbéli normák erős belső kohéziót, amely bizalmi alapú erőforrásként szolgál a tagok számára. A tanulmány bemutatja a család szerepét a vallásos értékek átörökítésében, valamint a közösségi segítő hálózatok gyakorlati működését a mindennapokban. Ugyanakkor rávilágít a jelenség ambivalenciájára is, hiszen a szoros belső kötelékek egyszerre nyújthatnak biztonságot és vezethetnek a külvilág felé mutató zártságához. Végső konklúziója, hogy a vallási keretek között létrejövő kapcsolatrendszer jelentős társadalmi potenciált hordoz, ám annak pozitív kiaknázása a közösség nyitottságától függ.

Kulcsszavak: társadalmi tőke, keresztény vallási közösség, reciprocitás, szekularizáció

Abstract

This study explores the correlation between religious communities and social capital, particularly focusing on the impacts of modern isolation and secularization. It analyzes how collective rituals, festive traditions, and faith-based norms foster robust internal cohesion, functioning as a trust-based resource for community members. The research illustrates the family's pivotal role in the intergenerational transmission of religious values and examines the practical operation of communal support networks in daily life. Furthermore, it highlights the inherent ambivalence of this phenomenon: while strong internal bonds provide security, they may concurrently result in social insularity from the external world. The final conclusion posits that social networks established within religious frameworks possess significant social potential, the positive utilization of which is contingent upon the community's degree of openness.

Keywords: social capital, Christian religious community, reciprocity, secularization

1. Bevezetés

Az ember természetének alapvető sajátossága a társas lét. Ez az arisztotelészi alapvetés évszázadokon át meghatározta a társadalmi együttélés kereteit, mégis a XX. század második felétől felgyorsuló – bár gyökereiben korábbra visszanyúló – átrendeződési folyamatok a társadalom atomizációja, az elszigetelődés, a hagyományos közösségek visszaszorulása felé vezettek. Napjainkban a közösségi lét átértelmeződése és az ezzel járó bizalmi válság olyan komplex kulturális, gazdasági és urbanizációs változások eredménye, amelyek alapvetően kérdőjelezik meg a hagyományos közösségi formák

fenntarthatóságát. Az emberi alaptermészet és a modernkori társadalmi folyamatok szembenállása felveti újra a tanulmány központi kérdését: vajon mi tart össze egy *közösséget*? Léteznek-e még egyáltalán tradicionális közösségek? Jelen tanulmány e folyamatok vizsgálata során a hazai viszonyok között meghatározó keresztény vallási mintázatokat és közösségi formákat tekint elsődleges elemzési alapnak.

Egyöntetűen elfogadott közösségdefiníciót nem ismer a tudományos diskurzus, hiszen tudományterületenként, sőt egyes tudományterületeken

belül sincs egységes álláspont ezzel kapcsolatban. Ugyanakkor meghatározó elemként azonosítható egyfajta közös rendező elv, amely az egyéneket csoportba gyűjti (legyen az kollektív identitás, közös normarendszer, hagyományok és rítusok, közös nyelv, gazdasági együttműködés, kollektív jogrend vagy egy közös hitvilág). Ebben az értelemben a *vallási közösség* olyan csoportként definiálható, amelyet közös vallási meggyőződés, hitvilág és rituális gyakorlat tart össze. Ilyen fogalomkörben még nehezen értelmezhető a társadalmi tőke jelenléte, ezért célszerű a vizsgálatot azokra a lokális egységekre szűkíteni, amelyek közvetlen interperszonális kapcsolatokra épülnek.

Az elsősorban európai jelenségnek tartott modernkori *szekularizáció* fogalma alatt több tudományterület elvilágiasodást, elvallástalanodást ért, pedig a nemzetközi adatok is azt bizonyítják, hogy a „modern” társadalmak nem feltétlenül vallástalanabbak (Berger 1999, Tomka 2009). Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a társadalom fejlődése-átalakulása a vallás, és ezzel a vallási közösségek, az azokat alkotó egyének milyenségét is erőteljesen befolyásolja. A kutatások a „*maga módján vallásos*” kategória növekedését mutatják (Tárkányi 2006, Pári 2014, Gyorgyovich 2022, Murányi 2004, Tóth 2025), ami egyfajta reflektív tudatosságra utal: az egyén már nem automatikusan, az egyházi normák által készen kapott módon éli meg hitéletét, hanem saját döntései és kérdésfeltevései mentén határozza meg identitását (Martí 2015, Pusztai 2020). Ez a folyamat arra enged következtetni, hogy nem elvallástalanodásról beszélhetünk (ami egyházi nézőpontból releváns megközelítés lenne), hanem egy intenzíven növekvő tudatosságról, amely lassan átrendezi a vallásosság térképét. A tudatosság magában foglalja a folyamatos kérdésfeltevéseket, a vallásos élet megannyi, egyházi szempontból normának számító elemének kétségbe vonását, újradefiniálását. Fontos azonban látni, hogy a reflektív tudatosság nem feltétlenül a közösségi kötelek megszűnését, hanem azok

átalakulását jelenti: az automatikusan elfogadott normákat a belső meggyőződésen alapuló, tudatos értékválasztás váltja fel. Ez a folyamat bár lazíthatja a tradicionális belső kohéziót, ugyanakkor meg is teremtheti a feltételeit egy rugalmasabb és nyitottabb társadalmi kapcsolathálóknak.

A *vallás* ebben az átalakuló közegben is közösségteremtő és integrációs erő marad. Értékeket rögzít, normákat jelöl ki a közösség számára, az általa képviselt normákra szocializál (értékkonzerváló), és azokat a társadalmi kontrollal megőrizni igyekszik (Tomka 1984), ami különösen az intézményszerű, történelmi egyházak esetében figyelhető meg. A keresztény vallási hovatartozás a közösség tagjai számára magában foglal egy primer személyiségkomplexumot. Egy azonos felekezethez tartozó hívó számára az ismeretlen másik hívőt is közösségének tagjaként értelmezi, hiszen feltételezhető az azonos, az élet legfontosabb területeit átszövő normaalap, ami egy primer bizalmat eredményez. Ez alapvetően segíti a vallási közösség társas kapcsolatainak gyorsabb és hatékonyabb kialakulását. Ugyanakkor az ilyenfajta társas kapcsolatháló létrejötte komoly intézményes erőfeszítés terméke, amelynek lényeges pillanatait a *rítusok* jelölik ki, amik alapvetően szükségesek, hogy tartós és hasznos kapcsolatok jöhessenek létre (Bourdieu 1986). Jelen tanulmány a *társadalmi tőke* fogalmát ezen kapcsolathálókon belüli *erőforrások* összességként kezeli. Ide tartoznak a társadalmi együttműködést elősegítő társadalmi normák és értékek is (például az egymás közötti bizalom, kölcsönösség (reciprocitás), normák (szankciók, valláserkölcs), információs csatornák, kollektív döntéshozások) (Fukuyama 1999), amelyek komoly lehetőséget jelentenek egy közösség egésze és tagjai számára az élet minden területén, ugyanakkor korláttá, elszigetelő tényezővé is válhatnak. A tanulmány hipotézise szerint a vallási közösség akkor képes valódi társadalmi tőkét generálni, ha a belső kohézió mellett a társadalmi nyitottságát is megőrzi.

2. Módszertan

A tanulmány módszertani alapvetése interdiszciplináris, *néprajzi és szociológiai* szemléletmódra épül, amely a vallási közösségeket a társadalmi tőke elméleti keretrendszerében vizsgálja. A kutatás során a hazai és nemzetközi szakirodalom

feldolgozása mellett olyan esettanulmányok elemzésére kerül sor, amelyek a vallási közösségek belső működési mechanizmusait világítják meg.

A vizsgálat központi kategóriája a *vallási társadalmi tőke*, amelyet Coleman (1988) és Putnam (2000)

elméleti nyomvonalán haladva a közösségi kapcsolathálókban rejlő erőforrások – úgymint a bizalom, a közös normák, az információáramlás stb. – összességének tekintünk. A módszertan szerves részét képezi a rítusok, az ünnepi szokások és a mindennapi vallásgyakorlat funkcionális elemzése, a „kötelező önzetlenség” és a kölcsönösség elvének érvényesülése a mikroközösségekben.

3. Vallási közösségek néprajzi megközelítésben

3.1. A közösség megélt valósága – határ „mi” és „ők” közt

A közösséghez való tartozás nem csupán társadalmi igény, hanem az emberi önazonosság alapfeltétele: az egyén saját „énjének” egyszerűségére csak a másokkal való interakció során döbbenthet rá (Rahner – Vorgrimler 1980). Ugyanez a gondolat érvényes a közösség és az azon kívüli csoportok kettősségére. A vallási közösség egyfajta *védelmi zónát* alakít ki – mintegy a külvilággal „szemben” vagy annak „viszonylatában” –, határt húzva ezzel „mi” és „ők” közt. A csoporthoz, közösséghez tartozás biztonságot nyújt a tagjai számára azáltal, hogy a belső normákat védve, a külső, negatív hatásokat korlátozva-kiszűrve erős belső kohéziót hoz létre.

A tagok *önidentifikációja* erősíti a kohéziót, amelynek legfontosabb megnyilvánulási formái a közös rituálék. A szentségi gyakorlatok – például a szentmise, az istentisztelet – nem csupán spirituális események, hanem a hívők társadalmi tagozódását megerősítő alkalmak. A rítusok nemcsak vallási fordulópontok (keresztelés, házasságkötés, temetés stb.), hanem a közösség „újjaszületését” is jelentik. E rítusok nem csupán szimbolikus formák: a közösségi részvétel és az együttlét „*társadalmi kötelezettség*” is a tagok számára. A vallási élet rítusai az idő múlásához, az évszakok körforgásához igazodó társadalmi ritmust teremtenek (az egyének viselkedését előírja az ismétlődő szertartások és rítusok rendje): az ünnepek és hagyományok révén éves ciklus szerveződik, ami stabilitást ad.

A vallási közösség erkölcsi rendként is felfogható, amely normák és szankciók révén gyakorol társadalmi *kontrollt* (például a vallási normákhoz való igazodás elvárása, megszegése esetén szankciók alkalmazása, illetve a hitehagyás esetén a közösségi elutasítás lehetősége; ezzel szemben pedig a közösségi normák követése gyakran jár társadalmi

Az elemzés során kiemelt figyelmet fordítunk a szekularizáció és a modernkori izoláció hatásmechanizmusaira. A kutatás kritikai tengelyét az Allport-féle belső és külső vallásosság, valamint a „megkötő” (*bonding*) és „áthidaló” (*bridging*) tőke közötti feszültség adja, amelyen keresztül a vizsgált közösségek társadalmi integrációs képessége és nyitottsága mérhetővé válik.

elismeréssel; a deviánsnak ítélt viselkedést pedig a közösség – bár elsősorban belső eszközökkel – szankcionálja). Ez a belső szabályozó mechanizmus biztosítja a csoport integritását és az értékek folytonosságát.

3.2. Család a vallási közösségben

A család a vallási közösségekben a hit és az értékrend elsődleges hordozója. A gyerekek hitéletét a családtagok napi vallásos gyakorlata, imádsága, ünnepi szokásai alapozzák meg. *„A vallásosság generációk közti átadásában legmeghatározóbb tényezőnek a gyermekkori család aktív vallásgyakorlata mutatkozik. A szülők szerepe ugyanakkor differenciált a különböző vallási dimenziók átadásában. Az anyák hatása elsősorban a szubjektív vallásosság és a felekezeti identitás kialakításában meghatározó. [...] Az apák ezzel szemben a vallásgyakorlat strukturált formáinak átadásában és az istenkapcsolat alakításában játszanak kulcsszerepet. [...] A nagyszülői generáció befolyása szintén differenciált mintázatot mutat: a nagymamák hatása erősebb a felekezeti identitás kialakításában és átörökítésében, míg a nagypapák ritkábban, de intenzívebben hatnak a vallásgyakorlatra és a szubjektív vallásosságra.”* (Gyorgyovich 2025: 198). A keresztény közösségekben számos esemény köré épül a családi részvétel. Ezek a rítusok (keresztelés, házasságkötés stb.) egyszerre egyéni és közösségi élmények, amelyeken keresztül a család tovább építi a közösségi kapcsolathálót.

A nem tradicionális családi helyzetűek (például elváltak, egyszülős vagy élettársi kapcsolatban élők) teológiai és szociális feszültséget kelthetnek, sokszor átmeneti „perifériára” szorulnak. Ez sokukat megbénítja a közösségi részvételben: az elváltakban és újrահázasodottakban az az érzés alakulhat ki, hogy az egyháznak nincs szüksége rájuk,

ezért nekik sincs szükségük az egyházra, kitzsítot-
taknak érzik magukat (Tomka n.d.), ami azt ered-
ményezheti, hogy egyéni vallásos elköteleződésük
különböző mértékű társadalmi tőkét hoz létre a kö-
zösségen belül. Ugyanakkor a mai gyakorlatban
sok közösség igyekszik személyre szabott támoga-
tást nyújtani ezeknek a családoknak is: egyre több
plébánia kínál családpsztorációs programokat
válással vagy gyásszal küzdő családoknak.

3.3. Rítusok, ünnepek, szokásrend

A modern társadalmakban a közösségek felbom-
lása, átalakulása, ismételt megszilárdulása a társa-
dalmi lét állandó formájává válik. *„A dezintegrált
társadalmi lét szükségessé teszi azokat a szim-
bolikus társadalmi cselekvéseket, amelyek ezzel
szemben hatnak, amelyek integrálnak és olyan
gyakorlatokat/cselekvéseket ösztönöznek, amelyek
képesek a csoportok és az egyének helyzetét a társa-
dalmi közegben újra és újra definiálni”* (Verebélyi
2005: 17). A vallási közösségek *belső rendező elvét*
a szokásrend adja meg (Luby 1935), amelyben egy-
szerre jelenik meg a tradíció továbbadása és az
együtt átélt élmény. A vallási ünnepek (karácsony,
húsvét, bérnálás, körmenetek stb.) egyúttal a csa-
ládi, lokális identitást is erősítik, hiszen több gene-
ráció ünnepel együtt. A hétköznapi és a szakrális
tér összefonódása megerősíti a vallási hovatartozás
érzését, hiszen az imaórák és liturgikus alkalmak
során a résztvevők *„éles határt vonnak a mi és
a profán világ között”,* így erősítve belső kohéziójuk-
at. E rítusok során erősödik a kölcsönös elismerés
és a normatív kontroll is.

A modern társadalmakban az életpálya folyamán
különbéféle átmenetekkel és fordulópontokkal ta-
lálkozunk. *„A vallásos ember szemében a térhez
hasonlóan az idő sem homogén és nem is állandó.
Vannak egyfelől szent időintervallumok (melyek
nagyreszt időszakos ünnepek), másfelől van profán
idő, a szokásos időtartam, amelyben a vallási tarta-
lom nélküli események zajlanak. E kétfajta idő között
természetesen nincs folyamatosság, ám a vallásos
ember, rítusok segítségével, a szokásos időtartamból
átléphet a szent időbe.”* (Eliade 1987: 61). Az *átme-
neti rítusok* (van Gennep 2007 [1909]) (keresztelő,
beavatás, házasságkötés, temetés) eredeti funkci-
ója a krízisoldás és a társadalmi státuszváltás sza-
bályozott keretek között tartása volt. Míg a profán
világban e rítusok etikai tartalma gyakran esztéti-
kai szempontokká alakult át (Verebélyi 2005: 16),

a keresztény közösségekben ezek a szokások
részben megőrizték eredeti jelentéstartalmukat.
Például a házasságkötés és a lakodalom funkciója
ma már nem minden esetben az új élethelyzetbe
való átkísérés, hiszen a jegyesek nagy része már
élettársi kapcsolatban él; a serdülőkor kitolódása,
a szülőkről való leválási-éresi folyamat hosszab-
bada a gyermekort is több szakaszra kénytelen
bontani, amiből hiányoz(nak) azok a beavatási szo-
kás(ok), amelyek átsegítik a fiatal egy-egy nehéz
élepszakazon és bevezetik egy újba (lásd egykori
viseletváltás, elsőbálozók hivatalos bemutatása
a közösség előtt, a próbákat kiállók legények, akik az-
után elkezdhettek lányoknak udvarolni, illetve már
felnőtként vehettek részt a közös munkaalkalma-
kon). A modern életvitel kihívás elé állítja a hagyo-
mányos beavatási rítusokat, elmosva a határokat az
egyed élepszakaszok között.

3.4. A „kötelező önzetlenség” és reciprocitás mechanizmusai

Fortes (1972: 285–289) *„kötelező önzetlenség”*
terminológiája, amelyet a rokonságra alkalm-
zott, bizonyos értelemben egy közösség egészére
is helytálló. Egy XIX–XX. századi faluközösség
– amely egykor vallási közösség is volt egyben –
a kölcsönös segítségnyújtások megannyi formáját
gyakorolta. Például tengeritöréskor, disznóölés-
kor, lakodalomkor, építkezéskor, temetéskor is
segítségét *kellett* nyújtani egymásnak. Ezek ugyan
kölcsönösök voltak, de sokszor pontos számontar-
tást (Vidacs 1985: 525) is vezettek róluk, ezáltal
a közösségben egyfajta kiegyensúlyozott reciprocí-
tás (kölcsönösség) működött. Ugyanakkor eseten-
ként időben nagy eltolódással kerültek viszonzásra
(lásd segítségnyújtás házépítéskor), és ez az időbeli
eltolódás a *bizalomnak* egy kiemelten magas fokát
feltételezte. Ezek a mechanizmusok a XXI. századi
modern környezetben is megőrizték jelentőségük-
et: a komatál vitelének szokása például ma is élő
gyakorlat több városi plébániaközösségben, a köl-
csönösség pedig olyan kortárs formákban ölt testet,
mint a szervezett adománygyűjtés, a krízishelyzet-
be került tagok hálózati alapú támogatása vagy az
idősek felé irányuló önkéntes szolgálat.

A rítusokhoz kapcsolódó szokások, mint amikor
a lakodalomban a főzőasszonyok ingyen vállalták
a munkát, az asztalneműt is a rokonság hordta ösz-
sze (Sárkány 1983: 281), vagy amikor komatálát
vittek a gyermekágyas anyának, valójában olyan

(mű)rokonsági és szociális hálókat építettek, amelyek túlmutatnak az egyéni érdekeken és kötelező érvényű erkölcsi erővel bírnak. Keresztszülőválasztás esetén „a gyermek szerepe teljesen eltörpülhet, tulajdonképpen csak ürügyül szolgál ahhoz, hogy a felnőttek társadalmi kapcsolatokat hozzanak létre, amelyek a (mű)rokonság ideológiájával megerősítve jól szolgálhatják tudatos és nem tudatos érdekeiket. Nincs is mindig gyermekre szükség, csupán magára az intézményre és a hozzá fűződő erkölcsiség erejére, amely kötelez” (Vidacs 1985: 510). A gyásznak is lehet kohéziós ereje: „A temetés is egyfajta megnyilvánulása a közösség összetartozásának. Hiszen ez az utolsó alkalom, amikor a falu demonstrálhatja az elhunythoz való viszonyát, azonban ez a „demonstráció” legalább annyira szól az élőknek is. [...] A sírásra mindenki,

aki menni akar, érdeklődik. Önkéntes alapon történik a felajánkozás. Sírásást közvetlen hozzátartozónak nem illik végezni.” (Vidacs 1985: 515).

A példák sorát a végtelenségig lehetne folytatni. A keresztény vallási közösségek alapvető, hitükből fakadó ismérve a *segítségnyújtás* kötelessége (például adománygyűjtés a rászorulóknak, gondoskodás idősekről, önkéntes munka, egyszerű baráti segítségnyújtás stb.). A „jó hívő” társadalmi ismérve ez, ami nem csupán az egyének krízishelyzeteiben nyújt megoldást, de akarva-akaratlanul a közösségi kohézió egészét is segíti-erősíti a „kötelező önzetlenség” által. A kötelezettség tehát belső indíttatássá válik, a vallási keretek között megélt rítusok és szokások pedig stabil alapot biztosítanak a társadalmi tőke folyamatos újratermeléséhez.

4. A vallási közösség mint társadalmi erőforrás

A vallási közösségek sokrétű társadalmi erőforrásként funkcionálnak. Először is *információáramlási* hálózatként működnek: Coleman szerint (1988: 104) a társadalmi tőke egyik legfontosabb formája a társadalmi kapcsolatokban rejlő információ megszerzésének lehetősége, ami alapot biztosít a hatékony cselekvéshez. A hívek a közösségen belül gyorsan szerezhetnek információkat állásról, szálláslehetőségről vagy élethelyzeti tanácsokról. Ugyanakkor egy vallási közösség *támogatási* (segítségnyújtási) forrásként is értelmezhető: egyes intézmények szervezett keretek között nyújtanak anyagi támogatást, adományt vagy lakhatási segítséget a rászorulóknak. Ezek az intézmények

hálózati struktúrát is jelentenek, hiszen a hívők közössége önmaga révén ér el plusz erőforrásokat (például egyházközségi szociális irodák, karitatív csoportok, iskolahálózatok), és terjeszti ki a közösség tagjainak kapcsolati tőkéjét.

A vallási közösség nem csupán anyagi erőforrás: „*vallási társadalmi tőkének*” tekinthetők a normák, értékek is, amelyek a hívők közötti kölcsönösséget és bizalmat erősítik. Egy vallási közösségen belül a generációk közötti kapcsolatok révén kialakuló hálózatok több generációt is összefognak, a vallásos fiatalok többgenerációs társadalmi hálózatok megbecsült tagjaivá válnak, ami hosszabb távon szintén magasabb társadalmi tőkéhez vezet.

5. Ambivalenciák és korlátok

5.1. A társadalmi tőke fonákja

A kapcsolatok hálózatának kiaknázása történhet a társadalmi fejlődés előmozdítása céljából, de etnikai konfliktusok, „törzsi” háborúk kitörését, kirekesztést, korrupciót, bűnözést, egyéb káros társadalmi jelenségeket is előidézhethet (lásd olasz maffia, szélsőséges-fanatikus vallási csoportok) (Fukuyama 1999). A szoros belső bizalom ugyanis gyakran a külvilággal szembeni bizalmatlanságból táplálkozik, ami gátolhatja a szélesebb körű társadalmi együttműködést. Egy vallási közösség számára a zártság megbízhatóságot, biztonságot jelent. A közösségi norma- és

szabályrendszer betartása és betartatása, egy sor hatékony szankció azt a célt szolgálja, hogy a negatív külső hatások korlátozhatók, kiszűrhetők legyenek (Coleman 1988: 105–107). Ez a mechanizmus azonban Putnam (2000) terminológiájával élve „*megkötő*” (vagy „*kizáró*”) társadalmi tőkét hoz létre, amelyet erős belső kötések (csoportkohézió), de gyenge társadalmi nyitottság jellemez. Ennek lehet destruktív hatása is: ha csak hasonló világlátásúakkal találkozunk, akkor elfogadás hiányában nőhet a tolerancia hiánya. A vallási közösségek zártsága azzal is járhat, hogy a más-ként gondolkodókkal szembeni előítéletek, kirekesztő

attitűdök erősödnek, ami csökkentheti a pluralizmust. Ezzel szembe állítható az „áthidaló” társadalmi tőke, amely gyengébb kapcsolatot feltételez, ugyanakkor alkalmas a különböző társadalmi csoportok közötti kapcsolatteremtésre, integrációra.

Allport (1950) két típusát különítette el a vallásosság-
nak: a „belső” (*intrinsic*) és a „külső” (*extrinsic*) vallásosságot. Előbbi fogalomhoz világnézeti nyitottság, vallási keresés és döntés, „élő” hit társul, míg utóbbi gyakran megmarad a rutinszerűség és a pragmatikus normakövetés szintjén. A „külső” vallásosság erősebben hajlik az elszigeteltségre. A vallásos emberek többségében ugyanakkor ez a két motiváció keveredik, nem lehet éles határvonalat húzni az egyik vagy másik tulajdonságcsoporthoz rendelkező vallásos emberek közé. Egy jól működő (vallási) közösség egyik dimenziót sem kizárólagosan hordozza, hanem a kető összefonódásából épül fel.

A vallási közösségek tradicionális jellege gyakran magában hordozza a hierarchikus, tekintély- vagy nemi alapú egyenlőtlenségek kockázatát. Ugyanakkor a modern kutatási adatok árnyalják a vallásos közösségekről alkotott konzervatív képet: a korábbi sztereotípiákkal ellentétben a vallásos családokban is magas a női munkavállalás elfogadottsága, és az apai szerepvállalás is egyre hangsúlyosabban jelenik meg a gyermeknevelésben (Pári 2014, Bacsikai 2018, Petts 2018, Székely et al. 2024). Ez jelzi, hogy a vallási keretek

képesek alkalmazkodni a modern társadalmi elvárásokhoz, feloldva bizonyos tradicionális korlátokat.

5.2. Szekularizáció, közösségi átalakulás

A történelem legnagyobb részében a vallás a differenciálatlan kultúrkörnyezet része volt. Nem volt ismert a vallásmentes társadalom, sem a társadalomtól független vallás: a vallásosság magától értehető eleme volt az életnek (Tomka 1984). A modern szekularizáció alapvető változást hozott: a vallásosság már nem egyetemes kulturális adottság, hanem *egyéni döntés és felelősség* kérdése.

A nyugati társadalmakban erősödő szekularizáció nyomán a hagyományos vallási közösségek közösségi funkciói meggyengülnek, a templomok kiüresednek, a közösség lélekszáma csökken vagy akár el is fogy. Ezzel egyidejűleg születnek új típusú vallási közösségek, amelyek gyakran jóval lazább szerveződésűek. Minden, ami „új”, lehetőséget kínál a „jobbra” is, nem véletlen tehát az új vallási közösségek népszerűsége. Ezek az új formák másfajta társadalmi tőkét termelhetnek, de kérdés, mennyire képesek pótolni a régi közösségek erős lokális kötelékeit. A vallás közösségi szerepe átstrukturálódik: noha a hagyományos egyházak intézményei gyengülnek, a vallás mint értékközvetítő erő továbbra is jelentős erőforrást jelent.

6. Összegzés

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a vallási közösség *feltételesen társadalmi tőkeként* értelmezhető. Egyfelől a vallási közösségek megteremthetik és fenntarthatják a társadalmi tőkét: megfelelő feltételek mellett a vallási keretek olyan kollektív erőforrásokat, hálózati támogatást és információcsatornákat biztosítanak a tagok számára, amelyek jelentősen megkönnyítik a mindennapi érvényesülést és a válsághelyzetek kezelését. Másfelől azonban a vizsgálat rávilágított arra is, hogy a vallási társadalmi tőke nem automatikusan generálódik: a közelmúlt kutatásai szerint a vallási közösségek társadalmi részvétele vagy erősíti, vagy éppen aláássa a társadalmi integrációt – közösségtől függ, hogy „hídként” működik-e kifelé a társadalomba, avagy zárt „buborékot” alkot. Tehát adott körülmények között erőforrás, de nem automatikus megoldás a közösségi problémákra.

A kutatások azt mutatják, hogy a megfelelő társadalmi tőke-készlettel rendelkező közösségek jobb lelki-egészségi állapotot, magasabb gazdasági fejlődést, alacsonyabb szintű bűnözést, kiterjedtebb szocializációt és jobb iskolai teljesítményt prognosztizálhatnak (Orbán – Szántó 2005: 60–61, Kopp et al. 2006, Fehér 2025, Ferenczi et al. 2025). A keresztény vallási keretek között létrejövő kapcsolatrendszer tehát olyan társadalmi potenciált képvisel, amelynek tudatos kiaknázása és támogatása stratégiai jelentőségű feladat lehet. A jövőbeli kihívást az jelenti, hogy a vallási közösségek miként képesek megőrizni identitásképző erejüket és belső szolidaritásukat a szekularizáció és a modernkori atomizáció közepette anélkül, hogy az elszigetelődés útjára lépnének.

Felhasznált irodalom

- Allport, G. W. (1950). *The individual and his religion: a psychological interpretation*. New York: Macmillan.
- Bacsikai, K. (2018). A vallásosság hatása a családalapítással és a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdökre. In: Engler, Ágnes (szerk.). *Család és karrier. Egyetemi hallgatók jövőtervei*. Debrecen: Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (CHERD), 196–207.
- Berger, P. L. (1999). The Desecularization of the World: A Global Overview. In: Berger, P. L. (szerk.). *The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1–18.
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In: Richardson, J. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood, 241–258.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94(1) 95–120.
- Eliaze, M. (1987). *A szent és a profán: a vallási lényegről*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- Fehér, Cs. (2025). A vallásosság és a lelki-testi egészség. *Kapocs* 3-4, 201–207. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.3-4.15>
- Ferenczi, A., Kövi, Zs., Mészáros, V. (2025). A család ereje: a házasságban élés és a nagycsaládos lét kapcsolata a jóllét különböző mutatóival. *Theologia Reformata Transylvanica* 70(1), 251–286.
- Fortes, M. (1972) Kinship and the Social Order: The Legacy of L. H. Morgan. *Current Anthropology* 13(2), 285–289.
- Fukuyama, F. (1999). *Social Capital and Civil Society* [Conference presentation]. IMF Conference on Second Generation Reforms. International Monetary Fund, Washington, D. C. 1999. november 8–9. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/1999/reforms/fukuyama.htm>
- Gyorgyvovich, M. (2022). Vallásosság és vallástalanság Magyarországon. *Erdélyi Társadalom* 20(1), 117–131. <https://doi.org/10.17177/77171.270>
- Gyorgyvovich, M. (2025). *A generációk közötti vallási átörökítés mechanizmusai Magyarországon. A keresztény vallásosság hazai intergenerációs transzmissziója*. Doktori értekezés. Budapest. https://www.researchgate.net/publication/396776514_A_generaciok_kozotti_vallasi_atorokites_mechanizmusai_Magyarorszagon_-_A_kereszteny_vallasosság_hazai_intergeneracios_transzmissziója
- Kopp, M., Székely, A., Skrabski, Á. (2006). Vallásosság és életminőség az átalakuló társadalomban. In: Kopp, M., Kovács, M. E. (szerk.). *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Budapest: Semmelweis Kiadó. 156–166.
- Luby, M. (1935). *A parasztlelet rendje: népi szokások, illendő magatartás, babonák Szatmár vármegyében. (Szamoshát, Tiszahát, Nyírség)*. Budapest: Centrum Kiadóvállalat.
- Martí, G. (2015). Religious Reflexivity: The Effect of Continual Novelty and Diversity on Individual Religiosity. *Sociology of Religion* 76(1), 1–13.
- Murányi, I. (2004). F fiatalok vallásos szocializációja és előítéletessége. *Educatio* 4, 583–594.
- Orbán, A., Szántó, Z. (2005). Társadalmi tőke. *Erdélyi Társadalom* 2, 55–70.
- Pári, A. (2014). A 25-40 éves férfiak szerepe és jellemzői – különösen a gyermekvállalás – Magyarország térségi társadalmi folyamatainak alakulásában. *Polgári Szemle* 10(3-6), 349–368.
- Petts, R. J. (2018). Paternity leave, father involvement, and parental conflict: The moderating role of religious participation. *Religions* 9(10). <https://doi.org/10.3390/rel9100289>
- Pusztai, G. (2020). *A vallásosság nevelésszociológiája*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Rahner, K., Vorgrimler, H. (1980). *Teológiai kishótár*. Budapest: Szent István Társulat.
- Sárány, M. (1983). A lakodalom funkciójának változása falun. *Ethnographia* 94(2), 279–285.
- Székely, A., ifj. Székely, A., Major, E. (2024). A vallásosság és a családi szerepek összefüggéseinek vizsgálata. *Kapocs* 3-4, 152–166. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2024.3-4.11>
- Tárkányi, Á. (2006). A gyermekszám és a vallásosság kapcsolata. *Demográfia* 49(1), 68–84.
- Tomka, F. (n.d.). *A család és az evangelizáció*. TomkaFerenc.hu. <https://tomkaferenc.hu/lelkipasztorkodas/hazassag-csalad-neveles/csaladok-helyzete/>
- Tomka, M. (1984). *Vallásszociológia*. Budapest: Tankönyvkiadó.

- Tomka, M. (2009). Vallásosság Kelet-Közép-Európában – Tények és értelmezések. *Szociológiai Szemle* 3, 64–79.
- Tóth, G. (2025). *Fiatalok a történelmi keresztény egyházakban – Térstatisztikai elemzés*. Budapest: KSH. <https://doi.org/10.15196/KSH202501>
- Verebélyi, K. (2005). *Minden napok – jeles napok*. Budapest: Timp Kiadó.
- van Gennepe, A. (2007) [1909]. *Átmeneti rítusok*. Budapest: L'Harmattan.
- Vidacs, B. (1985). Komóság és kölcsönösség Szentpéterszegen. *Ethnographia* 96(4), 509–529.

A családtámogatási rendszer társadalmi célja a közjó szemszögéből

¹ Esztergom-Budapesti Főegyházmegye

² Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Levelező szerző: Fehér Csongor, feher.csongor@outlook.com

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.9>

Absztrakt

A tanulmány a családtámogatási rendszer társadalmi rendeltetését vizsgálja a közjó nézőpontjából, keresztény patrióta értelmezési keretben. Kiindulópontja az, hogy a család fogalma nem semleges technikai kategória: a jogi meghatározások, a katolikus társadalmi tanítás és a közgazdasági elemzések eltérő hangsúlyokat visznek a szakpolitikai gondolkodásba. A magyar alkotmányos rend a családot a nemzet fennmaradásának egyik alapjaként védi, és a családi kapcsolat alapját a házasságban, illetve a szülő–gyermek viszonyban jelöli meg. A tanulmány rövid demográfiai kitekintéssel érzékelteti a magyar és európai termékenységi trendeket, majd a modern családmodell fő kihívásait – így a deintézményesülést, az erőforrások differenciálódását és a munka–család feszültséget – rendezi a szakirodalom alapján. Erre építve egy kétgenerációs szakpolitikai keretet javasol, amely a szülő–gyermek felelősségi tengely megerősítését, a szubsidiaritás érvényesítését és a gondoskodási terhek igazságosabb viselését tekinti irányadónak.

Kulcsszavak: családtámogatási rendszer, közjó, katolikus társadalmi tanítás, szubsidiaritás, házasság, gyermekvállalás, termékenység, generációk közötti szolidaritás, munka–család egyensúly, Magyarország

Abstract

This paper examines the social purpose of the family support system from the perspective of the common good within a Christian-patriotic framework. Its starting point is that the notion of family is not value-neutral: legal definitions, Catholic social teaching and economic approaches each carry distinct policy implications. In Hungary's constitutional order, the family is protected as one of the foundations of the nation's continuity, with marriage and the parent-child bond identified as its core legal relations. The paper briefly reviews fertility trends in Hungary and the European Union, then discusses major pressures on contemporary family life, including deinstitutionalization, unequal resource distribution and work-family tensions. On that basis, it proposes a two-generation policy framework centered on the parent-child axis of responsibility, subsidiarity and a fairer distribution of caregiving burdens.

Keywords: family support system, common good, Catholic social teaching, subsidiarity, marriage, child-bearing, fertility, intergenerational solidarity, work–family balance, Hungary

Bevezetés

A családtámogatási rendszer a modern állam egyik legsűrűbb szakpolitikai területe. Egyszerre érinti a demográfiai fenntarthatóságot, a társadalmi reprodukció intézményeit (vö. Fraser 2013), a munkapiaci alkalmazkodást, valamint a kulturális és erkölcsi rend kérdését.

Amikor a tanulmány a „katolikus társadalmi tanítás” kifejezést használja, elsősorban a katolikus tanítóhivatali forrásokra támaszkodik; a kulcsfogalmak ugyanakkor a tágabb keresztény etikai hagyományban is értelmezhetők. A család körüli vita ezért nem egyszerűen definíciós természetű. Arról szól, milyen emberképre és milyen felelősségi

rendre épül a közjó szolgálatának intézményes világa, és hogyan oszlik meg a felelősség az egyén, a család, a közösségek és az állam között. A „keresztény patrióta” nézőpont a családot elsődleges élet- és felelősségközösségnek tekinti: olyan térnek, ahol a házasság stabilitása, a gyermekvállalás nyitottsága és a generációk közötti szolidaritás nemcsak magánjelentőségű, hanem közpolitikai súllyal is bír. A magyar alkotmányos rend ehhez világos támpontot ad, amikor a családot a nemzet fennmaradásának alapjaként védi, és a családi kapcsolat alapját a házasságban, illetve a szülő-gyermek viszonyban rögzíti (Magyarország Alaptörvénye, 2011).

A tanulmánynak két fő törekvése van. Először áttekinti a család eltérő értelmezési kereteit: a jogi, a kánonjogi (Erdő 2015) és teológiai, a közgazdasági, valamint a kritikai társadalomelméleti megközelítéseket. Ezt követően ezekre építve olyan szakpolitikai javaslatot fogalmaz meg, amely

a szubszidiaritás elvét és a család autonómiáját a gyakorlati eszközrendszer felől teszi értelmezhetővé. Ennek szervező fogalma a kétgenerációs családfelfogás: a támogatások és szolgáltatások rendezőelve a szülő-gyermek felelősségi tengely, összhangban a magyar alkotmányos családvédelemmel és a katolikus társadalmi tanítás alapelveivel (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről; XI. Piusz pápa 1931; Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

Az érvelés menete ennek megfelelően épül fel. Az 1. és 2. fejezet a fogalmi és normatív kiindulópontokat tisztázza, a 3. és 4. fejezet a társadalmi és demográfiai kontextust rajzolja meg, az 5. és 6. fejezet a kétgenerációs keretet és a hozzá kapcsolódó háromgenerációs életkezdési modellt fejti ki, a 7. és 8. fejezet pedig a megvalósítás kockázatait, a monitoring szempontjait és a szakpolitikai ajánlásokat foglalja össze.

1. Fogalmi és normatív keret

1.1. A család alkotmányos és törvényi védelme Magyarországon

Magyarország Alaptörvénye L) cikke a házasság intézményét egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösségként védi, és a családot a nemzet fennmaradásának alapjaként határozza meg; a családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony (Magyarország Alaptörvénye 2011). E kerethez kapcsolódik a családok védelméről szóló sarkalatos törvény, amely a családot erkölcsi alapokon nyugvó, önálló társadalmi közösségként írja le, és hangsúlyozza a család nemzetfenntartó szerepét. A családfogalom körüli alkotmányos viták és korrekciók azt jelzik, hogy a jogrendszerben is folyamatosan érvényesül a fogalmi határkijelölés igénye; erre példa az Alkotmánybíróság 43/2012. (XII. 20.) határozata a 2011. évi CCXI. törvény egyes rendelkezéseiről (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről; 43/2012. (XII. 20.) AB határozat).

1.2. Katolikus társadalmi tanítás: méltóság, közjó, szolidaritás, szubszidiaritás

A katolikus társadalmi tanítás a társadalmat nem egyszerűen szerződések és érdekek hálózatának látja, hanem személyek és közösségek erkölcsi rendjének. Ebben a rendben a család kitüntetett helyet foglal el: a személy kibontakozásának természetes közege, a gondoskodás és a nevelés első terepe, valamint az értékátadás alapformája. A szubszidiaritás klasszikus elve ebből következően azt kívánja, hogy amit a kisebb közösségek – mindenképp a család – maguk is képesek hordozni, azt a magasabb szintű intézmények ne vonják el tőlük, hanem támogassák. Ezzel összhangban az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma a közjó, a szolidaritás és a szubszidiaritás egymást feltételező elveit emeli ki (XI. Piusz pápa 1931; Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

A családra vonatkozó keresztény normatív keret a pápai tanítóhivatal fontos dokumentumaiban részletesen kirajzolódik. A *Familiaris consortio*

¹ A „keresztény patrióta” kifejezés a tanulmányban nem pártpolitikai címke, hanem normatív-értelmezési keret: a hazaszeretetet a keresztény (itt: a katolikus társadalmi tanításban megragadható) erkölcsi horizontban, a közjó, a felelősség és a szolgálat mércéjével ragadja meg.

a keresztény család mai világban betöltött küldetését, a házastársi hűséget és a gyermeknevelés felelősségét állítja előtérbe; a Katolikus Egyház Katekizmusa pedig külön hangsúlyozza, hogy

a gyermekek neveléséért és erkölcsi formálásáért elsődlegesen a szülők felelnek (Katolikus Egyház 1994; II. János Pál pápa 1982).

2. A család fogalma különböző megközelítésekben

A család fogalma több rétegből áll össze: egyszerre jogi intézmény, vallási-erkölcsi közösség, gazdasági egység és kulturális értékadó tér. A szakpolitikai viták gyakran azért válnak élessé, mert ezek közül a dimenziók közül egy-egy megközelítés egyet kiemel, majd abból csinál általános mércét. Az alábbi alfejezetek nem egy végleges definíciót akarnak kikényszeríteni, hanem azt teszik láthatóvá, hogy a különböző családfogalmak milyen eltérő szakpolitikai következményekhez vezetnek.

2.1. Kánonjogi és teológiai megközelítés

A katolikus kánonjogi és teológiai felfogás a családot a házasság szentségi és erkölcsi egységéhez köti. E szemléletben a házastársak kölcsönös felelőssége, a gyermekek védelme és nevelése, valamint a család közösségi beágyazottsága kap hangsúlyt (Katolikus Egyház 1994, II. János Pál pápa 1982).

2.2. Magyar jogi megközelítés

A magyar jogrendszer a családot a társadalom alap-egységeként kezeli, és intézményi garanciákat rendel a házastársi és szülői felelősséghez. A jogi megközelítés előnye a kiszámíthatóság: a jogviszonyok, jogosultságok és kötelezettségek rendezése révén stabil keretet ad a családi élethez (2011. évi CXXI. törvény a családok védelméről, Magyarország Alaptörvénye 2011).

2.3. Közgazdasági megközelítés: erőforrások és döntések

A közgazdaságtan gyakran a döntések és az erőforrás-allokáció felől közelít a családhoz: a háztartáson belüli munkamegosztást, a jövedelmek elosztását és a gyermekekbe irányuló humántőke-beruházásokat vizsgálja. Becker család-közgazdaságtani modellje ebből a szempontból erős mérési és ösztönzési keretet kínál, ugyanakkor

benne rejlik az a veszély is, hogy a családi kapcsolatokat túlságosan instrumentális nyelvre fordítja le (Becker 1981, 1991).

2.4. Kritikai társadalomelméleti nézőpontok: a piaci logika kiterjedése

A kritikai társadalomelmélet a család intézményi környezetét elsősorban a munkaerőpiaci kényszerek és a piaci racionalitás terjeszkedése felől olvassa. Az individualizáció erősödése és a piaci logikák mélyülése a gondoskodási rendet is nyomás alá helyezheti, így a családi kohézió sem marad érintetlen. E nézőpontból a családtámogatási rendszer egyik feladata éppen az, hogy a piac idő- és kockázatosító mechanizmusait közösségi, illetve intézményi ellensúlyokkal egészítse ki, és ne hagyja a gyermeknevelés terheit kizárólag a magánszférára (Fraser 2013, Harvey 2005).

2.5. Keresztény patrióta szintézis

A keresztény patrióta szintézis a családot erkölcsi, vallási és nemzeti alapegységként érti. Innen nézve a családtámogatási rendszer nem csupán szociálpolitikai technika, hanem a közjó és a nemzeti fennmaradás szolgálatának egyik terepe. Az állami beavatkozás akkor igazolható, ha növeli a család cselekvőképességét, és hozzájárul ahhoz a stabilitáshoz és biztonsághoz, amelyben a gyermekvállalás reális döntéssé válhat (Magyarország Alaptörvénye 2011, Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

A különböző megközelítésekből mégis kirajzolódik a közös tanulság: a családpolitika eredményessége nem egyszerűen pénzkérdés, hanem a stabilitás és a felelősség rendjének kérdése is. Ezért kell röviden számba venni azokat a modern társadalmi folyamatokat, amelyek meggyengítik ezt a rendet, és amelyekre a szakpolitikának valamilyen választ kell adnia.

3. A modern családmódel kihívásai

3.1. A házasság deintézményesülése és a stabilitás kérdése

Cherlin a házasság deintézményesüléséről írva arra mutat rá, hogy gyengülnek azok a közösen osztott normák, amelyek korábban viszonylag világos szerepelvárásokat és stabil kereteket adtak a házasságnak. A jelenség nem azt jelenti, hogy a házasság eltűnne a társadalomból. Inkább arról van szó, hogy a jelentése átalakul: az intézmény egyre kevésbé előír, és egyre inkább egyéni alkuk, változó életstratégiák és személyes értelmezések tárgyává válik. A katolikus társadalmi tanítás felől nézve ennek azért van súlya, mert az elköteleződés, a hűség és a felelősség normái nem pusztán magánügyek, hanem a gyermekek jólétének és a közösségi stabilitásnak is feltételei. Szakpolitikai szempontból pedig ebből következik, hogy ahol meggyengülnek a tartós elköteleződés társadalmi mintái, ott a gyermekvállaláshoz szükséges kapcsolati biztonság is sérülékenyebbé válhat (II. János Pál pápa 1982, Cherlin 2004).

3.2. „Szétváló sorsok”: a gyermekek erőforrásainak differenciálódása

McLanahan szétváló sorsok („*diverging destinies*”) tézise szerint a családszerkezeti változások és a párkapcsolati instabilitás társadalmi státusz szerint nem azonos módon érintik a gyermekeket. A nagyobb erőforrásokkal rendelkező családok jóval könnyebben képesek kompenzálni a kockázatokat és beruházni gyermekeik jövőjébe, míg az alacsonyabb státuszú csoportokban a hátrányok egymást erősíthetik. Ebből következik, hogy a családtámogatási rendszer nem szűkíthető pusztán jövedelmi transzferekre: a gondoskodási kapacitások és a stabilitási feltételek erősítésére is figyelnie kell (McLanahan 2004).

3.3. A második demográfiai átmenet és az értékváltozás

A második demográfiai átmenet elmélete a termékenység csökkenését, a házasságkötések halasztását és a párkapcsolati formák pluralizálódását tágabb értékváltozási, illetve individualizációs

folyamatokkal kapcsolja össze. A keresztény patrióta megközelítés ebből nem azt a következtetést vonja le, hogy a modernitást egészében el kellene utasítani vagy hogy a társadalmi differenciálódás folyamatai egyszerűen visszafordíthatók volnának. A kérdés inkább az, milyen erkölcsi és intézményi feltételek között marad a modern társadalomban is reálisan vállalható a házasság, a gyermeknevelés és a generációk közötti felelősség. Ha az elköteleződés normái tartósan elhalványulnak, a gyermekvállaláshoz szükséges biztonságérzet is gyengülhet. A vallás és termékenység kapcsolatát vizsgáló kutatások arra is rámutatnak, hogy a vallási normák akkor hatnak viselkedési mintákra, ha a társadalmi identitás központi részét alkotják, és intézményesen is közvetíthetők maradnak (McQuillan 2004, Lesthaeghe 2010).

3.4. Munka–család konfliktus és a gondoskodási rend terhei

A munkaerőpiaci részvétel és a gyermeknevelés összehangolása a családpolitika egyik legkézzelfoghatóbb próbaköve. Az OECD rendre azt mutatja, hogy a gyermekellátás, a szülői szabadságok, a rugalmas munkaszervezés és a pénzügyi ösztönzők együttese ad hatásos szakpolitikai mixet. A hazai empirikus vizsgálatok is arra utalnak, hogy a munka–család konfliktus intenzitását nemcsak a foglalkoztatási helyzet, hanem a szubjektív anyagi biztonság és az élethelyzeti sérülékenység is erősen befolyásolja (Susánszky – Ádám 2022). Magyarország az OECD-összevetésekben magas családtámogatási ráfordítással jelenik meg, de a támogatási szerkezet belső arányai és a munkapiaci ösztönzők finomhangolása továbbra is nyitott szakpolitikai kérdés marad (OECD 2005, 2025).

A társadalmi diagnózist ezért érdemes demográfiai adatok mellé állítani. A termékenységi trendek önmagukban nem döntik el egy családpolitika értékét, de jelzik, mennyire válik a családalapítás a mindennapi életben ténylegesen vállalhatóvá. A következő fejezet ehhez ad rövid magyar és európai kitekintést.

4. Demográfiai kitekintés: Magyarország és Európa

A bemutatott tendenciák két következtetést erősítenek meg. Magyarország ugyan az EU magasabb termékenységgű országai közé tartozik, de mutatói tartósan a reprodukciós szint alatt maradnak; ebből következik, hogy nem alkalmi vagy kampányszerű beavatkozásokra, hanem hosszabb távon kiszámítható, életciklushoz igazított közrengszerre van szükség. Ugyanakkor a termékenység és a családi stabilitás erősen függ a lakhatási és gondozási biztonságtól, valamint a munka és a család összeegyeztethetőségétől is. Ez indokolja, hogy a javasolt keret lakhatási, szolgáltatási és munkaerőpiaci elemeket egyszerre kezeljen. Az 1. táblázat a KSH hivatalos, 2023. és 2024. évi összesített adatait foglalja össze. Az 1. táblázat azt mutatja meg, hogy 2023 és 2024 között romlottak a főbb demográfiai

mutatók: csökkent az élveszületések száma és a teljes termékenységi arányszám, miközben nőtt a természetes fogyás.

Az Eurostat összefoglalója szerint 2023-ban az EU-ban Bulgária (1,81), Franciaország (1,66) és Magyarország (1,55) rendelkezett a legmagasabb teljes termékenységi arányszámmal. A KSH hivatalos összesítése szerint Magyarországon 2024-ben a teljes termékenységi arányszám 1,39 volt; ugyanabban az évben 77,5 ezer élveszületés és 127,5 ezer halálozás történt, a természetes fogyás 50,0 ezer fő volt, a házasságkötések száma 46,6 ezer, a válásoké pedig 16,9 ezer volt. A STADAT-adatsor e mutatók hosszabb idősorú, régiós és megyei bontású vizsgálatát is lehetővé teszi (Eurostat 2025; KSH 2025a, 2025b).

1. táblázat. Magyarország főbb demográfiai mutatói, 2023–2024

Mutató (Magyarország)	2023	2024
Élveszületések (ezer fő)	85,2	77,5
Teljes termékenységi arányszám (TTA)	1,51	1,39
Halálozások (ezer fő)	128,2	127,5
Természetes fogyás (ezer fő)	43,0	50,0
Házasságkötések (ezer)	50,2	46,6
Válások (ezer)	16,8	16,9

Forrás: KSH (2025a)

5. Kétgenerációs családfelfogás: szakpolitikai javaslat

A korábbi diagnózis alapján itt nem egy teljesen új rendszer felépítése következik, hanem egy rendezőelv és egy hozzá illeszkedő intézkedéscsomag felvázolása. A tét az, hogy a meglévő magyar eszközrendszer áttekinthetőbb legyen: látszódjék, mely elemek erősítik valóban a szülő–gyermek felelősségi tengelyt, és hol indokolt korrekció a nagyobb koherencia, illetve a mellékhatások csökkentése érdekében.

5.1. Rendezőelv: a szülő–gyermek felelősségi tengely megerősítése

A kétgenerációs családfelfogás közpolitikai értelemben azt jelenti, hogy a családtámogatási

rendszer alapegysége a szülő–gyermek felelősségi tengely. A támogatások és szolgáltatások első kérdése így nem az, hogy miként osztható ki minél több jogcím, hanem az, hogy a szülők ténylegesen képesek-e gondoskodni és nevelni, a gyermekek pedig stabil és kiszámítható környezetben nőhetnek-e fel. Ez a rendezőelv egyaránt illeszkedik a magyar alkotmányos családfogalomhoz és a katolikus társadalmi tanítás szubszidiaritási logikájához, amely szerint a családot támogatni kell, nem pedig kiváltani (Magyarország Alaptörvénye 2011; XI. Piusz pápa 1931; Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

5.2. Intézkedési csomagok

5.2.1. *Életciklushoz igazított családtámogatási görbe*

A gyermeknevelés terhei időben nem egyformán jelentkeznek. Az első életek inkább időigényesek, később viszont az oktatási és fejlesztési költségek kerülnek előtérbe. Ebből következik, hogy a támogatási rendszer egy részét célszerűbb életciklusalapon rendezni, nagyobb intenzitással a nulla–hat és a tizenkét–tizennyolc éves szakaszban. Nem feltétlenül a több pénz a lényeg, hanem a jobb időzítés: a családok likviditási és időterheinek enyhítése ott, ahol azok a legsűrűbben jelentkeznek.

5.2.2. *Otthoni és intézményi gondozás integrációja (választható eszközök)*

A gondoskodási rend fenntarthatóságához olyan hibrid megoldások kellenek, amelyek az otthoni és az intézményi ellátást nem egymás riválisaként kezelik. Ennek egyik eszköze lehet a választható gondozási utalvány, amelyet a család férőhelyre, részidős gyermekfelügyeletre vagy fejlesztő szolgáltatásra fordíthat. A szubszidiaritás itt gyakorlati formát ölt: a család maga döntheti el, milyen arányban tudja saját erőből ellátni a gondoskodást, és hol szorul intézményi kiegészítésre (XI. Piusz pápa 1931; Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

5.2.3. *Családbarát foglalkoztatási ösztönzőcsomag*

A munka–család konfliktus enyhítéséhez a munkáltatói oldalt is érdekeltté kell tenni. Ezért indokolható egy olyan családbarát foglalkoztatási csomag, amely járulékkedvezményt, minősítési rendszert és – ahol ennek van tere – közbeszerzési szempontokat kapcsol össze. A cél az, hogy a részmunkaidő vagy a rugalmas munkaszervezés ne váljon karrierhátránnyá, és a kisgyermekes szülők számára valódi átjárás nyíljon a rész- és a teljes munkaidő között. Az OECD tapasztalatai is arra utalnak, hogy a szabadságok, a szolgáltatások és a rugalmas foglalkoztatás csak együtt képeznek működő keretet (OECD 2005, 2025).

5.2.4. *Generációk közötti pénzügyi és időbeli együttműködés elismerése*

A családon belüli informális transferek – a nagyszülői segítség, a rokon támogatás, az időráfordítás – a gondoskodási rendszer csendes stabilizátorai. A szakpolitika ezt akkor tudja megerősíteni, ha

legális és átlátható ösztönzőket nyit a dokumentálható gondoskodási tevékenységekre, például adójóváírás vagy célzott kedvezmény formájában. Ily módon a családon belüli felelősségvállalás nem marad teljesen láthatatlan a közpolitika számára, és közvetlenebbül kapcsolódhat a közjó, illetve a szolidaritás elvéhez (Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

5.3. A magyar eszközrendszerhez való illeszkedés: adó- és otthonteremtési elemek

A kétgenerációs keret nem üres térben mozog. A magyar rendszerben már most is több olyan pénzügyi és intézményi eszköz található, amely a gyermekvállalást és a családi stabilitást kívánja támogatni. A hazai szakirodalom is arra mutat rá, hogy a 2010-es évekre egy életciklusokhoz kapcsolódó, több pillérből álló családtámogatási rendszer alakult ki, amelyben az univerzális és a munkához kötött elemek egyaránt meghatározók (Fűrész – Görög 2018). A valódi kérdés inkább a koherencia: mennyire illeszkednek egymáshoz ezek a programmelemek, mennyire egyszerű a jogosultsági logikájuk, és mennyire átlátható a várható hatásuk, illetve mellékhatásuk.

Az otthonteremtés körében ilyen kulcselem a 2024. január 1-jétől működő CSOK Plusz, amely államilag támogatott kedvezményes hitelprogramként jelent meg a kormányzati tájékoztatásban, részletszabályait pedig a vonatkozó kormányrendelet rögzíti (518/2023. (XI. 30.) Korm. rendelet). Családpolitikai szempontból ennek tétje az, hogy a lakhatási stabilitás mennyiben segíti a gyermekvállalási tervek megvalósíthatóságát, és hogyan kezelhetők közben az ingatlanpiaci mellékhatások (Magyarország Kormánya 2023; MNB 2024).

A közvetlen gyermekvállalási ösztönzők között a babaváró támogatás jogi keretét a 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet adja. A kétgenerációs nézőpontból az ilyen eszközök akkor működnek jól, ha a pénzügyi ösztönzés világos, időben kiszámítható, és nem egyszerű támogatási maximumként jelenik meg, hanem a gyermek megszületéséhez kapcsolódó felelősségi viszonyokat erősíti.

Az adópolitikai oldalon a családi kedvezmények szabályait és mértékét a NAV tájékoztatói és információs füzetek részletezik. A havi kedvezményösszegek 2025. július 1-jétől emelkedtek meg (NAV 2025). E kedvezmények értékelése során nemcsak a nominális összeg fontos, hanem

az is, hogy a szabályozás mennyire átlátható, ténylegesen kik számára hozzáférhető, és milyen ösztönzést ad a formális foglalkoztatás irányába (Magyarország Kormánya 2025; NAV 2026).

5.4. Illeszkedési szempontok: mi erősíti a szülő–gyermek felelősségi tengelyt, és mi igényel finomhangolást

A kétgenerációs rendezőelv egyik gyakorlati haszna az, hogy értékelési rácsot ad a már működő eszközök áttekintéséhez. Az alábbi, nem teljes felsorolás azt jelzi, mely programelemek illeszkednek többnyire a szülő–gyermek felelősségi tengelyhez, és hol bukkannak fel olyan tervezési kérdések, amelyek korrekciót vagy kiegészítő intézkedést indokolhatnak.

A tengelyt jellemzően erősítő elemek a következők:

- Lakhatási stabilitást célzó konstrukciók (például CSOK Plusz): a gyermekvállalási tervek realizálhatóságát a lakhatási biztonságon keresztül támogathatják, miközben szükség van a mellékhatások (például ingatlanpiaci torzulás) figyelésére.
- Gyermekvállaláshoz kötött, időben kiszámítható pénzügyi ösztönzők (például babaváró): akkor illeszkednek jól, ha a jogosultság,

a feltételrendszer és a kommunikáció a felelősségi viszonyokat erősíti, nem pusztán „támogatási maximumként” jelenik meg.

- Családi adókedvezmények: a gyermeknevelési terhek elismerésén keresztül kapcsolódnak a tengelyhez; hatásukat nagyban befolyásolja a hozzáférhetőség és az, hogy mennyire érnek el alacsonyabb jövedelmű háztartásokat is.
- A finomhangolást igénylő tipikus pontok az alábbiak:
- Küszöbhatások (cliff hatások) és sávugrások: amikor a jogosultságok meredeken változnak egy, kettő, illetve három gyermek között, az átláthatóság és az igazságosság sérülhet; a fokozatos, életciklushoz igazított logika mérsékelheti ezt.
- Adóalaphoz/jövedelemhez kötött eszközök regresszív kockázata: ahol a kedvezmény kihasználása erősen függ a stabil, magasabb adóalaptól, ott célzott korrekcióval vagy szolgáltatási pillérrel érdemes kiegyensúlyozni.
- Lakhatási programok piaci mellékhatásai: a támogatás akkor szolgálja a közjót, ha a hozzáférés és a kínálati oldal (építési kapacitás, bérleti piac) együtt kezelhető, különben az árhatások leértékelhetik a támogatás reálértékét.

6. Háromgenerációs életkezdési és otthonteremtési modell egygyermekes családok számára

Az előző fejezet kétgenerációs rendezőelvére építve itt egy célzott, vitaindító konstrukció kerül szóba: miként lehet az egygyermekes háztartások sajátos helyzetét kezelni úgy, hogy közben a következő nemzedék életkezdési esélyei is javuljanak. A probléma lényege az úgynevezett egygyermekes rés: ezek a családok viselik a gyermeknevelés számos fix költségét, miközben több támogatási elem volumene jellemzően a második vagy harmadik gyermeknél válik érdemivé.

A fejezet logikája egyszerű: a kétgenerációs norma mellett a háromgenerációs társadalmi valóságból indul ki. A támogatási egység továbbra is a szülő–gyermek felelősségi tengely marad, a szakpolitikai cél azonban már a harmadik generáció, vagyis a ma nevelt gyermek későbbi családalapítási esélyeinek erősítése. Így az egygyermekes helyzet nem lezárt állapotként, hanem hosszabb időtávú életpályakérdésként jelenik meg.

6.1. Kiindulópont: az egygyermekes háztartás családpolitikai helyzete és a küszöbhatások problémája

Az egygyermekes kategória valójában igen heterogén. Jelentősen eltérhet a háztartások jövedelmi helyzete, lakhatási pályája, munkarendje, az egy-szülőség kockázata, sőt az egészségi és életciklusbeli körülmények is. Mégis jól látható, hogy sok támogatási konstrukcióban az első gyermek után belépő jogosultságok korlátozottabbak, miközben a második vagy harmadik gyermeknél a támogatási volumen ugrásszerűen nő. Ha ez a logika meredek küszöbhatásokkal társul, az egygyermekes háztartások egy része köztes helyzetbe szorul: a fix terheket viseli, de a volumenkedvezményekből aránytalanul keveset ér el.

Ebből nem az következik, hogy az egygyermekes modellt normatív ideállá kellene emelni. Inkább az, hogy nem indokolt másodrendű jogosultsági

helyzetet létrehozni. A szakpolitikai cél ezért kettős: legyen kiszámítható minimum az első gyermekhez kapcsolódó hozzáférési és szolgáltatási oldalon, ugyanakkor maradjanak fenn a további gyermekvállalást ösztönző elemek is úgy, hogy a küszöbhatások mérséklődjenek, és a munka és a család közötti döntések kevésbé torzuljanak (OECD 2005, 2025).

6.2. Stratégiai cél: a harmadik generáció gyermekvállalási realitásának javítása az életkezdés belépési kapuinál

A javasolt konstrukció nem az „egy gyermek vállalását” kívánja ösztönözni. A cél az, hogy a ma felnövő gyermekek – vagyis a harmadik generáció – később nagyobb realitással tudjanak családot alapítani. A fiatal felnőttek demográfiai pályáját ugyanis erősen befolyásolják az életkezdés korlátai; ezek közül különösen fontos az első stabil lakhatás elérhetősége – önerő, kaució, hitelképesség – és a tartós felelősségvállalás biztonságérzete (KSH 2025a, Eurostat 2025).

A modell ezért hosszú időtávon fejti ki hatását. A gyermek javára képződő, célhoz kötött életkezdési tőke csökkentheti a halasztás kényszerét, enyhítheti az első lakhatás belépési akadályait, és közvetve növelheti a családalapítás realitását is. A demográfiai kapcsolat tehát nem közvetlen számlapénz, hanem az életkezdés strukturális korlátainak oldásán keresztül jön létre.

6.3. Jogosultsági keret: normatív kapu és gyermekvédelmi korrekció

A modell világos és adminisztratív kezelhető belépési kaput kíván. Normatív alapesetként rögzíthető, hogy a konstrukció házasságkötést követően, a gyermekre tekintettel aktiválható, és mindvégig a gyermek javára szolgáló, célhoz kötött eszköz marad. Ennek indoka, hogy a magyar alkotmányos és törvényi keret a házasságot és a szülő–gyermek viszonyt a családi kapcsolat alapjaként emeli ki (Magyarország Alaptörvénye 2011; 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről).

Ezzel együtt a „nem másodrendű státusz” elve megkívánja, hogy a konstrukció azokat a helyzeteket is tudja kezelni, amikor a házassági keret objektív okból megszűnik vagy ellehetetlenül, például özvegyesség esetén. Ilyenkor indokolt egy szűk, gyermekvédelmi korrekciós ág: a közpénz célhoz kötöttségének megőrzése mellett a gyermek életkezdési esélye ne sérüljön pusztán a családszerkezet kényszerű változása miatt.

6.4. Az egygyermekes helyzet tipikus okai (nem jogosultsági feltétel)

Az egygyermekes családszerkezet mögött gyakran nem választott preferencia, hanem kényszerítő élethelyzeti tényezők állnak. Ilyen lehet a késői házasságkötés vagy a kitolódó gyermekvállalás, a tartós egészségi akadály, a fogyatékkal élő vagy tartósan beteg gyermek hosszú távú gondozása, a másik szülő tartós kiesése a családi felelősségvállalásból, a szülő halála, illetve az anyagi és lakhatási korlátok együttese. A felsorolás célja nem az okok minősítése, hanem annak hangsúlyozása, hogy az egygyermekes élethelyzet sok esetben nem szabad választás, hanem sérülékeny, többletterhékkel járó életpályahelyzet. A szakpolitikai válasz ezért nem az okok „igazoltatása”, hanem a gyermek életkezdési esélyeinek javítása lehet. A hátrányokat ott érdemes enyhíteni, ahol valóban keletkeznek: a hozzáférés, a lakhatás és a jövőbeli családalapítás belépési pontjain.

6.5. A konstrukció magja: MÁK-életkezdési számla állami hozzájárulással és önkéntes háromgenerációs befizetési csatornával

A javaslat középpontjában egy, a Magyar Államkincstárnál vezetett, a gyermekhez rendelt célszámla állna („háromgenerációs életkezdési számla”). A konstrukció nem előzmény nélküli: a magyar szabályozás már ma is ismeri az életkezdési támogatás és a Start-számla logikáját, vagyis az állami induló összeget és az önkéntes befizetésekhez kapcsolódó állami kiegészítést (2005. évi CLXXIV. törvény a fiatalok életkezdési támogatásáról; Magyar Államkincstár 2023).

A javaslat összehasonlító nézőpontból is értelmezhető. Hazai előképként a Start-számla azért fontos, mert már intézményesítette azt az elvet, hogy a gyermek javára rendelt, hosszú távú megtakarítást az állam induló támogatással és befizetésösztönző elemekkel is erősítheti (2005. évi CLXXIV. törvény a fiatalok életkezdési támogatásáról, Magyar Államkincstár 2023). A jelen javaslat sajátossága az, hogy ezt a megtakarítási logikát kifejezetten az első lakhatás és a családalapítás demográfiailag érzékeny pontjaihoz köti, és a nagyszülői befizetéseket is szabályozott, átlátható csatornába tereli.

A modell újdonsága tehát nem maga a számla, hanem annak szakpolitikai hangolása az egygyermekes háztartások helyzetére. A szülők rendszeres befizetései mellett a nagyszülők önkéntes hozzájárulása is intézményesített, átlátható csatornát kapna, miközben az állami hozzájárulás úgy épülne

fel, hogy a tartós takarékoságot jutalmazza, de ne kizárólag a magasabb jövedelműek számára legyen jól kihasználható.

Az állami hozzájárulás három elemből állhatna: aktiválási jóváírásból a jogosultság megnyílásakor, éves befizetéskiegészítésből meghatározott plafonnal, valamint a több éven át fenntartott rendszeres takarékoságot elismerő hűségjóváírásból. A konstrukció lényege, hogy az állam ne rövid távú fogyasztást finanszírozzon, hanem a gyermek későbbi életkezdesi tőkét erősítse, és ezen keresztül csökkentse a családalapítás belépési korlátait.

6.6. Felhasználás: célhoz kötöttség az első lakhatás és a családalapítás pontjain

A számla felhasználása szűken célhoz kötött volna, mégpedig két demográfiaileg érzékeny életpályaponton: az első lakhatásnál – önerő, kaució, igazolt belépési költségek – és a családalapításnál, vagyis a tartós felelősségvállaláshoz kapcsolódó, jól körülhatárolható életkezdesi tételeknél. Éppen ez a célhoz kötöttség biztosítaná, hogy az állami hozzájárulás ne folyjon szét rövid távú kiadásokban, hanem ott hasson, ahol a belépési korlátok ténylegesen jelentkeznek.

A felhasználást dokumentált és igazolt tranzakciókhoz kellene kötni; ez egyszerre védi a közpénz célját, és erősíti a családok életkezdesi és lakhatási döntéseinek tervezhetőségét. Ugyanakkor a szabályozásnak kerülni kellene az újabb meredek küszöbök: a hozzáférés logikája legyen átlátható, fokozatos és adminisztratív kezelhető

6.7. Várható hatások: életkezdesi hátrányok mérséklése és a háromgenerációs együttműködés rendezett erősítése

A konstrukció elsődleges hozadéka az életkezdesi hátrányok mérséklése lehetne az első lakhatás és a családalapítás kritikus pontjain. Az induló önerő és a lakhatási belépési korlátok enyhítése csökkentheti a kényszerű halasztást, és stabilabb kiinduló helyzetet teremthet a fiatal felnőttek számára. Ez társadalmi mobilitási szempontból sem közömbös, mert az életkezdesi erőforrások különbségei a gyermekek későbbi esélyeire is visszahatnak (vö. McLanahan 2004).

Másodlagos, de stratégiaileg fontos hatásként a háromgenerációs együttműködés is rendezettebb formát ölthet. A nagyszülői támogatás így nem informális kényszerként vagy bizonytalan elszámolási viszonyként jelenne meg, hanem önkéntes,

szabályozott és célhoz kötött hozzájárulásként. Ez egyszerre erősítheti a családi szolidaritást és csökkentheti a későbbi konfliktusok kockázatát.

A modell azonban csak akkor illeszkedik tartós családstratégiába, ha a pénzügyi eszközök mellett megmarad a szolgáltatási pillér és a munka-család összeegyeztethetőségét javító intézkedéscsomag is (OECD 2005, 2025).

6.8. A gondoskodás teológiai alapjai: a szülők felelőssége a gyermekért, majd életciklusfordulattal a gyermek felelőssége a szülőért

6.8.1. Összegzés tézisekben

A szülők gyermek iránti gondoskodása a teremtés rendjéből és a szolgáló szeretet krisztusi mintájából fakadó elsődleges felelősség.

A gondoskodás teológiai alapjainak összefoglalásához az alábbi tézisek világítják meg a családon belüli felelősség és kölcsönös támogatás erkölcsi rendjét.

1. A gyermek szülő iránti gondoskodása a negyedik parancsolat „tisztelet” fogalmának cselekvő formája, az igazságosság és a kegyeletes, tiszteletteljes családi kötelesség erkölcsi rendjével összhangban.
2. A gyermek - szülő gondoskodás a negyedik parancsolat „tisztelet” fogalmának cselekvő formája, az igazságosság és a kegyeletes, tiszteletteljes családi kötelesség erkölcsi rendjével összhangban.
3. A gondoskodás ajándék-válasz szerkezetű: nem elszámolás, hanem személyes felelősség és hűség.
4. A gondoskodásnak erkölcsi határai vannak: a méltóság védelme, a bántalmazás elutasítása és a reális teherbírás figyelembevétele.

Összehasonlító szempontból figyelemre méltó az Egyesült Államokban létrehozott Trump-számlák program, amely a gyermek javára nyitott, adókedvezményes, hosszú távú megtakarítási számlát kapcsol össze állami induló hozzájárulással. A programra vonatkozó iránymutatást az Egyesült Államok szövetségi adóhatósága (Internal Revenue Service, IRS) tette közzé. A számlát szülő, gyám vagy más jogosult személy nyithat olyan gyermek számára, aki az adott naptári év végéig még nem tölti be a **tizennyolcadik** életévét, és érvényes társadalombiztosítási számmal rendelkezik. A szövetségi kormány egyszeri, 1000 dolláros pilot-hozzájárulást biztosít azon jogosult gyermekek számára, akik 2025. január 1. és 2028. december 31.

között születnek, amerikai állampolgárok, és akik tekintetében a megnyitásra és a pilot-hozzájárulásra vonatkozó nyilatkozatot szabályszerűen benyújtják (Internal Revenue Service 2025a, 2025b, 2026a, 2026b).

A konstrukció családpolitikai szempontból azért érdekes, mert az állami induló támogatást nem egyszeri fogyasztási transzferként, hanem intergenerációs vagyónképzési eszközként intézményesíti. A Trump-számlákra 2026. július 4-étől lehet befizetni; az egyéb befizetések fő szabály szerint évi 5000 dolláros összeghatárig engedettek, ezen belül a munkáltató legfeljebb 2500 dollárral járulhat hozzá úgy, hogy az nem számít az alkalmazott adóköteles jövedelmének. A számlán lévő összeg a kedvezményezett gyermek javára vezetett számlán marad, addig a szabályozás által meghatározott befektetési formában kezelik, és általában csak attól az évtől használható fel, amelyben a kedvezményezett betölti a tizennyolcadik életévét (Internal Revenue Service 2025a, 2025b, 2026a).

A jelen tanulmányban javasolt háromgenerációs MÁK-modellhez képest a Trump-számlák megoldása két ponton mutat lényeges eltérést. Egyrészt nem kifejezetten az egygyermekes háztartásokra szabott konstrukció, hanem szélesebb jogosulti körre épülő, általános gyermekszámlamodell. Másrészt a felhasználás logikája is tágabb: míg a jelen javaslat az első lakhatás és a családalapítás belépési pontjaihoz kötött, az amerikai megoldás nagykorúság után inkább általános, adózási szabályokkal keretezett vagyoni eszközzé válik. A Trump-számlák

ezért nem közvetlen mintaként, hanem annak példajaként értékelhetők, hogy az állami induló hozzájárulás, a családi és munkáltatói együttfinanszírozás, valamint a szabályozott, hosszú távú megtakarítás intézményileg összekapcsolható. A részletszabályok ugyanakkor még formálódnak, mivel a Treasury és az IRS 2026. március 6-án bocsátotta ki a nyitásra, illetve a pilot-hozzájárulásra vonatkozó javasolt szabályokat (Internal Revenue Service 2026a, 2026b).

A jelen tanulmányban javasolt háromgenerációs MÁK-modellhez képest a Trump-számla két ponton mutat lényeges eltérést. Egyrészt nem kifejezetten az egygyermekes háztartásokra szabott konstrukció, hanem szélesebb jogosulti körre épülő, általános gyermekszámlamodell. Másrészt a felhasználás logikája is tágabb: míg a jelen javaslat az első lakhatás és a családalapítás belépési pontjaihoz kötött, az amerikai megoldás nagykorúság után már inkább általános, adózási szabályokkal keretezett vagyoni eszközzé válik. A Trump-számlák modellje ezért nem közvetlen mintaként, hanem annak példajaként értelmezhető, hogy az állami induló hozzájárulás, a családi és munkáltatói együttfinanszírozás, valamint a szabályozott, hosszú távú megtakarítás intézményileg összekapcsolható. A részletszabályok ugyanakkor még formálódnak, mivel a Treasury és az IRS 2026. március 6-án bocsátotta ki a nyitásra és a pilot hozzájárulásra vonatkozó javasolt szabályokat (Internal Revenue Service 2026a, 2026b).

7. Megvalósítás, kockázatok, monitoring

7.1. Kockázatok

A kétgenerációs keret bevezetésének egyik fő kockázata az adminisztratív túlbonyolítás. Ha túl sok jogcím, kivétel és speciális szabály keletkezik, a családok információs és ügyintézési terhei gyorsan megnőnek. Emellett valós veszély a torz ösztönzés is – például amikor a rugalmas foglalkoztatás csak formálisan jelenik meg -, továbbá az igazságossági probléma: a támogatásoknak valóban a gondoskodás tényleges terheihez kell igazodniuk.

A szakpolitika értékelése nem állhat meg a demográfiai mutatóknál, még ha a teljes termékenységi arányszám, az elveszületések száma vagy a házasságkötések alakulása fontos jelzőszámok is. Követni kell a munka-család egyensúlyra utaló

indikátorokat, a bölcsődei férőhelyekhez, az óvodai ellátáshoz, a részidős gyermekfelügyelethez és a fejlesztő szolgáltatásokhoz való hozzáférést, a területi egyenlőtlenségeket, sőt a családok szubjektív biztonságérzetét is. A fő trendekhez a KSH demográfiai összefoglalói, az európai összevetéshez az Eurostat, a családpolitikai mixhez pedig az OECD ad támpontot (Eurostat 2025; KSH 2025a, 2025b; OECD 2005, 2025).

A szakpolitika értékelése nem állhat meg a demográfiai mutatóknál, még ha a TTA, az elveszületések vagy a házasságkötések fontos jelzőszámok is. Követni kell a munka-család egyensúlyra utaló indikátorokat, a gyermekellátáshoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférést, a területi egyenlőtlenségeket,

sőt a családok szubjektív biztonságérzetét is. A fő trendekhez a KSH demográfiai összefoglalói, az európai összevetéshez az Eurostat, a családpolitikai

mixhez pedig az OECD ad támpontot (Eurostat 2025, KSH 2025a, 2025b, OECD 2005, 2025).

8. Összegzés és szakpolitikai ajánlások

A tanulmány mellett érvelt, hogy a családtámogatási rendszer nem tekinthető értéksemleges technikai apparátusnak. A család fogalmának normatív tartalma közvetlenül alakítja a célokat, a jogosultsági logikákat és a felelősségi rendet. A magyar alkotmányos és törvényi keretek a házasság és a szülő–gyermek viszony elsődlegességét rögzítik, a katolikus társadalmi tanítás pedig a család autonómiáját és a szubszidiaritás elvét emeli ki. A modern társadalmi folyamatok, így a házassági normák gyengülése, a gyermekek erőforrásainak differenciálódása és a munka–család konfliktus ehhez képest olyan kihívást jelentenek, amelyet a nemzetközi szakirodalom is jól dokumentál.

Ennek a megközelítésnek végső mércéje a közjó: a személy méltóságának, a családi élet stabilitásának, valamint a társadalmi reprodukció és a demográfiai megújulás hosszabb távú fenntarthatóságának együttes előmozdítása (2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről; Cherlin 2004; Magyarország Alaptörvénye 2011; McLanahan 2004; OECD 2005, 2025; XI. Piusz pápa 1931; Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

A kétgenerációs szakpolitikai keret erre nem a család kiváltásával, hanem cselekvőképességének megerősítésével válaszol. Az életciklushoz igazított támogatási görbe, a gondozási utalvány és a moduláris ellátás, a családbarát munkáltatói ösztönzők, valamint a generációk közötti együttműködés elismerése egyaránt azt célozzák, hogy a felelősség, a méltóság és a szolidaritás intézményes formát kapjon.

A kétgenerációs szakpolitikai keret erre nem a család kiváltásával, hanem cselekvőképességének megerősítésével válaszol. Az életciklushoz igazított

támogatási görbe, a gondozási utalvány és a moduláris ellátás, a családbarát munkáltatói ösztönzők, valamint a generációk közötti együttműködés elismerése egyaránt azt célozzák, hogy a felelősség, a méltóság és a szolidaritás intézményes formát kapjon.

Az előző fejezetek alapján az alábbi, a választható gondozási utalványokra és moduláris (félidős, időszakos) gyermekellátási megoldásokra vonatkozó ajánlások foglalják össze azokat a szakpolitikai beavatkozási pontokat, amelyek a kétgenerációs rendezőelv gyakorlati érvényesítését leginkább szolgálhatják:

- életciklus-alapú támogatási görbe a nullahat és a tizenkét–tizennyolc éves életkorhoz igazítva;
- választható gondozási utalvány és moduláris (félidős, időszakos) gyermekellátási megoldások;
- családbarát foglalkoztatási ösztönzőcsomag: járulékkedvezmény és minősítés, plusz (ahol releváns) közbeszerzési szempont;
- gyorsan igénybe vehető, rövid szülői jelenlétet támogató szabadságjogcímek rendkívüli családi helyzetekre;
- a valós gondozási terhek (SNI, tartós betegség, idősgondozás) arányos elismerése a kedvezményrendszerben;
- generációk közötti együttműködés ösztönzése célzott adójóváírásokkal és átlátható jogosultsági logikával;
- éves monitoring: demográfiai, munka–család és hozzáférési indikátorcsomag.

Felhasznált irodalom

II. János Pál pápa. (1982). *Familiaris consortio: Apostoli buzdítás a keresztény család feladatairól a mai világban.* (Fordította: Diós István.). Budapest: Szent István Társulat. (Az eredeti mű 1981-ben jelent meg.)

XI. Piusz pápa. (1931). *Quadragesimo anno.* Vatican. https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html (Letöltés dátuma: 2026. április 17.)

Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa. (2007). *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma.* Budapest: Szent István Társulat. https://www.szaktars.hu/szentistvantarsulat/view/az-egyhasz-tarsadalmi-tanitanasnak-kompendiuma-az-igazsagossag-es-beke-papai-tanacs-a-2007/?utm_source=chatgpt.com&pg=0&layout=s (Letöltés dátuma: 2026. április 17.)

- Becker, G. S. (1981). *A treatise on the family*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Becker, G. S. (1991). *A treatise on the family: Enlarged edition*. Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674020665>
- Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family* 66(4), 848–861. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x>
- Erdő, P. (szerk.). (2015). *Codex iuris canonici – Az Egyházi Törvénykönyv: Hivatalos latin szöveg magyar fordítással és magyarázattal* (5. kiad.). Budapest: Szent István Társulat.
- Eurostat. (2025). Fertility statistics. Statistics Explained. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)
- Fraser, N. (2013). *Fortunes of feminism: From state-managed capitalism to neoliberal crisis*. Verso.
- Fűrész, T., Görög, N. (2018). A 2010-es évek családtámogatása. *Kapocs* 1(3), 39–45. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2018.3.7>
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199283262.001.0001>
- Internal Revenue Service. (2025a). *Treasury, IRS issue guidance on Trump Accounts established under the Working Families Tax Cuts; notice announces upcoming regulations*. IRS. <https://www.irs.gov/newsroom/treasury-irs-issue-guidance-on-trump-accounts-established-under-the-working-families-tax-cuts-notice-announces-upcoming-regulations> (Letöltés dátuma: 2026. április 17.)
- Internal Revenue Service. (2025b). *Trump Accounts*. IRS. <https://www.irs.gov/trumpaccounts> (Letöltés dátuma: 2026. március 14.)
- Internal Revenue Service. (2026a). *Treasury, IRS issue proposed regulations for Trump Accounts contribution pilot program, Treasury Department to deposit \$1,000 into the account of each eligible child*. IRS. <https://www.irs.gov/newsroom/treasury-irs-issue-proposed-regulations-for-trump-accounts-contribution-pilot-program-treasury-department-to-deposit-1000-into-the-account-of-each-eligible-child> (Letöltés dátuma: 2026. március 14.)
- Internal Revenue Service. (2026b). *Treasury, IRS issue proposed regulations on how to open initial Trump Accounts under the One, Big, Beautiful Bill*. IRS. <https://www.irs.gov/newsroom/treasury-irs-issue-proposed-regulations-on-how-to-open-initial-trump-accounts-under-the-one-big-beautiful-bill> (Letöltés dátuma: 2026. április 17.)
- Katolikus Egyház. (1994). *A Katolikus Egyház Katekizmusa* (2. kiad.). Budapest: Szent István Társulat.
- KSH. (2025a). *Magyarország 2024*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/evkonyvek/2024/magyarorszag-2024/pdf/magyarorszag_2024.pdf (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)
- KSH. (2025b). *STADAT – 1.1. Népeség, népmozgalom (1941–)(3/3) [adatbázis]*. Központi Statisztikai Hivatal. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wntoo1c.html (Letöltés dátuma: 2026. április 17.)
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review* 36(2), 211–251. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Magyar Államkincstár. (2023). *Gyakran ismételt kérdések (GYIK) – Életkezési támogatás és Start-számla*. <https://www.allamkincstar.gov.hu/csaladok-tamogatasa/gyermekvallalas-tamogatasa/gyik-Eletkezdesi-tamogatas-es-start-szamla-1> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)
- Magyarország Kormánya. (2023). *A magyar családtámogatási rendszer minden életszakaszban segítséget nyújt*. <https://kormany.hu/hirek/a-magyar-csaladtamogatasi-rendszer-minden-eletszakaszban-segitseget-nyujt> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)
- Magyarország Kormánya. (2025). *Kalkulátor az szja-mentességhez és a családi adókedvezményekhez*. <https://kormany.hu/hirek/kalkulator-az-szja-mentesseghez-es-a-csaladi-adokedvezmenyekhez> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)
- McLanahan, S. (2004). Diverging destinies: How children are faring under the second demographic transition. *Demography* 41(4), 607–627. <https://doi.org/10.1353/dem.2004.0033>
- McQuillan, K. (2004). When does religion influence fertility? *Population and Development Review* 30(1), 25–56. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2004.00002.x>
- MNB. (2024). *CSOK PLUSZ hitelprogram*. Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/hitel-lizing/jelzalog-hitelek/csok-plusz-hitelprogram> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)
- NAV. (2025). *Magasabb összegű családi kedvezmény július 1-től*. Nemzeti Adó- és Vámhivatal. https://nav.gov.hu/sajtoszoba/hirek/Magasabb_osszegu_csaladi_kedvezmeny_julius_1-tol (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

NAV. (2026). *Szja adóalap-kezdmények (Információs füzet 73.)*. Nemzeti Adó- és Vámhivatal. https://nav.gov.hu/pfile/file?path=%2Fugyfeligiranytu%2Fnezzen-utana%2Finf_fuz%2F2026%2F73.-Szja-adoalap-kezdmenyek-2026.-01.-16 (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

OECD. (2005). *Babies and bosses: Reconciling work and family life (Vol. 4: Canada, Finland, Sweden and the United Kingdom)*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264009295-en>

OECD. (2025). PF1.1: *Public spending on family benefits* (Updated February 2025). OECD Family Database. https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

Susánszky, A., Ádám, S. (2022). Munka-család konfliktus alakulása a 18–40 évesek körében. *Kapocs* 5(1), 63–69. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2022.1.7>

Jogszabályi hivatkozások

Magyarország Alaptörvénye. (2011. április 25). Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-4301-02-00> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

2005. évi CLXXIV. törvény a fiatalok életkezdési támogatásáról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2005-174-00-00> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-211-00-00> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

43/2012. (XII. 20.) AB határozat a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény 7. § és 8. §-ai alaptörvény-ellenességének megállapításáról és megsemmisítéséről. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2012-43-30-75> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet a babaváró támogatásról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2019-44-20-22.1> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

518/2023. (XI. 30.) Korm. rendelet a családok otthonteremtését támogató kedvezményes CSOK Plusz hitelprogramról. Nemzeti Jogszabálytár. <https://njt.hu/jogszabaly/2023-518-20-22.5> (Letöltés dátuma: 2026. március 6.)

Az önkormányzatok szerepe a kormány családpolitikai célkitűzéseinek megvalósításában – Két város példáján keresztül

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE), Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

² Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely

³ Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Levelező szerző: Marosi György Csongor, info@marosigyorgycsongor.hu, gyorgy.csongor.marosi@makovecz-campus.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.10>

Absztrakt

A tanulmány a magyar családpolitika aktuális eszközeit, valamint az önkormányzatoknak a kormányzati célok elérésében betöltött szerepét elemzi. A népességfogyás megállítása az egyik legfontosabb társadalmi feladat, amire a kormány egy komplex támogatási rendszert hozott létre. A kutatás arra kereste a választ, hogy a központi pénzügyi ösztönzők – mint a CSOK Plusz vagy a Babaváró hitel – mellett miként jelennek meg a helyi szintű kiegészítő intézkedések. A dolgozat módszertana a szakirodalom feldolgozásán és a jogszabályi háttér elemzésén túl Debrecen és Hajdúszoboszló helyi gyakorlatának vizsgálatára épül. A kiválasztás indoka a helyi érintettség, hiszen a szerző debreceni születésű, itt élte gyermekkorát, több évtizede pedig hajdúszoboszlói polgár, tizennyolc évig önkormányzati képviselő, négy évig a gazdasági bizottság és közbeszerzési munkacsoport elnöke is, így e két település működésére az átlagnál nagyobb rálátása van. A tanulmány rávilágít arra, hogy a turizmusra építő Hajdúszoboszló inkább alanyi jogon járó természetbeni juttatásokkal és célzott lakhatási támogatásokkal ösztönzi a letelepedést. Ezzel szemben a dinamikus fejlődésen átmenő Debrecen a *Gondoskodó Város* programon keresztül komplexebb, az életmódot és a hétköznapi kényelmet segítő szolgáltatásokkal (például ingyenes diákbréttel) egészíti ki az állami rendszert. Összegzésként megállapítható, hogy a települések nélkülözhetetlenek a családpolitikában, hiszen a helyi adottságokhoz igazodva képesek mérsékelni a területi különbségeket.

Kulcsszavak: családpolitika, önkormányzatok, demográfia, közpénzügyek, települési támogatások

Abstract

The study analyses the current instruments of Hungarian family policy and the role of local governments in achieving government goals. Stopping population decline is one of the most important social tasks, for which the government has established a complex support system. The research sought to answer how local-level supplementary measures appear alongside central financial incentives—such as “CSOK Plusz” or the Baby-Expecting Loan. The methodology of the thesis is based on literature and legal background analysis, as well as the examination of local practice in Debrecen and Hajdúszoboszló.

The thesis highlights that Hajdúszoboszló, a resort destination, encourages settlement with in-kind individual benefits and targeted housing subsidies. In contrast, Debrecen, which is undergoing dynamic development, supplements the state system with more complex services that support lifestyle and everyday comfort (i.e., free student passes) through the “Caring City” program. In conclusion, it can be stated that settlements are indispensable in family policy, as they are able to mitigate territorial differences by adapting to local conditions.

Keywords: family policy, local governments, demography, public finances, municipal subsidies

1. Bevezetés

A modern államok egyik legsürgetőbb gazdasági és társadalmi kihívása a demográfiai folyamatok kedvezőtlen alakulásának megfordítása. Hazánkban a kedvezőtlen demográfiai helyzet – egy évtizede óta tartó – nagymértékű népességfogyást eredményezett. A jelenlegi kormányzat népesedéspolitikájának és családpolitikájának elsődleges célja ezen folyamatok megállítása. Ennek érdekében az elmúlt évtizedben egy meglehetősen kiterjedt, többszintű támogatási rendszer jött létre. A demográfiai kihívásokra adott pénzügyi válaszok hatékonysága azonban nem csupán a kormányzat makroszintű intézkedéseinek múlik – emellett nagymértékben függ a területi közigazgatás és a helyi önkormányzatok kiegészítő szerepétől is. Az önkormányzatok a kormányzati döntések helyi szintű megvalósítói. Saját szociális és lakhatási rendeleteiken keresztül alakítják, valamint kiegészítik az állami döntéseket (Lentner et al. 2017).

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a kormányzat családpolitikai intézkedéseit, amelynek tükrében két település (Debrecen és Hajdúszoboszló) helyi családpolitikai gyakorlatát vizsgálja. A két település kiválasztása tudatos kutatásmódszertani döntés eredménye. Debrecen Magyarország egyik legjelentősebb regionális gazdasági központja, amely az elmúlt években jelentős ipari beruházások és gazdasági fejlődés révén a kelet-magyarországi térség meghatározó városává vált. Hajdúszoboszló ezzel szemben turizmusra épülő középváros, amely gazdasági szerkezetében és demográfiai folyamataiban eltérő karakterrel rendelkezik. A két település összehasonlítása ezért lehetőséget biztosít arra, hogy bemutassuk, miként jelennek meg a központi családpolitikai intézkedések eltérő gazdasági és társadalmi környezetben. Az esettanulmány módszere a közigazgatási és társadalomtudományi kutatásokban széles körben alkalmazott megközelítés (Yin 2018).

2. A magyar családpolitika jelenlegi rendszere és makroszintű közpénzügyi összefüggései

A magyar családpolitika egyik legfontosabb célja korábban is a gyermekvállalás ösztönzése, a családok gazdasági biztonságának erősítése volt (Pogány 2003). Sokszor e célok kevésbé valósultak meg, inkább csak hangzatos jelszavak maradtak. Hazánk családpolitikája az utóbbi évtizedben nagymértékű változáson ment keresztül. A családpolitikai rendszer átalakulása az elmúlt évtizedekben a családbarát szemlélet erősödésével járt együtt. A komplex támogatási rendszer – amely pénzügyi ösztönzőket, adókedvezményeket és intézményi fejlesztéseket egyaránt tartalmaz – hozzájárul a demográfiai folyamatok kedvezőbb alakulásához. A középpontba a munkaalapú társadalom, valamint a gyermekvállalást támogató intézkedések kerültek. A demográfiai stabilitás megteremtése nemzetgazdasági érdek is, hiszen a csökkenő népességszám és az öregedő társadalom hosszú távon veszélyezteti mind az államháztartás, mind a nyugdíjrendszer fenntarthatóságát. A jelenlegi intézkedések között említhetjük a központilag finanszírozott programokat, mint a családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK Plusz, Falusi CSOK),

a babaváró hitel, valamint a családi adókedvezmények rendszerét. A két- és többgyermekes édesanyák személyijövedelemadó-mentessége szintén a foglalkoztatás és a családalapítás egyidejű támogatását szolgálja. A gyermekek után járó pénzbeli ellátások, mint a csecsemőgondozási díj (csed), a gyermekgondozási díj (gyed) és a gyermekgondozást segítő ellátás (gyes) egy stabil, jövedelemplóttó juttatást biztosít a gyermeket nevelő családoknak. A helyi önkormányzatoknak – a maguk lehetőségei szerint – intézkedéseiket a kormányzati családpolitikához kell igazítaniuk (Agócs et al. 2024). A családpolitikai intézkedések hatásait az elmúlt években több hazai kutatás is vizsgálta. A *Kapocs* folyóiratban megjelent tanulmányok rámutatnak arra, hogy a családtámogatási rendszer hatékonysága jelentős mértékben függ a helyi intézményi környezettől és az önkormányzatok által biztosított szolgáltatásoktól. Más vizsgálatok szerint a családpolitikai intézkedések társadalmi megítélése és hatékonysága szintén összefügg a helyi intézményi környezettel (Gyorgyovich 2022).

Természetesen a kialakított családpolitika makroszintű finanszírozása és annak fenntarthatósága összefügg az államháztartás általános állapotával és a pénzügyi reformokkal. Az állami kiadások ezen a területen nemzetközi szinten is kimagaslóak. A GDP-hez viszonyított arányuk az európai országokhoz képest az élen jár. Ugyanakkor a demográfiai elemzések rámutatnak arra, hogy pusztán a fiskális ösztönzők nem elegendők a tartós demográfiai javuláshoz. A demográfiai folyamatok alakulását számos gazdasági és társadalmi tényező befolyásolja. A kutatások szerint a pénzügyi támogatások mellett fontos szerepet játszik a lakhatási környezet, az oktatási infrastruktúra, valamint a gyermekellátási intézmények elérhetősége. Ezek a tényezők gyakran a helyi önkormányzatok fejlesztési politikáján keresztül jelennek meg (Kapitány – Spéder 2018).

A családok biztonságához és gyarapodásához szükséges az önkormányzatok megtartó ereje és a célzott, lokális kiegészítő intézkedéseinek megléte. A központi intézkedések hatása sok esetben területi egyenlőtlenségeket generál, amennyiben a helyi szintű intézményrendszer (például a bölcsődei, óvodai ellátás infrastrukturális feltételei, a helyi lakhatási viszonyok) nem képesek a megfelelő rugalmassággal követni a társadalmi igényeket. Ebből adódóan a közpénzügyi rendszer vertikális megosztásában az önkormányzatok elsődleges feladata az infrastrukturális és szociális hiányosságok hatékony kompenzálása. Ez által a központi tervek tényleges területi megvalósítása biztosíthatóvá válik (Kerényi 2023).

2.1. A magyar családpolitika rendszere

Országunk családtámogatási modellje mára egy meglehetősen kiforrott rendszerré vált. A támogatások az életciklus szinte minden szakaszában megjelennek. Mint már említettem, a szakpolitika a munkaalapú társadalom képébe illeszkedik, hiszen a támogatások gazdasági aktivitáshoz, biztosítási jogviszonyhoz és adófizetéshez kötöttek. Ez a megközelítés azt célozza, hogy az állam elismeri a gyermekvállalást mint társadalmi értéket. A rendszer gerincét a jelenleg is érvényben lévő komplex adókedvezmények adják, amelyek közül kiemelkedik a harminc év alatti anyák teljes személyijövedelemadó-mentessége, valamint a három vagy több gyermeket nevelő anyák élethosszig tartó szja-mentessége. A kormány a kétgyermekes anyák

szja-mentességét is bevezeti 2026 és 2029 között, több szakaszban: idén a negyven év alattiaknak, majd a következő években a negyven-ötven és az ötven-hatvan közöttieknek, végül pedig a hatvan év feletti édesanyáknak. Ezen felül a családi adókedvezmény mértéke is emelkedett: egy gyermek után 20 000, két gyermek esetén 40 000, míg három vagy több gyermek esetén 66 000 forint a kedvezmény összege gyermekenként (Családbarát Magyarország Központ 2026). Ezek az eszközök a háztartások elkölthető jövedelmét oly módon növelik, hogy közben a nők munkaerőpiaci jelenlétét is ösztönzik.

Az otthonteremtés területén a 2026-os évre a CSOK Plusz vált a legmeghatározóbb hitelkonstrukcióvá. Ez az államilag támogatott hitel szakított a korábbi fix összegű, vissza nem térítendő támogatásokkal és helyette egy garantált, legfeljebb 3%-os kamatozású hitelrendszert vezetett be, amelynek összege a vállalt gyermekek számától függően 15, 30 vagy akár 50 millió forint is lehet. A rendszer adta kedvezmény – miszerint a második és minden további gyermek születésekor 10-10 millió forintot elengednek a tőketartozásból – a családokat a hosszú távú elköteleződésre sarkallja. A lakáspiacon beálló magas árak miatt a jogalkotó szigorúbb ingatlanérték-limiteket és energetikai elvárásokat határozott meg. Emiatt ezen támogatások a hazai lakásállomány megújulását is szolgálhatják. A Falusi CSOK speciális, vissza nem térítendő elemeit pedig a kistelepüléseken nyújtható otthonteremtési támogatásokról szóló 302/2023. (VII. 11.) Korm. rendeletben felsorolt kistelepüléseken tartották fenn, ezzel igyekezve gátat szabni ezen települések elnéptelenedésének (Családbarát Magyarország Központ 2026).

Az Otthon Start Program az első lakáshoz jutást segítő, államilag támogatott hitelkonstrukció, amelynek legfőbb előnye, hogy gyermekvállalási kötelezettség és házasság nélkül is igényelhető. Maximum 50 millió forint hitelösszeg kérelmezhető, legfeljebb 25 éves futamidőre, fix 3%-os kamattal. Az elvárt önerő mértéke mindössze 10%. Ez a konstrukció hivatkozott a piaci hitelek és a gyermekvállaláshoz kötött hitelek között (227/2025. (VII. 31.) Korm. rendelet).

A pénzbeli ellátások közül a csecsemőgondozási díj (csed) 2026-ban is a korábbi bruttó jövedelem 100%-át teszi ki, ami azt eredményezi, hogy az édesanya a szülést követő első félévben magasabb

nettó összeget visz haza, mint aktív munkavállalóként. Ezt követi a gyermekgondozási díj (gyed), amelynek plafonja a minimálbér emelkedésével párhuzamosan minden évben automatikusan nő. 2025. július 1-jétől a gyedből sem kerül levonásra személyi jövedelemadó, csak a 10%-os nyugdíjjárulék. A 2026-os szabályozás fenntartja a gyed extra lehetőségét is, amely lehetővé teszi a szülő számára, hogy munkát vállaljon az ellátás folyósítása mellett. Ez kiemelkedő fontosságú lehet a munkaerőhiánnyal küzdő szektorokban, hiszen segíti a szakemberek gyors visszatérését a gazdaságba (Családbarát Magyarország Központ 2026). Továbbra is nagy népszerűségnek örvend a szabad felhasználású források között a babaváró

támogatás. A kamatmentes hitel összege elérheti a 11 millió forintot, amely elengedésre kerül a harmadik gyermek érkezésekor. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a családok ezt az összeget leginkább lakásvásárláshoz szükséges önerőre vagy korszerűsítésre fordítják (44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet). Meg kell említeni az intézményi háttér szerepét is. A támogatások következtében kiemelt fontosságúvá váltak a bölcsődék. A bölcsődei férőhelyek száma a kormánynak köszönhetően a kétszerezésre növekedett a 2010. évihez képest, a családok számára elengedhetlenné vált a bölcsődei intézmények elérhetősége, amelyet a kormányzat is felismert (Koncz 2025).

3. Az önkormányzatok szerepe és mozgástere a családpolitikában

A családpolitika és a helyi önkormányzatok kapcsolatát az elmúlt években egyre több kutatás vizsgálta. A szakirodalom rámutat arra, hogy a demográfiai folyamatok alakulása nem kizárólag a központi kormányzati intézkedésektől függ, hanem jelentős mértékben befolyásolja a helyi intézményi és társadalmi környezet is. A *Kapocs* folyóiratban megjelent tanulmányok hangsúlyozzák, hogy az önkormányzatok kulcsszerepet játszanak a családbarát települési környezet kialakításában (Gyorgyovich 2022). A demográfiai kutatások szintén rámutatnak arra, hogy a családpolitikai intézkedések hatékonysága nagymértékben függ a helyi szolgáltatási infrastruktúrától és a települések gazdasági teljesítőképességétől (Kapitány – Spéder 2018; Lentner 2019). Az állami családtámogatási program mellett fontos külön részletezni az önkormányzatok ez irányú helyi szintű programjait, ugyanis a Helyi Önkormányzatok Európai Chartája pontosan részletezi a szubszidiaritás elvét. Ennek értelmében az önkormányzat helyi szinten teljes döntési jogosultsággal rendelkezik minden olyan ügyben, amit az állam nem vont ki a hatásköréből, vagy az adott feladat nem más közigazgatási szerv hatáskörébe tartozik. Ez azért fontos, mert a Charta kimondja: „A közfeladatokat általában elsősorban az állampolgárokhoz legközelebb álló közigazgatási szervnek kell megvalósítania” (Council of Europe 1985: 2). A Chartában lefektetett fő alapelvek Magyarországon a rendszerváltás során valósultak meg. Az Alkotmány és az 1990. évi LXV. törvény pontosította, hogy hazánkban minden településnek

joga van a helyi közügyek szabályozásához és az önkormányzashoz (Fürcht 2009). A törvény egyértelműsítette a közügyek fogalmi lehatárolását is, ezzel pontosítva az önkormányzatok feladatkörét, amely elsősorban a közszolgáltatások nyújtását és szervezését, valamint a közhatalom helyi szinten való megtestesülését jelenti (Lentner 2019).

3.1. Az önkormányzatok feladatellátása

Napjainkban az önkormányzatok feladatellátását a 2011. évi CLXXXIX. törvény szabályozza. A törvény alapján megkülönböztetünk kötelező és önként vállalt feladatokat. Az önkormányzat kötelezően elvégzendő feladatainak köre függ az adott önkormányzat gazdasági teljesítőképességétől, a lakosságszámtól és a közigazgatási terület nagyságától. Az adott település vezetése a számára nem kötelező feladatokat is elláthatja, amennyiben azt a lakossági igények indokolják, és plusz állami támogatás nélkül gazdaságosan és változatlan szakmai színvonalon meg tudják tenni (2011. évi CLXXXIX. tv.).

A szociális szolgáltatások az önkormányzat kötelező feladatai közé tartoznak, viszont fontos pontosítani, mely szolgáltatásokat értjük ezalatt. A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény alapján az önkormányzat családpolitikai szempontból releváns kötelező feladatai közé tartozik a családsegítés, a házi segítségnyújtás, 3000 fő feletti településen az idősek nappali ellátása, 30 000 fő felett pedig az időskorúak gondozóháza (1993. évi III. törvény 86. §).

Emellett pedig települési támogatást nyújthat a képviselő-testület által elfogadott rendeletben részletezett feltételek alapján. A települési támogatások körébe tartoznak a lakhatási támogatások, ápolási segélyek, gyógyszerkiadások támogatása, valamint rendkívüli települési támogatások az alkalmanként jelentkező többletkiadásokra. Ebbe a kategóriába tartoznak a „...*betegséghez, halálesethez, elemi kár elhárításához, a válsághelyzetben lévő várandós anya gyermekének megtartásához, iskoláztatáshoz, a gyermek fogadásának előkészítéséhez, a nevelésbe vett gyermek családjával való kapcsolattartáshoz, a gyermek családba való visszakerülésének elősegítéséhez kapcsolódó kiadások*” kompenzálását segítő támogatások (1993. évi III. törvény 45. §). Ez teszi lehetővé az önkormányzatok számára a majd a későbbiekben részletezett családsegítő programok támogatását.

3.2. Az önkormányzatok gazdasági mozgástere

A magyar önkormányzati rendszer gazdasági mozgásterét az elmúlt másfél évtizedben két ellentétes irányú folyamat határozta meg: a feladatkörök jelentős részének centralizációja (államosítás), valamint a megmaradt hatáskörök stabilabb, adósságmentes finanszírozási környezetbe helyezése. Ez a kettősség teremtette meg azt a keretrendszert, amelyben a helyi családpolitikai vállalások értelmezhetővé válnak. Lentner 2019-es munkájában hívja fel a figyelmet az önkormányzatok adósságkonszolidációjára: az állam az adósság

átvállalásával párhuzamosan szigorúbb kontrollmechanizmusokat vezetett be, amely a „fék és ellen-súly” rendszerén keresztül gátolja meg az ismételt eladósodást (Lentner 2019). Ennek köszönhetően vált stabilá az önkormányzatok gazdálkodása és feladatellátása.

Az önkormányzatok önként vállalt feladataikat a 2011. évi önkormányzati törvény alapján csak saját bevételekből finanszírozhatják (2011. évi CLXXXIX. törvény 10. §). Az önkormányzat saját bevételeit elsősorban az általa kivetett helyi adók, illetve a tevékenységéből származó bevételek jelentik. Ebből adódóan azok a települések tudnak több önként vállalt feladatot ellátni, ahol magasabbak az adóbevételek, az önkormányzati adóbevételek döntő része pedig az iparüzési adóból és az idegenforgalmi adóból származik. Azok a települések, ahol jelentősebb a jól prosperáló vállalkozások, multinacionális cégek vagy a turizmus súlya, nagyobb mozgástérrel rendelkeznek. A települések gazdasági teljesítőképessége és a helyi családpolitikai intézkedések között szoros kapcsolat figyelhető meg. Azok az önkormányzatok, amelyek magasabb saját bevételekkel rendelkeznek – különösen iparüzési adóból vagy turisztikai bevételekből –, nagyobb mozgástérrel bírnak az önként vállalt szociális és családpolitikai programok finanszírozásában. A helyi gazdasági szerkezet ezért közvetlenül befolyásolja a települések családpolitikai eszköztárát és annak intenzitását (Lentner 2019).

4. Hajdúszoboszló családpolitikai szempontú elemzése

Hajdúszoboszló az Alföld északkeleti részén, Hajdú-Bihar vármegyében található fürdőváros. Fejlődését jelentősen meghatározza a debreceni agglomerációhoz való közelsége, ugyanis a megye központjától mindössze 20 kilométer távolságra található. Logisztikai és infrastrukturális szempontból a város előnyös adottságokkal bír. Legmeghatározóbb útja a 4-es számú főút, és a település életében jelentős a vasúti közlekedés is, mivel a város a Budapest–Záhony vasútvonal egyik állomásaként funkcionál. Ezen adottságának köszönhetően a térség egyik legjelentősebb települése, ahová az előnyös logisztikának köszönhetően jelentős a munkaerő- és a turistaáramlás. A város népességszáma a legfrissebb statisztikai adatok

alján 23 871 fő (KSH 2025a). A régió településeire napjainkban jellemző nagyarányú népességfogyás nem jellemzi Hajdúszoboszlót, mivel lakosságszáma az elmúlt években stabil volt. Ennek oka, hogy a település fürdőváros, ami kiemeli a szokványos alföldi kisvárosok közül. Napjainkban országos és nemzetközi jelentőségű üdülőváros, jelentős nemzetközi kapcsolatokkal és ismertséggel rendelkezik. Az éves vendégéjszakák tekintetében folyamatosan az ország legmeghatározóbb városai közé tartozik (KSH 2024). Ez a megbízható gazdasági alap teszi lehetővé a város szociális és családpolitikai programját, amit a 4.1. részben részletesen ismertettek.

4.1. A családpolitika gyakorlati megvalósulása Hajdúszoboszlón

Hajdúszoboszlón az alap szociális alapú támogatásokon túl, mint például rendkívüli támogatás, temetési támogatás, gyógyszer-támogatás és lakhatási támogatás, számos egyéb, a családok életét megkönnyítő támogatási forma elérhető, amelyek elsősorban a városban való letelepedést, illetve a gyerekek nevelését és iskoláztatását támogatják. A városban újszülött gyermeke jogán a szülő babaköszöntő csomagra jogosult. Ez a juttatás nem segély és nem pénzbeli juttatás, hanem egyszeri gyermekruházatból, textíliákból és gyermekápolási eszközökből álló csomag (19/2008. (IX. 18.) önkormányzati rendelet 8/A. §). Ezt követően a nehéz helyzetben lévő családok maximum évi két alkalommal étel-miszer- és tisztasági csomagot igényelhetnek. A csomag alapvető egészséges élelmiszereket és tisztálkodási szereket tartalmaz, három gyermek esetén 15 000 Ft/csomag, egy és két gyermek esetén pedig 10 000 Ft/csomag értékben (19/2008. (IX. 18.) önkormányzati rendelet 8/B. §). Ezen túl Hajdúszoboszlón szerteágazó beiskolázási támogatás igényelhető minden szociálisan rászoruló családban felnövő gyermek után. A támogatás mértéke évi egyszeri összeg, ami az általános iskola első osztályától egészen a felsőoktatási intézményekben való tanuláig jár 15 000 és 30 000 Ft/gyermek mértékben (19/2008. (IX. 18.) önkormányzati rendelet 8. §). Gyermekétkeztetési díjkedvezmény is elérhető a városban az általános iskolába és középfokú oktatási intézmény nappali oktatás munkarendje szerint járó, gyermek vagy fiatal

felnőtt részére. Ebben az esetben is önkormányzati rendelet határozza meg az egy főre eső jövedelem mértékét és a díjkedvezményt, amely 25, 50, illetve 75%-os lehet (19/2008. (IX. 18.) önkormányzati rendelet 7. §). Ezen túl a város komplett felsőoktatási ösztöndíjprogrammal rendelkezik egészen huszonhat éves korig, ezzel is könnyítve a családok terheit. A támogatás mértéke tanulmányi átlagtól függően 10 000 és 40 000 Ft/hó közötti összeg (6/2025. (II. 27.) önkormányzati rendelet).

A település vezetésének a gyermekek ilyen szintű támogatásán túl célja, hogy *„elősegítse a fiatal házastársak/élettársak, gyermekes családok és gyermekét (sic) egyedül nevelő szülők első lakáshoz jutását, lakhatási problémájuk megoldását és ezáltal a megfelelő lakhatás biztosítását”* (29/2015. (XI. 12.) önkormányzati rendelet 1. §). A támogatás meglehetősen jelentős, egyszeri 500 000 Ft-os összeg, amit minden olyan család vagy gyermekét/gyermekét egyedül nevelő szülő vehet igénybe, aki legalább két éve rendelkezik a városban bejelentett lakcímmel. A támogatást azok vehetik igénybe, ahol a család egyetlen tagja sem rendelkezett eddig feles tulajdoni hányadot meghaladó lakástulajdonnal, és az ingatlan a kérelmezők közös tulajdonába kerül. A támogatás lakásvásárlásra vagy lakásépítésre használható fel, lakásfelújításra nem. E támogatási forma összegét tekintve jelentős és segíti a családok letelepedési szándékát.

Összességében megállapítható, hogy Hajdúszoboszlón az állami célokkal összhangban kiforrott családtámogatási rendszer működik, ami jelentős segítséget nyújt a helyben élők számára.

5. Debrecen családpolitikai szempontú elemzése

Debrecen ma már jóval több vármegyeszékhelynél: a város az elmúlt évtizedben egyfajta közép-európai gazdasági csomóponttá vált. Míg a legtöbb vidéki nagyváros a népességmegtartás nehézségeivel küzd, Debrecen képes volt folyamatosan növekedni, és mára a lakosság 200 000 fő körül stabilizálódott (KSH 2025b). A város gazdasági téren is nagy változáson ment keresztül. A hagyományos élelmiszeripari és gyógyszeripari bázisra (például Richter, Teva) egy rendkívül tőkeerős járműipari és akkumulátorgyártási vertikum épült rá. A BMW és a CATL megjelenése nem csupán ipari beruházás, hanem egy olyan mágnes, ami növeli a helyi adóbevételeket, legfőképpen az iparüzési adót.

Ugyanakkor a gyors gazdasági növekedés társadalmi feszültségeket is okoz (például a lakhatási költségek emelkedése), ami az önkormányzat részéről proaktív lakáspolitikát és családvédelmi intézkedéseket tesz szükségessé.

5.1. A Gondoskodó Város program bemutatása

Debrecenben méretéből és társadalmi szerkezetéből adódóan a családok támogatása is egy nagy egybefüggő program része. A Gondoskodó Város program foglalja magába az összes olyan, a lakosokat segítő programokat és ingyenes szolgáltatásokat, amelyek hozzájárulnak a debreceni élet minőségének javításához. A Gondoskodó Város programon

belül külön programrész található a gyermekek támogatásáról (Gondoskodó Város d.n.).

Debrecenben az újszülöttek kelengyetámogatásban részesülhetnek, de a hajdúszoboszlói példával ellentétben ez nem jár alanyi jogon: itt a család egy főre jutó jövedelme nem haladhatja meg a 145 000 Ft-ot. Viszont az összege jelentősen magasabb a hajdúszoboszlói példánál, ugyanis 70 000 Ft pénzügyi támogatásról van szó (6/2015. (II. 26.) önkormányzati rendelet, 20/A. §). Debreceni különlegességnek számít, hogy a város napján (április 11-én) elsőként született debreceni gyermek 150 000 Ft támogatásban részesül (6/2015. (II. 26.) önkormányzati rendelet, 26. §.).

Iskolakezdési támogatást is nyújt az önkormányzat, szintén rászorultsági alapon: általános iskolai tanulók számára 40 000 Ft/fő, középiskolai és

szakiskolai tanulók esetén pedig 30 000 Ft/fő mértékben. A település méretéből adódó sajátosságoknak köszönhetően a hat és tizennégy év közötti debreceni iskolás gyermekek ingyen utazhatnak a DKV járatain a Debreceni Városkártya bemutatásával (17/2020. (V. 19.) önkormányzati rendelet). A Gondoskodó Város keretében rengeteg plusz ingyen szolgáltatás érhető el az ott élők számára, külön kiemelendők a különböző szűrőprogramok és mentálhigiénés segítségnyújtások. A Mozdulj Debrecen programsorozat keretében az egészséges életmódra és a testmozgás népszerűsítésére kerül sor, ami hosszú távon hozzájárul az emberek egészségének megőrzéséhez. Megállapítható, hogy Debrecen városa egy összefüggő program keretében segíti a városában élő családokat, ami kellően kiegészíti az állam családtámogatási programját.

6. Összegzés

Hazánk családpolitikájának alakulása bizonyítja, hogy a népességfogyás megállításához nem elég csupán a központi szintű pénzügyi eszközök sora – nélkülözhetetlenek a helyi önkormányzatok kiegészítői szerepei és intézkedései.

Két, Hajdú-Bihar vármegyében meghatározó város családtámogatási programját megvizsgálva megállapítható, hogy az önkormányzatok családtámogatási programja jelentősen függ az adott város lakosságszámától és gazdasági potenciáljától. Hajdúszoboszló és Debrecen programját összehasonlítva látható, hogy a lakosságszám növekedésével csökken az alanyi jogon járó támogatások száma, viszont az egy főre eső összegek magasabbak. Egy megyei jogú városban már több kell néhány pénzügyi vagy természetbeni juttatásnál, ott már sokkal jellemzőbbek az életmódra és a hétköznapi életre kiterjedő programok is. Külön érdekesség, hogy mind a két település stagnáló vagy növekedő lakosságszámmal rendelkezik, viszont lakásvásárlási vagy építési programja csak Hajdúszoboszlónak

van. Ez adódhat a település erőteljes turisztikai jellegéből is. A két vizsgált település meghatározó mértékben egészíti ki az állami családsegítési programokat, erős összhangban azzal.

A jogszabályok megfelelő mozgásteret nyújtanak a településeknek a kötelező feladatokon túlmutató kezdeményezésekre, miközben a lehetőségek mértékét a saját adóbevételek (iparüzési adó, idegenforgalmi adó) határozzák meg. A jól prosperáló önkormányzatok persze nagyobb volumenű programokat tudnak finanszírozni, amelyek nem csupán a családok életét könnyítik meg, hanem a demográfiai célok tényleges megvalósítását is szolgálják. Végző soron a két település esete alátámasztja: a kormányzati családpolitika akkor válik hatékonyá, ha a helyi szintek rugalmasan illeszkednek hozzá, csökkentve az egyenlőtlenségeket és erősítve a családok megmaradását – ez a szinergia a kulcsa a fenntartható népesedéspolitikának.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány – Collegium Professorum Hungarorum keretében készült.

Felhasznált irodalom

- Agócs, G., Fűrész, T., Kállay-Kisbán, K., Pári, A. (szerk.) (2024). *Európai Unió Családpolitikai Kitekintő 2024*. https://www.kopp-mariaintezet.hu/docs/books/Europai_Unios_Csaladpolitikai_Kitekinto_2024.pdf
- Council of Europe (1985). *European Charter of Local Self-Government of 15.10.1985*. ETS No. 122. <https://rm.coe.int/168ob354d8>
- Családbarát Magyarország Központ (2026). *Nézd meg, hogy mi jár családodnak*. <https://csalad.hu/>
- Fürcht, P. (2009). Sok a helyi önkormányzat Magyarországon!? *Új magyar közigazgatás* 2. évf., 3. szám, 43-47.
- Gondoskodó Város. *Debrecen Megyei Jogú Város gondoskodáspolitikai programja*. <https://gondoskodovaras.hu>
- Gyorgyovich, M. (2022): A családpolitikák társadalmi megítélése. *Kapocs* 21(3-4), 41-48. https://epa.oszk.hu/02900/02943/00090/pdf/EPAO2943_kapocs_2022_3-4_041-048.pdf
- Kapdebo, Á. (2024): A gyermektelenség jelenségek hazai viszonylatban szakirodalmi kutatás alapján. *Kapocs* 23(1-2), 14-26. <https://www.koppmariaintezet.hu/books25/HU/2024/KAPOCS-2024-1-2.pdf>
- Kapitány, B., Spéder, Zs. (2018): Gyermekvállalás és családpolitika Magyarországon. *Demográfia* 61(1), 5-32. <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/download/2724/2593>
- Kerényi, Gy (2023). *Mennyire sikeres a magyar kormány családpolitikája?* Szabad Európa. <https://www.szabadeuropa.hu/a/mennyire-sikeres-a-magyar-kormany-csaladpolitikaja-kapitany-balazs-demografus/32607026.html>
- KSH (2024). *A 15 legnépesebb magyar város a turisztikai szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakák száma alapján*. <https://www.ksh.hu/kiadvanyok/helyzetkep/2024/#/kiadvany/turizmus-vendeglatas/a-15-legnepsebb-magyar-varos-a-turisztikai-szallashelyeken-eltoltott-vendegejszakak-szama-alapjan-2024>
- KSH (2025a). *Helységnevtár – Hajdúszoboszló települési adatai*. https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=05175
- KSH (2025b). *Helységnevtár – Debrecen település adatai*. https://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=15130
- Lentner, Cs. (2019). *Önkormányzati pénz- és vagyongazdálkodás*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/13044/web_PDF_Onkormanyzati_penz_es_vagyongazdalkodas.pdf?sequence=1
- Lentner, Cs., Novoszáth, P., Sági, J. (2017). A magyar családpolitika és a születésszám alakulásának egyes kiemelt területei demográfiai, szociológiai és állampénzügyi vetületben. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás* 2017(4), 106-133. https://epa.oszk.hu/04200/04294/00020/pdf/EPAO4294_pro_publico_bono_2017_4_106-133.pdf
- Magyarország Kormánya (2026). *Családi adócsökkentés*. <https://csaladiadocsokkentés.hu/>
- MTI (2025). *Koncz Zsófia: több mint duplájára nőtt a bölcsődei férőhelyek száma az elmúlt másfél évtizedben*. <https://kormany.hu/hirek/koncz-zsofia-tobb-mint-duplajara-nott-a-bolcsodei-ferohelyek-szama-az-elmult-masfel-evtizedben>
- Nagy, E., Pári, A. (2021): A tudatos gyermektelenség lehetséges okai egy kvalitatív felmérés alapján. Pogány, M. (2003): *A családok támogatásáról és a gyermekes családoknak nyújtott egyéb ellátásokról*. Szociális jog II. Budapest 2003, Unió Lap- és Könyvkiadó, 305.
- Yin, Robert K. (2018): *Case Study Research and Applications: Design and Methods*. Los Angeles: Sage Publications. https://opac.atmaluhur.ac.id/uploaded_files/temporary/DigitalCollection/YTE3NDlmYTYoZjE2MDA5ODE4NGI1Y2FhMjdkMjRmYWwNkMDA2MTVhOQ==.pdf

Jogi dokumentumok

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
- 227/2025. (VII. 31.) Korm. rendelet az Otthon Start program keretében biztosított FIX 3%-os lakáshitelről
- 302/2023. (VII. 11.) Korm. rendelet a kistélepeleéseken nyújtható otthonteremtési támogatásokról
- 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet a babaváró támogatásról
- Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 17/2020. (V. 19.) önkormányzati rendelete a Debrecen Városkártyáról. <https://or.njt.hu/eli/735584/t/2020/17>
- Debrecen Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlésének 6/2015 (II.26.) önkormányzati rendelete a települési támogatások

helyi szabályairól. <https://or.njt.hu/eli/735584/t/2015/6>

Hajdúszoboszló Város Önkormányzata Képviselő-testülete 19/2008. (IX.18.) számú rendelete a rendkívüli gyermekvédelmi támogatásról és a személyes gondoskodás keretébe tartozó gyermekjóléti alapellátásokról. <https://or.njt.hu/eli/728351/t/2008/19>

Hajdúszoboszló Város Önkormányzata Képviselő-testületének 6/2025. (II. 27.) önkormányzati rendelete Hajdúszoboszló Város Felsőoktatási Ösztöndíjáról. <https://or.njt.hu/eli/728351/t/2025/6>

Hajdúszoboszló Város Önkormányzata Képviselő-testületének 29/2015. (XI. 12.) önkormányzati rendelete az első lakáshoz jutók támogatása és önkormányzati szociális telekvásárlásról. <https://or.njt.hu/eli/728351/t/2015/29>

Kormányzati és jegybanki intézkedések 2010–2025 között Magyarországon a devizahitelek kérdésében – kitekintéssel a V4-országcsoportra

¹ NKE-ÁNTK, Európa-tanulmányok Tanszék

² Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Levelező szerző: Teleki Bálint, Teleki.Balint@uni-nke.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.11>

Absztrakt

Jelen írásban a szerző a devizahiteles kérdés szélesebb kontextusban való bemutatása után sorra veszi mindazon fontosabb intézkedéseket, amelyeket a 2010–2025 között regnáló kormány tett a devizahitelezés mint sokrétű problémakör megoldása érdekében. A cikkben elsősorban a jog-összehasonlítás és dokumentumelemzés módszerét alkalmazva tárgyaljuk ezen kérdéseket. Kitérünk az olyan közvetetten ide kapcsolódó, de nagy jelentőséggel bíró kérdésekre is, mint a magáncsőd intézménye vagy a pénzügyi edukáció kérdésköre. Röviden kitérünk a V4-országcsoport másik három tagjára is, amelyekben a devizahiteles kérdés bár létezik, de a helyzet eltérő a magyarországi állapotoktól.

Kulcsszavak

családi lakástámogatás, devizahitelezés, pénzügyi tudatosság, V4-országcsoport

Abstract

In this paper, after presenting the issue of foreign-currency loans in a broader context, the authors review the most important measures taken by the Hungarian government and the central bank between 2010 and 2025 in order to solve the multilayered problem of foreign-currency loans. The article primarily uses comparative law and document analysis to discuss these issues. We also touch on indirectly related but highly significant issues such as the institution of personal bankruptcy and financial literacy. We also briefly discuss the other three members of the V4 countries, where the issue of foreign currency-loans also exists, however, the situation differs from that in Hungary.

Keywords

family housing support, foreign-currency loans, financial literacy, V4 countries

1. Bevezetés

A devizahitelezésként ismert jelenség a 2008-as pénzügyi-gazdasági válságot követően jelentős problémákat okozott Magyarországon. A forintban ezermilliárdos nagyságrendben felhalmozódott hitelállomány jelentős részét az adósok nem voltak képesek fizetni a gyengülő forint okozta,

mind a kamatokra, mind a tőketartozásra kiható, esetenként abszurd arányú tartozásnövekedésből kifolyólag. Ebből következően végrehajtási eljárások, a legrosszabb eseteket érintően kilakoltatások sora vette kezdetét.

1.1. A devizahitelek és a probléma meghatározása

Terminológiai szempontból el kell különítsük a *devizahitel* és a *devizaalapú hitel fogalmát*. A devizahitel egyrészt egy gyűjtőfogalom, ami magában foglalja mindkét fent említett formát, másrészt azt a típusú devizahitelt jelzi, amelyik esetben a folyósítás és a törlesztés is devizában történik. Ebben az esetben tehát az adós külföldi devizát kap, és ugyanebben törleszt. Ezzel szemben a *devizaalapú hitelnél* a folyósítás és/vagy a törlesztés az adott ország hivatalos pénznemében történik, esetünkben forintban. Közös tulajdonsága a devizahiteleknek, hogy a tartozás összege devizában van nyilvántartva (Kovács 2013, Wágner 2025). A teljes hiteldíjmutató (THM) meghatározásáról, számításáról és közzétételéről szóló 83/2010. (III. 25.) Korm. rendelet így fogalmazza meg a különbséget:

- devizahitel: forinttól eltérő pénznemben folyósított és törlesztett hitel,
- devizaalapú hitel: devizában nyilvántartott, de forintban folyósított vagy törlesztett hitel.

Magyarországon a devizaalapú hitelek voltak elterjedtek. Esetünkben tehát az alapvető konstrukció a következő: a bank forintban folyósítja a hitelt, az adós forintban törleszt, de a hitelösszeg devizában van nyilvántartva. A jogi és társadalmi diskurzusba azonban a „devizahitel” mint gyűjtőfogalom ágyazódott be, így jelen írásban is alapvetően ezt fogjuk használni (Kovács 2013, Wágner 2025).

A devizahitelek nem önmagukban jelentenek rossz megoldást egy adott problémára. Van olyan szakirodalmi álláspont, amely szerint önmagában a devizahitel mint termék nem tekinthető sem valamilyen extrém terméknek, sem pedig jogi értelemben véve hibás vagy csalárd terméknek (Farkas 2017: 35–39). Neményi szerint az ősbűn az volt a magyar devizahitelek esetében, hogy hagyták, hogy a lakossági adóságállomány jelentősen magasabb arányban tartalmazzon devizában denominált hiteleket, mint az államadósság (Neményi 2009: 409–414).

De mi vezetett ide? Az ezredfordulón nagy szükség volt ingatlanvásárlási célú hitelekre, ugyanis az 1980-as éveket követően az új lakások építésének száma tartósan alulmúlta a lakásállomány regenerálódásához szükséges évi 40 000-et, amin az 1998-ban megválasztott első polgári kormány tudott csak ideiglenesen segíteni (Kovács 2013: 183). Az akkor bevezetett, államilag kamattámogatott

forinthitelek lehetőséget adtak a magyar családok számára, hogy korszerű, új ingatlanokra tegyenek szert, kamat és árfolyamkockázat nélkül. A konstrukció sikerességét mutatja, hogy idővel a használt lakások vásárlására is kiterjesztették, 2004-ben az új lakásépítések száma pedig meghaladta a 40 000-et, ami így jelentős mértékben hozzájárult az otthoneremtéshez (Wágner 2025: 45, Teleki 2018: 92–93).

A 2002-es kormányváltást követően terjedtek el a problémás konstrukciók. A Medgyessy-, majd a Gyurcsány-kormányok fenntarthatósági okokra hivatkozva rövid idő alatt teljesen leépítették a kamattámogatott forinthiteleket. Először a felvehető hitel nagyságát, majd a támogatás mértékét is csökkentették, aminek következtében a hitelek vonzereje jelentősen mérséklődött (Flór 2021). Ezzel szemben az otthoneremtési vágy továbbra is fennmaradt, amire kiváló lehetőséget nyújtottak a magyar gyakorlatban újdonságnak számító devizaalapú kölcsönök, amelyeket a külföldi bankok honosítottak meg nálunk.

A hozzánk elsődlegesen Ausztriából átkerült konstrukció (Flór 2021) számos veszélyt tartogatott, amit a lakosság és a bankok gyakran teljesen figyelmen kívül hagytak. A svájci frank alapú hitelek elsősorban Ausztria Svájjal határos részein voltak elterjedtek, ahol sokan az utóbbi országban vállaltak munkát, így jövedelmük jelentős része svájci frankban jelentkezett, ami által természetes fedezetük volt. Magyarországon ezzel szemben a háztartások keresete szinte kivétel nélkül forintban keletkezett, így a devizahitelek árfolyamkitettsége rendkívül magas volt. A lakosság döntő része ugyanakkor nem érzékelte a kockázatot, mivel a hitelfelvétel pillanatában a svájci frank árfolyama stabilnak tűnt, a törlesztőrészletek a forinthiteleknél jóval alacsonyabbak voltak, a bankok pedig sok esetben nem adtak kellően részletes tájékoztatást sem, ami később sok bírósági ügyet szült.

Másodszor a devizaalapú hitelek kockázatairól kell szót ejtenünk. Egy átlagos forinthittel szemben egy devizahitelnél a tartozás külföldi devizában keletkezik, így az adós arra vállalkozik, hogy meghatározott mennyiségű külföldi devizát fogja megfizetni forintban. Bodzási (2015: 9) a következőképpen írta le: „*Akár hitelszerződésnek, akár kölcsönszerződésnek nevezték ugyanis a jogszabályok vagy a felek a jogviszonyukat, annak lényege az volt, hogy az adós olyan konstrukcióban*

szerezte meg idegen pénz időleges használatának a jogát, amelyben a kirovó és a lerovó pénznem eltért. Ez azt jelenti – mutat rá a Kúria 6/2013. jogegységi határozata –, hogy a felek a pénztartozást úgy határozták meg, hogy az adós az esedékességkor annyit fog forintban fizetni (leróni), amennyi megegyezik a szerződésben devizában (tipikusan svájci frankban, euróban, jenben) meghatározott pénztartozással.”

Ebből a dinamikából származik az úgynevezett árfolyamkockázat, az árfolyamok változásából eredő kockázat. Amennyiben a külföldi deviza erősödik (ahogy majd a gazdasági világválságnál láthatjuk), úgy a törlesztőrészek is emelkedni fognak. Mindez az adós számára kiszámíthatatlan módon megy végbe, amit még inkább súlyosbít, hogy a szerződések értelmében ezért a kockázatot teljes mértékben ő felel. Ez volt az egyik legvitatottabb pontja a devizahiteles kérdésnek, de korántsem az egyetlen.

1.2. A neoliberális bukása utáni paradigma

A 2008-as válság megmutatta, hogy az 1980-as évektől uralkodó neoliberális gazdaságpolitika és igazgatási koncepció alkalmatlan a rendszerszintű válságok kezelésére, valamint a pénzpiacok hatékony szabályozására és felügyeletére (lásd bővebben: Bethlendi et al. 2020, Lentner 2010, Lentner 2015a, Teleki 2019). Ebből következően a 2010-ben hatalomra került új kormányzatnak más irányú elméleti háttérre volt szüksége, amit az alábbiakban röviden ismertetünk.

A 2010-ben indult változások elméleti alapját eredetileg 2000–2003 között az USA-beli Harvard Kennedy School két neves közgazdásza, Dani Rodrik és Arvind Subramanian dolgozták ki. Két máig meghatározó erejű cikkben (Rodrik 2000, Rodrik és Subramanian 2003) adták közre gondolataikat. Meglátásuk szerint a bevétel mértékének meghatározói („*deep determinants*”) a földrajzi adottságok, az integráció foka és az intézmények. Ezen belül is elsősorban az intézmények minőségét tartják a meghatározó tényezőnek, mivel a jól irányított/ellenőrzött intézmények megléte esetén az integráció direktben nem, a földrajzi helyzet pedig csak kis mértékben hat ki a bevétel mértékére (Rodrik és Subramanian 2003: 31–32). Intézmény alatt a szerzők által elfogadott, Lin és Nugent (1995: 2306–2307) által megalkotott definíció szerinti intézményt értjük: „*Hasznos az intézményekre tágabb*

értelmezésben úgy gondolni, mint olyan, ember által alkotott viselkedési szabályok rendszerére, amelyek irányítják és alakítják az emberek közötti interakciókat, részben segítséget nyújtva számukra ahhoz, hogy mások cselekedeteivel kapcsolatban várakozásokat formáljanak”. Ezt Rodrik (2000: 4) azzal egészíti ki: „*Minden jól működő piacgazdaság be van ágyazva nem piaci jellegű intézmények egy olyan rendszerébe, amely nélkül nem tudna megfelelően teljesíteni*”.

A fenti rendszerben az intézmények négyféle funkcióját különítik el. Ezen intézményi mátrix fogalomkészletét Lentner fordította le szabatosan magyar nyelvre (Lentner 2013: 28–29), így az eredeti szerzők gondolatait az ő terminológiájával kiegészítve ismertetjük. A négyféle intézménytípus tehát:

1. A tulajdonjog védelmét és a szerződéses kötelezettségek betartását garantáló intézmények (*market-creating institutions*).
2. A piac szabályozásához kötődő intézmények (*market-regulating institutions*), amelyek a piaci kudarcokat (externáliák, információs aszimmetriák, méretgazdaságosság versenykorlátozó hatásai) hivatottak kezelni.
3. A stabilizációt szolgáló intézmények (*market-stabilizing institutions*), amelyek célja a stabil gazdasági környezet biztosítása (árstabilitás fenntartása, makrogazdasági volatilitás csökkentése).
4. A legitimációs intézmények (*market-legitimizing institutions*), amelyek a piacgazdaság felsőbbrendűségének tényleges megvalósulását segítik elő jellemzően a társadalombiztosítás, a szociális rendszer, az újraelosztás, a vita rendezés eszközei által (Rodrik és Subramanian 2003: 32).

Itt szükséges megemlíteni Hyman P. Minsky pénzügyi instabilitással kapcsolatos elméletét (Minsky 1992), amely Amorello (2018) szerint az elméleti háttérét adta annak, amit ma makroprudenciális szabályozásként ismerünk. Azzal, hogy elemzését egy új dinamikus szabályozási megközelítésbe illesztette, Minsky szándéka az volt, hogy megkérdőjelezze az önkorigáló egyensúlyról (*self-adjusting equilibrium*) szóló mainstream közgazdasági elméletet, amely kevés teret enged a rendszerszintű válságok dinamikájának vizsgálatára. E hagyományos felfogás szerint a prudenciális felügyelet egyetlen elméleti háttérre az egyes bankok tevékenységének

értékelésére való támaszkodás (úgynevezett idioszinkratikus megközelítés), anélkül, hogy a többi hitelintézettel és a pénzügyi rendszer egészével való kölcsönös függőséget figyelembe vették volna (Amorello 2018, Minsky 1992). A makroprudenciális felügyelet fontosságának hangsúlyozása szintén állást foglal az erős és szükség esetén beavatkozó felügyeleti intézmények mellett, ami a rendszer-szintű problémák kezelését illeti.

Összességében tehát az állami szerepvállalás erősítése mint koncepció 2010 után meghatározóvá vált, és az Orbán-kormányok politikájára azóta is jellemző. Az ezeket az intézkedéseket követő időszakban az igazságszolgáltatás mellett a törvényhozás, a kormányzat és a jegybank is aktívan dolgozott a kérdés megoldásán. A legfontosabb intézkedéseket az alábbiakban mutatjuk be.

1.3. Módszertan

A kutatás módszertani megközelítése kvalitatív jellegű, a kutatás szakirodalmi másodelemzésre (*desk research*), valamint jogszabály- és dokumentumelemzésre támaszkodik, helyenként bírói

esetjog bemutatásával kiegészítve. Gazdaság- és közigazgatás-tudományi témájú írásról lévén szó, ezen tudományágak megközelítései közül az intézményközpontú megközelítést alkalmazzuk. A neoinstitucionalizmus a politikatudomány, a közgazdaságtan, a szervezeti viselkedés és a szociológia tanulmányozásában is hasznosított módszertani megközelítés, amely azt vizsgálja, hogy az intézményi struktúrák, szabályok, normák és kultúrák hogyan korlátozzák az egyének választásait és cselekedeteit, amikor azok egy politikai intézmény részei (Britannica 2025). Jelen írásban egy jogtudományi értelemben vett neoinstitucionalista megközelítést alkalmazunk. A klasszikus institucionalista megközelítéshez képest, amely az intézmények és közpolitikák formális és alapvetően politikatudományi igényű elemzését végzi, a neoinstitucionalista gondolatiság pontosabban tárja fel a valóságot, és a gazdasági, szociológiai és történeti kontextust is vizsgálja az említett intézmények viszonyában, miközben megmarad alapvetően jogi módszertannak (Gajdusчек 2020: 191, 203–206).

2. A korai intézkedések

Az újonnan választott Országgyűlés az új kormány kezdeményezésére már 2010 őszén nekilátott a vonatkozó jogalkotásnak, így például a régi Hpt. (a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény) módosításának a nehéz helyzetbe került lakáscélú hitelt felvett fogyasztók érdekében (lásd az egyes pénzügyi tárgyú törvényeknek a nehéz helyzetbe került lakáscélú hitelt felvevő fogyasztók megsegítése érdekében szükséges módosításáról szóló 2010. évi XCVI. törvényt). A 2010-es évek első felében az igazságszolgáltatás felsőbb szintjei kezdték el ítélkezési gyakorlatukon keresztül kidolgozni a devizahitelek problémás aspektusaival kapcsolatban követendő irányvonalat, amely irányra aztán 2014-től kezdődően a jogalkotó is rácsatlakozott. Ezzel együtt néhány konkrétumot szükséges megemlíteni kormányzati, illetve jogalkotói részről ebből az időszakból is.

A fent említett régi Hpt.-módosításon túl említendő első lépés (kronológiailag az abszolút első lépés) az egyes gazdasági és pénzügyi tárgyú törvények megalkotásáról, illetve módosításáról szóló 2010. évi XC. törvény volt, amely *megtiltotta*

az ingatlan-jelzáloghoz kötött devizahitelezést, ezzel megállítva a lakosság további eladósodását. Ez ellen az Európai Bizottság szót emelt, az intézmény szerint sértette az arányosság elvét azon rendelkezés, amely szerint a minimálbér tizenötszörösét kellett hogy meghaladja a devizahitelt igénylő fogyasztó bruttó keresete (Kolozi 2015: 217–219). Ezért a kormány kénytelen volt visszaállítani a devizaalapú lakáshitelezést, azonban komoly keretek közé szorította azt a minél nagyobb védelem érdekében. Sajnos azonban a korábbi, 2011-es pilot eljárás szellemében egy kötelezettségszegési eljárást eredményezett Magyarország ellen, 2013 nyarán, amely 2015-ben zárult le (INFR(2013)2054 számú kötelezettségszegési eljárás). Az intézkedés a kényszerértékesítési moratórium és az árfolyamgát bevezetésével hatályát veszítette (Kolozi 2015: 217–219). Az otthonvédelmi intézkedésekkel kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXLVII. törvény a *THM, illetve a kamatok korlátozását* tűzte ki célul. Ez egy transzparensabb árazáshoz vezetett. Eszerint olyan kamat nem írható elő a fogyasztónak, amelynek a THM-je

meghaladja a jegybanki alapkamat 24 százalékponttal megemelt értékét.

Az *árfolyamgát* a 90 napnál nem régebbi késedelemben lévő adósok árfolyamkockázatát és kamatterheit csökkentő intézkedés volt. Az intézkedés közvetlenül a lakosságot célozta meg, és az adós belépése szükséges volt a beavatkozás igényléséhez. Fő célja az árfolyamkockázat csökkentése. Az árfolyamgát 2012-ben vette kezdetét a kormány és a Bankszövetség megállapodása alapján. Átmeneti intézkedésként lehet értékelni, azonban hatása középtávon (5 év) érezhető volt. A konstrukcióban részt vevő fogyasztók törlesztőrészletét a piaci árfolyamnál lényegesen kedvezőbbben határozták meg: svájcifranks-alapú jelzáloghitelek esetén öt éven keresztül 180 forintos rögzített árfolyamon számították. Ez 5 éven keresztül alacsony havi törlesztőt eredményezett a bajbajutottak számára. Ennek eredményeként az árfolyamgátba belépő ügyfelek törlesztőrészlete átlagosan havi 20 ezer forinttal – mintegy 25 százalékkal – mérséklődött (Balog és Nagy 2013). Az állam és a bankok 50–50%-ban vállalták az eredeti és az új, kedvezményes kamatrészek megfizetését. A tőkekülönbözetest nem engedték el, hanem külön számlára került, a gyűjtőszámlára – ezt nevezzük gyűjtőszámlahitelnek. Ez a konstrukció gyakorlatilag egy további, kisebb összegű „hitelként” fogható fel. A modell lényege, hogy halasztott törlesztést tesz lehetővé, amelyben a piaci árfolyam és a rögzített árfolyam közötti különbséget elegendő későbbi időpontban teljesíteni.

A *végtörlesztés* egy 2011 őszi bevezetett, speciális adósságrendezési lehetőség volt a devizahitelek számára. 2012 február végéig mintegy 169 256 fogyasztó vette igénybe, így ezek a családok megmenekültek az árfolyamkockázat kockázatától. A végtörlesztett hitelek 97%-a svájci frankban

denominált ingatlancélú hitel volt. Február végéig a végtörlesztések piaci árfolyamon számított összege körülbelül 1354,4 milliárd forint lett volna, ám a rögzített, kedvezményes árfolyam miatt az ügyfelek ténylegesen csak mintegy 984,2 milliárd forintot fizettek meg. A devizahitelek árfolyamrögzítéséből adódó, a piaci és a kedvezményes árfolyam közötti különbséget a hitelintézetek viselték (Bánfi 2012, Wágner 2025).

A *Nemzeti Eszközkezelő* 2011 és 2020 között biztosította a bajba jutott devizahitelesek számára az ingatlanjuk megtartásának a lehetőségét, ezáltal elkerülve az ingatlan-végrehajtási eljárás foganatosítását, családok utcára kerülését. A jelenlegi álláspont szerint a családokat segíteni kell abban, hogy megtarthassák az ingatlanjaikat, így nem támogatják az úgynevezett elstálás lehetőségét (Répássy 2015). A NET program a 2011-es alapítását követően, 2012-ben indult. 2019-ben lehetőség adódott az adósok számára, hogy ingatlanjaikat kedvezményesen visszavásárolhassák. A program célja volt, hogy a jelzáloghitelét fizetni nem tudó, bajba került adóstól a fedezetként nevesített ingatlan az állam tulajdonába került, és az adós kedvezményesen visszabérelhette azt. 2019-ben a Nemzeti Eszközkezelő Programban részt vevő természetes személyek otthoneremtésének biztosításáról szóló 2018. évi CIII. törvény rendelkezései alapján az adósok kamatmentesen tulajdonukba vehették a hosszú ideje bérleményként használt ingatlanokat oly módon, hogy a vételárba beszámításra került a bérleti jogviszony fennállása alatt már megfizetett lakbér. A NET programjában 37,7 ezer háztartás vett részt. Közülük 33,5 ezren még 2019-ben is bérlők voltak. A 33,5 ezer ügyfélből 29 ezren igénybe tudták venni az egyösszegű vagy részletre történő visszavásárlást (Fellner et al. 2022).

3. Bírói útkeresés a 2010-es években és napjainkban

Az első meghatározó mérföldkő a devizahitelek ügyében az Európai Unió Biroságának (EUB) a C-26/13. számú ügyben, ismertebb nevén a Kásler-ügyben hozott ítélete volt. A Kúria által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban az EUB a tisztességes szerződési feltételek (árfolyamrés, megfelelő tájékoztatás, tisztességtelen

feltételek helyettesíthetősége) tárgyában foglalt állást. Ennek nyomán bocsátotta ki a Kúria a 2/2014. PJE határozatát, valamint az ítélet választ adott az ügy európai bírósági szakaszával párhuzamosan kibocsátott 6/2013. PJE azon kérdésére, amelyet ezen ítélet függvényeként tételtek. (A későbbiekben még számos magyar vonatkozású, illetve a magyar

helyzetre is vonatkozatható EUB-ítélet¹ született, amelyeket részletesen taglálni e helyen nincs tér, kivéve a legfrissebbet, az AxFina-ítéletet, amelyet alább röviden bemutatunk.)

A 2/2014. PJE számú határozatában a Kúria megállapította, hogy az *árfolyamkockázat* a devizaalapú kölcsönszerződések szerves része, önmagában a szerződések ilyen rendelkezése nem teszi őket érvénytelenné. Ezzel szemben a nem megfelelő tájékoztatás igenis okot adhat a tisztességtelenség megállapítására. Az *egyoldalú szerződésmódosításokról* a Kúria úgy határozott, hogy az ezt lehetővé tevő szerződéses feltételek akkor tisztességtelenek, ha nem felelnek meg a „a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről szóló 2/2012. (XII.10.) PK vélemény 6. pontjában felsorolt elveknek”.² A döntvény megfogalmazta továbbá, hogy akkor nem lesz tisztességtelen, ha a fogyasztó számára világosan és érthetően meghatározható, hogy az esetleges változtatások hogyan, milyen mértékben hathatnak ki a fizetési kötelezettségére. Az *árfolyamrész* kérdésében pedig kimondta, hogy a folyósításkor vételi, míg a törlesztésnél az eladási árfolyamok használata tisztességtelen, mert ezekkel szemben nem áll a fogyasztónak közvetlenül nyújtott szolgáltatás. Megállapította továbbá, hogy azért is tisztességtelenek ezek a feltételek, mert az alkalmazásuk gazdasági indoka a fogyasztó számára nem világos, nem érthető, nem átlátható. Az ilyen szerződési feltételek helyére a vételi és eladási árfolyamok használata helyett a Magyar

Nemzeti Bank hivatalos devizaárfolyamát rendelte alkalmazni (2/2014. PJE 3. pont).

A 2/2014. PJE. jelentőségét mutatja, hogy megszületésének jelentős szerepe volt abban, hogy utána a jogalkotó is rendezni kezdte a vitatott kérdéseket az úgynevezett devizahiteles törvényekkel, amelyek még 2014 folyamán megszülettek (lásd alább). Az ítélezési gyakorlat kapcsán, amint fentebb is utaltunk rá, egy friss, 2025. áprilisi fejlemény az AxFina-ítélet (C-630/23. számú ítélet), amelyre a Kúria is reagált a 10/2025. PJE jogegységi határozatában. E határozatában kifejtette, hogy az érvényessé nyilvánítás nem minden esetben összeegyeztethető az uniós joggal. A Bíróság szerint abban az esetben, ha „a devizában nyilvántartott olyan lízingszerződés, amely az e devizához kapcsolódó árfolyamkockázatot az érintett fogyasztóra hárító kikötés, mint tisztességtelen kikötés elhagyása folytán érvénytelenné vált” (AxFina-ítélet, 94. pont), nem állapítható meg, hogy a szerződés „a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető”. (Utóbbi kapcsán lásd az európai uniós fogyasztóvédelmi (93/13/EGK) irányelv vonatkozó 6. pont (1) bekezdését.) Ennek értelmében az ilyen esetekben nem alkalmazható az érvényessé nyilvánítás, a bíróság értelmezésében a rendelkezések ehelyett az *in integrum restitutio* (eredeti állapot visszaállítása) alkalmazását írják elő. A 10/2025. PJE 1. pontja megállapítja, hogy „Amennyiben a fogyasztóval kötött devizaalapú kölcsönszerződés vagy pénzügyi lízingszerződés az árfolyamkockázattal kapcsolatos rendelkezésének tisztességtelen jellege miatt teljes egészében érvénytelen”, úgy a szerződésnek a DH2 törvény (lásd a 4. pontot)

¹ Lásd: C-415/11. számú ítélet (Mohamed Aziz v. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa), ECLI:EU:C:2013:164; C-186/16. számú ítélet (Ruxandra Paula Andriciuc és társai v. Banca Românească SA), ECLI:EU:C:2017:703; C-483/16. számú ítélet (Sziber Zsolt v. ERSTE Bank Hungary Zrt.), ECLI:EU:C:2018:367; C-51/17. számú ítélet (OTP Bank Nyrt. és OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt. v. Ilyés Teréz és Kiss Emil), ECLI:EU:C:2018:750; C-118/17. számú ítélet (Dunai Zsuzsanna és ERSTE Bank Hungary Zrt.), ECLI:EU:C:2019:207; C-472/20. számú ítélet (Lombard Pénzügyi és Lízing Zrt. v. PN), ECLI:EU:C:2022:242; C-621/17. számú ítélet (Kiss Gyula v. CIB Bank Zrt., Kiss Emil és Kiss Gyuláné), ECLI:EU:C:2019:820.

² A 2/2012. PK véleményben felsorolt elvek: 1) egyértelmű és érthető megfogalmazás elve; 2) tételes meghatározás elve; 3) objektivitás elve; 4) ténylegesség és arányosság elve; 5) átláthatóság elve; 6) felmondhatóság elve; 7) szimmetria elve.

vonatkozó rendelkezései³ szerinti érvényessé nyilvánításának főszabály szerint nincs helye, kivéve, ha azt a fogyasztó megfelelő tájékoztatás után kéri. Ez a legfrissebb ítélkezési gyakorlat egyelőre nem váltott ki jogszabályalkotási vagy -módosítási kezdeményezést sem az úgynevezett devizahiteles törvények (DH törvények, lásd a 4. pontban), sem egyéb jogszabályok vonatkozásában. Ugyanakkor vannak már bírósági ügyek, amelyek alkalmazzák az AxFina-ügyet. A Pesti Központi Kerületi Bíróság egy elsőfokú ítélete volt az első olyan érdemi bírói döntés, amely hivatkozta ezt az ítéletet, ezáltal jelentős változást elindítva a joggyakorlatban. A bíró ebben az ítéletében félretette a DH törvények alkalmazását, vagyis nem módosította a tisztességtelen kikötést, hanem kimondta a teljes szerződés semmisségét (Martin 2025: 68–69). Az ezt követően

hozott további ítéletekben is kimondta a Fővárosi Törvényszék, valamint a Debreceni Törvényszék az AxFina-ítéletre való hivatkozással az érvénytelenségét, és jelentős összegek visszatérítésére kötelezte az érintett bankot az ügyfél irányába. Az egyik ilyen ügyben, ahol az adós (egy gyulai család) a felvett 20,5 millió forint majdnem háromszorosát, 61 millió forintot törlesztett eddig, a bíróság kijelentette, hogy az adósok csak a kapott összeg után tartoznak elszámolással, az árfolyamkülönbözet összes terhét a banknak kell viselnie, így az addigi törlesztés mintegy kétharmad részét, körülbelül 40 millió forintot visszakapnak (24.hu 2025, Index 2025, Infostart 2025, Pénzcentrum 2026). A továbbiakra nézve arra számítunk, hogy hasonló döntések akár nagyobb számban is születhetnek.

4. A jogalkotó közbelép – a devizahiteles törvények

A Kúria 2/2014. PJE nyomán megszülettek a DH törvények:

1. a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (DH1 törvény vagy érvénytelenségi törvény); valamint
2. a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (DH2 törvény vagy elszámolási törvény).

A fenti törvények tehát alapvetően a bírói joggyakorlat kodifikációját foglalták magukba. A DH1 törvény hatálya a 2004. május 1-je és 2014. július 18-e között kötött fogyasztói kölcsönszerződések⁴ terjed ki. Talán legfontosabb hozadéka, hogy megdönthető törvényi vélelmet állít fel: ezen szerződések esetében az egyoldalú szerződésmódosítás tisztességtelenségét vélelmezni kell a törvényben meghatározott kritériumoknak való meg nem felelés esetén. A pénzintézeteknek joguk van bírósági eljárást kezdeményezni a vélelem megdöntése iránt, de szoros határidőkön belül, valamint a további egyoldalú kamat-, költség- vagy díjemelést tilos, amíg a bíróság jogerős ítéletben meg nem állapította az általános szerződési feltételek tisztességességét (Török, 2015: 311–312).

³ „E törvény hatálya alá tartozó szerződések tekintetében a szerződés érvénytelenségének vagy a szerződés egyes rendelkezései érvénytelenségének (a továbbiakban: részleges érvénytelenség) megállapítását – az érvénytelenség okától függetlenül – a bíróságtól a fél csak az érvénytelenség jogkövetkezményeinek – a szerződés érvényessége vagy a határozathozatalig terjedő időre történő hatályossá nyilvánításának – alkalmazására is kiterjedően kérheti. Ennek hiányában a keresetlevél, illetve a kereset érdemben – eredménytelen hiánypótlási felhívást követően – nem bírálható el. Ha a fél az érvénytelenség vagy a részleges érvénytelenség jogkövetkezményének levonását kéri, úgy azt is meg kell jelölnie, hogy a bíróság milyen jogkövetkezményt alkalmazzon. A jogkövetkezmény alkalmazására vonatkozóan a félnek a felek közötti elszámolásra kiterjedő és összecszerűen is megjelölt, határozott kérelmet kell előterjesztenie.” (DH2 törvény, 37. § (1) bek.).

⁴ E törvény alkalmazásában fogyasztói kölcsönszerződésnek minősül a pénzügyi intézmény és a fogyasztó között létrejött devizaalapú (devizában nyilvántartott vagy devizában nyújtott és forintban törlesztett) vagy forintalapú hitel- vagy kölcsönszerződés, pénzügyi lízingszerződés, ha annak részévé egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel vált, vagy pedig olyan általános szerződési feltétel, amely eltérő vételi és eladási árfolyamot tartalmaz. Lásd: Török 2015: 311–312.

A DH1 törvénnyel, illetve az alapjául szolgáló kúriai jogértelmezéssel kapcsolatban felvetődött az az alkotmányjogi kifogás, hogy visszamenőleg megváltoztatja az egyoldalú szerződésmódosítás lehetőségére vonatkozó jogot. Erre a felvetésre azonban az Alkotmánybíróság 34/2014. (XI. 14.) AB határozatában azt a választ adta, hogy nincs szó visszamenőleges módosításról, mert a tisztességtelenség fogalma 2004, azaz Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozása óta változatlan, a Kúria csak „megtalálta a jogot”, felismerte a korábban következetesen alkalmazott jogértelmezés tévességét (Gárdos 2015: 25).

A DH2 törvény Török (2015) meglátása szerint alapvetően eljárási és eljárástechnikai rendelkezések gyűjteménye, néhány pontja azonban kiemelendő. Egyrészt a Záró rendelkezések között (46. §) felhatalmazta az MNB elnökét számos technikai kérdésben való rendeletalkotásra (lásd a cikk 5.1. alfejezetében), valamint ez a törvény tartalmazta (az azóta hatályukat veszített 48–49. paragrafusok) az érintett adótörvényeket (személyi jövedelemadó, társasági és osztalékadó) módosító rendelkezéseket, amelyek a fogyasztók adózási szempontú védelméről rendelkeztek (Török 2015: 312–313).

Külön tárgyalandó a *forintosítás* kérdése, amelynek keretében meg kell említeni az úgynevezett

forintosítási törvényeket, amelyek szintén ehhez az időszakhoz köthetők:

1. az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVII. törvény (forintosítási 1. törvény vagy DH3 törvény), valamint
2. az egyes fogyasztói kölcsönszerződésekben eredő követelések forintra átváltásával kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2015. évi CXLV. törvény (forintosítási 2. törvény).

Magyarország kormánya 2014 novemberében döntött a forintosításról. 2014 végén és 2015 elején végbement a forintosítási akcióterv, megtörtént a jegybank részéről a deviza értékesítése a bankok számára. Ezután a bajba jutott adósok devizahiteleit forintra konvertálták az eladott devizából. A 2014 szeptember végére a fogyasztói deviza- és devizaalapú jelzáloghitel-állomány a bankrendszerben 3350 milliárd forint, amely az ügyfelekkel való elszámolás után több mint 500 milliárd forinttal csökkent (Lentner 2015b: 312). A forintosítás 9 milliárd euró értékű állományt érintett – ennyi deviza került a bankokhoz az akcióterv kivitelezéséhez. A bankokkal kötött deviza swap ügyletek következtében 2017 decemberében technikai értelemben is véget ért a lakossági devizahitelek kivétele Magyarországon (Kolozsi 2018).

5. További meghatározó intézkedések

Az alábbiakban olyan további intézkedéseket mutatunk be, amelyek a kormányzat, illetve a jegybank részéről történtek a kérdés tágabb kontextusban értendő rendezése érdekében. Ennek megfelelően ezen intézkedések sorában az adósságrendezés eszközei mellett a devizahitelhez képest alternatívát nyújtó, illetve az ilyen konstrukciók kockázatos voltát a lakosság számára felismerni segítő intézkedések is megjelennek.

5.1. A Magyar Nemzeti Bank intézkedései

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) intézkedései mintegy hidat képeznek az előző fejezetek és jelen fejezet további (5.2–5.4.) alfejezetei között. Az MNB kapcsán több intézkedéscsomagról is szót kell ugyanis ejtenünk, amelyek jellegüket tekintve részint az előző fejezetekkel, de részint a jelen alfejezet további pontjaival mutatnak kapcsolódást, illetve dogmatikai hasonlóságot.

5.1.1. Az MNB szerepe a forintosításban

Az MNB 2014. szeptember 23-án, azaz két hónappal a 2014. november 25-én elfogadott forintosítási 1. törvény előtt döntött arról, hogy a bankrendszer számára biztosítja a lakossági devizahitelek kivételéhez szükséges deviza mennyiségét. A jegybanki döntés révén a bankok tudhatták, hogy nem kell a piacon fedezniük az elszámolásból és a forintosításból adódó devizaigényüket, hiszen azt rendezett formában az MNB-nél is megtehetik. A forintosítási tendereken való részvételről 2014. november 9-én a jegybank minden érintett partnerbankkal formális szerződést, a Magyar Bankszövetséggel pedig keretmegállapodást kötött a forintosításhoz kapcsolódó ügyletek legfontosabb üzleti feltételeiről. Az MNB tizenhat tendert tartott, a jelzáloghitelek elszámolási szakaszának első tenderét 2014. október 13-án, az első forintosításhoz kapcsolódó

tendert pedig 2014. november 10-én. A megkötött feltételes és feltétel nélküli ügyletek 2014 decembere és 2017 decembere között jártak le, az egyes lejáratok 30 millió euró és 3 milliárd euró között szóródtak. Ez jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy 2017 végével a lakossági devizahitelek kivezetése Magyarországon sikeresen megtörtént (Kolozsi 2018).

5.1.2. Az MNB elnökének a devizahiteles törvényeket követő rendeletalkotása

Az elszámolási törvény (DH2 törvény) felhatalmazása alapján az MNB elnöke rendeletalkotási jogkörén belül⁵ rendeleteket alkotott az alábbi tárgykörökben:

1. az elszámolás módszertanának részletes szabályai és annak képletei;
2. a fogyasztói követelésből levonható kedvezmények elszámolásának szabályai, módja és annak képletei;
3. az elszámolás részletes tartalmi és formai követelményei;
4. az elszámolási fordulónapok;
5. a pénzügyi teljesítésre vonatkozó teljesítési határidők;
6. a végelszámolás és a felszámolási eljárás alatt álló pénzügyi intézmény esetében az elszámolás során az MNB rendeletben meghatározott becslési módszertan;
7. az elszámolással kapcsolatos honlapon való közzététel tartalmi és formai követelményei; valamint
8. az elszámoláshoz és az elszámolással kapcsolatos igényérvényesítéshez szükséges egyéb részletes szabályok.

Ezek a rendeletek még 2014 folyamán kibocsátásra kerültek.⁶

5.1.3. Az MNB edukációs intézkedései

Az MNB meghatározó szereplője a magyarországi pénzügyi edukációs küzdelemnek. A jegybank 2016 májusában indította el *Oktatási Füzetek* címen az

új, közgazdasági, pénzügyi és monetáris politikai oktatási füzetsorozatát (MNB 2025a). Az MNB-EduLab Nonprofit Kft. a *Magyar Pénzmúzeum és Látogatóközpont* üzemeltetésével aktívan járul hozzá a hazai pénzügyi kultúra fejlesztéséhez (MNB 2025b). Az MNB legátfogóbb edukációs platformja a *Pénzügyi Navigátor* (MNB 2025c), amely fogyasztóvédelmi szemléletben hivatott előmozdítani a pénzügyi tudatosság ügyét. E platformon számos írott és audiovizuális oktatóanyag, tájékoztató és (további segítség kéréséhez) elérhetőségek segítik a pénzügyi fogyasztókat a személyes pénzügyek területén való eligazodásban.

5.2. A pénzügyi tudatosság javítása

A devizahiteles kérdés rendkívül fontos része a lakosság pénzügyi ismereteinek és ezen keresztül a *pénzügyi tudatosságának* (*financial literacy*) növelése, ugyanis ez jelentősen növelheti annak az esélyét, hogy a pénzügyi fogyasztók a jövőben nem vesznek igénybe olyan pénzügyi terméket, amelynek kockázatait nem értik, vagy értik, de reálsan nem tudják vállalni. Utóbbi előfeltétele, hogy felismerjék az ilyen konstrukciókat. Az MNB ilyen irányú tevékenységét fentebb már ismertettük, most néhány további példát hozunk az ezen a területen történt állami beavatkozásra.

2017-ben jelent meg *A lakosság pénzügyi tudatosságának fejlesztésére vonatkozó nemzeti stratégia* (Magyarország Kormánya 2017). Ez a 2017–2023 közötti időszakra nézve hét fontosabb program-pontot határozott meg a lakossági pénzügyi kultúra fejlesztésére:

1. A köznevelés rendszerén belüli valós pénzügyi edukáció kereteinek megteremtése és általánossá tétele.
2. A tudatos pénzügyi magatartás alapjainak és a háztartások pénzügyi stressztűrő képességének erősítése.
3. Körültekintő pénzügyi döntéseket előmozdító szemlélet megteremtése és a tudatos pénzügyi

⁵ A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény (MNB törvény) 4. § (7) bekezdésében rögzített, a Magyar Nemzeti Bank makroprudenciális, így különösen a rendszerszintű kockázatok megelőzésével kapcsolatos és a 4. § (9) bekezdésének a) és d) pontjában meghatározott feladatkörében eljárva.

⁶ Az a) pont vonatkozásában a 42/2014. (XI. 7.) MNB rendelet; az a)–b) pontok vonatkozásában az 54/2014. (XII. 10.) MNB rendelet; a c) és g)–h) pontok vonatkozásában az 58/2014. (XII. 17.) MNB rendelet; a d)–e) pontok vonatkozásában pedig az 55/2014. (XII. 10.) MNB rendelet. Lásd: MNB 2014.

fogyasztói magatartást támogató intézmények létrehozása és megismertetése.

4. A lakosság öngondoskodási szemléletének erősítése.
5. A pénzügyi termékekhez és alapszolgáltatásokhoz való hozzáférés és pénzügyi beilleszkedés mértékének növelése.
6. A korszerű, készpénzkímélő fizetési eszközök használatának ösztönzése.
7. Körültekintő hitelfelvétel támogatása.

Az egyik legfontosabb program a területen a PÉNZ7, amely 2026-ban már tizenkettedik éve lesz aktív ezen a területen. Nemzetközi fő szervezője az Európai Bankszövetség (European Banking Federation), amely átfogó programmal rendelkezik a pénzügyi tudatosság fejlesztésére. A szervezet központi rendezvénye a European Money Week. A projektben részt vevő országok a pénzügyi ismeretek fejlesztésével kapcsolatos egyes programjait a European Money Week hetére összpontosítják, erősítve ezzel a közvélemény és az érintettek figyelmét és érdeklődését a téma iránt. A PÉNZ7-et 2015 és 2016 között a Magyar Bankszövetség a Pénziránytű Alapítvánnyal együttműködésben indította el az Emberi Erőforrások Minisztériumának (EMMI) szakmai támogatásával. 2017-től az EMMI a tananyagot a tanév hivatalos rendjébe is beillesztette, a program bővülését a 2017/2018-as tanévben pedig a Nemzetgazdasági Minisztérium támogatta. A kormányzati átalakulások következtében a 2024/2025-ös tanévben hat szervezet együttműködésével valósul meg a program: a Belügyminisztérium Köznevelési Államtitkársága projektvezetésével a pénzügyi tudatosság fejlesztéséért elkötelezett Magyar Bankszövetség és a Pénziránytű Alapítvány mellett jelen van a Pénzügyminisztérium és a Nemzetgazdasági Minisztérium, valamint a vállalkozói kompetenciafejlesztés és a vállalkozói alapismeretek élményalapú bemutatásáért szintén felelős Nemzetgazdasági Minisztérium a Junior Achievement Magyarország Alapítvány közreműködésével (PÉNZ7 2025).

5.3. A magáncsőd jogintézményének bevezetése

A 2015-ben elfogadott, 2021-ben módosított magáncsödtörvény (a természetes személyek adósságrendezéséről szóló 2015. évi CV. törvény) a rendszerváltás utáni Magyarországon először teremtette meg annak lehetőségét, hogy a családok – a gazdálkodó szervezetekhez hasonlóan – intézményesített,

bíróági felügyelet alatt kérjenek védelmet és részleges adósságrendezést. A magáncsőd tehát az eladósodáshoz, illetve fizetésképtelenséghez kötődő fogalom, a törvény a természetes személyek adósságrendezését segíti elő, ebben az esetben a hiteltartozások vonatkozásában. A jogintézmény előképe a gazdasági társaságok fizetésképtelensége esetén alkalmazandó csődeljárás. A hazai jogfejlődés új állomásaként jelent meg tehát a magáncsőd, amely lehetővé teszi, hogy a jóhiszemű, együttműködő adós, aki önhibáján kívül nem tudja fizetni a tartozását, ne kerüljön a családjával együtt olyan egzisztenciális válságba, amely lehetetlenné tenné számára az adósságból való kikerülést. Ez az új jogintézmény a devizahiteles kérdésből fakadó tömeges fizetésképtelenséget kezelni nem tudó korábbi polgári jog dogmatikai rendszerének kiegészítése egy arra alkalmas eszközzel (Papházi 2016a). Megemlítendő, hogy a magáncsőd bevezetése körüli viták időszakában végzett kutatások szerint általános jellemző, hogy minél inkább csődhelyzetben van egy érintett, annál inkább hajlandó az együttműködésre az adósságrendezés érdekében, így a magáncsőd jogintézményére természetesen nagy kereslet mutatkozik az érintettek körében (Papházi 2016b).

Az eljárás egy többlépcsős folyamat, amelyben különböző feltételeknek kell teljesülnie. Az eljárás egy bíróságon kívüli egyezségkötési, illetve egy bírósági szakaszból állhat. Azonban ez a konszenzuson múlik, vagyis azon, hogy a két fél képes-e megegyezni a törlesztés mikéntjéről, illetve az adós a bírósági határozatban vállalt kötelezettségeit maradéktalanul teljesíti-e. Első körben az eljárás az adós és a hitelezők egyezségkötését írja elő: ez az eljárás olcsóságát és rugalmasságát biztosítja. Ha ez nem jön létre, második lépésként bírósági egyezségkötést kell megkísérelni, ennek hiányában pedig a jogalkotó előírja a kényszeregyezés megkötését, utóbbit a bírósági határozathozatalhoz kapcsolja. Az adósságrendezési eljárás olyan adósok számára nyújt segítséget, akiknek van valamennyi vagyonuk, rendszeres jövedelmük, és szoros pénzügyi kontroll mellett hajlandók öt éven át együttműködni a hitelezőkkel és a Családi Csődvédelmi Szolgálattal. A belépés feltétele, hogy az adós a kezdeményezéstől kezdve képes legyen legalább a minimális törlesztőrészlet fizetésére, amely a jelzáloggal biztosított követelés, illetve a kisebb követelés összege 7%-ának egytizenketted része havonta.

5.4. A CSOK és az Otthon Start mint alternatívák

A 2010 utáni kormányok több olyan hitelprogramot is létrehoztak az elmúlt évtizedben, amelyek biztonságos alternatívát jelentenek a családok számára a hagyományos piaci konstrukciókhoz képest, egyben a demográfiai válságot is kezelik. A *családok otthonteremtését támogató kedvezményes hitelprogram (CSOK)* eredeti változata 2016-ban került létrehozásra. A CSOK keretében az állami lakáscélú támogatás – új vagy használt lakás vásárlására, építésre vagy bővítésre – gyermekek után járt⁷ (lásd: 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet, valamint 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet).

A rendszert 2023-ban módosították, az új *CSOK Plusz* keretében házaspárok számára, legalább egy vállalt gyermekkel fix 3%-os kamatozású lakáshitel igényelhető. Az igényelhető összeg a vállalt/tervezett gyermekek számától függ: egy gyermek esetén legfeljebb 15 millió forint, két gyermeknél 30 millió forint, három vagy több gyereknél 50 millió forint. Emellett – a babyboom, illetve a további gyermekek megszületése után 10–10 millió forint tőkeelengedés is jár a második és minden további gyermek után (lásd: 518/2023. (XI. 30.) Korm. rendelet). A *Falusi CSOK* ezzel szemben vissza nem térítendő támogatást jelent vidéki kistelepüléseken. Itt a támogatás mértéke új lakás esetén egy gyermek után 1 millió forint, kettő gyermeknél 4 millió forint, három- vagy többgyermekes család esetén 15 millió forint; használt lakás vásárlása esetén a támogatás jellemzően alacsonyabb (lásd: 302/2023. (VII. 11.) Korm. rendelet).

Az állami statisztikák alapján a CSOK-programok 2016–2024 közötti kumulált teljesítménye a KSH összesítése szerint 263 036 folyósítás, összesen 649,2 milliárd forint volt. A KSH megjegyzi, hogy egy folyósításra átlagosan 2,5 millió forint jutott. A KSH részletes bontása szerint 2016–2024 között például új lakás építésére 49 949, új lakás vásárlására 29 838,

használt lakás vásárlására 160 134 folyósítást teljesítettek – összesítve ezek a támogatások 2016–2024 között 649,2 milliárd forint értéket képviseltek. A lakáshitelezési adatokból látszik, hogy 2024-ben a teljes lakáshitel-folyósítás 73 ezer darab és 1279 milliárd forint volt, és 2024-ben az államilag támogatott hitelek összértéke jelentősen nőtt, a CSOK Plusz magasabb átlaghitelösszegét is tükrözve (KSH 2020, KSH 2022, KSH 2024).

Egyes kutatások szerint ugyanakkor a program hatékonysága regionális bontásban nem azonos mértékű, így vannak olyan térségek, ahol összefüggés tapasztalható a támogatások igénybevétele és a népesség növekedése között, míg más területeken (például Alföld, Északi-középhegység) az igénybevétel növekedése ellenére az elnéptelenedés nem állt meg, a családalapítást elősegítő állami beavatkozások legfeljebb lassították a negatív folyamatokat (Uhljár et al. 2025). Némely esetben nem látszik egyértelmű összefüggés a CSOK és a népesedési tendenciák között. Például Nagykanizsa keleti-északkeleti agglomerációjában és Tamási közvetlen környezetében az átlagnál alacsonyabb CSOK-folyósítás ellenére növekedett a termékenység. Ellentétes példa a Solt, Nagykőrös és Kecel által közbezárt térség, ahol a támogatási intenzitás átlag feletti, ugyanakkor a termékenység csökkent (Uhljár et al. 2023). Külön érdekes megvizsgálni a Felzárkózó Települések⁸ (FeTe) programban részt vevő települések helyzetét. Ezek a területeken a CSOK különösen igénybe vett támogatási forma volt, némileg ellentétes tendenciát mutatva ezzel az országos átlagos igénybevétel-csökkenéshez képest (Székely et al. 2025).

A legfrissebb, 2025 őszen hatályba lépett konstrukció az *Otthon Start Program*. Ennek keretében 2025-től bevezetett fix 3% lakáshitel-konstrukció célja az elsőlakás-vásárlók támogatása. A programban nem szükséges házasság vagy gyermekvállalás az igénybevételhez. Jogosult lehet minden tizenyolc

⁷ Új lakás építése vagy vásárlása esetén egy gyermek után 600 000 Ft, két gyermek után 2,6 millió Ft, három vagy több gyermek esetén 10 millió Ft vissza nem térítendő támogatás járt. Használt lakás vásárlásánál vagy lakásbővítésnél kisebb összegek voltak érvényben: például egy gyermek után akár 600 000 Ft, két gyermeknél ~ 1,43 millió Ft, három gyermeknél ~ 2,2 millió Ft, négy vagy több gyereknél pedig ~ 2,75 millió Ft támogatás lehetséges. A kamattámogatott lakáshitel igénylése is lehetséges volt azok számára, akik felvették a támogatást is, legalább két gyermek után. Két gyermek után legfeljebb 10 millió forint, három gyermek után legfeljebb 15 millió forint kamattámogatott lakáshitel igényelhető. A nettó ügyleti kamat 3%, az igénylőknek emnyit kell fizetniük. Az állam ezen felül fizeti a kamattámogatást. A CSOK-hitel futamideje legfeljebb 25 év.

⁸ A „felzárkózó települések” fogalma olyan településeket jelöl, amelyek gazdasági, szociális, valamint infrastrukturális szempontból hátrányos helyzetben vannak, és amelyek számára célzott fejlesztési programokat indítanak a társadalmi és gazdasági felzárkóztatás érdekében.

év feletti, jövedelemmel rendelkező magánszemély, aki az elmúlt tíz évben nem rendelkezett lakóingatlanlannal, vagy csak kis értékű, illetve résztulajdonú ingatlanja volt. További követelmény a legalább két év társadalombiztosítási jogviszony (ebből az utolsó 180 nap Magyarországon), a büntetlen előélet, a köztartozás-mentesség és a banki hitelképesség. A kedvezményes hitel felhasználható új vagy használt lakás vásárlására, építésére országosan, általános és négyzetméterre lebontott értékhatárok mellett. A hitel futamideje akár huszonöt év is lehet (lásd: 227/2025. (VII. 31.) Korm. rendelet, 335/2025. (X. 30.) Korm. rendelet, valamint 16/2025. (VIII. 27.) MK rendelet).

A program létjogosultságát és fontosságát a saját lakáshoz jutás átfogó társadalmi igénye adja. Magyarországon a családok mintegy 90%-a saját tulajdonú lakásban él, és az erre való

törekvés generációról generációra öröklődik, ami döntően határozza meg az általános közérzetet. A társadalom csupán 7-8%-a lakik bérelt ingatlanban, ami jelentős eltérés több nyugat-európai országhoz képest. A saját lakás iránti igény és vágyakozás egy sajátos nemzetkarakterológia része, amit rövid távon, külső nyomásgyakorlással megváltoztatni nem lehet, és talán nem is érdemes (Szegedi 2025). A lakáshoz jutás célkitűzésén túl a hazai ingatlanpiac alakulását is kedvezően befolyásolhatja az Otthon Start Program. 2025 első felében az addigi lendület megtört, és az iparági szereplők több ingatlankategóriában lanyhuló keresletet és lefelé korrigáló árakat találtak. Az Otthon Start Program keresletélénkítő hatásán túl azonban a hazai ingatlanpiac és az építőipar is új stimulust kaphat. Így tehát az érintett szektorban a kereslet és a kínálat egyaránt felpöröghet (Makronóm Intézet 2025, Pásztor 2025).

6. Kitekintés a V4-országcsoportha

Írásunk utolsó fejezetében röviden kitérünk a másik három V4-tagra a devizahiteles probléma megjelenése és kezelése vonatkozásában.

6.1. Szlovákia és a Cseh Köztársaság sajátos helyzete

A Cseh Köztársaság és Szlovákia a stabil makrogazdasági környezetnek és a hazai ingatlanfinanszírozási rendszer fejlettségének, fejlesztésének köszönhetően elkerülte a nálunk tapasztalható helyzetet. A fenntartható makrogazdasági környezetnek hála ebben a két országban nem épült fel komoly devizahitel-állomány. Szlovákia bankrendszere a rendszerváltást követően 90%-ban külföldi kézbe került, és az anyabankok likviditásbővítése okozhatta volna a devizahitelek elterjedését, azonban ez Szlovákiában végül nem következett be. Nagy (2015) megfogalmazása szerint Szlovákia „jókor volt jó helyen”, mivel az euró bevezetése érdekében⁹ a maastrichti konvergenciakritériumok teljesítését tűzte ki célul. Ennek keretében 2005 novemberében csatlakoztak az európai árfolyammechanizmushoz (az ERM-2 rendszerhez). Ennek következtében a szlovák korona árfolyama tartósan stabilá vált, a korona- és eurókamatok közötti különbség pedig lassan eltűnt. (Ehhez hozzátartozik az is, hogy

Szlovákiában az euróalapú hitelek voltak elterjedtek, nem a svájcifrank-alapúak.) Összességében tehát egy, a magyarhoz fogható devizahiteles probléma ki sem alakulhatott Szlovákiában (Nagy 2015).

A *Cseh Köztársaságban* az időben meglépett kormányzati intézkedéseknek köszönhetően 2008-ban csökkentették a jegybanki alapkamatot, a koronában felvett hitelek nem voltak drágák, így a lakosságnak sem volt jó alternatíva a svájci frankban való eladósodás, mondhatnánk úgyis, hogy kompetitív maradt a koronaalapú hitel. Az intézkedések hozzájárultak a korona erősödéséhez magas kamatszint nélkül, így a devizában való eladósodottság elkerülte az országot. A Cseh Köztársaság volt az első közép-európai ország, amely a 2008-as pénzügyi válság hatására kamatcsökkentésbe kezdett (Bányai 2019).

6.2. Lengyelország – rendezetlen helyzet?

Összességében Lengyelország lemaradásban van, elsősorban az ítélkezési gyakorlat terén. Azok a meghatározó bírósági döntések, amelyek a lengyeleknél a 2010-es évek legvégén, illetve a 2020-as években születtek meg, Magyarországon már 2014 környékén komoly kodifikációs folyamatokat is indukáltak. Ezzel átkerülünk a lemaradás másik területére, ahol

⁹ Szlovákia a 2004. május 1-jével belépett országok közül nem elsőként, de viszonylag gyorsan, 2009. január 1-jével be tudta vezetni az eurót.

arra a végkövetkeztetésre kell jutni, hogy a lengyel jogalkotó és a jegybank, illetve a pénzügyi felügyelet kevésbé volt elszánt és proaktív, mint Magyarország esetében. Ennek kiváló példája az is, hogy sokáig csak *soft law* dokumentumokkal (lásd: „S” ajánlás és „T” ajánlás), és később is inkább csak a meglévő jogszabályok módosításával próbálták rendezni a helyzetet. Az az átfogó jogalkotói lendület, amely Magyarországon megfigyelhető volt, Lengyelországban másfél évtizedes viszonylatban már nem igazán látszik (Hudecz 2012, Bethlendi et al. 2015: 494–497). A lengyel jegybank még néhány évvel ezelőtt is a legnagyobb hazai pénzügyi kockázatnak nevezte a lakossági devizahitel-állományt (Goclowski 2017).

7. Következtetések

A devizahiteles kérdés az egyik legsúlyosabb közpénzügyi kihívás a 2008 utáni Magyarországon, amelyet gazdasági és társadalmi kérdésként egyaránt kezelni volt szükséges és szükséges a mai napig, mivel tömegeket érintő problémaként a lakosság mellett az ország kitétségre is hatással van.

Jelen írás a 2010-es kormányváltástól kezdve tárta fel a vonatkozó kormányzati és jegybanksi intézkedéseket. A 2010-es évek első felének átmeneti jogalkotása és bírói útkeresése nyomán 2014-től aktív kodifikáció indult meg, amelynek következményei az úgynevezett devizahiteles törvények, amelyek olyan lényegi kérdésekről rendelkeznek, mint a tisztességtelen szerződési feltételek megítélése és a velük kapcsolatos teendők, illetve az elszámolással és a forintosítással kapcsolatos kérdések. Bevezetésre került a magáncsőd intézménye, az állami szereplők általános jelleggel hangsúlyt fektetnek a pénzügyi ismeretek és a pénzügyi tudatosság minél szélesebb körű és minél alaposabb fejlesztésére. Új, családbarát

Ami a magáncsőd intézményét illeti, Lengyelországban – bár 2009-től elérhető – a magyaréhoz hasonlóan szigorú feltételrendszert írt elő, így 2009 és 2014 között csupán néhány adós vette igénybe. A szabályozást 2014-ben módosították, aminek következtében az eljárás jelentősen egyszerűbb lett. A lengyel kormány emellett létrehozott egy hiteladósokat támogató alapot. Többszöri módosítást követően a lengyel jogalkotók bővítették a magáncsödeljárást igénybe vevők körét, amely egyes vélekedések szerint így túlzottan liberalizálttá vált: kisebb túlzással bárki csödbe mehet (Stepinska 2023).

hitelkonstrukciók kerültek bevezetésre, ami által biztonságosan lehet otthont teremteni. A kormányzat-hoz hasonlóan a jegybank is aktívan közreműködik olyan kulcsterületeken, mint a technikai szabályozás vagy a pénzügyi edukáció. A problémakör jelenleg is dinamikusan fejlődik, a 2025. áprilisi C-630/23. számú európai bírósági ítélet hatásait teljes egészében még nem tudjuk felmérni, ugyanakkor a magyar bíróságok láthatóan elkezdték a lényegi átültetését a magyar ítélkezési gyakorlatba.

A többi V4-es országhoz képest Magyarország helyzete alapvetően más az egész devizahiteles kérdés tekintetében. Szlovákiában és a Cseh Köztársaságban eltérő adottságok, főleg a különböző monetáris politika és Szlovákia esetében az euró gyors bevezetése okán ki sem alakult a magyarországihoz hasonló helyzet. Lengyelországban kialakult a probléma, hozzánk képest egy valamivel kevésbé erőteljes megközelítést követnek a válságmenedzsment tekintetében, a bírói útkeresés és a jogalkotás területén egyaránt.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH) keretében készült.

Felhasznált irodalom

- Amorello, L. (2018). *Macroprudential Banking Supervision & Monetary Policy*. Svájc: Palgrave Macmillan, Springer Nature AG.
- Balog, Á., Nagy, M. (2013). *Az árfolyamgát átalakításának lehetősége*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank. <https://www.mnb.hu/letoltes/az-arfolyamgat-szerepe-a-devizahitel-problema-kezeleseben.pdf>
- Bánfi, T. (2012). A devizahitelezés oka, a beavatkozás lehetősége, módjai. *Pénzügyi Szemle* 57(3), 380–391.

- Bányai, D. (2019): Devizahitelezés gyakorlati kérdései Magyarországon. *JURA* 20(2), 217–226.
- Bethlendi, A., Fáykiss, P., Zsigó, M. (2015). A devizahitelezés jogszabályi hátterének nemzetközi összehasonlító elemzése. In: Lentner, Cs. (szerk.). *A devizahitelezés nagy kézikönyve*. Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, 485–511.
- Bethlendi, A., Lentner, Cs., Póra, A. (2020). Független költségvetési intézmények fejlődése a 2008-as válság után. *Közgazdasági Szemle* 67(7–8), 787–808. <http://doi.org/10.18414/KSZ.2020.7-8.787>
- Bodzási, B. (2015). A devizahitelezés korszaka Magyarországon *Fontes Iuris – Az Igazságügyi Minisztérium Folyóirata* 1(1), 7–17.
- Farkas, I. (2017). A devizahitelezés problémája és ami mögötte van. *Acta Humana* 5(4) 35–50.
- Fellner, Z., Marosi, A., Szabó, B. (2022). A Nemzeti Eszközkezelő szerepe a nem fizető adósok lakhatásának megőrzésében. *Közgazdasági Szemle* 49(2), 199–229. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2022.2.199>
- Flór, N. L. (2021). *A magyar devizahitel-válság története*. Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány. <https://www.oeconomus.hu/irasok/a-magyar-devizahitel-valsag-tortenete/>
- Gajdusчек, Gy. (2020). Intézményi elemzés – Neoinstitutionalista megközelítés. In: Jakab, A., Sebők, M. (szerk.). *Empirikus jogi kutatások*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA TK, 189–208.
- Gárdos, I. (2015). Jog, jogértelmezés – Gondolatok a devizahiteles törvények kapcsán. *MTA Law Working Papers* 2015. évf. 3. szám, 1–27.
- Hudecz, A. (2012). Párhuzamos történetek – A lakossági devizahitelezés kialakulása és kezelése Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle* 59(4) 349–411.
- Kolozsi, P. P. (2015). *A lakossági devizahitelek magyarországi elterjedésének és kivezetésének vizsgálata intézményi megközelítésben*. In: Lentner, Cs. (szerk.). *A devizahitelezés nagy kézikönyve*. Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, 193–222.
- Kolozsi, P. P. (2018). *A forintosításnak köszönhetően egy kiemelkedő stabilitási kockázattal számolt le Magyarország*. <https://www.mnb.hu/letoltes/kolozsi-pal-peter-a-forintositasnak-koszonhetően-mnb-honlapra.pdf> (Letöltve: 2025. 11. 25.)
- Kovács, L. (2013). A devizahitelek háttere. *Hitelintézet* 12(3), 183–193.
- Lentner, Cs. (2010). A magyar gazdasági válság és válságkezelés néhány történeti és nemzetközi aspektusa. *Pénzügyi Szemle* 55(3), 561–584.
- Lentner, Cs. (2013). *Közpénzügyek és államháztartástan*. Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó.
- Lentner, Cs. (2015a). Az új magyar állampénzügyi rendszer – történeti, intézményi és tudományos összefüggésekben. *Pénzügyi Szemle* 60(4), 458–472.
- Lentner, Cs. (2015b). A lakossági devizahitelezés kialakulásának és konszolidációjának rendszertani vázlata. *Pénzügyi Szemle* 59(3), 305–318.
- Lin, J. Y., Nugent, J. B. (1995). Institutions and Economic Development. In: Behrman, J., Srinivasan, T. N. (szerk.). *Handbook of Development Economics* 2301–2370. Amsterdam: North-Holland.
- Martin, M. (2025). A devizakárosultak helyzete a korszakalkotó jelentőségű C-630/23. sz. EUB ítélet fényében. *Scriptura* 12(1), 58–69.
- Minsky, H. P. (1992). *The Financial Instability Hypothesis*. Levy Economics Institute of Bard College, Working Paper No. 74. 1–10.
- Nagy, L. (2015). Nemzetközi kitekintés – A devizahitelezés problematikája és kezelése Szlovákiában. In: Lentner, Cs. (szerk.). *A devizahitelezés nagy kézikönyve*, Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, 531–550.
- Neményi, J. (2009). A monetáris politika szerepe Magyarországon a pénzügyi válság kezelésében. *Közgazdasági Szemle* 56(5), 393–421.
- Papházi, T. (2016a). Családi csőd, magáncsőd – Adalékok az adósságrendezéssel kapcsolatos törvény(tervezet) egyes kérdéseire. *Kapocs* 15(68), 35–43.
- Papházi, T. (2016b). Magáncsödről számokban – Adatfelvételi tapasztalatok a családi csödvédelem kutatásban. *Kapocs* 15(69), 57–69.
- Rodrik, D. (2000). *Trade policy reform as institutional reform*. Harvard University, August 2000. <http://dx.doi.org/10.18235/0011003>
- Rodrik, D., Subramanian, A. (2003). The Primacy of Institutions (and What This Does and Does Not Mean). *Finance and Development* 40(6), 31–34.
- Stepinska, J. (2023). Consequences of changes in consumer bankruptcy regulations. *Journal of Finance and Financial Law* 37(1), 103–121. <https://doi.org/10.18778/2391-6478.1.37.06>

- Székely, A., Szilágyi, D., Rövid, I., Major, E. (2025). A babaváró támogatás és a csok igénybevétele a felzárkózó településeken. *Kapocs* 8(1–2), 91–104. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.7>
- Teleki, B. (2018). Reflexiók a devizahitelezés kialakulásának és válságának jogi vonatkozásairól, a Lentner Csaba által szerkesztett „A devizahitelezés nagy kézikönyve” apropóján. *Új Magyar Közigazgatás* 11(4), 92–96.
- Teleki, B. (2019). Az európai uniós pénzügyi felügyeleti ügynökségek és az uniós közigazgatási eljárásjog kérdése. *Pro Futuro – A jövő nemzedékek joga* 9(2), 26–42. <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2019/2/5437>
- Török, G. (2015). A jog eszközeivel... a „megoldáskeresés” útján. In: Lentner, Cs. (szerk.). *A devizahitelezés nagy kézikönyve*. Budapest: Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó, 299–314.
- Uhljár, P., Bocz, J. Gy., Dusa, Á. R., Pári, A. (2025). A népességszám települési és térségi szintű változása 2018 és 2022 között egyes családtámogatásokkal összefüggésben. *Kapocs* 8(1–2), 78–90. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.6>
- Uhljár, P., Pári, A., Papházi, T. (2023). A falusi CSOK hatása a települések népességére. *Modern Geográfia* 18 (3), 41–52. <https://doi.org/10.15170/MG.2023.18.03.03>
- Wágner, T. (2025): Devizahitelezés Magyarországon: a válság okai és a válság megoldásával kapcsolatos kormányzati intézkedések. *Kapocs* 8(1–2), 45–59. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.4>

Online hivatkozások

- 24.hu (2025). *Devizahitelek: itt az első nyertes per másodfokon, az uniós ítélet alapján.* <https://24.hu/fn/gazdasag/2025/10/09/devizahitel-per-birosag-torvenyszek-arfolyamkockazat-hitelez-es-bank-europai-unio-birosaga/>
- Britannica (2025): *Neoinstitutionalism.* <https://www.britannica.com/topic/neoinstitutionalism>
- Gocłowski, M. (2017). *FX loans biggest threat to Polish banks, central bank says.* <https://www.reuters.com/article/markets/fx-loans-biggest-threat-to-polish-banks-central-bank-says-idUSW8NoQRo1Q/>
- Index (2025). *Ilyen döntést még nem hozott a bíróság: 40 millió forintot fizethet vissza a bank egy devizahitelesnek.* <https://index.hu/gazdasag/2025/10/10/devizahitel-unicredit-bank-birosagi-itelet-europai-unio-birosaga/>
- Infostart (2025). *Újabb fordulat a devizahitelek ügyében – fontos bírósági ítélet született.* <https://infostart.hu/gazdasag/2025/10/11/ujabb-fordulat-a-devizahitelek-ugyeben-fontos-birosagi-itelet-szuletett#>
- KSH (2020). *Lakossági lakáshitelezés, 2020.* <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/lakashitel/20204/index.html>
- KSH (2022). *Lakossági lakáshitelezés, 2022.* <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/lakossagi-lakashitelez-es-2022/index.html>
- KSH (2024). *Lakossági lakáshitelezés, 2024.* <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/lakossagi-lakashitelez-es-2024/index.html>
- Magyarország Kormánya (2017). *A lakosság pénzügyi tudatosságának fejlesztésére vonatkozó nemzeti stratégia.* <https://2015-2019.kormany.hu/download/c/85/51000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20strat%C3%A9gia.pdf>
- Makronóm Intézet (2025). *Több mint hitel: a kormány „kettős fékkel” előzi meg az ingatlanpiaci árrobbanást.* <http://intezet.conq-net.co.uk/wp-content/uploads/2025/08/Tobbminthitel.pdf>
- MNB (2014). *DH2 törvény – MNB széljegyzetelt változat.* <https://www.mnb.hu/letoltes/2014-xl-tv-devizahitel-2-1.pdf>
- MNB (2025a). *MNB Oktatási Füzetek* <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/korabbi-kiadvanyok/oktatasi-fuzetek>
- MNB (2025b). *MNB EduLab.* <https://mnb-edulab.hu/>
- MNB (2025c). *MNB Pénzügyi Navigátor.* <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/>
- Pásztor, Sz. (2025). *Otthon Start Program – megéri a hitel?* <https://www.oeconomus.hu/uncategorized/otthon-start-program-meg-eri-a-hitel/>
- PÉNZ7 (2025). *A Magyarországon megrendezésre kerülő PÉNZ7 missziója, hogy széleskörű szakmai összefogás megteremtésével.* <https://www.penz7.hu/egyutt-a-penzugyi-kulturaert.cshml>
- Pénzcentrum (2026). *Nagyot fordulhat a világ a magyar devizahitelek ügyében: ez a hír mindent megváltoztat?* <https://www.penzcentrum.hu/hitel/20260127/nagyot-fordulhat-a-vilag-a-magyar-devizahitelek-ugyeben-ez-a-hir-mindent-megvaltoztat-1192576#>
- Répássy, R. (2015). *Felszólalás. Országgyűlési Napló.* https://www.parlament.hu/naplo42/113/n113_0016.htm
- Szegedi, A. (2025). *Otthon Start Program – kinek és hogyan segít az új állami hitel?* *Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány.* <https://www.oeconomus.hu/oecofocus/otthon-start-program-kinek-es-hogyan-segit-az-uj-allami-hitel/>

Jogi dokumentumok

- A Tanács 1993. április 5-i 93/13/EGK irányelve a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről
1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról
2010. évi XC. törvény az egyes gazdasági és pénzügyi tárgyú törvények megalkotásáról, illetve módosításáról
2010. évi XCVI. törvény a nehéz helyzetbe került lakáscélú hitelt felvevő fogyasztók megsegítése érdekében szükséges módosításáról
2011. évi CXLVII. törvény az otthonvédelmi intézkedésekkel kapcsolatos egyes törvények módosításáról
2013. évi CXXXIX. törvény a Magyar Nemzeti Bankról (MNB törvény)
2014. évi XXXVII. törvény az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről (forintosítási 1. törvény vagy DH3 törvény)
2014. évi XXXVIII. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről
2014. évi XL. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről
2015. évi CV. törvény a természetes személyek adósságrendezéséről (magáncsödtörvény)
2015. évi CXLV. törvény az egyes fogyasztói kölcsönszerződésekből eredő követelések forintra átváltásával kapcsolatos kérdések rendezéséről (forintosítási 2. törvény)
2018. évi CIII. törvény a Nemzeti Eszközkezelő Programban részt vevő természetes személyek otthonteremtésének biztosításáról
- 83/2010. (III. 25.) Korm. rendelet a teljes hiteldíj mutató meghatározásáról, számításáról és közzétételéről
- 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról
- 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről
- 302/2023. (VII. 11.) Korm. rendelet a kistelepüléseken nyújtható otthonteremtési támogatásokról
- 518/2023. (XI. 30.) Korm. rendelet a családok otthonteremtését támogató kedvezményes CSOK Plusz hitelprogramról
- 227/2025. (VII. 31.) Korm. rendelet az Otthon Start program keretében biztosított FIX 3%-os lakáshitelről
- 335/2025. (X. 30.) Korm. rendelet az Otthon Start program keretében biztosított FIX 3%-os hitelprogram feltételeit teljesítő lakások építésére irányuló építési beruházások kiemelt beruházással és a kiemelt beruházással összefüggő közigazgatási hatósági ügyek kiemelt jelentőségű ügyé nyilvánításáról
- 16/2025. (VIII. 27.) MK rendelet az Otthon Start program keretében biztosított FIX 3%-os lakáshitellel kapcsolatos reklámok és hirdetések részletes szabályairól
- 42/2014. (XI. 7.) MNB rendelet a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseinek érvénytelen szerződéses kikötéseire tekintettel szükséges elszámolás módszertanának általános szabályairól
- 54/2014. (XII. 10.) MNB rendelet a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseinek érvénytelen szerződéses kikötéseire tekintettel szükséges elszámolás módszertanának különös szabályairól
- 55/2014. (XII. 10.) MNB rendelet a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseinek érvénytelen szerződéses kikötéseire tekintettel szükséges elszámolás során alkalmazott becslési eljárásról és az elszámolás pénzügyi teljesítésének időpontjáról
- 58/2014. (XII. 17.) MNB rendelet a fogyasztói kölcsönszerződések érvénytelen szerződéses kikötéseire tekintettel szükséges elszámoláshoz, valamint a fogyasztói kölcsönszerződések módosulásához kapcsolódó fogyasztóvédelmi rendelkezésekről
- INFR(2013)2054 számú kötelezettségzegési eljárás
- C-26/13. számú ítélet (Kásler Árpád és Káslerné Rábai Hajnalka v. OTP Jelzálogbank Zrt.); ECLI:EU:C:2014:282
- C 630/23. számú ítélet (ZH és KN v. AxFina Hungary Zrt.); ECLI:EU:C:2025:302
- Az Alkotmánybíróság 34/2014. (XI. 14.) AB határozata
- A Kúria 2/2012. (XII. 10.) PK véleménye a fogyasztói kölcsönszerződésben pénzügyi intézmény által alkalmazott általános szerződési feltételekben szereplő egyoldalú szerződésmódosítási jog tisztességtelenségéről
- A Kúria 6/2013. számú polgári jogegységi határozata
- A Kúria 2/2014. számú polgári jogegységi határozata
- A Kúria 10/2025. számú polgári jogegységi határozata az Európai Unió Bírósága C-630/23. számú ítéletének értelmezéséről (Jpe. IV.60.030/2025/17.)
- „S” ajánlás (Lengyelország) – Recommendation S on Good Practices Regarding Mortgage-Secured Credit Exposures. Commission for Banking Supervision, Warszawa 2006
- „T” ajánlás (Lengyelország) – Recommendation T on Good Practices with Regard to Risk Management of Retail Credit Exposures

Társadalmi és gazdasági válságasszociációk eltérései iskolai végzettség szerint

¹ Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar

² Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Levelező szerző: Csiszárík-Kocsir Ágnes, kocsir.agnes@uni-obuda.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.12>

Absztrakt

A gazdasági válságok ciklikusan visszatérő, a modern gazdaságtörténetet végigkísérő jelenségek, amelyek nem csupán a makrogazdasági mutatókat, hanem a társadalom egészének működését, és az egyének mindennapi életét is mélyen és tartósan befolyásolják. A pénzügyi instabilitás, a hitelpiacok összeomlása, a költségvetési egyensúly megbomlása vagy a reálgazdasági teljesítmény visszaesése olyan sokkrendszer hoznak létre, amely egyszerre érinti a munkaerőpiacot, a jövedelmeket, a fogyasztást, a megtakarításokat és az alapvető közszolgáltatások elérhetőségét. E válságfolyamatok nemcsak gazdasági, hanem mély társadalmi következményekkel is járnak: növelik a bizonytalanságot, átírják a társadalmi egyenlőtlenségeket, terhelik a közbizalmat és átalakítják a társadalmi kohézió kereteit. Az egyének szintjén a válság nem absztrakt makrogazdasági jelenségként jelenik meg, hanem a mindennapi élet konkrét tapasztalatain keresztül válik valósággá. A válsághelyzetek nemcsak anyagi, hanem pszichológiai terhet is rónak az emberekre: fokozzák a szorongást, a bizonytalanságérzetet, és hozzájárulhatnak a mentális egészség romlásához. Mindez együtt növeli az egyének stresszszintjét, rombolja a rezilienciát, és végső soron a társadalmi stabilitást is aláássa. Mivel a válságok hatásai különböző társadalmi csoportokban eltérő módon csapódnak le, kulcskérdés megérteni, hogy az egyének milyen fogalmakkal, asszociációkkal írják le a válságot, és ezek hogyan kapcsolódnak össze társadalmi-demográfiai jellemzőikkel, különösen az iskolai végzettséggel. A jelen kutatás célja annak empirikus feltárása, hogy a gazdasági és társadalmi válságjelenségekhez kapcsolódó asszociációk miként differenciálódnak az egyének iskolai végzettsége mentén. A vizsgálat arra keresi a választ, hogy az eltérő edukációs szintekhez milyen domináns válságértelmezési fókuszok kapcsolódnak – különösen a megélhetési, pszichoszociális, intézményi és makrogazdasági dimenziók mentén –, és ezek hogyan rendeződnek egymáshoz képest a percepciók szintjén. A végzettség szerinti különbségek megértése fontos lépés a társadalmi reakciók, a kockázatestízelés és a gazdaságpolitikai kommunikáció célzottabb értelmezése felé. A tanulmány rávilágít arra, hogy a válságpercepció társadalmi rétegződése nem csupán ismeretbeli különbség, hanem a gazdasági bizonytalanság eltérő átélési módja is. A különbségek megértése fontos alapot nyújt a gazdaságpolitikai kommunikáció, a társadalmi támogatási mechanizmusok és a lakossági reziliencia fejlesztésének célzottabb megtervezéséhez.

Kulcsszavak: gazdasági válság, társadalmi hatások, mikro- és makrogazdasági hatások, asszociáció

Abstract

Economic crises are cyclical phenomena that have recurred throughout modern economic history, profoundly and lastingly affecting not only macroeconomic indicators but also the functioning of society as a whole and the daily lives of individuals. Financial instability, the collapse of credit markets, the breakdown of fiscal balance, or a decline in real economic performance create a shock system that simultaneously affects the labor market, incomes, consumption, savings, and access to essential public services. These crisis processes have not only economic but also profound social consequences: they

increase uncertainty, exacerbate social inequalities, erode public trust, and reshape the framework of social cohesion. At the individual level, the crisis does not appear as an abstract macroeconomic phenomenon but becomes a reality through concrete experiences in everyday life. Crisis situations impose not only a material but also a psychological burden on people: they intensify anxiety and feelings of uncertainty and can contribute to a decline in mental health. All this together increases individuals' stress levels, erodes resilience, and ultimately undermines social stability as well. Since the effects of crises manifest differently across various social groups, a key question is understanding the concepts and associations individuals use to describe the crisis and how these relate to their sociodemographic characteristics, particularly educational attainment. The aim of this study is to empirically explore how associations related to economic and social crisis phenomena differ according to individuals' educational attainment. The study seeks to answer which dominant crisis interpretation focuses are associated with different educational levels—particularly along livelihood, as well as psychosocial, institutional, and macroeconomic dimensions—and how these are ordered relative to one another at the level of perceptions. Understanding differences based on educational attainment is an important step toward a more targeted interpretation of social reactions, risk perception, and economic policy communication. The study highlights that the social stratification of crisis perception is not merely a difference in knowledge but also a different way of experiencing economic uncertainty. Understanding these differences provides an important foundation for the more targeted planning of economic policy communication, social support mechanisms, and the development of public resilience.

Keywords: economic crisis, social impacts, micro- and macroeconomic impacts, association

Szakirodalmi áttekintés

A válságok az élet minden területén megjelennek, de leginkább a gazdasági folyamatokban hagynak jól mérhető nyomot, mint a teljesítmény visszaesése, a piaci egyensúlyok felbomlása vagy a foglalkoztatás romlása. Ezek a gazdasági hatások ugyanakkor közvetlenül és közvetve is továbbgyűrűznek a társadalomban, befolyásolva az életszínvonalat, a jövedelmi viszonyokat és a társadalmi kohéziót.

A válságok lenyomata a gazdaságban

A gazdasági válságok komplex módon befolyásolják az egyének és háztartások jólétét, mind gazdasági, mind pedig szociális szempontból, gyakran súlyosbítva a már meglévő egyenlőtlenségeket, új társadalmi feszültségeket generálva. Ez a hatásmechanizmus nem csupán a makrogazdasági indikátorokban nyilvánul meg, hanem a mindennapi élet számos metszetében is, például a lakhatási körülmények romlásában és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés nehézségeiben, vagy akár a mindennapi életvitelben is. A válsággal járó recesszió és az infláció jellemzően a munkanélküliség növekedéséhez és az életszínvonal csökkenéséhez vezet, miközben a költségvetési megszorítások gyakran a közszolgáltatások leépítését vonják maguk után. A recesszió és a gazdasági stagnálás időszaka együtt

jár az anyagi jólét csökkenésével, amelyet a magas infláció, az árucikkek drágulása, a bérek mérséklődése és a munkanélküliség növekedése jellemez (Tikhomirova 2025). A kereslet visszaesése különösen erősen érinti a vállalati szektort: romlik a pénzügyi teljesítmény, visszaesik az új vállalkozások alapítására való hajlandóság, emelkedik a csődök száma, és jelentősen csökkennek a beruházások (Seles et al. 2018). A válság alatt alapított vállalkozások gyakran kevesebb banki hitelhez jutnak, és magasabb a csőd kockázatuk még a hitelképesség ellenőrzése után is (Deloof – Vanacker 2018), ami miatt még kevesebb új munkahely létesülhet a megszűnők kompenzálására.

A pénzügyi válságok hatásai jelentősen túlmutatnak a rövid távú recessziós visszaeséseken: számos empirikus kutatás igazolja, hogy a krízisek tartós kibocsátási veszteséget okoznak, mivel a gazdaságok nem térnek vissza a korábbi növekedési szintjükre, és akár 1,5–4%-kal alacsonyabb szinten stabilizálódhat a GDP (Bordo et al. 2010). A hosszú távú veszteségek hátterében az áll, hogy a válságok megtörik a tőkefelhalmozás és a termelékenység pályáját, különösen a fejlett gazdaságokban, ahol a pénzügyi rendszer beágyazódása miatt a sokk gyorsabban terjed. Oulton és Sebastia-Barriel

(2016) kimutatta, hogy a bankválság éveit tartósan csökkentik a GDP-t, a tőke/munkaerő mutatót és a teljes tényezőtermelékenységet. A 2008-as válság jól példázza a folyamatot, míg a fejlett országok mély és elhúzódó recesszióval szembesültek, addig több feltörekvő gazdaság – különösen Ázsiában – gyorsabb és robusztusabb kilábalást mutatott, részben pénzügyi szerkezetük és válság előtti makrogazdasági stabilitásuk miatt (Aizenman et al. 2016). A háztartások rendelkezésére álló jövedelem csökkenése, különösen az alacsonyabb bevétellel rendelkező rétegek esetében, fokozottabban érezteti hatását a fogyasztás és a megtakarítások terén, ami további társadalmi egyenlőtlenségeket generál (Báger – Parragh 2020). A jövedelmek visszaesése jelentős változásokat okoz a fogyasztási szokásokban, a háztartások kénytelenek visszafogni kiadásait, ami leginkább a tartós fogyasztási cikkek iránti kereslet csökkenésében, a ruházkodási és szórakozási kiadások mérséklésében, valamint bizonyos alapvető szükségletek kielégítésének halasztásában érhető tetten (Kouroutsidou et al. 2020). Ilyen környezetben az állam szerepe felértékelődik, hiszen a válságok kezelése gyakran monetáris és fiskális politikai beavatkozásokat igényel, amelyek ugyan enyhítik a rövid távú negatív hatásokat, de hosszabb távon jelentős költségvetési következményekkel járnak (Michalak – Grebski 2023). Emellett a válságok során alkalmazott fiskális megszorító intézkedések, mint például az adóemelés, a bérbefagyasztás vagy a nyugdíjrendszer módosítása, közvetlenül sújtják a háztartásokat, különösen azokat, amelyek hitelekkel rendelkeznek, jelentősen növelve anyagi terheiket. A hitellel rendelkező háztartások esetében a törlesztőrészek növekedése a fogyasztási kiadások drasztikus csökkenését is maga után vonja az akut likviditási problémák miatt (Gyöngyösi et al. 2021, Sági – Lentner 2019). A nemteljesítő hitelek, különösen a bedőlt háztartási hitelek, tovább mélyítik a gazdasági válságot azáltal, hogy csökkentik a keresletet, ami munkahelyek megszűnéséhez és alacsonyabb foglalkoztatáshoz vezet (Berlinger et al. 2021). A bizalmi válság mélyülése, amelyet a romló gazdasági mutatók és a lelki tényezők erősödő hatása idéz elő, további kihívások elé állítja a fogyasztói magatartást, befolyásolva a lakossági keresletet és a diszkrécionális jövedelmek felhasználását (Csiszárík-Kocsir – Garai-Fodor 2018). Különösen a magas eladósodottságú háztartások esetében,

ahol a hitelállomány növekedése alacsonyabb kibocsátásnövekedéssel és magasabb munkanélküliséggel jár együtt, fokozódik a jövőbeni bankválságok valószínűsége is, dominóhatást előidézve a gazdaságban (Alter et al. 2020). A gazdasági nehézségek, az inflációs nyomás erodálja a reálbéreket is, ami az életminőség romlásához és fokozott társadalmi elégedetlenséghez vezet. Mindez tovább rontja a háztartások pénzügyi helyzetét, fokozva a társadalmi polarizációt azáltal, hogy a leggazdagabbak és a legszegényebbek jövedelmi különbségei növekednek. A háztartások eladósodottsága, különösen a hiteltörlesztési problémák, nemcsak a banki mérlegeket gyengítik a bedőlt hitelek növekedésével, hanem a hitel rendelkezésre állásának csökkenéséhez is hozzájárulnak (Leaven – Laryea 2009). A háztartások fizetéseképtelensége és az ebből fakadó ingatlanvesztés jelentős szubjektív jólétromlást okozhat egyéni szinten, függetlenül a tényleges pénzügyi veszteségtől, ami a lakáspiacon is mérhető csődök számának növekedésében nyilvánul meg (Mérő – Vágó 2018). Mindezek alapján látható, hogy a válságok a gazdasági cselekmények egybefüggő és összefüggő volta miatt számos területen fejtik ki romboló hatásukat, egymás után döntve a rendszer alkotó elemeit. A válságok gyors és hathatós kezelése közös érdek a gazdasági szereplők kölcsönhatásában annak érdekében, hogy a negatív hatások mihamarabb visszaszoríthatók legyenek.

A válságok társadalmi hatásai

A gazdasági válságok következményei erősebben érinthetik a társadalom legsebezhetőbb szereplőit (az alacsony jövedelmekkel rendelkezőket, a munkanélkülieket, a csökkent munkaképességűeket stb.), mivel ezek a csoportok kevésbé képesek kezelni a hirtelen jövedelemcsökkenést vagy a megélhetési költségek növekedését, ami a hiteleken és a fogyasztáson túlmutató problémaként jelenik meg. A történések és folyamatok hatására emelkedik a szegénységi ráta, miközben a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek tovább mélyülnek, ami hosszabb távon a társadalmi kohézió gyengüléséhez vezet (Benito et al. 2016). A gazdasági sokkok ugyanakkor a társadalom demográfiai folyamatait és a magánéleti döntéseket is átformálják (Fűrész – Molnár 2021). Kutatások szerint a krízisek hatásával vannak a válások alakulására, valamint a nemek közötti egyenlőtlenségek erősödésére, mivel a gazdasági bizonytalanság gyakran felerősíti a meglévő

strukturális hátrányokat (Rosenfeld – Roesler 2019, Smock et al. 2024). Mindezek mellett a lakosság pszichés terhei is jelentősen növekednek. A kiszámíthatatlan gazdasági környezet fokozhatja a stresszt, ami nemcsak a mindennapi életminőséget rontja, hanem a fogyasztók belső jellemzőit és döntéshozatali mechanizmusait is átalakítja. A bizonytalanság nyomán sokan óvatosabbá, kockázatkerülőbbé válnak, ami tovább erősíti a válság gazdasági és társadalmi hatásainak láncreakcióját (Tikhomirova 2025).

A gazdasági válságok, beleértve a megélhetési költségek emelkedését, súlyos szociális és pszichológiai terhet rónak az egyénekre és a családokra, különösen a kiszolgáltatott csoportokra (Jackson et al. 2025). Ez a gazdasági nyomás fokozott stresszszinthez, a mentális betegségek gyakoribbá válásához és az öngyilkossági hajlam erősödéséhez vezethet (Chakravorty 2022, Kovács 2024). A munkanélküliség, a csökkentett bérek és a növekvő munkaterhelés mind hozzájárulhatnak a rossz mentális egészségi állapot kialakulásához, amelynek világszerte leggyakoribb megnyilvánulásai a depresszió és az öngyilkosság, amit az 1929–33-as válság is jól szemléltetett (Talamonti et al. 2024). A gazdasági visszaesések időszakában, mint amilyen a nagy recesszió is volt, a munkájukat elvesztő, pénzügyi nehézségekkel küzdő vagy lakhatási problémákkal szembesülő egyének körében emelkedett a depressziós tünetek és a szorongás kockázata, még évekkel a válság után is (Adamopoulos et al. 2025). Ez a jelenség rávilágít arra, hogy a gazdasági válságok hosszú távú, mélyreható hatással vannak a társadalom mentális egészségére, ami az öngyilkossági viselkedés és az önkárosítás növekedésében is megmutatható (Guerra – Eboime 2021). Ez a tendencia különösen szembetűnő volt az 1997-es ázsiai gazdasági válság idején, amikor jelentősen megugrottak a férfi öngyilkossági ráták Japánban, Hongkongban és Dél-Koreában, valamint az írországi adatok szerint 2012 végére a férfi öngyilkossági ráta 57%-kal, az önkárosítás mértéke pedig 31%-kal emelkedett a recesszió előtti trendhez képest (Collins et al. 2021).

A gazdasági visszaesések és a munkanélküliség következtében a társadalmi struktúrák megváltozhatnak, és az egyének identitásának, valamint az irányítás érzésének elvesztése fokozódik, ami interperszonális konfliktusokhoz, társadalmi elszigetelődéshez és különféle megküzdési stratégiákhoz vezethet (Guerra et al. 2022). Ez a pszichológiai és

szociális terhelés aláhúzza a gazdasági stabilitás és a szociális védőháló szerepét a lakosság mentális jólétének megőrzésében (Mathieu et al. 2022, Sinyor et al. 2024), ami további állami intézkedésekért kiált a fiskális és monetáris lépések mellett. Különösen azok a csoportok vannak kitéve a fokozott kockázatnak, amelyek már eleve gazdaságilag és pszichológiailag is sérülékenyek, például a munkanélküliek, az alacsonyabb iskolai végzettségűek, a nők és a kisebbségek tagjai (Wakefield – Stevenson 2021, Feghali et al. 2025). Ez a komplex összefüggés rávilágít arra, hogy a gazdasági sokkok eltérő mértékben és módon befolyásolhatják a különböző társadalmi rétegek mentális egészségét, ami a kórházi kezelések számának emelkedésében is megnyilvánulhat (Talamonti et al. 2024). A pénzügyi nehézségek és a mentális egészség közötti közvetlen kapcsolat szignifikáns, ugyanis a pénzügyi stressz jelentős mértékben hozzájárul a depresszió és a szorongás kialakulásához, súlyosbítva az egyének pszichológiai terhelését (Guan et al. 2022).

A válságok elemzése során azt is érdemes figyelembe venni, hogy a gazdasági bizonytalanság és a depressziós tünetek között pozitív korreláció mutatható ki, amely a megélt stresszen keresztül is érvényesül (Li et al. 2025). Ez a pénzügyi stressz, amely a pénzügyi források elégtelenségéből fakad, fokozottan hozzájárul a mentális egészségi problémák, például a szorongás és a depresszió kialakulásához (Simonsen et al. 2022). Különösen azok a szubpopulációk vannak kitéve a fokozott kockázatnak, amelyek eleve sérülékenyebbek a gazdasági sokkokkal szemben, és amelyeknél hosszú távú mentális egészségügyi következmények alakulhatnak ki a recessziót követő időszakokban (Wels – Hamarat 2024). A pénzügyi bizonytalanság, beleértve a nem biztosított adósságokat, összefüggésbe hozható az alacsonyabb alvásminőséggel és az életelégedettség csökkenésével, tovább mélyítve a mentális egészség romlását (Białowolski et al. 2021). A pénzügyi nehézségek következtében megemelkedett stresszszint felboríthatja a szervezet stresszválaszrendszerét, hozzájárulva a depresszió és a szorongás megjelenéséhez (Kakabra et al. 2025). Az egyéni szinten megfigyelhető pszichológiai terhek mellett a gazdasági válságok szélesebb körű társadalmi következményekkel is járnak, például a társadalmi kohézió gyengülésével és az egyenlőtlenségek mélyülésével, ami tovább erodálja a mentális egészségvédelmi rendszereket (McGrath et al. 2021). Kutatások támasztották alá

azt is, hogy a pénzügyi stressz és a depresszió között pozitív összefüggés áll fenn, mind a magas jövedelmű, mind az alacsony és közepes jövedelmű országokban (Guan et al. 2022). Ez a jelenség rávilágít a pénzügyi instabilitás globális pszichoszociális terhére, különösen a pénzügyi törekenységgel küzdő egyének esetében, akik intenzív szorongást és kilátástalanságot élhetnek át (Németh et al. 2025). A gazdasági visszaesések és a pszichológiai jólét közötti kapcsolatot vizsgáló tanulmányok alapján a 2008-as nagy recesszió, a COVID19-világjárvány és az azt követő megélhetési válság, amelyet az infláció gerjesztett, különösen releváns események a jelenség

A kutatás anyaga és módszertana

A kutatás egy országos, anonim és önkéntes részvételen alapuló kérdőíves felmérésre épült, amelyben összesen 1194 fő vett részt. Az adatgyűjtéshez a hólabda módszert alkalmaztam, amely lehetővé tette a gyors, széles körű és társadalmilag heterogén elérést, különösen olyan témák esetében, ahol a személyes tapasztalat és a percepció kiemelt szerepet játszik. A mintagyűjtés online formában, a közösségi kapcsolati hálókon keresztül történt Magyarországon, a kutatásetikai előírások szigorú betartásával: a kitöltők előzetes tájékoztatást kaptak a kutatás céljáról, menetéről, az adataik kezelésének módjáról, valamint arról, hogy a válaszadás teljes mértékben önkéntes és anonim. A kutatás megfelelt a GDPR-szabályozásnak, személyes adatot nem gyűjtöttem, a válaszokat kizárólag aggregált formában dolgoztam fel.

A minta végzettség szerinti megoszlása jól tükrözi a magyarországi társadalmi szerkezet tipikus rétegződését, miközben egyértelműen kirajzolja, mely csoportok véleménye határozza meg leginkább az összképet. A 1194 fős mintában a középfokú végzettségűek adják a többséget (610 fő, 51,1%), így az eredményekben az ő válságasszociációs mintáik súlya a legnagyobb. A felsőfokú alapképztségűek (281 fő, 23,5%) és a mesterfokozattal rendelkezők (140 fő; 11,7%) együtt a minta több mint egyharmadát adják, ami megfelelően biztosítja, hogy a magasabb végzettségű rétegek differenciált gazdasági tudása is megjelenjen az elemzésben. Az alacsony végzettségűek (163 fő; 13,7%) kisebb aránya ugyanakkor azt jelenti, hogy az ő válságértelmezésük kevésbé dominálja a teljes képet, mégis

feltárásában, amelyek rávilágítanak a kontextuális tényezőkre, például az infláció és a munkanélküliség kritikus szerepére a pszichológiai jólét alakulásában (Ferkis – Nagy 2021, Wels – Hamarat 2024). Ezek a gazdasági válságok pénzügyi instabilitást idéztek elő munkahelyek elvesztésével, jövedelemcsökkenéssel és a hitelek hozzáférhetőségének szűkülésével, amelyek együttesen rontották az egyének alapvető szükségleteinek kielégítésére való képességét és aláásták az egyéni létezés szükséges alapvető biztonságérzetet (Sen 1999), amely minden egyén működésének az alapja.

fontos ellenpontot ad a magasabb végzettségű csoportok strukturáltabb asszociációival szemben. A megoszlásból jól látható, hogy a minta kellően heterogén ahhoz, hogy a végzettségi szintek közötti különbségek statisztikailag és értelmezéstanilag is releváns módon vizsgálhatók legyenek. A kérdőív egy komplex, több blokkból álló mérőeszköz volt, amely a gazdasági és társadalmi válságjelenségekre irányuló asszociációkat, az ezekhez kapcsolódó percepciókat és az érintettség saját élményét vizsgálta. A kérdések többes válaszlehetőséget biztosítottak, így a résztvevők egyszerre több válságjelenséget is megnevezhettek az adott területen, ezáltal az elemzés középpontjába az említési gyakoriság került. A módszer lehetővé tette, hogy a válságkép szerkezetét mint „kockázati térképet” értelmezzük, ahol az egyes tényezők nem kizárják, hanem erősítik vagy kiegészítik egymást. Az elemzés során keresztábrák elemzést alkalmaztam az SPSS szoftver segítségével, amely különösen alkalmas arra, hogy feltárja a válságasszociációk és a társadalmi-demográfiai háttérváltozók – jelen esetben elsősorban az iskolai végzettség – közötti összefüggéseket. A végzettség szerinti bontás lehetővé tette a válságpercepciók rétegzett értelmezését, megmutatva, hogy az egyes csoportok milyen gazdasági vagy társadalmi dimenziókat érzékelnek a legmarkánsabbnak. A módszertani keret így egyszerre biztosította a széles merítésű adatgyűjtést, a validitást és a részletes mintázatfeltárást, lehetővé téve a gazdasági és társadalmi válságértelmezések differenciált, összehasonlítható bemutatását.

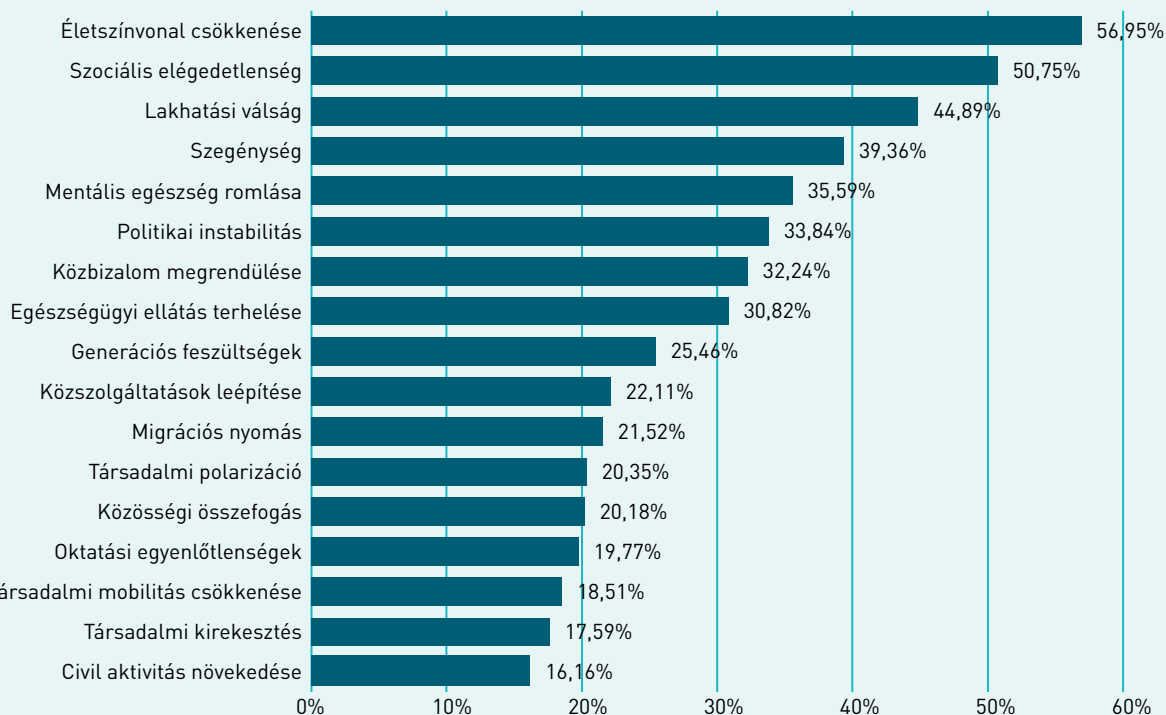
Eredmények

A kutatás során kapott eredmények elsősorban azt mutatják, hogy a gazdasági válság kollektív értelmezése alapvetően megélhetési fókuszú, azonban az egyes társadalmi-gazdasági dimenziók hangsúlya markánsan eltér az iskolai végzettség mentén. Míg az alacsonyabb végzettségű csoportok esetében a válság elsősorban az intézményi hozzáférés és az alapvető ellátások terheltsége felől válik érzékelhetővé, addig a magasabb végzettségűeknél egyre hangsúlyosabban jelennek meg a makrogazdasági, pénzügyi és pszichoszociális értelmezési keretek. A válságpercepció komplexitása így az iskolai végzettség emelkedésével párhuzamosan növekszik, ami jól kirajzolja a különböző oktatási szintekhez kapcsolódó eltérő kockázatérzékelési struktúrákat. A legmagasabb asszociációk az életszínvonal csökkenése (56,95%), a szociális elégedetlenség (50,75%), a lakhatási válság (44,89%) és a szegénység (39,36%). Ezek közvetlenül és naponta tapasztalható terhek (árak, rezsi, bérlakás- és hitelterhek), elsőbbséget élveznek, a háztartások azonnali biztonságérzete és fogyasztási lehetőségei sérülnek, ami könnyen általános elégedetlenségbe fordulhat. A mentális egészség

romlása (35,59%) jól jelzi a megélhetési stressz pszichés következményeit, míg a politikai instabilitás (33,84%) és a közbizalom megrendülése (32,24%) azt mutatja, hogy az emberek nemcsak gazdasági, hanem kormányzati és intézményi dimenzióban is bizonytalanságot érzékelnek. Az egészségügyi ellátás terhelése (30,82%) ennek a rendszerszintű feszültségnek a „frontvonalbeli” tünete.

A középmezőny alján és az alsó sávban lassabban érzékelhető vagy ritkábban említett tényezők állnak: a generációs feszültségek (25,46%), közszolgáltatások leépítése (22,11%), migrációs nyomás (21,52%), társadalmi polarizáció (20,35%), oktatási egyenlőtlenségek (19,77%), mobilitás csökkenése (18,51%), kirekesztés (17,59%). Ezek jellemzően strukturális, hosszabb távon kumulálódó folyamatok, ezért kevésbé kerülnek a spontán válságnarratívák fókuszába. A pozitív reakciók (közösségi összefogás 20,18%, civil aktivitás növekedése 16,16%) pedig alacsonyabb említési gyakoriságuk miatt a diskurzus negativitási torzulását jelzik: jelen vannak, de árnyékba szorulnak a veszteség- és kockázatélmények mellett.

1. ábra. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk említési gyakorisága

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A továbbiakban csoportokba rendeztem az asszociáció tartama alapján a tényezőket, aminek eredményeként hat jól elkülöníthető rész rajzolódott ki (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk főbb kategóriái

Csoport elnevezése	Csoportátlag	Asszociációk
Egzisztenciális nyomás	47,07%	Életszínvonal csökkenése – 56,95% Lakhatási válság – 44,89% Szegénység – 39,36%
Pszichoszociális terheltség	35,59%	Mentális egészség romlása – 35,59%
Politikai kockázati tér	33,84%	Politikai instabilitás – 33,84%
Rendszerterheltség és bizalomdeficit	26,24%	Közbizalom megrendülése – 32,24% Egészségügyi ellátás terhelése – 30,82% Közfelügyeleti szolgáltatások leépítése – 22,11% Oktatási egyenlőtlenségek – 19,77%
Társadalmi kohézió törésvonalai	25,08%	Szociális elégedetlenség – 50,75% Generációs feszültségek – 25,46% Társadalmi polarizáció – 20,35% Közösségi összefogás – 20,18% Társadalmi kirekesztés – 17,59% Civil aktivitás növekedése – 16,16%
Mozgásterek beszűkülése	20,02%	Migrációs nyomás – 21,52% Társadalmi mobilitás csökkenése – 18,51%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A csoportosítás mentén kialakult asszociációs blokkok az alábbi jellemzőkkel bírnak:

1. Egzisztenciális nyomás. Ez a legerősebb blokk, hiszen a válság emléképeit a többség elsősorban a mindennapi megélhetés felől keretezi. E mezőny csúcsa az „életszínvonal csökkenése”, ami azt jelzi, hogy a háztartások azonnal érzékelhető reáljövedelem-szűkülésen, ár- és költségcsökkenésen keresztül élték meg a válságot. A lakhatási válság második helye arra utal, hogy a bérleti és rezsiterhek, hitelkamatok és elérhetőség kérdése a legtöbb válaszadó számára az egyik legemlékezetesebb strukturális stresszor. A szegénység pedig áthidalja a rövid és hosszú távú hatásokat: a percepció szerint a válság nemcsak átmeneti anyagi szűkülést, hanem tartós leszakadási kockázatot is hoz. Ezek a témák adják a válságnarratíva „frontvonalát” és szabják a közvélemény hangulatát.
2. Pszichoszociális terheltség. Noha egyetlen tétel alkotja, tömegpszichológiai lenyomata erős: a válaszadók több mint egyharmada mentális és érzelmi megterhelésként is azonosítja a válságot.

3. Politikai kockázati tér. Harmadik helyen a politikai bizonytalanság áll, ami azt jelzi, hogy a válság nem csupán gazdasági keretben rögzül a kollektív emlékezetben. A politikai instabilitás percepciója szorosan együtt mozoghat az intézményi bizalom gyengülésével és a szociális elégedetlenséggel, tehát rendszerszintű kockázatként jelenik meg: a polgárok kiszámíthatóságot és következetes válságirányítást várnak. A transzparens kormányzási és szervezeti gyakorlatok, valamint a stabilitást sugárzó, világos

ütemtervek kommunikációja képes lehet lehűteni a politikai kockázati percepciót.

4. Rendszerterheltség és bizalomdeficit. A középső sáv elején egy szélesen kiterjedő intézményi blokk áll. A közbizalom megrendülése és az egészségügyi terheltség együtt azt üzeni, hogy a válság idején a lakosság kapacitás- és minőségérzékelése romlik, és gyengül a hit abban, hogy a rendszer folyamatosan és igazságosan teljesít. A közszolgáltatások leépítése és az oktatási egyenlőtlenségek mélyebb, hosszú távú aggodalmakat tükröznek: a válság tartós minőségromlást és esélykülönbség-növekedést hagyhat maga után.
5. A társadalmi kohézió törésvonalai. Ez a csoport kettős arcú. Az egyik oldalon a nagyon erős szociális elégedetlenség áll, a másikon pedig a pozitív társadalmi válaszok (közösségi összefogás, civil aktivitás) szerényebb említése. A kettő közé a generációs feszültségek, a polarizáció és a kirekesztés ékelődik. Ez negativitási aszimmetriát jelez: a válság kollektív emléke inkább szól konfliktusokról és sértettségéről, mint kooperációról – noha az utóbbi is jelen van, csak ritkábban kerül elő.
6. A mozgásterek beszűkülése. Ez a leghalkabb, de stratégiaileg fontos blokk. A válaszadók számára kevésbé kiemelt, mégis iránytű jellegű: a válság szűkíti a mozgásteret (a földrajzit és a társadalmat is). A migrációs nyomás az országközi mozgásról, a mobilitás csökkenése az országon belüli előrejutási csatornák (képzés, munka, vagyionfelhalmozás) beszűküléséről szól. Itt a hosszú távú pályakorrekciók hatnak: a minőségi közoktatás és átképzés, a fiatalok első lakhatása, a regionális mobilitási ösztönzők (kollégiumi/hátránykiegyenlítő programok, közlekedési elérhetőség), vállalkozásindítási támogatások.

A fent meghatározott és jellemzett csoportokat az Eisenhower-féle prioritási mátrix alapján prioritási sorrendbe tettem, és a mátrixot magát újraértelmeztem a fenti kialakult csoportokra és a társadalmi

asszociációk tartalmára nézve A mátrixban 4 + 1 fő kategória kapott helyet. Ez a csoportosítás segítséget nyújthat a jövőbeli válságkezelések prioritási sorrendjének meghatározásánál, előresorolva a válaszadók véleménye alapján kulcsfontosságú tényezőket.

A továbbiakban a fent látott asszociációkat végzettség szerinti bontásban vizsgáljuk tovább. Az alapfokú végzettségűeknél az élre kerül az egészségügyi ellátás terhelése (39,7%) és a szociális elégedetlenség (34,2%), míg az életszínvonal csökkenése (28,8%) csak a harmadik. Náluk látható, hogy a válságkép itt intézményi hozzáférése és szolgáltatásélményen keresztül válik kézzelfoghatóvá: ha az alapellátás túlterhelt, a közvetlen kockázat észlelése magasabb, mint a „makró” jövedelmi narratíváé. A háttérben a fenti csoportok közül a rendszerterheltség és a bizalomdeficit működik elsődleges lencseként, amely az egzisztenciális nyomás mindennapi stresszét „kapuélmenyként” erősíti fel. A lejjebb rangsorolt tételek között a közszolgáltatások leépítése (19,2%) és a társadalmi polarizáció (17,8%) azt jelzi, hogy a tágabb politikai-társadalmi keret és a társadalmi kohézió törésvonala itt kevésbé előtérben lévő tényező.

Középfokon az életszínvonal csökkenése (55,0%) és a szociális elégedetlenség (53,4%) dominál, de a lakhatási válság (44,5%) is magas számú említést kapott. Itt a válság közgazdasági fordítása erős: a reáljövedelem-szűkülés és az ár-/bérfeszültség a fő értelmező keret, amelyhez kollektív hangulati komponens (elégedetlenség) is társul. Ez tipikusan az egzisztenciális nyomás „frontvonalát” tükrözi, kiegészülve a politikai kockázati tér érzetével. A társadalmi mobilitás csökkenése (18,7%) és a társadalmi kirekesztés (17,0%) hátrébb sorlódása arra utal, hogy a mozgásterek beszűkülése és a kohézió törésvonalai itt kevésbé aktiválódnak rövid távon, a középfokú csoport az azonnali pénzügyi/lakhatási stresszt emeli inkább a fókuszba, és a rendszerszintű, hosszabb távú kockázatokat későbbre halasztja a percepcióban.

2. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk prioritási mátrixa

Prioritási zóna	Elnevezés	Logikai tartalom	Alkotó csoport	Jellemzés	Lehetséges beavatkozások
Azonnali prioritás	Forró zóna	Magas előfordulás + nagy, közvetlen társadalmi hatás	Egzisztenciális nyomás	Megélhetési/lakhatási stressz és anyagi sérülékenység, azonnali hatás a háztartások pénzügyi biztonságára és fogyasztására	Célzott megélhetési és lakhatási könnyítések, adósságkezelés, bér- és jövedelem-pajzs-eszközök, gyors, empatikus kommunikáció („biztonság-stabilitás”)
Kritikus prioritás	Fő támogató zóna	Közepes–magas előfordulás + erős rendszer-szintű hatás	Politikai kockázati tér	Instabilitásérzet, kockázaterősekedés, a válságértelmezést keregető politikai narratíva	Előre jelzett ütemtervek, következetes, kormányzati kommunikáció, intézkedések indoklása és visszacsatolása
Rendszerstabilizáció	Intézményi vonal	Közepes előfordulás + strukturális, középtávú hatás	Rendszerterheltség és bizalomdeficit	Köz- és egészségügyi kapacitásfeszültség, oktatási hozzáférés és közszolgáltatási minőségpercepciója, a bizalom eróziója	Frontvonal tehermentesítése, minőségjavító gyors megoldások, hozzáférésbővítés (oktatás/egészségügy), transzparencia
Háttérdimenziók	Hosszú távú társadalmi pálya	Alacsonyabb előfordulás + késleltetett, de erős hosszú távú hatás	Társadalmi kohézió törésvonalai	Konfliktusjelek (elégedetlenség, polarizáció, kirekesztés) és ritkábban megjelenő pozitív reakciók (összefogás, civil aktivitás) együttlélése	Közösségi terek és programok, generációk közötti projektek, civil kapacitásfejlesztés, integrációs és inklúziós eszközök
			Mozgásterek beszűkülése	Társadalmi előrejutás és demográfiai/mobilitási csatornák lassú szűkülése, jövőbeli esélyegyenlőségre és növekedésre hat	Oktatási/felkészítő programok, regionális és lakhatási mobilitást segítő ösztönzők, fiatalok első lakhatásának támogatása
Reziliencia booster	Közösségi jólét	Alacsonyabb előfordulás + közepes–erőteljes indirekt hatás a döntéshozatalon keresztül	Pszichoszociális terheltség	A mentális egészség és közérzet „rejtett motorja” a társadalmi működésnek, hat a bizalomra, a kohézióra és a gazdasági aktivitásra	Alacsony küszöbű lelki-egészségügyi szolgáltatások, munkahelyi jólét, iskolai prevenció/reziliencia, közösségi támogató hálózatok

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A felsőfokú alapképzéssel bíró csoportnál az életszínvonal csökkenése (61,8%) marad az első, közvetlenül mellette szerepel a lakhatási válság (51,2%) és a szociális elégedetlenség (49,7%). Ez a mintázat továbbra is egyértelműen egzisztenciális fókuszú, de megjelenik a kohézió törésvonalainak rétege is: a társadalmi kirekesztés (17,6%)

említése nagyobb arányú, mint középfokon, ami arra utal, hogy a válságértelmezést már jobban áthatja a strukturális egyenlőtlenségek érzékelése. Ugyanakkor civil aktivitás növekedése (10,9%) a lista végén áll. A háttérben tehát az egzisztenciális nyomás és a kohézió törésvonalai kettőse látszik, miközben a rendszerterheltség kevésbé

prominens, mint az alapfoknál – az intézményi terheltséget inkább minőségi/hozzáférési szempontból, nem pedig elsődleges krízisként képzelik el.

A mesterdiplomával rendelkező csoportban az életszínvonal csökkenése (69,3%) tovább erősödik, de figyelemre méltó, hogy a mentális egészség romlása (49,6%) feljön a második helyre, holtversenyben a szociális elégedetlenséggel (49,6%). Ez a pszichoszociális terheltség önálló és explicitté váló felismerése: a megélhetési/lakhatási stressz

pszichés transzformátora – szorongás, kimerültség, kiégés – már a válságmagyarázat szerves része, nem csupán kísérőjelenség. A társadalmi kirekesztés (19,0%) és a közösségi összefogás (17,5%) egyszerre jelenik meg a lista végén. A csoport mintázata tehát háromrétegű: erős az egzisztenciális bázis, kimondottan látható a pszichoszociális hídhatás, és árnyalt a kohéziós keretezés, amit a 3. táblázat eredményei szemléltetnek.

3. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk előfordulási gyakorisága az iskolai végzettség szerint képzett csoportokban

	Alapfok	Középfok	Felsőfok (Bsc)	Felsőfok (Msc)	Összesen
Szociális elégedetlenség	34,2%	53,4%	49,7%	49,6%	50,8%
Társadalmi polarizáció	17,8%	18,5%	20,0%	31,4%	20,4%
Lakhatási válság	24,7%	44,5%	51,2%	42,3%	44,9%
Oktatási egyenlőtlenségek	23,3%	19,6%	19,4%	19,7%	19,8%
Egészségügyi ellátás terhelése	39,7%	34,6%	23,0%	27,0%	30,8%
Migrációs nyomás	23,3%	22,2%	20,3%	20,4%	21,5%
Közbizalom megrendülése	19,2%	31,2%	36,1%	35,0%	32,2%
Civil aktivitás növekedése	20,5%	18,7%	10,9%	14,6%	16,2%
Közösségi összefogás	15,1%	20,3%	22,1%	17,5%	20,2%
Mentális egészség romlása	24,7%	35,3%	32,7%	49,6%	35,6%
Generációs feszültségek	27,4%	27,5%	21,2%	24,8%	25,5%
Társadalmi mobilitás csökkenése	20,5%	18,7%	15,5%	24,1%	18,5%
Közszolgáltatások leépítése	19,2%	20,5%	26,7%	20,4%	22,1%
Életszínvonal csökkenése	28,8%	55,0%	61,8%	69,3%	57,0%
Társadalmi kirekesztés	20,5%	17,0%	17,6%	19,0%	17,6%
Politikai instabilitás	20,5%	36,5%	33,0%	29,9%	33,8%
Szegénység	28,8%	43,4%	35,5%	35,0%	39,4%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A válság gazdasági arcát a „pénztárca-indikátorok” uralják. A leggyakrabban említett tényező az infláció (59,97%), szorosan mögötte a munkanélküliség (55,44%). Mindkettő azonnali, háztartási szintű tapasztalat: a reáljövedelem olvadása és a munkahely-bizonytalanság elsőként kerül a figyelem

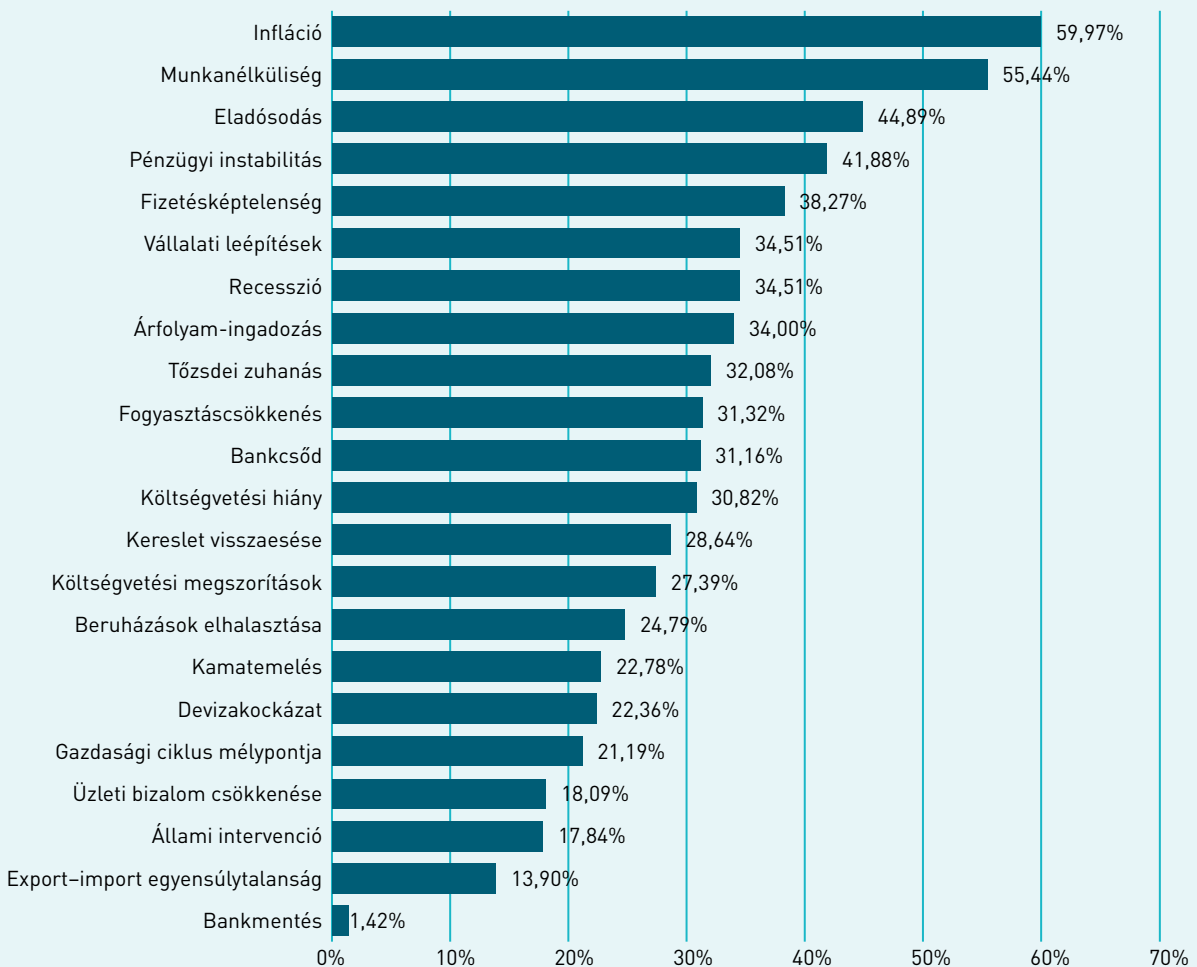
középpontjába. Az eladósodás (44,89%) és a pénzügyi instabilitás (41,88%) már a hitelköltségek, törlesztési terhek és piaci volatilitás érzékelését tükrözik. A középső sávban a recesszió (34,51%) és a hozzá kapcsolódó vállalati leépítések (34,51%), továbbá az árfolyam-ingadozás (34,00%), a tőzsdői

zuhanás (32,08%), a bankcsőd (31,16%), a fogyasztáscsökkenés (31,32%), valamint a költségvetési hiány (30,82%) jelenik meg: ezek többnyire közvetített vagy másodlagos csatornákon (híráram, piaci mozgások) válnak láthatóvá, de már nem mindenkinél képeznek közvetlen tapasztalatot.

A legkevésbé említett elemek jellemzően technokratikus vagy közvetett fogalmak: bankmentés (1,42%), export–import egyensúlytalanság (13,90%), állami intervenció (17,84%), üzleti bizalom csökkenése (18,09%), devizakockázat (22,36%), kamatemelés (22,78%), gazdasági ciklus mélypontja (21,19%). Ezek a lakosság számára

többnyire „háttérmechanizmusok”: hatásuk a mindennapokban az infláción, a munkaerőpiacon és az adósságterheken keresztül csapódik le, ezért ritkábban nevezik meg őket. A beruházások elhalasztása (24,79%) és a költségvetési megszorítás (27,39%) már jelzi a vállalati és fiskális alkalmazkodást, de ezek inkább középtávú dinamikák. A fent leírtak azt üzenik, hogy a válságértelmezést azonnali élet-színvonal- és foglalkoztatási hatások szervezik, míg a politikai és pénzügyi eszközök többnyire „láthatatlan fogaskerekeként” maradnak a háttérben (lásd a 2. ábrát).

2. ábra. A válsággal kapcsolatos gazdasági asszociációk említési gyakorisága

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A fenti tényezőkből az alábbi csoportok képezhetők, amelyek jól mutatják a tényezők súlyát és tartalmát a válaszadók gondolkodásában.

4. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk főbb kategóriái

Csoport elnevezése	Csoportátlag	Asszociációk
Háztartási terhek és munkaerőpiac	41,86%	Infláció – 59,97% Munkanélküliség – 55,44% Eladósodás – 44,89% Fizetéseképtelenség – 38,27% Vállalati leépítések – 34,51% Fogyasztáscsökkenés – 31,32% Kereslet visszaesése – 28,64%
Pénzügyi rendszer sebezhetősége	26,64%	Pénzügyi instabilitás – 41,88% Tőzsdei zuhanás – 32,08% Bankcsőd – 31,16% Bankmentés – 1,42%
Ár- és pénzpolitikai csatornák	26,38%	Árfolyam-ingadozás – 34,00% Kamatemelés – 22,78% Devizakockázat – 22,36%
Makrogazdasági ciklus és fiskális egyensúly	26,35%	Recesszió – 34,51% Költségvetési hiány – 30,82% Költségvetési megszorítások – 27,39% Gazdasági ciklus mélypontja – 21,19% Állami intervenció – 17,84%
Reálgazdasági döntések és külgazdaság	19,35%	Beruházások elhalasztása – 24,79% Export–import egyensúlytalanság – 13,90%
Bizalmi és hangulati mutatók	18,09%	Üzleti bizalom csökkenése – 18,09%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A fenti csoportosítás mentén az a hat csoport az alábbi jellemzőkkel bír:

1. A háztartási terhek és a munkaerőpiac blokkja a válság „első vonala”, amely a háztartások pénztárcáján és a munkahelyeken csapódik le. Az infláció és a munkanélküliség közvetlenül rontja a reáljövedelmet és a biztonságérzetet, a magas kamatkörnyezet és az eladósodás a törlesztési terheken keresztül tovább szűkíti a mozgásteret, ami fogyasztáscsökkenéshez és kereslet-visszaeséshez vezet. Ennek természetes következménye a vállalati leépítés és – a lánc végén – a fizetéseképtelenség növekedése áll. A kör kétirányú, hiszen a kereslet visszaesése visszahat a foglalkoztatásra és a bérdinamikára, ami újabb fogyasztási féket jelent.
2. A pénzügyi rendszer sebezhetősége a rendszer szintjén jelentkező zavarok a bizalom és a likviditás csatornáin keresztül hirtelen erősítik fel a reálgazdasági hatásokat. A tőzsdei és kötvénypiaci sokkok a finanszírozási költségeken és a vagyongyökösön át hűtik a keresletet, a bankcsőd/kockázat pedig a hitelkínálatot szűkítheti. A bankmentés ritkán áll kiemelt fókuszban, de kulcsfontosságú „háttérfogaszer”: ha nem működik, láncreakció indulhat a gazdaság minden ágában.
3. A makrogazdasági ciklus és a fiskális egyensúly az a „keret”, amelyben a többi csoport értelmeződik. A recesszió és a ciklus mélypontja a konjunktúraállapot rövid leírása, a költségvetési hiány és a megszorítás a fiskális pálya fenntarthatóságát és az elosztási konfliktusokat jelzi. Az állami intervenció erőssége és minősége meghatározza, hogy a politika mennyire képes tompítani a negatív sokkokat automatikus stabilizátorokkal, célzott támogatásokkal anélkül, hogy felerősítené a hiány miatti kockázatokat.
4. A reálgazdasági döntések és a külgazdaság olyan tényezők, amelyek közép-, illetve hosszú távon hatnak a növekedési pályára. A beruházási döntések érzékenyek a kamatkörnyezetre, a keresleti kilátásokra és a bizonytalanságra, elhalasztásuk a termelési csatornán keresztül fog munkálkodni a következő évek

teljesítményén. Az egyensúlytalanság (kereskedelmi/folyó fizetési mérleg) az árfolyam-, versenyképességi és keresleti csatornákon szivárog vissza az árakhoz és a finanszírozási költségekhez.

5. Az ár- és pénzpólitikai csatornák „kapcsolótáblák” a gazdaságban: az árfolyam az inflációt és az adósságszolgálatot, a kamat a hitelkeresletet és törlesztést vezérli. A devizakockázat vállalati és háztartási mérlegeken is átüthet (különösen nyitott gazdaságokban), az árfolyam-volatilitás pedig árazási és készletgazdálkodási bizonytalanságot okoz. Ezek a változók sokszor indirekten jelennek meg a közvélekedésben, de a háztartási terhek csoportjába gyorsan átgyűrűznek.
6. A bizalmi és hangulati mutatók képezik a „hangulati motort”: ugyan ritkábban kerülnek elő, de a vállalati döntéshozatalban (felvétel, beruházás, készlet, árképzés) iránytűként működnek. Ha a bizalom tartósan alacsony, az óvatossági motívum miatt a beruházás- és készletciklus tompul, a munkaerő-felvétel lassul, ami végső soron a keresletre és az adósságszolgálatra is visszahat.

Az előző blokkhoz hasonlóan itt is a prioritási mátrix logikája mentén kategorizáltam a fent kialakult csoportokat, amelyet az 5. táblázat szemléltet.

A továbbiakban a gazdasági asszociációkat a válaszadók iskolai végzettsége szerint vizsgáljuk, ahogy tettük azt a társadalmi asszociációk esetén. Az alacsony végzettségűeknél az infláció (42,5%), az eladósodás (41,1%) és a munkanélküliség (38,4%) kerülnek előtérbe, ami egyértelműen a háztartási terhek és a munkaerőpiaci kiszolgáltatottság elsődlegességét jelzi. Ebben a csoportban a válságértelmezés szinte teljes egészében a közvetlen megélhetés lehetősége köré szerveződik – a veszélyérzékelés magját az árak emelkedése, a fizetési kötelezettségek terhei és a foglalkoztatási bizonytalanság alkotják. A gazdasági rendszer strukturális vagy ciklikus mozgásai alig jelennek meg: a gazdasági ciklus mélypontja (13,7%), a fogyasztásnövekedés (13,7%) vagy a bankmentés (4,1%) rendkívül alacsony értékei azt mutatják, hogy az ő értelmezésükben a makrogazdasági ciklusok, a pénzügyi rendszer sebezhetősége és a reálgazdasági döntések dimenziói gyakorlatilag

háttérbe szorulnak. A csoport válságképe tehát inkább a háztartási működés határhelyzeteiből építkezik, nem pedig a gazdasági rendszer rétegzett működésének felismeréséből.

A középfokú végzettségűek körében továbbra is az infláció (59,0%) és a munkanélküliség (56,3%) dominál, kiegészülve az eladósodás magas értékével (48,0%). Itt is meghatározó a háztartási terhek és a munkaerőpiac dimenziója, de már érzékelhető az a váltás, amely a személyes gazdasági stresszt összekapcsolja a makrogazdasági ciklusokkal és az állam szerepével. Ezt jelzi az állami intervenció (16,8%) és az export–import egyensúlytalanság (16,1%) megjelenése. E csoportban tehát elindul az a gondolati mozgás, amely a saját anyagi helyzet változásait már nem kizárólag háztartási problémaként, hanem egy tágabb gazdasági összefüggés részeként értelmezi. A pénzügyi rendszer mély rétegei továbbra is nagyon gyenge kockázati jelzéseket adnak (bankmentés 1,5%), ami arra utal, hogy a pénzügyi sebezhetőség dimenziója itt sem integrált része a kockázati tudatnak. A középfokú végzettségűek csoportjának válságpercepciója így egy kettős struktúrát mutat: egy erős egzisztenciális magot, amelyhez már kapcsolódik, de még nem domináns módon, a szerkezeti és intézményi keretezés.

A felsőfokú alapképzettséggel rendelkezők csoportjánál az infláció (62,7%) és a munkanélküliség (55,5%) továbbra is meghatározó, de itt már látványosan megerősödik az a tendencia, amelyben a háztartási percepciók mellett a makrogazdasági ciklusok, az ár- és pénzpólitikai csatornák és a reálgazdasági/külgazdasági összefüggések is beépülnek a válságmagyarázatba. Az állami intervenció (16,7%) és az export–import egyensúlytalanság (12,1%) értékei azt mutatják, hogy ez a csoport már érzékenyebb a gazdasági folyamatok szerkezetére, és a válságot nem pusztán a saját háztartás működési zavarain keresztül értelmezi. A bankmentés 0,9%-os értéke továbbra is nagyon alacsony, ami azt jelzi, hogy bár a pénzügyi rendszer működésével kapcsolatos fogalmak ismertek, a kockázati percepcióba még mindig nem épül be. A mintázat itt már háromrétegű: egy erős egzisztenciális alap, egy látható intézményi és makrogazdasági értelmezési szint, és egy háttérben maradó pénzügyi sérülékenységi réteg.

5. táblázat. A válságokkal kapcsolatos gazdasági asszociációk prioritási mátrixa

Prioritási zóna	Elnevezés	Logikai tartalom	Alkotó csoport	Jellemzés	Lehetséges beavatkozások
Azonnali prioritás	Forró zóna	Magas előfordulás + erőteljes, közvetlen társadalmi hatás	Háztartási terhek és munkaerő-piac	Infláció, munkanélküliség, eladósodás, törlesztési nyomás, fogyasztáscsökkenés – közvetlenül érinti a háztartási biztonságot és a munkahelyeket	Megélhetési és lakhatási könnyítések, adósságkezelési eszközök, munkahely-megtartás, átképzések, stabilitást közvetítő, előre jelzett kommunikáció
Kritikus prioritás	Fő támogató zóna	Közepes-magas előfordulás + erőteljes rendszerszintű hatás	Pénzügyi rendszer sebezhetősége	Likviditási és bizalmi sokkok, tőzsdei és kötvénypiaci visszaesések, bankcsőd- és hitelkínálati kockázatok	Rendszergaranciák, gyors kockázatkommunikáció, banki likviditási eszközök, stressztesztek nyilvánossága
			Ár- és pénzpolitikai csatornák	Árfolyam- és kamatsokkok gyors átgyűrűzése az importárakra és törlesztésekre, devizakitettségi sebezhetőség	Előre jelzett kamat- és árfolyamkeretek, devizakockázatkezelés, fedezeti eszközök hozzáférhetővé tétele
Rendszerstabilizáció	Intézményi vonal	Közepes előfordulás + strukturális, középtávú hatás	Makrogazdasági ciklus és fiskális egyensúly	Recesszió, költségvetési hiány, megszorítások és a gazdasági ciklus mélypontja. A fiskális keret elfogadottsága meghatározza a többi beavatkozás hatását	„Cél-eszköz-eredmény” logika, ütemezett fiskális program, átmeneti kompenzációk, transzparens beszámolás a hiányról
Háttér-dimenziók	Hosszú távú társadalmi pálya	Alacsonyabb előfordulás + késleltetett, de erőteljes, hosszú távú hatás	Reálgazdasági döntések és külgazdaság	Beruházások elhalasztása, export–import egyensúlytalanság, termelékenység és növekedési pályák hosszú távú romlása	Beruházásösztönzés, jogbiztonság és szabályozási kiszámíthatóság erősítése, export- és importhelyettesítési programok
Reziliencia booster	Közösségi jólét	Alacsonyabb előfordulás + közepes-erőteljes indirekt hatás a döntéshozatalon keresztül	Bizalmi és hangulati mutatók	Üzleti bizalom csökkenése, óvatossági spirál, vállalati beruházási és felvételi döntések visszafogása	Bizalomépítő intézkedések, adminisztratív teher csökkentése, kiszámítható szabályozás

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A mesterdiplomával rendelkezők esetében a válságértelmezés komplexitása a legmagasabb szintet éri el. Az infláció (67,2%) és a munkanélküliség (60,6%) továbbra is masszív bázist ad a percepcióhoz, de ebben a csoportban feljön a recesszió (49,6%) mint strukturális, ciklikus elem, ami egyértelműen jelzi a makrogazdasági ciklusok és a fiskális egyensúly dimenziójának megerősödését. A kamatemelés (17,5%) pedig a pénzpolitikai csatornák tudatosabb értelmezésére utal: ennél a csoportnál már nemcsak az árak érzékelődnek, hanem az azokat irányító monetáris mechanizmusok is. Bár az export–import egyensúlytalanság (7,3%) relatív

helye csökken, a külgazdasági szerkezetbeni gondolkodás jelenléte továbbra is megfigyelhető. A bankmentés (0,7%) itt is nagyon alacsony, ám ebben az esetben ez inkább azt jelzi, hogy a csoport a pénzügyi rendszer működését stabilnak, kontrolláltnak és kevésbé fenyegetettnek érzékeli. A mesterdiplomások válságképe szintén háromrétegű: egy erős egzisztenciális alap (infláció, munkaerőpiac), egy markáns makrogazdasági és pénzpolitikai szint (recesszió, kamatemelés), valamint egy intézményi és külgazdasági érzékelés, amely árnyalja a struktúra egészét.

6. táblázat. A válságokkal kapcsolatos gazdasági asszociációk előfordulási gyakorisága az iskolai végzettség szerint képzett csoportokban

	Alapfok	Középfok	Felsőfok (Bsc)	Felsőfok (Msc)	Összesen
Recesszió	16,4%	30,7%	39,7%	49,6%	34,5%
Infláció	42,5%	59,0%	62,7%	67,2%	60,0%
Munkanélküliség	38,4%	56,3%	55,5%	60,6%	55,4%
Költségvetési hiány	20,5%	30,4%	33,3%	32,1%	30,8%
Eladósodás	41,1%	48,0%	39,7%	44,5%	44,9%
Bankcsőd	21,9%	33,0%	28,8%	32,8%	31,2%
Árfolyam-ingadozás	35,6%	36,1%	29,4%	34,3%	34,0%
Tőzsdei zuhanás	21,9%	33,6%	34,2%	24,8%	32,1%
Fizetésektelenség	30,1%	40,7%	34,5%	40,1%	38,3%
Költségvetési megszorítások	17,8%	24,8%	30,3%	38,0%	27,4%
Állami intervenció	26,0%	16,8%	16,7%	21,2%	17,8%
Kamatemelés	21,9%	25,4%	20,0%	17,5%	22,8%
Devizakockázat	23,3%	21,9%	22,4%	24,1%	22,4%
Fogyasztáscsökkenés	13,7%	30,3%	34,5%	38,0%	31,3%
Beruházások elhalasztása	17,8%	22,5%	27,9%	32,1%	24,8%
Üzleti bizalom csökkenése	19,2%	18,2%	17,6%	18,2%	18,1%
Vállalati leépítések	28,8%	35,0%	34,8%	34,3%	34,5%
Kereslet visszaesése	17,8%	28,4%	31,2%	29,2%	28,6%
Export–import egyensúlytalanság	15,1%	16,1%	12,1%	7,3%	13,9%
Pénzügyi instabilitás	31,5%	43,9%	37,6%	48,2%	41,9%
Bankmentés	4,1%	1,5%	0,9%	0,7%	1,4%
Gazdasági ciklus mélypontja	13,7%	22,6%	19,7%	21,9%	21,2%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

Összefoglalás, konklúziók

A válságok társadalmi hatása messze túlmutat a gazdasági mutatókon: alapvetően meghatározza, hogy az emberek hogyan viselkednek, miként hoznak döntéseket, és mennyire marad fenn a bizalom a gazdasági, politikai és intézményi rendszerekben. A válságpercepció befolyásolja a fogyasztást, a megtakarítást, a migrációs hajlandóságot, a politikai stabilitást és az együttműködési mintákat is. Ezért különösen fontos megérteni, hogy a különböző társadalmi csoportok – különösen végzettség szerint – milyen jelenségeket tekintenek a válság legfontosabb tüneteinek, és hogy ezek a percepciók milyen gazdasági dimenziókat aktiválnak. A gondolkodás

szerkezete sokat elárul arról, milyen irányba mozdul majd a társadalmi alkalmazkodás és milyen beavatkozások lehetnek hatékonyak. A kutatás legfontosabb eredménye, hogy a gazdasági válság nem egységes társadalmi tapasztalatként jelenik meg: a válságértelmezések szerkezete és hangsúlyai szignifikánsan eltérnek az iskolai végzettség mentén, ami a válságkezelési és kommunikációs stratégiák differenciálásának szükségességére hívja fel a figyelmet.

Az alapfokú végzettségűek válságképe döntően a közvetlen háztartási terhekre épül: a tapasztalat magját az infláció, az eladósodás és

a munkanélküliség alkotják, miközben a makrogazdasági ciklusok és a pénzügyi rendszer működése alig jelenik meg az értelmezésben. Számukra a válság a mindennapi megélhetés törekénységén keresztül válik valósággá. A középfokú végzettségűek továbbra is egzisztenciális fókuszúak, de már képesek összekapcsolni a háztartási terheket az állami döntésekkel és a külgazdasági egyensúlytalanságokkal – náluk jelenik meg először a rendszerértelmezés csírája. A felsőfokú alapképzettséggel rendelkezők válságképe ennél strukturáltabb:

az infláció és a foglalkoztatás mellett hangsúlyosan jelen vannak a makrogazdasági ciklusok, az árfolyam- és kamatsatornák, valamint az intervencióspolitikák, vagyis a gazdaság működésének szerkezeti dimenziói. A mesterdiplomásoknál pedig a legösszetettebb mintázat rajzolódik ki: az egzisztenciális alap mellett egy erős ciklikus–pénzpolitikai értelmezési szint és egy árnyalt intézményi–külgazdasági réteg is megjelenik, amely már valódi rendszerszemléletet tükröz.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány – Collegium Professorum Hungarorum támogatásával készült.

Felhasznált irodalom

- Adamopoulos, I., Eslahi, A. V., Syrou, N., Mijwil, M. M., Thapa, P., Tsirkas, P., Bardavouras, A. N., Mishra, H., Diamanti, K., Valamontes, A., Karantonis, J. T., Younis, M. Z. (2025). *The Economic Crisis and Its Impact on Mental Health: A Scoping Review*. Preprints. <https://doi.org/10.20944/preprints202512.1077.v1>
- Aizenman, J., Jinjarak, Y., Lee, M., Park, D. (2016). Developing countries' financial vulnerability to the eurozone crisis: An event study of equity and bond markets. *Journal of Economic Policy Reform* 19(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/17487870.2015.1018831>
- Alter, A., Feng, A., Valckx, N. (2020). Understanding the macro-financial effects of household debt. In O. Mitchell, A. Lusardi (Eds.). *Remaking Retirement: Debt in Aging Economy* (Chap. 12). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198867524.003.0012>
- Báger, G., Parragh, B. (2020). A koronavírus-válság, a fenntartható fejlődés és az ösztönző állam modellje. *Pénzügyi Szemle* 65(2), 86–113. https://doi.org/10.35551/psz_2020_k_2_4
- Benito, A. L. E., Rodríguez, F. C. J., Rojo, I. R. (2016). Entre la austeridad y el malestar: discursos sobre consumo y crisis económica en España. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 155, 21–36. <https://doi.org/10.5477/cis/reis.155.21>
- Berlinger, E., Dobránszky-Bartus, K., Molnár, Gy. (2021). Lejárt tartozások fogságában. *Közgazdasági Szemle* 68(7–8), 709–735. <https://doi.org/10.18414/ksz.2021.7-8.709>
- Białowolski, P., Węziak-Białowolska, D., Lee, M. T., Chen, Y., VanderWeele, T. J., McNeely, E. (2021). The role of financial conditions for physical and mental health. Evidence from a longitudinal survey and insurance claims data. *Social Science & Medicine* 281, 114041. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114041>
- Bordo, M. D., Meissner, C. M., Stuckler, D. (2010). Foreign currency debt, financial crises and economic growth: A long-run view. *Journal of International Money and Finance* 29(4), 642–665. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2010.01.002>
- Chakravorty, T.A. (2022). The impact of financial crises on mental health. *The Physician* 7(3), 1–8. <https://doi.org/10.38192/1.7.3.5>
- Collins, A., O'Driscoll, E., Lyons, D. (2021). Perspective Chapter: Fallout from the Pandemic – A Social and Psychological Description of COVID-19 Related Traumatic Sequelae. In Hernández-Sánchez, B., Sánchez-García, J. C., Moreira, A. C., Monteiro, A. (Eds.). *Psychosocial, Educational, and Economic Impacts of COVID-19*. London: IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.101499>
- Csiszárík-Kocsir, Á., Garai-Fodor, M. (2018). Miért fontos a pénzügyi ismeretek oktatása a Z generáció véleménye alapján? *Polgári Szemle* 14(1–3), 107–119. <https://doi.org/10.24307/psz.2018.0809>
- Deloof, M., Vanacker, T. (2018). The recent financial crisis, start-up financing, and survival. *Journal of Business Finance & Accounting* 45(7–8), 928–951. <https://doi.org/10.1111/jbfa.12319>
- Feghali, R., El-Hachem, C., Bakhos, G., Zarzour, M., Khalil, R. B. (2025). The impact of economic crisis on the mental health of children and adolescents: A systematic review. *Asian Journal of Psychiatry* 110, 104613. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2025.104613>

- Ferkis, A., Nagy T. (2021). A magyarok közérzete a koronavírus-járvány második és harmadik hulláma alatt. *KAPOCS* 4(1–2), 42–53. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2021.1-2.5>
- Fűrész, T., Molnár, B. (2021). A koronavírus-járvány hatása az Európai Unió népesedési folyamataira [The impact of the coronavirus pandemic on demographic trends in the European Union]. *KAPOCS* 4(1–2), 3–8. <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2021.1-2.1>
- Guan N., Guariglia A., Moore P., Xu, F., Al-Janabi, H. (2022). Financial stress and depression in adults: A systematic review. *PLoS ONE* 17(2): e0264041. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0264041>
- Guerra, O., Agyapong, V. I. O., Nkire, N. (2022). A qualitative scoping review of the impacts of economic recessions on mental health: Implications for practice and policy. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 19(10), 5937. <https://doi.org/10.3390/ijerph19105937>
- Guerra, O., Eboreime, E. (2021). The impact of economic recessions on depression, anxiety, and trauma-related disorders and illness outcomes—A scoping review. *Behavioral Sciences* 11(9), 119. <https://doi.org/10.3390/bs11090119>
- Gyöngyösi, Gy., Rariga, J., Verner, E. (2021). The Anatomy of Consumption in a Household Foreign Currency Debt Crisis. SAFE Working Paper No. 332, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3989915> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3989915>
- Jackson, K., Kelemen, Z., Nagy, Á. (2025). Inflation, food insecurity, and mental health: Generation Z's burden in emerging Europe. *Humanities and Social Sciences Communications* 12, 1552. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-05858-w>
- Kakabra, C. S., Jassim, A. A., Salih, M. O., Mahmood Saeed, A. A., Hassan, S. H., Sharif, B. O., Fakhry Abdulla, S. A., Abdalstar Salih, P., Rahim, T. J., Hassan, M. A., Saber, A. F. (2025). The Impact of Financial Crises on Mental Health in the Kurdistan Region: A Cross-Sectional Study. *Journal of Pioneering Medical Sciences* 14(3), 105–114. <https://doi.org/10.47310/jpms2025140312>
- Kovács, O. (2024). A reziliencia metamorfózisa. *Közgazdasági Szemle* 71(4), 408–443. <https://doi.org/10.18414/ksz.2024.4.408>
- Kouroutsidou, M., Raptis, N., Karamelas, K. (2020). Researching the impact of the economic crisis on student life in Greece. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research* 19(7), 143–158. <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.7.8>
- Leaven, L., Laryea, T. (2009). Principles of household debt restructuring. International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/spn/2009/spn0915.pdf> (Letöltés dátuma: 2026. 03. 11.)
- Li, Z., Yao, R., Cho, S. H. (2025). Economic Insecurity, Perceived Stress, and Depressive Symptoms: A Longitudinal Study on Mental Health. *Applied Research Quality Life* 20, 1611–1628. <https://doi.org/10.1007/s11482-025-10485-3>
- Mathieu, S., Treloar, A., Hawgood, J., Ross, V., Kólves, K. (2022). The role of unemployment, financial hardship, and economic recession on suicidal behaviors and interventions to mitigate their impact: A review. *Frontiers in Public Health* 10, 907052. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.907052>
- McGrath, M., Duncan, F., Dotsikas, K., Baskin, C., Crosby, L., Shamini, G., Hunter, R., M., Kaner, E., Kirkbride, J. B., Lafortune, L., Lee, C., Oliver, E., Osborn, D. P., Walters, K. R., Dykxhoorn, J. (2021). Effectiveness of community interventions for protecting and promoting the mental health of working-age adults experiencing financial uncertainty: a systematic review. *Journal of Epidemiology & Community Health* 75:665-673. <https://doi.org/10.1136/jech-2020-215574>
- Mérő, B., Vágó, N. (2018). Keresletvezérelt lakáspiaci modell a lakáshitelezést szabályozó makroprudenciális eszközök tanulmányozására. *Közgazdasági Szemle* 65(11), 1115–1153. <https://doi.org/10.18414/ksz.2018.11.1115>
- Michalak, A., Grebski, W. (2023). Economic crises – causes, effects and ways to overcome. *Scientific Papers of Silesian University of Technology, Organization and Management Series* 190, 59–67. <http://dx.doi.org/10.29119/1641-3466.2023.190.4>
- Németh, E., Jenei, Sz., Módosné Szalai, Sz. (2025). A lakosság pénzügyi gondosságának, kockázatvállalásának és elégedettségének társadalmi-demográfiai összefüggései, 2022. *Területi Statisztika* 65(4), 474–501. <https://doi.org/10.15196/ts650403>
- Oulton, N., Sebastiá-Barriel, M. (2016). Effects of financial crises on productivity, capital and employment. *Review of Income and Wealth* 63: S90–S112. <https://doi.org/10.1111/roiw.12253>
- Rosenfeld, M. J., Roesler, K. (2019). Stability and change in predictors of marital dissolution in the U.S. 1950–2015: The rise of family inequality. *Stanford University Working Paper*. https://web.stanford.edu/~mrosenfe/Rosenfeld_and_Roesler_divorce_inequality.pdf (Letöltés dátuma: 2026.03.16.)
- Sági, J., Lentner, C. (2019). Post-crisis trends in household credit market behavior: Evidence from Hungary (Literature review). *Banks and Bank Systems* 14(3), 162–174. [https://doi.org/10.21511/bbs.14\(3\).2019.14](https://doi.org/10.21511/bbs.14(3).2019.14)
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- Simonse, O., Van Dijk, W. W., Van Dillen, L. F., Van Dijk, E. (2022). The role of financial stress in mental health changes during COVID-19. *npj Mental Health Research* 1, 15. <https://doi.org/10.1038/s44184-022-00016-5>

- Sinyor, M., Silverman, M. M., Pirkis, J., Hawton, K. (2024). The effect of economic downturn, financial hardship, unemployment, and relevant government responses on suicide. *The Lancet Public Health* 9(10), e802–e806. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(24\)00152-X](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(24)00152-X)
- Seles, B. M. R. P., Jabbour, A. B. L. de S., Jabbour, C. J. C., Jugend, D. (2018). “In sickness and in health, in poverty and in wealth?” Economic crises and CSR change management in difficult times. *Journal of Organizational Change Management* 31(1), 4–25. <https://doi.org/10.1108/JOCM-05-2017-0159>
- Smock, P. J., Tzoc, K., Carr, D. (2024). Gender and the economic consequences of divorce in the United States: Variation by race and ethnicity. *Journal of Family and Economic Issues* 45, 800–818. <https://doi.org/10.1007/s10834-023-09940-w>
- Talamonti, D., Schneider, J., Gibson, B., Forshaw, M. (2024). The impact of national and international financial crises on mental health and well-being: a systematic review. *Journal of Mental Health* 33(4), 522–559. <https://doi.org/10.1080/09638237.2023.2278104>
- Tikhomirova, A. (2025). Consumption in the crisis context: Literature review. *Journal of Economic Sociology* 26(1), 154–180. <https://doi.org/10.17323/1726-3247-2025-1-154-180>
- Wakefield, J., Stevenson, C. (2021). Financial stress, mental health, and suicidality during COVID-19: The attenuating role of family identification. *Social Psychological Review* 23(2), 13–15. <https://doi.org/10.53841/bpsspr.2021.23.2.13>
- Wels, J., Hamarat, N. (2024). Examining the relationships between psychological distress and financial hardship and uncertainty during the COVID-19 pandemic and the subsequent cost-of-living crisis in the United Kingdom. *medRxiv* 1–23. <https://doi.org/10.1101/2024.01.14.24301283>

Szerzőink

Antal István: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és Családokért (KINCS)

Bella Katalin: Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH); ELTE BTK, Könyvtár- és Információtudományi Intézet

Csiszárík-Kocsir Ágnes: Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar; Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Dusa Ágnes: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Fehér Csongor: Esztergom-Budapesti Főegyházmegye; Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Horváth Miklós: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS); Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Kisdi Barbara: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar (PPKE-BTK)

Kozák Kőkény: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Ludescher Melinda: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)

Marosi György Csongor: Ehelyett: Nemzeti Közsolgálati Egyetem (NKE), Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola; Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely; Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Pári András: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS); Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH); Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsészettudományi Kar (PPKE-BTK)

Rákóczi Ildikó: Debreceni Egyetem, Egészségtudományi Kar; Egészségtudományi Intézet, Prevenációs és Perinatális Egészségtudományi Tanszék

Teleki Bálint: NKE-ÁNTK Európa-tanulmányok Tanszék; Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Uhljár Péter: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS); Budapesti Corvinus Egyetem (BCE), Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola

V. Vida Réka: ELTE Történettudományi Doktori Iskola

Várfalvi Marianna: Magyar Védőnők Egyesülete

Wágner Tamás: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS); Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Kiadja:
Kopp Mária Intézet a Népesedésért
és a Családokért (KINCS)
IX. évfolyam

Felelős kiadó:
Fűrész Tünde (elnök, KINCS)

Székhely:
1016 Budapest, Sánc u. 3/b.

Honlap:
www.koppmariaintezet.hu
www.kapocsfolyoirat.hu

Megjelenés:
2002 óta (2018 óta a KINCS gondozásában)

Periodicitás:
évi 4 lapszám

Nyelve:
magyar

Főszerkesztő:
Pári András (tudományos elnökhelyettes, KINCS)

Szerkesztőbizottság elnöke:
Engler Ágnes

Szerkesztőbizottság tagjai:
Aczél Petra, Andok Mónika, Bagdy Emőke, Bali János, Barzó Tímea, Bögre Zsuzsanna,
Pethesné Dávid Beáta, Forisek Péter, Gellérné Lukács Éva, Kántor Zoltán, Lentner Csaba,
Rebeka Mesarić Žabčič, Mészáros József, Michał Michalski, Montserrat Gas Aixendri,
Péti Márton, Pillók Péter, Pongrácz Attila, Pusztai Gabriella, Salamin Géza,
Székely Levente, Željko Holjevac

Szerkesztőség:
Agócs Gergely, Antal István, Rövid Irén, Székely András

A jelenlegi lapszám lektorai:
Bencze Ádám, Rövid Irén, Raffael Mónika, Péti Márton, Wágner Tamás,
Gellérné Lukács Éva, Horváth-Varga Anikó, Papházi Tibor, Dusa Ágnes, Markos Valéria,
Székely András, Mészáros Árpád, Bukovszki Péter, Novoszáth Péter,
Gyorgyvich Miklós, Pári András, Engler Ágnes, Bocz János,
Kállay-Kisbán Kriszta, Kapdebo Ágnes, Lentner Csaba

Tudományos titkár:
Wágner Tamás Zoltán

Olvasószerkesztő:
Endreiné Szemők Ildikó

Szerkesztőség:
kapocs@koppmariaintezet.hu

ISSN (Nyomtatott): 1588 7227
ISSN (Online): 2732-0154
Grafikai tervezés és tördelés: Protzner György
Nyomda: Gelbert Eco Print Kft.

A Kiadó kötetei megrendelhetők a KINCS könyvesboltjában:
www.ekonyv.koppmariaintezet.hu

KINCS
KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESÉDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

KINCS

| KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
| ÉS A CSALÁDOKÉRT

www.koppmariaintezet.hu